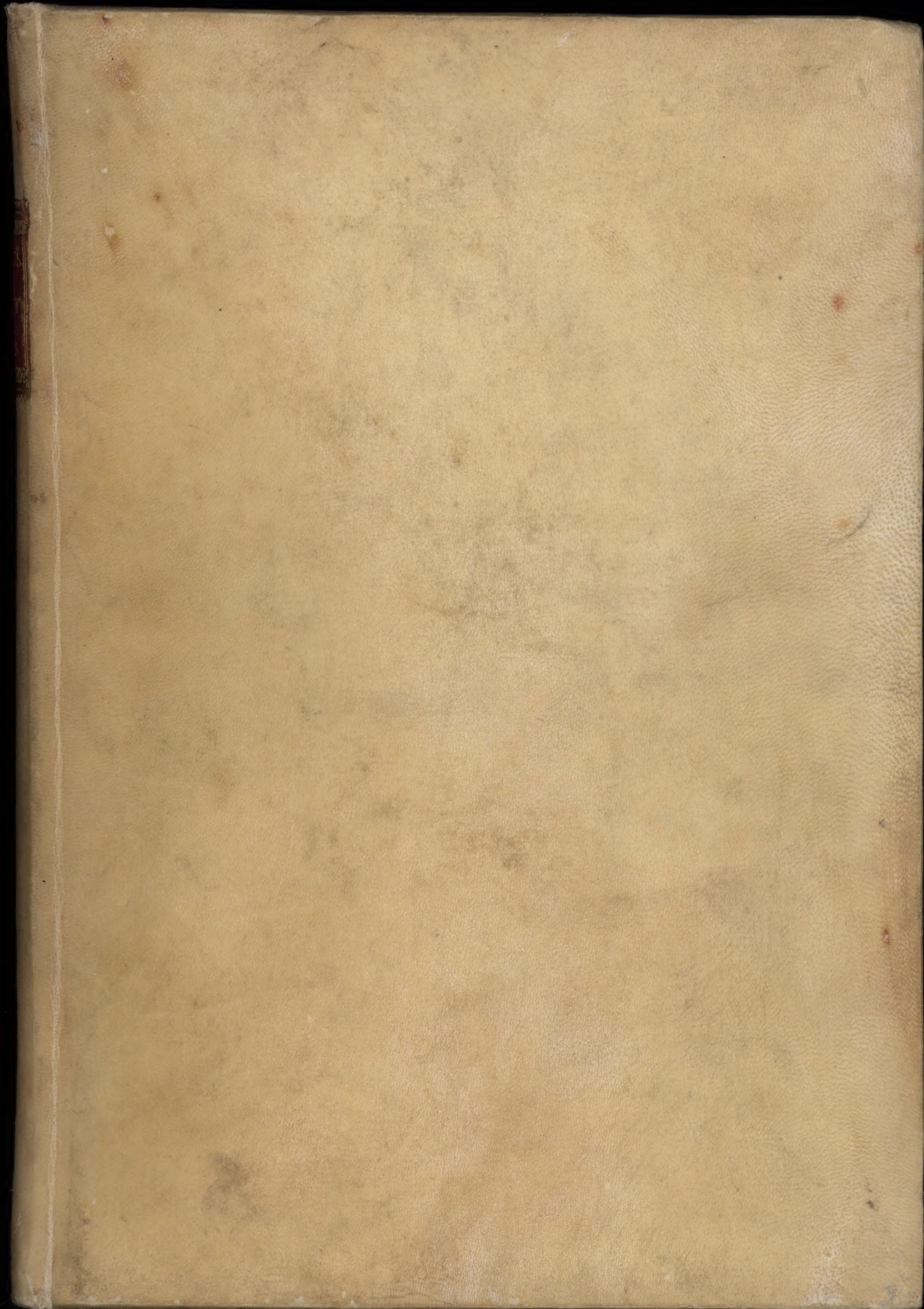

ex libris

ANTIQVITATES VRBIS PER ANDRE AM FVLVIVM ANTIQVARIVM. RO. NVPERRIME AEDITAE.

Ven: Conventus S. Franci Astę M. C.

D. Ioannis Fuluii endecaſylla bon Ad lectorem.

Quiſquis romuleæ vetuſta terræ
Affectas loca noſſe/cum trophœis/
Arcus/& ſtatuas/deumq; templa,
Circos/& fora/curias, theatra,
Thermas/balnea, porticus, columnas/
Fontes/naumachias/lacus/cloacas,
Hoc(ſi legeris)explicat volumen.

CVM GRATIA ET PRIVILEGIO

CLEMENS PAPA VII.

VNiuerſis & ſingulis ad quos hæ noſtræ literæ peruenerint, ſalutẽ & apoſtolicam benedictionem. Cum dilectus filius Andreas Fuluius Antiquarius Romanus, librum de huius almæ Vrbis Romæ antiquitatibus compoſuerit, atq; in eiuſmodi rebus inueſtigandis perquirendisq; omnem diligentiam ſtudium & curam, non minimo cum labore adhibuerit: in eoque ætatem ſuam fere totam conſumpſerit: Nunc autem ad communem omnium utilitatem & delectationem, opus hoc ſuum imprimi curauerit, in manusq; dari uelit: Nos æquum eſſe cenſentes, ut ex laborum huiuſmodi uirtutumq; ſuarũ meritis, aliquem gratiæ fructum a nobis conſequatur: Omnibus & ſingulis librorum impreſſoribus, quicunque & ubicunque locorum illi fuerint. ipſamq; imprimendi artem, quouis modo exercuerint, ſub excommunicationis latæ ſententiæ, noſtris uero & S. R. E. mediate uel immediate ſubiectis, pecuniariis præterea noſtro arbitrio imponẽdis, & Cameræ Apoſtolicæ applicãdis, ac amiſsionis omniũ librorum pœnis, per præſentes expreſſe inhibemus, ne prædictum de Antiquitatibus Vrbis Romæ librum, per ſpacium annorum ſex a tempore huius primæ impreſsionis connumerandorum imprimere aut imprimi facere, ullo modo audeant uel præſumant. Decernentes ex nunc auctoritate apoſtolica abſque alia declaratione, quicunque contra hanc noſtram inhibitionem fecerint, dictam excommunicationis ſententiam illico incurſuros. Ab eiſdem uero noſtris & S. R. E. ſubditis præter excõmunicationis incurſionẽ, ipſas pecuniarũ, librorumq; ammiſsionis pœnas, per noſtros & Cameræ Apoſtolicæ miniſtros & officiales ad quos id ſpectauerit, integre & irremiſsibiliter exigi debere prout exigi uolumus & mandamus. In contrarium facientibus, non obſtantibus quibuſcunq;. Datum Romæ apud ſanctum Petrum, ſub annulo Piſcatoris. Die XV. Februarii. M.D.XXVII. Pontificatus noſtri Anno quarto.

Ia. Sadoletus.

ANDREAE FVLVII ANTIQVARII RO. IN ANTIQVITATES VRBIS AD CLEMENTEM. VII. PONT. MAX. PRAEFATIO.

NNVM Ab hiinc prope nonum Beatissime Pontifex antiquitates Vrbis poeticis adstrictas numeris scribebā Leoni.x.Pont.Max.patrueli tuo dicādas, Iniuncta mihi denuo/illo ipso iubēte eiusdē massæ cudēdæ/recoquendæqȝ. verum diuersæ structuræ opera liberiore sane campo, quodā quasi auctorio adsumptū opus recognoui, Tibi qȝ Christianæ legis antistes, qua si prçscius te illi in pōtificatu, æqȝ ac per manus tradito successurū, nouā hanc lucubrationē, sicut priorē illi dicādā curaui. Nā cui dicarē dignior occurrit nemo. Prçcipue vbi summo humani generis fastigio positus/oībus ꝓdesse iā quātū vis/potes. Et qdē īsigni quadā munificētia bonarū artiū studiosos ꝓsequeris, Ego itaqȝ tāto numini addictus, tātę qȝ gratię ineūdę studio excitatus/incœptas antea vrbis antitqates nō ītermittēs/Sæcularis āni(quē iubilęū vocāt)nuperrime ęditū hexametro carmīe libellū/ typisqȝ impressum exibui. Instabat enim tūc Iubilęi annus M.D.XXV. Qui te pōtifice celebratus est. patescā ad eū vsum/more maiorū porta(quā scām dicunt) quæ mox in splēdidiorē formā tua cura / & impensa instaurata est. Ruinas vrbis īterea tuis optimis auspiciis ꝓsecutus, ab interitu vēdicare/ac litterarū monumētis resarcire operā dedi, Quę iacerēt in tenebris/nisi litterarum lumē accēderet. priscaqȝ loca tū per regiones explorās obseruaui, quas Raphaell Vrbinas(quē honoris cā nomino) paucis aā diebus q̄ e vita decederet(me indicāte)penicillo finxerat. Tā & si nullū ingeniū ad attollēdā vrbē satis est. nec eius facies/qualis ante fuerit, exprimēdam. Sed qm̄ vrbis Ro. ob affectatū amorē/ardēti semper aīo studiosus fui/antiqua eius loca/& quæ nūc extāt, & quæ iā esse desierunt, Quorū nō nulla ante hac incognita meo marte aperui. non modo geographice, sed ethymologice cū rerū cāis/& argumētis/abūde/ copiose qȝ nō vt architectus, sed historico more describere curaui: nā fabulas dicere nō est cōsiliū, Et licet grandis materia paucis verbis haud facile expilcari possit, nā Demosthenis, & Ciceronis oōnes eę feruntur optimæ esse/ quæ maximæ. & Romana historia q̄uis lōga semper placet/ac delectat. ꝓ virili tū/ & quod oculorū percœpi fide scribēdū curaui. Pluris est inquit plautinus miles oculatus testis vnus/qui se vidisse dicat. q̄ auriti decē. Nullū eni opus sine fide/& castitate recte fieri pōt. Verū quis tam cōfusa loca/ & vrbis ma

gnitudinē,& temporū varietates comprehendere potest: vt profecto mi-
hi non minus difficultatis habere videatur vrbis/q̄ orbis descriptio: Cum
sæpius diruta/sæpius instaurata sint oīa/vel ciuilibus bellis euersa,vel in-
cēdio absumpta vel barbarica manu afflicta/nunq̄ postea in pristinā for-
mā ob laboris nimietatē instaurata sunt.Direpta deinde vrbe oīa/quæ ad
ornatū eius posita erāt ab hostibus sublata dicuntur,Marmora vero cū ti
tulis,ne memoria ad posteros perueniret,partim direpta,aut hostiū mali-
gnitate cōminuta/partim ī calcē decocta abiere.paucis admodū ante ocu
los ciuitatis ad dolorē & vetera refricanda vulnera relictis. Quid ꝙ antea
& quicquid ornamentorū reliqui erat,aut a Vandalis in africā deportatū
aut a Theodorico Rauēnam, aut a Cōstātio ereptū in mari siculo periit,
vt omittatur flebile Neronis incēdiū,quo periit quicquid nobile in Vrbe
fuit.Illud pręterea obseruādū/pluribus ānis/q̄bus sub barbaroꝝ Imperio
Italia fuit/ eā illos ad īternitionē vsq; persecutos fuisse palā ē, vnde latina
lingua ad multa sæcula deprauata permāsit, Inoluerat vsq; adeo bonarū
artiū neglectus pridē vt latinus sermo penitus ignoraretur. Vel ex hoc in-
telligi potest ꝙ extāt hodie plęraq; illorū apud nos vernacula vocabula la
tinis vocibus ad corruptelā mixta: Quodq; peximū est in nōnullis seriis,
& grauibus rebus eā verborū colluuionē appellāt stylū.Periere quinimmo
volumina librorū nō sine magna posteritatis iactura,Ex quo rarissimi ex-
titerunt gestarū rerū scriptores/iiq; semibarbari, & parū ītegræ fidei, Quo
rum incuria,& negligētia multa desiderātur.&quæ pauca extāt miraculi
loco habentur in tāto rerū turbine,& cōfusione, vbi inuoluta veritas in al
to latet/Argo/Oedipoq; perscrutāda.Vnde & difficile est ea scire/ Quorū
nulla extat apud posteros memoria,quę oīa ī lectoris aīo reliquo.Accedit
ad hoc/ꝙ vno in loco tēporū supputatione,interpositis annis,plura/& di
uersa sint cōdita ædificia,vt iuxta forū/ & viā sacrā domus Cæsaris dict.
deinde porticus liuia,nouissime vero templū pacis.Ex vetustis aūt manēt
adhuc aliqua integra,& notæ significationis,vt pantheon.Quædā semi-
diruta, vt colosseū vulgo notū,nōnulla penitus abolita, vt domus aurea
Neronis incōpertæ magnitudinis.Satis enim cōstat oīa hostili manu obli
terata,antiquata,ac prope extincta,& abolita. Quorū vix vnū/ aut alterū
superest.Et his quę casu quodā reliqua sunt/sat magnū indicium scelerati
animi apparet,ꝙ in his,quæ diruere nequiuerunt/ ob operis magnitudinē
quasi stigmata quędā perpetuę notę inusserunt,scalpro lācinarunt oīa,&
nihil intactū a fœda vastitate reliquerūt.Ex veteribus aūt. Quedā adhuc
priscas retinēt appellationes vt mōtes, Aliqua vero nouas/vt portæ sed
vt discāt qui ignorāt,Placuit per trāsitū recētiora quędā loca attingere/vt

minus cognita / ac parum tritã & languidæ fidei uetera his contigua magis innotefceret, licet omnia quæ fupra noftram memoriam funt/anti qua dici poffunt, & quotidie quæ latẽt inueftigantium opera / in lucem prodeunt, unde & fuperioris fęculi fcriptores/ꝙ hæc ignorauerint/ab his/ qui poftea ea patefacta uiderint, uelut rerum imperiti/ infcitia notabun⸗tur. Nec prætereundũ cenfeo/ nihil pedibus calcari / quin antiquitatum ueftigia offendãtur. Verum ita ruinis omnia oppleta/& operta/ut difficil lime internofcantur, unde eleganter (meo quidem iudicio) definiffe ille uifus eft, qui dixit, nos hac ætate habitare in tectis/cum plęrunq; in funda mentis effoffis nouarum ædium uiæ ueteres ftratæ filicibus reperiãtur. Sed imperita multitudo in his anicularum fabellas & deliramenta / po⸗tiusq̃ doctorum uirorum fimplicem/ac nudam ueritatem fectatur. Atq; ideo addidi/ne quis uulgi magis famam fequeretur, q̃ hiftoriam, quæ ru more utiq; uulgi uerior reperitur. Verũ quot capita, tot fentẽtiæ, nã quę femel altius infedit opinio/& pertinax contumacia/haud quaq̃ tolli põt. Et fi fcio fcriptorum / qui etiã extra omnem aleam pofiti funt/neminem effe fine calumnia /facto quinimmo uirtutis experimẽto/nec definit/qui bus Alabaftrus unguenti plena putere uideatur. Fere nemo eft/qui non acutius/atq; acrius uitia iudicet / q̃ ea laudet, quæ recta uideat. Et in alie no opere ingeniofus fit, aut quid perperã pofitum deprehẽdere impẽdio ftudeat, q̃ belle quid actum comẽdare, nam difficile eft omnibus placere, & mentes hominum cognofcere. Potuiffem ideo definere ni mens pafce⸗retur opere. nam nihil agendo male agere difcirur, Nihil enim libero ho⸗mini turpius/q̃ ocio/& defidia uitã traducere, neq; habere uitæ argumen⸗tum præter annos. Exiguum nobis uitæ curriculum natura circumfcri⸗pfit, immenfum gloriæ, nam uita uigilia eft, & dum ifta mufitamus, pluri bus annis uiuimus, & illa mirãdo non fatiamur. Appelles inquit Plinius tanq̃ inchoata arte, & imperfecta agebat / ut cõtra iudiciorum uarietates fupereffet artificis regreffus aduenia, uelut emendaturo quicquid defi deraretur, fi non effet interceptus.

Apollo trāslatus ex Apollonia ponti urbe lxxiiii.
Augusti simulacrum lxxv
Atrium uestę. lxxvi.
Anguis ęsculapius lxxvi.
Aedis Iani extra portam Carmentalem iiii.
ædis uirtutis viii.
ædis tempestatis ix.
Aedis Neptuni xi.
ædis Veneris caluę xviii.
ædis iuuentutis xx.
ædis Veneris erycinę xx.
ædis Saturni / & opis ærarium populi Ro. xxi.
æneum Tauri simulacrum xxii.
ædicula uictorię uirginis xxiiii.
ædis Apollinis palatini xxiiii.
ædes Virtubii Bacchi xxiiii.
ædis Orci xxvi.
ædis Herculis Victoris xxv.
ædis. S. Gregorii xxvii.
ædis. S. Clementis xxviii.
ædis. S. Hadri. i tribus foris xviii.
ædis. S. Petri a uinculis xxvii.
ædis. S. Laurentii Palipernæ xxxi
ædis Quirini xxxiiii.
ædis fortis fortunę xxxvii.
ædis fortunę dubię xxxvii.
ædis Salutis xxxviii.
ædis. S. Siluestri in lacu l.
ædis Castoris / & Pollucis ad lacum Iuturnę li.
ædis Vulcani lii.
ædis. S. Theodori liiii.
ædis. S. Georgii in uelabro lv.
ædis Herculis rotunda & parua in foro Boario lv.
æneum Herculis simulacrū lvi.
ædis pudicitiæ patriciæ lvi.
ædis Spei lvii.
ædis Iouis custodis lvii.
ædis. S. Andreę in Pallara lviii.
ædis Mercurii lx
ædis Vulcani lxi.
ædis Martis lxv
ædis Bellonę lxv.
ædis Herculi magno custodi Circi flamminii lxv.
æquimelium
ærarium

Basilicę apud ueteres lxxxv.
Alexandrina
æmulia
Iulia
Vlpia
Pauli
Macidii
Marciani
Vescellaria
Porcia
Constantiniana
Flocelli
Sicinii
Basilica Pauli ix.
Belidū, & Prętidū simulacra xxiiii.
Bos insigni specie in Sabinis nata xxvi.
Basilica Lateranensis xxvii.
Baptisterium Constantini xviii.
Balneæ Palatinæ
Basilica. S. Marię maioris xxix.
Basil. & portic⁹ Caii & Lucii xxxvi.
Basilica. S. Petri xxxvi.
Bellissarii inuentum / molendinoꝝ in Tiberi xxxviii.
Basilica Sessoriana liii.

bouis æneum ſimulachrum. liii.
bibliotheca palatina. lxxvii.
bibliotheca Apollinis. lxxvii.
bibliotheca Auguſti. lxxvii,
bibliotheca capitolina. lxxvii.
bibliotbeca Marcelli. lxxvii.
bibliotheca Vlpia. lxxviii.
bibliotheca nunc vaticana. lxxviii.

¶Caſa Romuli. ii.
columnæ lapideæ ſpatii ſigna prę-
ferentes in viis. iiii.
collis hortulorum. v.
collina porta. v.
collatia Sabinorum oppidum. v.
campus ſceleratus. v.
caſtrum cuſtodię. vi.
campus Exquilinus. vii.
clariſſimæ viæ Appia Latina Va-
leria. viii.
capenates populi. viii.
capenas fluuius. viii.
cœmitterium Calliſti. viiii.
campus Horatiorum. x.
campus Vaticanus. x.
clauus annalis. xviiii.
capitolia duo. xxi.
capitolii ornamenta. xxi.
caſtra Sabinorum. xxiii.
cacus Euandri ſeruus. xxv.
caci ſoror eiuſdē nōis quę Hęrculi
fecit indiciū de furto boū. xxv.
couflagratio domus Tulli hoſtilii
regis. xxv.
cornua in templo Dianæ. xxvi.
cœliolus mons. xxvi.
cœlius mōs Auguſtus dictus. xxvi.
curia hoſtilia. xxvi.
campus Martialis. xxvi.
caſtra peregrina. xxvii.
capita apłorū Petri & Pauli. xxvii.
columnę.iiii.ænes veteri ſtructura
conſpicuę. xxvii.
carcer Tullianus. xxviiii.
corpus.ſ.Mathię apoſtoli. xxx.
corpus.ſ.Hieronymi presb. xxx.
campus Viminalis. xxxi.
campus Exquilinus. xxxI.
collis Viminalis. xxxii.
collis ſalutaris. xxxii.
collis latiaris. xxxii.
capitolium vetus. xxxiii.
circus Neronis. xxxvii.
curatores aluei / & riparum Tibe-
ris. xxxviiii.
cineres Antoniniorum cum titulis/
& Epitaphiis. xl.
ceſtii pontis inſcriptio. xli.
curtius Cęruleus/ & albudinus fon
tes. xliii.
cāpus Argeus/& libyſſus. xlviiii.
columna aurea in foro Ro. vbi in-
cię ſitalię vię. liii.
columna mœnia. liii.
cancelli fori. liii.
cloaca maxima. liiii.
cleopatrę imago. liiii.
cęſaris triumphus. lv.
cliuus publicus. lv.
columna lactaria. lv.
columna ænea. lvii.
columna Cochlis. lvii.
calpurnius fornix. lx.
columna bellica.

Coloſſus Neronis.
coloſſus Galieni Imp. lxxv.
coloſſus Domiciani.
coloſſus ſcopæ in templo brutti cal laici apud circum ad labicanā portam eunti. lxxvi.
curia ſaliorum. lxxvi.
curia hoſtilia. lxxvi.
curia Tifata
iuxta caſam romuli. lxxvi.
curia Catonis. lxxvi.
curia pompeiana. lxxvi.
curia iulia/& Auguſti. lxxvi.
curia octauię. lxxvi.
curia pompiliana. lxxvi.
curię nouę & veteres. lxxvi.
caſtra pretoriana. lxxvi.
caſtra rauennatium. lxxvi.

❡Deſignatio vrbis aratro. i.
diua Angerona. ii.
diui Io.apoſtoli ſacellum. viii.
ductus aquę appiæ. viii.
de portis burgi.S.Petri. viiii.
domus.T.Tatii. xviii.
domus Romuli. xviii.
diuerſa iouis numina. xviiii.
diuerſa fluminū ſimulachra. xxi.
domus Ouidii. xxii.
domus Anci marcii. xxiii.
domus Ciceronis. xxiii.
dom⁹ auguſtana/& tiberiana. xxiiii.
dianæ fanum in maximo collium Auentino. xxv.
dea Murcia. xxv.
dea ſtrenua. xxv.
domus æliorum. xxx.
domus Virgilii maronis. xxxi.
domus.C.Craſſi oratoris. xxxi.
domus.Q.Catuli. xxxi.
domus.C.Aquilii. xxxi.
domus Pomponii attici. xxxi.
domus Martialis poetæ. xxxiii.

❡Eretum Sabinorū oppidū. vi.
exquiliarum limites. xxviiii.
equi marmorei Tiridatis. xxxiiii.
equus Cæſaris.
equus Traiani. lvii.
equus Conſtantini.
equiria(equus.M.Anto.veri.
expoſitio Romuli & Remi in comitio. lii.
emporium alterū iuxta ſalinas, alterum iuxta ſummā viam ſacram.

❡Fauſtulus regii pecoris magr. i.
fauſtuli Tugurium. i.
fanum Iouis viminii. i.
figlinę apud teſtaceū mōtē & extra portā figulenſem. vi.
fidei ſacrarium/ & ſacerdotes. xiii.
fauiſſæ capitolinæ. xxiii.
fœdus iter Rom.& Sabinos. xxiii.
fortunę malę templum. xxxi.
floralia. xxxi.
forum Saluſtii. xxxiii.
fons olei e taberna meritoria transtiberim. xxxvii.
fors fortuna. xxxvii.
fabricii pōtis inſcriptio. xl.
formarum ruinæ vnde. lxv.
fons Iuturnæ. lxv.
fororū numerus/& nomina. lxviiii.

fora prima iudiciale/& venale. l.
fori romani ornamenta. l.
forma deorum penatium. li.
ficus ruminalis. lii.
forum trāsitorium duobus in locis diuersis temporibus. lv.
fornix fabianus. lv.
forum Cupedinis. lviii.

¶Gabii oppidū via pręnestina. vii.
germalum. xxii.
geniticos insula ferri tēperatiua nobilitata. li.
galieni Imp. colossus. xxxvii.

¶Hannibalis statuæ. v.
herculis templum v.
hercules ab euādro positus habitu triumphali. liiii.
horatiæ sepulchrum. viii.
horti Galbæ Imp. xi.
habitaculum/& fanū carmētę. xxi.
hilerna. xxiiii.
heliogabalus deus. xxiiii.
hospitale lateranense. xxvii.
horti męcenatiani. xxxi.
horti Cæsariani. xxxvii.
horti tulli martialis i ianicu. xxxvii.
horti lucullani. xlii.
horti planciani. xliiii.
hernilameus riuus. xliiii.

¶Ianualis porta. xiii.
imago saluatoris adiuo Luca Euangelista depicta. xviii.
Iuno lucina. xxviiii.
incendium vrbis. xxxi.
iuppiter viminius. xxxi.
iuppiter cappitolinus. xxxvi.
iuppiter pompeianus
ianiculum vrbi additum. xxxvi.
ianiculi forma/& lōgitudo. xxxvi.
iani sepulchrum. xxxvi.
insula iouis lycaonia. xxxviiii.
ilia rhea in amiene mersa. lii.
ianus geminus. liii.
iani templi forma i nomismatibus Neronis. liii.
ianus quadrifons. lv.
isis Antenodorica.
isis patricia.
isęum & serapeum.

¶Larentia faustuli vxor. i.
T. Tarrutius mathematicus. i.
lex a Romulo lata. ii.
leges. xii. tabularum. ii.
lathomię. vii.
lituus Romuli. lvi.
lucus/& ædis camenarum. viii.
lemonia tribus. viii.
lapis manalis. viii.
locus Mercurio sacer. viiii.
lupa ænea cum infantibus conditoribus urbis. xxi.
L. veri triumphus de bello parthico. xxi.
Leōis. x. marmoreū simulacrū. xxi.
lupercal antrum lupæ. xxiiii.
lupercalia sacra. xxiiii.
luperci ciuitatem currendo lustrabant. xxiiii.

lauretum xxvi.
lateranorum domus. xxvii.
lucus fagutalis. xxviii.
lucus Martis/& Iunonis. xxviiii.
lucus Larium. xxviiii.
lauacrum Agrippinæ. xxxi.
locus / vnde Romulus ascendit in cœlum. xxxii.
laocoon virgilianus. xxxvi.
cleopatræ signum. xxxvi.
libri Numę ĩ cõitio cremati. xxxvi.
lacus velinus. xxxviii.
lacus fucinus. xlii.
lucus sater. l.
lacus curtius. li.
ludi gladiatorii. liii.
ludi circenses. liii.
lotos a Romulo sata. liiii.
ludi taurii. liiii.
ludi apollinares. liiii.

¶ Menia antiquę vrbis ex quadrato lapide. iii.
Martis templa duo/Querini a Gradiui. viii.
magnæ matris deũ simulacrũ. x.
mons aureus. xi.
M.Antonini itinerarium. xi.
moneta quare dicta? xviii.
montium nomina. xviii.
mons Tarpeius. xviii.
M.Manlius arcis custos. xviii.
mons Romuleus. xxii.
montis palatini ambitus. xxii.
magnæ matris deum ædis a Iunio bruto dedicata. xxiii.
megalesia ludi magni. xxiii.
mons Auentinus iussu, claudii habitari cęptus. xxiii. xxvi.
macellum libyę. xxx.
mons superaggere. xxxi.
minutia vestalis. xxxiiii.
mons pincius. xxxiiii.
mons citatorius. xxxv.
mons cinciorum. xxxv.
mons Iordanus. xxxv.
mons vaticanus. xxxv.
moles hadriana & eius prisca marmorea ornamenta. xl.
M.Scaurus. xli.
M.Cicero. xli.
Maxentius tyrannus. xli.
M. Agrippa perpetuus aquarum curator. xlii.
martiæ aquæ inscriptiones. xliii.

¶ Numitor Romuli/& Remi maternus auus. i.
neuiæ portæ etymologia. vii.
nasica vir optimus iudicatus. x.
neronis principis sepulchrum ĩ colle hortulorum. xliii.
nubendi facultas vestalibus concessa.xxx.post annum q̃ religionem ingressæ. li.
nouem fontes olim circa forũ romanum scaturientes. liiii.

¶ Occidente babylone Roma surrexit. ii.
Omnis porta olim habebat suam viam. iiii.

obsidio

obſidio porſenæ regis i ianiculo. vii
oſtia tiberina Anci marcii regis Colonia. x.
obeliſcus uaticanus. xi.
officina monetæ. xxi.
ornamenta templi Apollinis palatini. xxiiii.
oratorium. S. crucis. xxviiii.
oppius mons xxix.
opus Praxitelis xxxiii.
opus Fidiæ xxxiii.
officinæ Minii conficiendi xxxiii.
obeliſcus Solis in Cãpo mar. lxxi.
obeliſc9 Lunę i colle Hortulorũ lxxi.
obeliſcus Vaticanus lxxi.

¶Palilia paſtorum ſacra i.
porta Oſtienſis iii.
Pomœrium Vrbis iii.
portæ Priſcæ Vrbis iiii.
portæ Carmẽtalis, quæ & ſcelerata dr̃ ad radices Capitolii iiii.
Portarum uiæ v.
porta flumentana v.
principium uiæ flamminiæ v.
porta Pinciana v.
porta Sabiuſa quæ recta in Sabinos ducebat quæ prætermiſſa eſt.
porta inter Aggeres vi.
porta Exquilina vi.
porta Aſinaria vii.
porta Gabiuſa vii.
porta Latina vii.
porta Capena viii.
porta Triumphalis viii.
porta Trigemina ix.
porta ſancti Pauli ix.
Prudentius poeta ix.
portus Oſtienſis x.
porta Portuenſis x.
portũnalia xi.
porta Aurelia
porta Septimiana xi.
porta fontinalis xi.
porta Triumphalis xi.
portæ nunc burgi ſancti Petri xi.
porta Turionis xi.
porta Pertuſa xii.
porta Viridarii xii.
porta Caſtelli xii.
porta Querquetulana xii.
porta Lauernalis xii.
prima Imperii Ro. ſedes xxii.
porta Palatina xxiii.
porticus, & biblioth. Palatina xxiiii
palatual xxiiii.
Picus & Faunus, Auentini numina, a Numa capti xxv.
puteus. D. probæ xxxii.
porticus Templi Quirini in monte Quirinali xxxii.
prata Bacchi
prata Mutia xxxvii.
prata Quintia xxxvii.
põs Sublicius, primus i Tib. xxxiii
pontes Tiberis viii.
pons Sublicius xxxix
pons Sacer xxxix.
pons Aimilius idem xxxix.
pons Senatorius xxxix.
pons Fabricius xxxix.
pons Cæſtius xxxix.
pons Aurelius xxxix.
pons triumphalis xxxix.
pons Aelius xxxix.
pons Miluius
perpetuus ignis in æde ueſtæ l.
pinaria ueſtalis in ſtupro depræhé-

ſa meritas dedit pœnas li.
palladium ibidem
pila Horatia liii
porticus Iulia ibidem
puteal Libonis ibidem
porta feneſtella lv
porticus Claudia lxviii
porticus Corinthia ibidem
porticus Octauię ibidem
porticus Apollinis Palatini ibidē
porticus Domitiani ibidem
porticus Philippi ibidem
porticus Argonautarum, & Europæ ibidem
porticus Metelli ibidem
porticus diui Antonini, & diuæ Fauſtinæ lxix
porticus Concordiæ ibidem
porticus Antonini pii ibidem
porticus Panthæi ibidem
porticus flamminia ibidem
porticus Gordiani Imp. ibidem
porticus Libyæ ibidem
porticus Conſtantini lxiii
porticus Vipſana lxix

¶ Quadrata Vrbs i
quatuor Priſcæ Vrbis portiones ii
Querquetulanum ſacellum xii
quercus paſtoribus ſacra xxv
Quirini Fanum xxxi
Quiritium foſſæ xxxvi
Q. Martius cognométo rex xli
quare Anio uetus, & nouus xxxxiiii
qurae aqua uirgo dicta ibidem
quę in uico tuſco uédebāť ibidem
quare Satrium dictum quaſi Atriū, uel theatrum xxxii

¶ Roma totius orbis caput i
Romuli geneſis, & cōceptio i
Romus, & Remus Martis filii ii
raptus Sabinarum ii
Remus a Celere raſtro iterfectus ii
regiones Priſcæ Vrbis. XIIII. iiii
Roma, & Cōſtātinopolis in. XIIII. regiones diſtinctæ xiii
regionum nomina ibidem
riuus Herculaneus vxxx
roſtra fori Ro. uetera, & noua l
rhea ſiluia ueſtalis prægnans inuenta eſt lii
rupes Capitolina liiii

¶ Solis eclypſis i
Saturnia iiii
Simulachrū Veneris uerticordiæ v
ſepulchrum Licinii Auguſti tonſoris vi
S. Lucia in Silice vii
S. Spiritus in Saxia xi
Subura uia xii
Subura regio ibidem
Septimontium xviii
Saturnius mons ibidem
Saturnia Vrbs ibidem
ſaxum Tarpeium ibidem
Sacella tria, Iouis, Iunonis & Mineruæ ibidem
Simulachrum fidei
ſimulachrum Iouis Imp. xviii
ſimulachra infantium conditorum Vrbis ibidem
Salinæ Capitolinæ ibidem
ſimulachra flu. Nili, & Tigris xxi
ſimulachrum Nemeſis, quæ & Rhanuſia dicta eſt xx

ſacellum deæ uiriplacæ xxiiii
ſpelunca Caci iuxta portam trige-
minam Tiberi incumbens xxv
ſcalæ Caci ibidem
ſcalæ Gemoniæ iuxta templum Iu-
nonis reginæ ibidem
ſoſpitæ Iunonis cõmune templum
Romanis,& Latinis xxvi
ſacellum deæ Murciæ,quæ & Mur-
cus dicitur ibidem
ſacellum , quod Sancta ſanctorum
nunc dicitur xxviii
ſacellum ad præſepe xxx
ſepulchrum Ioãnis Patricii ibidẽ
ſepulchrũ Sixti. IIII. æneũ xxxvi
ſepulchrum Innocẽtii VIII. ibidẽ
ſepulchrũ Numæ regis xxxvii
S.Mariæ ad fontes olei ibidem
ſimulacra Sirpea xxxix
ſepulchrum Hadriani Imp. xxxx
ſignum Vertunni xxxxix
ſacra ueſtæ l
ſacra panos,& eius ara liii
ſimulacra ærea Lupæ, & infantium
conditorum Vrbis liii
ſcalæ Annulariæ ibidem
ſpolia Horatiorum ibidẽ
ſtatua Coruini liiii
ſignum Caſtoris,& Pollucis liiii
ſinus Tiberinus lv
ſacellũ Herculis in foro Boario lv
ſimulacra ſpoliorũ Hebræorũ lix
ſacellum diuæ Helenæ ibidem
ſepta trigaria lxvii
ſtatua. M. Aurelii Ant. lxxiiii
ſtatua equeſtris Domitiani ibidẽ
[ſta]tua equeſtris Conſtantini lv
[ſtat]ua equeſtris. Q.Marcii lv
ſimulacrum primum Romæ Cereri
poſitum lv
ſtatua equeſtris.M.Tremelii lxxv
ſtatua ænea.M.Narii i foro ibidẽ
ſtatua Mutii,& Clœliæ uirg. ibidẽ
ſtatua Neuii poetæ ibidem
ſtatuæ tres in monumento Scipio-
uum ibidem
ſtatua Ennii poetæ ibidem
ſimulacrum Iunii Bruti ibidem
ſtatua Aemilii pueri bullata & pre-
textata ibidem
ſtatua . L . Scipionis clamydata, &
crepidata ibidem
ſtatua pedeſtris ſyllę ibidem
ſtatuæ.IIII. legatororũ Lartis To-
lunni in roſtris ibidem
ſignum concordiæ ibidem
ſtatua.Q.Claudię ibidem
ſimulacrum Auguſti ibidem
ſimulacrum. L. Septimii ibidẽ
ſtatuæ Coloſſę Alex. Seueri ibidẽ
ſimulacrum boni euentus
ſenatulum aureum lxxvii
ſenatulum extra portã Capenam,
ad templum Martis ibidem
ſenatulũ iuxta ędẽ Bellonę ibidem
ſenatulnm matronarum in monte
Quirinali. ibidem

❡ Templum Veneris Erycinę v
temqlum ſanctę Agnetis v
templũ Bacchi Phęricum vi
templum Nenię vi
taurina porta a capite Tauri di-
cta vi
templum Quietis vii
templum Honoris vii

trigeminorum, & Curiatiorum se-
pulchra viii.
templũ Martis extra muraneũ viii.
templum matris deum x.
tarpeius mõs deoꝝ domiciliũ xvi.
tarpeia uirgo xvi.
templum Concordiæ xviii.
templum monetæ xviii.
templum Iouis op. max. xviii.
templum Iouis Victoris xix.
templum Iouis dedicatio xix.
terminus, & Iuuenta xix.
terminalia festa xix.
templi Iouis tonantis xix.
templum Iouis custodis xix.
templum Veiouis xix.
templum Mentis xx.
templum Iouis in uertice Capitoli-
ni collis xx.
trophœa quid? xx.
Trium uerborum titulus xx.
templi Quirini fundaméta xx.
templum Augusti xxii.
templum Iouis Statoris xxiii.
templum Iouis a Troianis conse-
cratum xxiiii.
templum sanctæ Sabinæ xxv.
templum sancti Alexii
tẽplũ sanctæ Mariæ Auẽtinæ xxv.
templum bonæ Deæ xxv.
templum sanctæ Priscæ xxv.
templum sanctæ Balbinæ xxv.
templum Iunonis reginæ xxv.
templnm Lunæ xxvi.
templum libertatis xxvi.
Tiberii Cæs. effigies xxvii.
templum Vertũni xxvii.
templum sanctæ Mariæ in Dom-
nica, siueNauicella xxvii.
templum Mineruæ xxvii.
templum, nunc sancti Stephani, in
Cælio mõte, quod olim Fauni Ca
pripedis fuit. xxviii.
templum Claudii Cæs. xxvii.
tabula Aenea in Basilica Latera-
nensi xxviii.
templum. IIII. Coronatorũ xxviii.
templum. S. Martini, & Siluestri in
montibus xxviii.
Thermæ Traiani Imp. xxix
templum sanctæ Praxedis xxix.
templum sancti Antonii xxx.
tẽplũ sancti Viti in Marcello xxx.
trophæa C. Marii. xxx.
templum sanctæ Babianæ xxx.
thermæ Gordiani xxxi.
templum sanctæ Potentianæ xxxi.
templum sancti Vitalis xxxi
templum Fortunæ publicæ xxxii.
templum Quirini ibidem
turrisComitum ibidem
turris militiarum ibidem
templum sanctæ Agathæ ibidem
turris Mesa ibidem
templum Solis ab Aureliano Imp.
conditum ibidem
templũ Clatræ, & Apollinis ibidẽ
templum sanctæ Susannæ xxxiii.
tẽplũ Quirini semp clausum ibidẽ
templum Serapis ibidem
templum Dii fidii xxxiiii.
tẽplũ fortunæ primigeniæ ibidẽ
tẽplũ domus Flauiæ, ubi Domitia-
nus natus ẽ ad malũ Punicũ ibidẽ
Tyburti uilla xxiiii.
templum sanctæ Trinitatis xxxiiii
templum Apolliuis ibidem
Tul. Martial' horti ĩ ianiculo xxxvii

templum sancti Honofrii xxxvii.
tēplū.S.Petri in mōte Aureo ibidē
templū sancti Crysogoni ibidem
templum sanctæ Cæciliæ ibidē
templum sancti Francisci ibidē
thermæ Aureliāæ & Seueriāæ ibidē
templum fortunæ uirilis ibidē
Tiberis flu. Etymologia xxxviii
Tiberis ortus, & longitudo, & incre mentum ibidem
Tiberis, auctu semp religiosus ibi.
thermarum ornamenta xlv
Tarquinius Priscus primus in Vrbe Cloacas fecit lxviii
templum Vestæ absoluta forma in modum pilæ xlix
templum Iani Aeneum, ter apud ueteres clausum, quod fuit in medio foro Ro. lv
templum Veneris genitricis liii
tabernæ fori nouę & ueteres liiii
tabernæ argentariæ liiii
lathomiæ liiii
templum sanctæ Mariæ Gratiarum & templum Consolationis liiii
templum sancti Hadriani in tribus foris liiii
templum Matutæ, & fortunæ prosperæ a Seruio Tullio cōditum in foro Boario lvi
templū Iani a. C. Duillio uotum in foro olitorio lvii
templum Pietatis lvii
templū Veneris & Cupidinis lxiii
tres aræ diis Samothracibus sacræ ī circo max. lxiiii.
templum sanctæ katherinæ in castro Aureo lxv
templa iuxta circum flāminium, de quibus dictum est lxv
templum Isidis lxvi
templum Concordiæ lxvi
templum Apollinis lxvi
templum Vestæ lxvi
templum Iouis, Aesculapii & Fauni in insula Tiberina
templum Neptūni iuxta Septa
templum Consi
templum Plutonis

❡ Valentia ii
ualerius Soranus ii
urbis amplificatio iii
urbis magnitudo iiii
uiæ Xix iiii
uiæ consulares iiii
uiæ stratæ iiii
uolupiæ Sacellum iiii
uia flāminia v
uia collatna vi
uia momentana vi
uiminalis porta unde ? vi
uiuarium, quod nunc uiuariolum dicitur vi
uia Tyburtina vi
uia Prænestina vii
uia Labicana vli
uia Latina viii
uia Appia ix
uia Ostiensis ix
uia Lata xii
uia sacra xii
uia noua xiii
uia triumphalis xiii
uia uitelia xiii
uia recta xiii

uiarum itinera xiii
uicus iugarius xviii
uictoriæ arcis ibidem
urbs a Gallis capta ibidem
Venus Cluacina xxiii
Venus Murcia xxvi
Vertunnus ibidem
uicus Tuſcus & eius ambitus xxvii
uicus Scauri ibidem
uincula Petri xxix
uinculorum ſolennitas ibidem
uicus Cyprius ibidem
uicus ſceleratus ibidem
uallis Quirinalis xxxi
uia & domus Corneliorum
ucus Mamurii xxxiii
ueſtalium funeratio xxxiiii
Vaticanus deus xxxv
uaticanæ ædes xxxv
Veſta luxor xxxvi
uicorum nomina xlix
ueſtalium Epitaphia l
ueſtales. IIII. antea, poſtea ſex cle-
ctæ, & hic numerus manſit li
ueſtalium ſupplicia li
uaſtalis matrima, & patrima li
ueſtalis adceptatio li
ueſtaliũ prima dicta eſt maxima li
ueſtalium nomen, cum eligitur ama
ta dicitur ibidem
uellia a uellendo ibidem
umbilicus Vrbis lv
uelatura quid ibidem
uilla publica ibidem
uilla Tyburti
uilla Hadriani.

ANDREAE FVLVII ANTIQVARI RO. DE ANTIQVITATIBVS Vrbis ad Clementem VII. Pont. Max. Liber Primus.

ℭ Natalis VRBIS.

E condita Vrbe, & eius uocabulo uaria est inter scriptores opinio, uetus enim, & constans fama est, aliis prætermissis, Romulū Marte, siluiaq; uestali genitū, Romam terrarum caput condidisse, auctor diligētissimus. M. Varro. Imaginem Vrbis, magis q̄ Vrbem fecerat, quia incolæ deerant, cæterum ne res tāta in artum conuciatur, ab Iliæ puerperio altius exordiū repetendū est. Siue illa Genii, seu mortali forsan cōpressu prægnās facta est. Et quia locus Marti dicatus erat, a Marte compressa, unoq; partu ædidit infantes, quibus ruma, idest, māma Lupæ nomen fecit. Alter Romus, alter Remus appellatus est. Iubēte Amulio, qui tūc rerū potiebatur, Ilia mater in Aniene submersa est. seu iuxta legem, in terra/uiua defossa, infantes uero, in Tiberi, longius ab Alba expositi, nō potuerunt extingui, quibus interim Lupa, (mirum) paulo ante fœta, ac relictis catulis, uagitum secuta, uelut nutrix ubera admouebat. Ouidius libro.iii.fastorum: Hæc ubi cognouit cōtemptor Amulius æqui, nam raptor fratris uictor habebat opes. Amne iubet mergi geminos, scelus unda refugit, In sicca pueri destituunt humo. forte accidit, ut Faustulus regii pecoris magister iter illac haberet, ilios cū conspexisset sugere ubera Lupæ, fugata clamoribus fera, stuporis plenus, acceptos in Alucolo, Larētiæ uxori educādos dedit. Numitor tūc a fratre Amulio regno pulsus, in agro suo uixit. Pueri cū adoleuissēt, & in notitiā aui iā peruenissent, collecta pastorum manu, interfectoq; apud Albā Amulio, Numitorem in regnū Albanū restituerūt. Ouid. eodē libro: Martia terdenos proles adoleuerat annos. Et suberat flauæ iā noua barba comæ, Vt genus audierāt, animos pater æditus auget, Et pudet in paruis nomē habere casis, Romuleoq; cadit traiectus Amulius ense, Regnaq; materno restituunt auo. Quibus postea cū optionē faceret de deducēda colonia, Placuit eam primum in palatio condi, eo q; ibi Romulus seruatus, nutritusq; esset, iis auus dedit pecunias, arma, seruos, onerariaq; iumēta, quæq; Vrbi cōdēdæ usu uenirēt. Ad tria hominū millia ex alba, quæ tūc erat caput Latii in Coloniā adscripta: Quicunq; palatiū Saturniā ue incolebāt, præsenti multitudini adiūgūtur diuisis inter se copiis, cōfestim quicquid hominū fuit in duas abiit factiones. Sed dū de imponēdo nomine cōtentio orta foret, persuasit Numitor, ut qui meliores aues uidisset, imperaret. Remus primus uiderat aues sex in Auētino, Romulus.xii.in palatio. Na-

Roma terrarum caput

Faustulus regii pecoris magister
Laretia faustuli vxor.

Raptus sabina.

Gabii.

pulos eadē die hostes, deinde ciues habuerit. Sed cum vxores nec ipse, nec sui haberent, finitimos ad spectacula ludorum p legatos inuitauit, ac virgi/gines rapuit/anno ab vrbe condita. iiii. Erat enim vir apprime eruditus, Nam pueri gabios delati litteras, aliaq; didicisse dicunt /vt ingenuos de/cebat pueros. Postq̃ adoleuit ætas: Romulus superior fuit cõsilio / & pru/dentia/extinctoq; fratre Remo / quē non magis iubente ipso Romulo q̃ cõsentiēte Celer rastro intermit, & ad tegendū scelus /in Hetruriā exulatū missus est, res ad vnū redacta ē. Romulus cū vrbē mœnibus struxisset, le/gibus eā stabilire decreuit, verū reputans aĩo ciuium concordiā/ pro mœ/nibus esse vrbibus, qua sublata, nulla diu ciuitas stare possit. Incõptam, & agrestem multitudinē/certis velut legibus ciuilē in modū cõposuit. Ade/rāt ad tria milia peditum/supra hos Equites trecenti. Quibus ad concio/nem vocatis/in hunc modum eos affatus dicitur.

Remus a Celere rastro interfectus.

Romuli contio ad milites.

¶ Nouā quidem formā, expressamq; vrbis speciē cernitis viri fortissimi, & quā vestrę manus/ fossa & vallo valide munitā reddiderunt, sed maiore adhuc prędidio opus est/concordia/& cõsensu, quāuis pauci/& inermes fa/cile locū hunc tuebimur, plura quoq; in eandē sententiā addidit. Eosq; ita ad bene beateq; viuendū exhortatus/decreta quędā velut leges vrbi per id tempus satis idoneas, atq; vtiles huiusmodi tulit. videlicet.

Decreta uelut Leges a Romulo latæ

¶ Nequid inaugurato faciunto. ¶ Patres sacra, magistratusq; soli pera/gunto, ineuntoq;. ¶ Plebęi agros colunto. ¶ Sacrorum oĩum sub regi/bus potestas esto. ¶ Sacra p̃res custodiũto. ¶ Populus magistratus creā/to. ¶ Leges discunto. ¶ Bella decernunto. ¶ Deorū fabulas ne credū/to. ¶ Deos peregrinos, præter Faunū ne colunto. ¶ Nocturnas in tēplo vigilias ne habento. ¶ Parricidas oēs capite puniũto. ¶ Ne quis pręsen/tibus fœminis obscæna verba facito. ¶ Quisq; demissam ad talos togā in vrbe habeto. ¶ Monstrosos partus quisq; sine fraude cedunto. Ne qs nisi per portas vrbem ingreditor, neue egreditor. Mœnia sacrosancta sun/to. Mulier viro legitime cõiuncta fortunarū & sacrorū socia illi esto. Do/musq;/vt ille dñs, ita hęc dña. Filia vt patri, ita defuncto viro hęres esto. Adulterii conuictam vir, & cognati (vt volent) necanto. Si vinum biberit domi, vt adulterā puniunto. Parentū liberos omne ius esto relegādi/ven/dendi/occidendi. Mitigauit non parū austerū carmen Numa pompilius, ipseq; ex bono & æquo quasdā tulit leges satis idoneas, & salubres: post eū reges alii/sed præcipue Seruius tullius, deinde latę leges. xii. tabularū/& in foro affixę. His itaq; legibus stabilita vrbs/bonis artibus diu floruit/præ/

Leges. xii. Tabularum.

ſertim iuſtitia/& clementia, atq; erga ſubditos fide. Quapropter in eã re/rũ magnitudinẽ euaſit, vt pleriq; populi ſine vi aliqua armorum ſe ſe/ac ſua ſponte Romanis ſubiicerent. His enim artibus victores ſemper/ atq; fortiſſimi/ diis fauentibus extiterunt. Et quia libertati Ciuitas, & iuſtitiæ ſtuduit/ex concurſu omnium gẽtiũ in dies amplior, populoſiorq; euaſit, ex vno orbe facta ẽ vna ęterna vrbs/ regia terrarũ, & mũdi vniuerſi caput

De mœnibus/ambitu, & pomerio antiquę vrbis.

ANTIQVA vrbs palatium/& Capitolium, Tullus hoſtilius poſtea addidit celiũ montem. Ancus martius Auentinũ. Tarqnius priſcus vrbẽ cĩxit ſaxo quadrato ad amuſim. Seruius Tullius addidit Exquilias/ Viminalẽ, & Quirinalem colles. Vnde ſiqs poſtea altitudinẽ tectorum addat, nullius vrbis altitudinẽ in toto orbe potuiſſe cõparari ſcribit Plini⁹. Mœnia antiquę vrbis ex q̃drato lapide, poſt incenſam a Gallis cõſumata tradit Liuius. Quę ſæpius euerſa & incenſa, ſæpiuſq; inſtaurata, nunq̃ priorem circuitũ, ac veterem ambitũ adepta ſunt. Quę poſtea a diuerſis principibus reſtituta ſemp contractiorẽ, mutato Pomerio habuere ambitum/p collium ſupercilia, & æditiora locorũ cõpendia. Nam bona ex parte Arcadius, & Honorius Impe. reſtituerũt vt apparet extrinſecus ſupra portã Portuenſem vetus in marmore Inſcriptio huiuſmodi.

Antiqua urbs

Vrbis amplificatio.

Mœnia ãtiquæ urbis ex quadrato ſaxo.

¶ IMPP. CAESS. DD. NN. INVICTISSIMIS PRINCIPIBVS ARCADIO. ET HONORIO VICTORIBVS ET TRIVMPHATORIbus SEMPER AVGG. OB INSTAVRATOS MVROS ET TVRRES EGESTIS IMMENSIS RVDERIB. ET SVBGESTIONIB. V. C. ET ILLVSTRIS MILITIS ET MAGISTRI VTRIVSQ. MILITIAE AD PERPETVITATEM NOMINIS EOR. SIMVLACHRA RESTITVIT. artato ambitu/mutato pomerio, & qbuſdã portis, ad vrbis cõmoditatẽ. ¶ Reſtituere deinde ſũmi Ro. põt. Hadrianus prim⁹, & Leo. iiii. Qui ẽt in ipſis mœnibus. xv. turres & propugnacula neceſſaria erexit. Extat adhuc eius opus ſub ianiculo/in ripa Tyberis/iuxta portam Portuenſem Turris/ea parte/qua naues naualia ingrediunt. Similis erat altera e regione ſub Auentino / Quas in naualiũ faucibus excitauit, ne barbaris ad rapinã vrbis (ſicut ante) pateret acceſſus. Sunt qui tradant mœnia antiquę vrbis habuiſſe. DCxxxiiii. turres, cũ ꝓpugnaculis ſine numero. Hodie vero. ccclxvi. Ambitum autem priſcæ vrbis fuiſſe olim xx. millibus paſs. ſcribit Plinius. Sed poſtea Aurelianus cæs. ampliauit

Arcadius et honorius imper.

Hadrianus primus.

Leo quartus.

Porta portuẽſis

Aurelianus ip.

Ambitus urbis l. mill. passus.

vsq; ad.l mil.pass.teste Flauio vopisco,qui scribit muros vrbis sic amplia uit,vt.l.milia murorũ eius ambitus teneant. Quod sane verisimile non videt̃,nisi ex iuris consulti sententia iudic bit̃. Qui Romã aliam ab vrbe facit. Suburbana quoq; cõprehendere. Plinius vero ex Augusti traditionibus scribit,vrbis circuitũ fuisse suo tẽpore .xx. mil. pass.& sic videt̃ designare totũ corpus vrbis,& Flauius vopiscus circuitũ Romæ.

Ocricolum.

Nã ab Ocricoli põte vsq; ad mœnia vrbis via plena erat ædificiis. Itaq; peregrini nõnulli tũ se vrbem ingredi putabant, vt accidit Constantino

Constantinus princeps.

principi. Qui cũ Romã venit,vbi nam esset interrogauit romanũ forũ, cum plus dimidio itineris ab vrbe distaret,& cũ portas ingrederet̃,more anserũ submisit caput homo paruæ staturę, nõ sine circũstantium irrisione vt scribit Marcellin⁹. Habitabaturq; vrbs olĩ p vtrãq; ripã tybris vsq; ad mare. Aristides in ea orõne quam scribit de vrbe Ro. Ita inquit. Descendit hæc vsq; ad mare vbi cõe hoĩum Emporiũ/cõisq; omnium, quę terra pueniunt/dispensatio. Quacũq; in parte eius vrbis constiterit quis,nihil prohibet quo minus sit pariter & in medio. Quicquid nunc Italiæ restat cõpletum iri vniuersam mihi videt̃/ vnaq; futura vrbs ppetua in Ioniũ mare protensa. Nero princeps mœnia vrbis pmouere / atq; inde fossa mare veteri vrbi statuit inducere. Romã inquit Strabo nõ delectu,sed necessitate conditã esse. Prisci nãq; Capitolium & Palatium, collẽq; Quirinalem sic muniere muris/vt veniẽtibus aliũde externis/facilis esset ascensu, adeo vt. T. Tatius primo aduentãs incursu locorũ po-

T. Tatius.

titus,cũ captarum virginũ vlcisciret̃ iniuriã, Ancus martius Celium/&

Ancus martius

Auentinũ,& iacentẽ inter hos campũ assumens/inuicem disiungẽs,& ab aliis ante muro cinctis ædificiis, vrgente necessitate prioribus copulauit, totũ ẽt explere circuitũ non valuit,quem quidẽ locorum defectũ Serui⁹

Seruius tullius

redarguit,nã ipse suppleuit/& adiecto exquilio colle/& viminali. Ea vero loca aduenientibus hostibus facile capi poterãt. Quo circa profun-

agger tarquinii sex stad.

diore exterius ducta fossa,& accepto solo,stadiis sex aggerẽ porrexerunt perfosso interiore supcilio,murum cũ turribus a Collina porta vsq; ad exquilinam imposuerunt, in medio autem aggere tertia est porta eiusdẽ nominis,cum colle Viminali.

De Pomerio Vrbis.

pomeriũ quid?

POMERIVM dictum est quasi post mœnium,atq; id appellat̃ spatium/quod est proximũ mœnibus/tã intrinsecus q̃ extrinsecus / ac locus certis regionibus terminatus,quẽ neq; arare,neq; habitare fas erat, p totius vrbis ambitũ. Produxit Seruius Tullius,& intactus mansit vsq; ad

L. Syllam, protulit & ipse pomeriũ, atq; id quidem plurimũ quicũq; fe-cerãt, ambitione magis q̃ necessitate fecerunt. Idem fecit Cæsar dictator, deinde Augustus, postea Claudius, vt his: q imperium ꝓtulerũt, & ter-minos vrbis ꝓpagare liceret, vt accidit longo post tẽpore Aureliano. Cuius rei testimonium apparet in lapide Tyburtino nuperrime exuto apud cloacã sanctæ Luciẹ cum inscriptione. POMERIVM. TI. CLAVDIVS DRVSI. F. CÆS. AVG. GERMA-NICVS PONT. MAX. TRIB. POT. IX. IMP. XVI COS. III. CENSOR. PP. AVCTIS POPVLI RO. FINIB. POMERIVM AMPLIAVIT TERMINA-VITQ:

¶ De portis ac viis vrbis & earum appendicibus.

VRBEM tris portas habentẽ Romulus reliq̃t (& vt plurimis placet) q̃tuor, teste Plinio. Mœnia eius collegere ambitu impatoribus Censo-ribusq; Vespasianis. M. P. xiiii. M. C. cõplexa mõtes. vii. ipsa diuidit in regiones. xiiii. Cõpita singularũ. c. lxxv. Eiusdem spatii mensura cur-rente a capite fori. ro. statuto ad singulas portas quẹ sunt hodie inq̃t nu-mero. xxxiiii. efficit passuũ per directũ. xxx. M. D. vlxv. ad extrema ve-ro tectorũ cũ castris prẹtoriis ab eodẽ miliario p vicos oĩum viarũ mẽ-sura colligit paulo amplius. lxx. mil. pass. Quod siqs altitudinẽ tectorũ addat, dignã profecto extimationem cõcipiat, fateaturq; nulli⁹ vrbis ma-gnitudinẽ in toto orbe potuisse ei cõparari. Clauditur enim ab oriente ag-gere Tarqnii supbi: inter prima, opere mirabili, nãq; eam muris æqua-uit: q̃ maxime patebat aditu plano. Cætero munita erat excelsis muris, aut abruptis mõtibus, nisi q; expatiantia tecta multas addidere vrbes. In prima regione Saturnina, vbi nũc Roma ẽ, Antipolis qđ nũc Ianiculũ in pte Romẹ est. Portẹ apud veteres. xx. vt vulgatior fama hẽt. Totidẽ ꝓpe hodie numerantur in toto vrbis ambitu, cũ his quæ sunt circa Ianicu-lũ, & vaticanũ, q̃s mõ plures, mõ pauciores ꝓ murorũ ambitu extructas facile est deprehẽdi. Quarũ vetustiores ex q̃drato lapide adhuc extãt, ex antiq̃ structura, nã mœnia priscæ vrbis ex q̃drato lapide erant, vt scribit Liuius. Paucæq; admodũ nunc retinent prisca noĩa, & oẽs habebãt suas vias, vt tradit Liuius. Quæ erãt. xix Quarum aliquẹ cõcipiebantur intra portas vt flaminia, aut in ipso limine, aut Appia, aut ꝓcul ab vrbe vt va-leria. Earũ quedã erant cõsulares, vt Aurelia, quædã Cẽsorinæ vt Appia quẹdã pretoriæ, quẹdã vero triũphales, vt postea dicetur. De qb⁹ ita Stra-bo cernere licet inq̃t stratas in agro vias, Excisis ad hæc collibus, agge-ratis vallibus, vnde nauigiorũ onera plaustris exciperent. G. Gracchus

Portæ priscæ urbis.
Regiones Vr-bis. xiiii.
cõpita regionũ
Portæ. xxxiiii.
castra prætoria
Vrbis magni-tudo.
Agger tarqnii
Saturnia. Antipolis.
Portæ. xx. apud ueteres.
Omnis porta habebat suã uiã
Viæ. xix.
Viæ cõsulares uel prætoriæ, uel cẽsoriæ.
Viæ stratæ.
C. Grachus.

Colũnæ lapideæ ſpatii ſigna preferentes in uiis.

certis regionibus vias teſte Plutarcho direxit/et eas paſſim lapide ſtrauit, ꝑtim harenę muniuit aggeribus/iniqua adequãs,& quãtũ valles torrenteſq; abrũpebant,põtibus ęquali altitudine cõiungens. Dimẽſo præterea viarũ ſpatio ſingulis miliariis colũnas lapideas ſpatii ſigna præferẽtes cõſtituit. Lapideſq; parũ inter ſe diſtantes ex vtraq; viarum parte diſpoſuit/vt ex illis facile,& ſine ſaltu ĩ equos eſſet aſcẽſus. De portis Romuli.

¶ Portarũ vero quas Romulus reliqt. Hæc ſunt nõia Mugonia,pãdana,Carmẽtalis. Mugonia a mugitu boũ/vel ꝙ p eã boues mitterentur, appellata. Eadẽ & Trigonia a tribus angulis ad radices palatii ſita, iuxta forũ,& ficũ ruminale. Primã hanc habuit vrbs ab Romulo ædificatam Ouidius lib.iii.de triſtibus. Inde petẽs dextrã porta eſt ait iſta palati Hic ſtator,hic primũ condita Roma loco eſt.

Pandana.

¶ Pandana vero dicta, ꝙ ad res/quę in vrbẽ ferebant̃ panderetur,quæ in aſylũ tendebat/quod augẽdæ vrbis grã criminoſorũ refugiũ inſtituerat.Eadẽ libera & romanula vocata eſt/ab Roma,ꝙ haberet gradus ĩ naualia ad Volupię ſacellũ iuxta errariũ,vt ſcribit Varro/quã oñdit Saturniæ vrbis nõ romę fuiſſe. Eãq; Põpilius inſtituiſſe dicit̃,vt tradit Piſo in annalibus. Duæ ex his/Roma aucta/ſine forma,& vſu aliquãdiu nomen retinuerunt.

Volupiæ ſacel.

De porta Carmentali.

Porta carmentalis ad radices Capitolii.

¶ Carmentalis porta a Carmẽta Euandri matre/quæ ibi hĩtauit dicta eſt. Vir. Et carmẽtalẽ romano nõĩe portam: Ea fuit in faucibus Capitolii verſus Tyberim/cui capitoliũ maxime ex directo incũbebat/vt ſcribit Plutarchus in Camillo. Quæ poſtea ſcelerata dicta eſt/ꝙ p eã ſex/& trecenti Fabii cũ clientibus qnq; milib⁹ egreſſi/ad amnẽ Cremeram oẽs interfecti. De qbus ita Feſtus, Religioni eſt inqt Quibuſdã porta Carmẽtali egredi,& in æde Iani/quę eſt extra portã Senatũ haberi/ꝙ ea egreſſi ſex/& trecenti Fabii/apud Cremerã oẽs interfecti ſunt,cũ ĩ ęde Iani. S. C.factũ eſſet,vt ꝓficiſcerent̃. Oui.li.ii.Fa.

Porta ſcelerata ccc.vi. Fabii.

Vna dies fabios ad bellũ miſerat oẽs/Ad bellũ miſſos abſtulit vna dies,
Carmẽtis portæ dextro ẽ via ꝓxĩa Iano, Ire p hãc noli qſqs es,omẽ hẽt,
Illa fama refert fabios exiſſe trecẽtos, Porta vacat culpa,ſed tñ omẽ hẽt.

ædes Iani extra portã carm.

Liui⁹. Prætereuntibus inquit Capitoliũ,arcẽq;,& alia tẽpla/qcqd deorũ oculis,qcqd aĩo occurrit precantur/vt illud agmen fauſtum, atq; fœlix mittant/Soſpites breui in patriam ad parentes reſtituãt. Incaſſum miſſæ preces/infœlici via dextro iano/porta Carmentali/profect ad Cremerã flu.peruenerunt. Templum autem iani tunc vt ſcribit.P.victor erat vbi nunc eſt Theatrũ Marcelli ad dexterã euntibus e porta Carmentali ad pontem ſublicũ qui tunc erat ſolus in Tyberi/per quẽ Fabii ꝓfecti ſunt.

Portæ vero vrbis/quæ hodie ſunt in vſu, pręter eas/quæ ſunt vltra Tybe/berim/hæ ſunt p̃cipuæ. Flumentana. Collatina. Collina. Viminalis. Tyburtina. Neuia. Cœlimontana. Latina. Appia. & Trigemina / quarũ Etymologiã ponit Fæſtus. Vię aũt harum portarũ: Flãminia, Collatina. Salaria. Nomentana. Tyburtina. Prænestina. Lauicana. Campana. Latina. Appia. Oſtienſis. Ad ſingulaſq; olim portas vbi celebres erãt vię, pręparatæ erant rhedæ, quas indigentes conſtituto pretio/ conducebant. Sunt & alię portæ, & aliæ viæ de quibus in conſequentibus dicetur.

Portæ nunc urbis numero .p/pe.xx.

Portarũ uiæ.

De porta nunc Populi & via Flamminia.

PORTA/quę nunc populi dicit̃, Flumentana apud veteres vocabat̃, q Tybris nonnunq̃ eam influeret/teſte Pompeo. Eadẽ & flãminia dicta /ut ſcribit Plutarchus, cũ inquit. Hęc mãdata cũ dediſſet, ĩtẽpeſta nocte/porta Flãminia egreſſus/in caſtra ad Manliũ contendit. Eſt aũt porta omniũ hodie frequentiſſima, in via Flãminia ſita/ad radices collis hortulorũ, iuxta ſepulchrũ Neronis, & templũ ſanctæ Mariæ de populo, Liuius in dãnatione Manlii Capitolini ſic inquit, Prędicta die in Petilinũ lucum, extra portã Flumentanã, vnde conſpectus in Capotilũ non eſt/ Cõciliũ populi indictũ/& alibi Flumentanã inquit portam de cœlo tactã. Quæ formam habet arcus, magis q̃ portæ, & erat olim extra pomerium in æditiore loco/vt ſcribit Procopius/& mutato loco dicta eſt porta populi. Nam ea mœnia vbi ſita nũc eſt / multo tempore poſt a Beliſſario condita fuiſſe dicunt̃/vſq; ad Tyberim. ¶ Via aũt/quę per hãc portã egredit̃/ dicit̃ Flãminia, quã. C. Flãminius. M. Lepidi in cõſulatu collega ſtrauit per Tuſciã/ Ariminũ vſq;, vt tradit Strabo. Suetonius ẽt in Auguſto ſic inquit. Quo facilius vndiq; vrbs adiretur, deſumpta ſibi Flãminia via Arimino tenus munienda, reliquas triũphalibus viris / ex manuali pecunia ſternendas curauit. Inchoabat olim via Flãminia/iuxta ſepta vnde/& via lata verſus Capitolium.

Porta Flumẽtana unde.

Collis hortulorum.

Sepulchrũ Neronis.

Lucus Petilinus.

Beliſarius primus conſt.

Via Flãminia.

Pricipium uiæ Flaminiæ.

De porta nunc Pinciana /& via Collatina.

ALTERA/quæ ſequitur porta in proximo colle ſita Pinciana nũc dicta/antiquato priore noĩe/nã antea Collatina dicebat̃. Pinciana vero/a p̄ximo palatio Pincii ſenatoris/cuius marmora/cũ domũ demoliret̃ Theodoricus Rex Oſtrogothorum Rauennam miſit/ vt ſcribit Caſſiodorus in epiſtolis. Collatina vero q ad oppidum Sabinorum Collatiam mitteret/Tarquinii collatini, & Lucretiæ vxoris quondam ſedem/de qua Liuius Collatia inquit / & quicquid circa illam agri erat Sabinis ademptũ ẽ. Dicta autem ab opibus illuc collatis/ex finitimis locis.

Porta pinciana

Theodoricus rex.

Collatina por.

Collatia Sabinorũ oppidum

Via collatiua

Aqua uirgo

Via quę ab hac porta auſpicaṫ/dr̄ ēt collatina. Quę paulo extra por/tā iungiṫ Salariæ nunc,olim ꝑlixior erat ubi aqua uirgo/ut ſcribit frontinus,concipiebatur. Cuius adhuc cernitur per ſpiracula profundiſſimus aquæductus Perquem Gothi clam ingredientes ſubter pincianam por/tam.facile vrbē cępiſſent,niſi detecti fuiſſent.author procopius.

De porta,& via Salaria.

Collina unde Quirini Sacellum.
Agonales ludi
Ludi appolliares.
Templum ueneris erycinæ.

Quæ nunc dr̄ porta ſalaria,apd̄ veteres dicebaṫ Collina hęc fuit ultīa porta antiq̄ vrbis,dictaq; eſt,vel a colle Quirinali, vel a varietate colliū. Dicebaṫ & quirinalis,a quirini ſacello. Et ægonalis ab ægonio colle,& Agonalis ab agonalibns ludis,qui olim extra hanc portā fiebāt,quotiēs circus flāminius tiberinisvndis reſtagnabat liuius Nā ita īqt reſtagnauit tiberis,vt ludi appollīares inūdato circo/extra portā collinā ad ædē Erytinæ veneris pati ſint extāt ad huc veſtigia paulo extra portā hui⁹ ædis meminit Ouidius infaſt.

Templa frequentari collinæ proxima portæ
Nunc decet,a ſiculo nomina rege tenet
Vtq; ſyracoſias Arethuſidas abitulit armis
Cladius,& bello te quoq; cępit Eryx.

Puellarū oblatio et matronarum.
Simulacrū ueneris uerticordiæ.
Templum honoris.
Hannibal dux pœnus.
Herculis templum
Hannibalis ſtatuæ.
Campus ſceleratus.

Huic tēplo īſignis adiacebat porticus, vt ſcribit Strabo.cui qdē deæ uirgīes olim ꝑuas imaginūculas quas ī delitiis hn̄t offerebāt. Perſius Nē/pe hoc,ꝙ veneri donatæ a virgīe pupæ. Ad quā ēt matronę virilis mēbri figurā diuinis ꝓcolētes honoribus,magna ſacrorū pōpa ꝑferebāt. Vbi fuit ēt Simulacrū veneris verticordiæ ꝙ hoīes ab effuſa libidine auerteret, ei⁹ tēpli meminit Oui .li.iiii.faſt. Extra eādē portā fuit ēt tēplū honoris, vt ſcribit Cicero.ii.de legib⁹ cū īqt noſtis extra portā collinā tēplū honoris,& arā. Itē de nā deorū vides honoris tēplū a Marcello renouatū, qd̄ multis ānis erat bello liguſtico a. Q. Maxīo dedicatū, Quod reſtituēti veſpaſiāo Cor. Pinus,& Attius priſcus pinxerūt,vt ſcribit Pli. ī eo ambitu tres fortūas fuiſſe aiūt de quarū noībus ambigiṫ. Per eādē portā memorāt gallos Sēonas īgreſſos,q vrbē diripuerūt. Extra eādē portā tertio miliario apd̄ anienē Hānibal dux pœnus caſtra poſuit,vbi ſtatiuis poſitis ipſe aporta collīa vſq; ad Herculis tēplū ꝓgreſſus ē vrbē expugnatur⁹ qd̄ tēplū diu fuiſſe extra collinā pleriq; autumāt.vn̄ ter ībrib⁹ atq; grādīe repulſus obſidionē ſoluit. Vrbēq; ipſā anteq̄ capet/militibus diuiſerat,ī hui⁹ rei mēoriā ſcribit pli. Hānibalis ēt ſtatuæ tribus locis viſunṫ ī ea vrbe, ītra cui⁹ muros ſolus haſtā emiſit.Intra eādē portā adextris erat cāpus ſceleratus,vbi veſtales ī ſtupro dep̄hēſæ viuę terra īfodiebanṫ,vt poſtea diceṫ.

¶Via huius portę uocat' salaria,ꝙ per eā Sabini salē deferebāt ut scribit festus.nā hæc uia in sabinos ducit,p quos ut inqt Strabo nō lōgæ magni tudinis strata est,in quā ēt nomētana incidit apud Eretū Sabinorū uicū supra tiberim iacentē,ex eadē collina porta inchoās,Cor.Tacitus tertiū inqt agmē p salariā collinæ portæ appropinquabat/In salaria etiā uia ad .ii. lapidē nobili monumēto sepultus fuit Licinius Augusti Tonsor pre diues, de quo illud memoratum extat distichon.

Salaria uia unde:

Eretū Sabinorum oppidum.

Marmoreo Licinus tumulo iacet/At caro paruo:
Pompeius nullo credimus esse deos:

Sepulchrū licinii augusti tonsoris

De porta nunc.S.Agnetis.& uia nomentana

¶Post collinā sequitur porta nūc.S. Agnetis apropinquo eius extra portā téplo/qapud ueteres dicebat' uiminalis auiminali colle,in cuius margie sita , uel a fano Iouis uiminii. dicta est & figulensis a ꝓximo extra ipsam portam loco:ubi figlinę olim/sicut apud testaceū montē fiebāt/uocata est ēt nomētana ab oppido sabinorū nomēto quo mittit.Iuxta hāc portā fuit olim templū deæ Neniæ:sic dictę:ꝙ cantu querulo funeribus præesset.

Viminalis porta unde. Fanu Iouis uiminii Figlinæ iuxta portam

¶Ab hac porta auspicat' uia q̄ nūc dr̄ Nomētana/quę figulēsis ēt dcā est teste Liuio:cū inqt Decēuiri nomētana/cui tūc figulēsi nomē fuit/ ꝓfecti castra ī mōte sacro locauere.Strabo uero nomētanā uiā a collina porta in choare scribit ubi ad ii ferme ab urbe lapidē in sub urbano uiæ ipsius nomētanę occurrit a sinistris tēplū.S.Agnetis iuxta qd' ad iactū lapidis surgit uetustissimū Bacchi tēplū sphærica extructū forma / columnis circū quaqꝫ p gyrū geminatis/mediā tēpli testudinē substētantibus/ubi uermi culato opere,& ueteri pictura oīa renidēt:ubi & ipsius dei gesta undiqꝫ ef figiata:sed tēporis diuturnitate iā caduca apparent.Quod tēplū Alexan. iiii.pont.max.diuę Cōstātiæ uirgini ac magni Cōstātini Imp.filiæ dedicauit/ut notatū est supra tēpli portā/ubi ēt porphyretico sepulchro/qd' il lic uisitur:sepulta fuit Hocāt sepulchrū Paulus. ii. uenetus inuaticanū: trāsferi iussit ubi cōdi se uolebat/sed diuia quadā ꝓuidētia eo interi xtincto/sepulchrū e medio itinere retractū in pristinū locū relatū est.Cōstantia eni Elephātiæ morbo ut aiunt/precibus diuæ Agnetis liberata : tēplū ac mōasteriū i eius honorē/ac titulū extruxit.ubi ipa regia uirgo/cū multis aliis uirginibus sacro uelamie uelata ī ppetua māsit uirginitate . Extat adhuc ibi ædis.S. Agnetis subterranea/æneis portis/ad quā multis gradibus descenditur.diuerso interius lapide satis conspicua. Ad quā de cœlo demissus dicit' Annulus/quo Christus Agnetē spōsam sibi subarrauit/in cuius festo duo cādidissimi agni offerūtur/ex quorū lana Zonæ texunt,

Tēplū Deę Nenię
Via nomentana
Mons sacer
Templū. S. Agnetis
Tēplū Bacchi sphæricū

Duorū oblatio agnorū quia.

quibus ro. noui pontifices inito pontificatu exornantur. Cęteriq; ét christiani orbis metropolitani episcopi ex antiquo more, serico ac bysso, multo pretiosius emptis decorantur.

De porta inter aggeres. & eius uia.

Porta inter aggeres

¶Subit porta interaggeres, paucis admodum nota, quoniam clausa & in nullo usu est. dicta ꝙ inter aggeres Tarquinii condita sit in campo uiminali, qui hodie ab incolis dicitur uiuarium / est aũt porta media inter portam. S. Agnetis &, S. Laurentii in loco præcipiti sita / ubi extrinsecus a latere statim occurrit locus planus instar magnę areæ quadrata forma parietibus circũseptus, & dicebatur / Castrum custodiæ. ubi tradunt fuisse olim instatione milites prætorianos Diocletiani Imp. procopius uero scribit e regione uiuarii forinsecus ueteres Romanos alterũ breuem murum modico interuallo adiecisse, non ad tutelam, sed ad delitias, ut Leones eo loco, & alias bestias seruarent, unde & uiuarium is locus dictus. Qui hodie ab incolis uiuariolum dicitur ad differẽtiã maioris uiuarii.

Castrum custodiæ

Viuarium

¶ Intra hanc portã fuit olim satis munita, ac celebris uia, inqua erat Arcus triumph, Gordiani Imp. Quæ porta paucis antehac nota / quia non erat liber ad eã accessus. nũc aũt Clemẽtis. VII. munere, ab oĩbus uideri põt, restituto antiquo pomœrio, patefcõq; itra, & extra mœnia ꝑ totũ urbis ambitũ puio / ac liberiori itinere / ad cõmoditatẽ defẽsionẽq; ciuitatis.

diani Imp. Clemẽs. vii. Antiquum pomœriũ

De porta nunc. S. Laurentii. & uia tyburtina.

Porta exqui

¶Sequitur porta nunc. S. Laurentii, siue tyburtina in aquæ ductu aquę martię cõdita, quam diuersam ponit Strabo ab Exquilina / cum inquit. In campo exquilino duæ portæ urbis. Altera exquilina, quæ clausa est, Altera Tyburtina. Quam Liuius præterit in obsidione porsenæ regis cũ aliasquæ tunc erant in hoc ordine describat. Sed credendum est tyburtinam postea cõditam in arcu formæ / ubi nunc est, clausa Exquilina, quæ erat ĩ antiquo pom œrio. Tyburtina uero a Tybure dicta / eo ꝙ illuc mittat, uel ꝙ in tyburtina uia fuerit cõdita. Eadẽ etiã Taurina nuncupatur a capite tauri, quod in utroq; interioris fornicis frontispicio cœlatum adhuc cernitur. dicitur & porta. S. Laurentii, ab eius templo extrinsecus, quod per hanc uiam aditur ab hac porta / ubi extant pedales litteræ interius & exterius supra fornicem.

Taurina a capite tauri

Via tyburtina.

¶ Via autem quæ per hanc portam egreditur dicitur. Tyburtina, ꝙ tybur deducat / iuxta quam / ad primũ ferme lapidẽ occurrit a dextris basilica. S. Laurentii extra muros in agro uerano, a Constantino magno condita marmoreis ornamẽtis tota interius decorata. Laqueatis / auratisq; tectis satis cõspicua, opere, & impensa. D. Oliuierii carafæ Cardinalis Ne

apol. nuperrime exornata, vbi sub maiore altari Corpora duorũ præcipuorum martyrum Stephani: ac Laurẽtii marmoreo tumulo ferreis clatris vndiq; munito requiescunt.

De porta olim exquilina & eius duabus viis.

Inter hanc, & portã Nęuiã, fuit olim porta Exqlina, cuius nullum extat hodie vestigiũ, q̃ ẽt Strabonis ętate clausa erat, vt iam dixi, de qua liui⁹ lib. ii. ab V C. in obsidione porsenæ regis sic inqt. Itaq; Cos. Valerius vt eliceret prędatores edicit suis postera die frequẽtes porta exquilina, quæ auersissima ab hoste erat educerent pecus, scituros id hostes ratus, q; in obsidione: & fame seruitia infida transfugerẽt. T. Herminiũ ad. ii. lapidem gabina via occultum obsidere iubet. Sp. largum cum expedita iuuẽtute ad portam collinam stare donec hostis prætereat. Inde se obiicere hosti, ne sit ad flumen reditus. Cos. alter. L. Lucretius porta nęuia cum aliquot manipulis militum egressus. Ipse Valerius Cęlimontana delectas cohortes educit, hiq; primi apparuere hosti. Herminius vbi tumultũ sensit cõcurrit ex insidiis, & terga cędit dextra leuaq; hinc a porta collina: illinc a neuia redditus clamor ita cesi in medio prędatores, neq; ad pugnã viribus pares: & ad fugã septis oĩbus viis, finisq; ille tam effuse vagãdi Etruscis fuit. Quæ portæ tũc erãt in antiquo pomęrio: quo postea mutato, mutatę sũt ẽt portę retinẽtes tñ priora noĩa.

Obsidio porsenæ regis Consulum edicta

Ab exquilina duæ olim anteq̃ clausa esset, egrediebantur viæ labicana & prænestina teste Strabone cum inquit Porro in vnum cadit labicana via a porta quidem exquilina, a qua & p̃nestina: a sinistra vero hanc: & exquilinum campum omittas, vltra centumuiginti stadia pergit, tum autem & labico appropinquat, & hoc: & Tusculum relinquit. In via labicana fuit Templum Quietis vt scribit liuius.

Via prenestina Via labicana

Campus exquilinus Templum Quietis

De porta nunc maiore & via labicana & prænestina.

Quę hodie vocatur porta maior, siue. S. Crucis, apud veteres dicebatur Nęuia a propinquo nemore neuio, vtrum sit hæc illa antiqua. nõ constat certis argumentis: nisi ordine tantum quoniã sępe pomœriũ mutatũ est. & q̃ nunc dicit̃ porta maior in aquę ductu condita est, vt cubitales litteræ ostendunt interius & exterius. sunt qui tradant hanc, non portam, sed triumphalem fuisse arcum, vt signa apparent, postea vero cępisse nomen: & vsum portæ, cum additamentis claustrorũ: ad pręsidium vrbis, sicut in aliis antiquis portis. dicebatur hæc olim labicana & prænestina, siue in eodem ambitu altera diuersa ab hac porta q̃ multũ a procopio celebratur in bello gothico.

Næuiæ portæ etymologia

Via labicana. Via præneſtia.

¶ Ab hac porta / duplex nunc egreditur via labicana, & præneſtina ſicut olim per exquilinam ante q̃ clauſa eſſet, vt ſuperius dictum eſt. Concipitur enim via labicana ſupra coloſſeum, & inter celium & ex/ quilias recto tramite huc producitur via vero prҽneſtina, in capite Su/ burҽ iuxta. S. Luciam in ſilice ꝓgrediturq; per arcum. S. Viti in ma/ cello deinde iuxta trophҽa Marii & baſilicam Caii & Lutii huc tandē ex directo protenditur. Quæ ſtatim ambҽ extra portā iterum dirimū/ tur. labicana a dextris iuxta formam aquæ claudiҽ ad colūnam oppidu lum dirutū nunc tēdens, prҽneſtina vero a dextris gabios olim, deinde prҽneſte/ vnde nomen habet/ progreditur.

S. Lucia i ſilice

Gabii

¶ De porta nunc. S. Ioannis, via campana.

¶ In cliuo Cҽlii mōtis verſus orientē brumalē extat porta nūc. S. Io/ annis a ꝓpinqua eius baſilica, quæ apud veteres dicta eſt Cҽlimōtana a Cҽlio mōte/ in cuiꝰ margine ſita eſt. de qua Liuius ſic ſcribit porta ce/ limōtana fulmine icta, & murus circū multis in locis tactus / dicta eſt ēt porta aſinaria a regno (vt aiunt) aſinoꝝ, quod eſt neapolitanū, quo mit tit. Vnde ex eo regno Romam venientibus obiici per iocum ſolet per aſinariam portam ingreſſis. Cҽlimontanam. Exquilinam, & Quirina/ lem / a collibus vrbis (vbi ſitæ ſunt) dictas conſtat.

Porta aſinaria

¶ Via vero quæ ab hac porta inchoat dicit̃ Campana, q̃ in Campa/ niam ducat/ quæ ſtatim extra portā in duas dirimitur ſemitas poſt pau/ ca vero ſtadia vtraq; latinæ iungitur.

Via latina

¶ De porta Metrodii & eius via.

¶ Inter aſinariā portā, & latinā in angulo mœniū ſub celiolo mōte oc currit porta Metrodii/ a mēſura/ vt puto viæ/ dictā, q̃ nunc clauſa eſt p quā ingredit̃ riuus aquҽ nunc Marianæ, quā quidē portā tradūt gabi/ nam, ſiue gabiuſam olim fuiſſe vocatā, q̃ in gabios latinoꝝ tūc clarum oppidū mitteret/ a Galacto, & Bio ſiculis fratribꝰ cōditū vnde nomen habet, fuerunt aūt Gabii via prҽneſtina / medii inter Romā/ & prҽneſte vt ſcribit Strabo/ cū inquit. Sūt & Romanoꝝ oppida a ſiniſtra latinæ/ inter eā/ & Valeriā/ Gabii extant in prҽneſtina via/ vbi lathomiæ ſunt pluſq̃ reliquæ, lapides Romҽ ſuppeditantes / diſtantes Romҽ/ & prҽ/ neſte ex ҽquo/ ſtadiis centum. Satis conſtat eam portam fuiſſe olim vel hoc in loco / vel in exquiliis in antiquo pomærio/ verſus Gabios / quo mittebat/ & vnde nomen accepit. Liuius / Gabinam inquit de celo ta/ ctam/ dicebatur etiam Gabiuſa teſte feſto. Via huius portæ vocabatur Gabina/ de qua liuiꝰ. P. Valeriꝰ inqt. T. Herminiū cū modicis copiis

Aqua mariana

Porta gabiuſa

Gabii in uia præneſtina ſiti.

Lathomiæ

ad.ii.lapidem Gabina via occultum obsidere iubet. Item ad.iii.lapidem venere via gabina.

¶ De porta, & via latina.

¶ In vertice Cęlioli montis surgit porta in via latina eius nūc nominis. Cuius quidē portæ nulla extat apud veteres scriptores memoria nisi alio fortasse ante nomine vocaretur. vbi extat Sacellum diuo Ioanni Apostolo & Euangelistæ sacrum, quo in loco iussu Domitiani Imp. in feruentis olei dolium demersum/illesum euasisse tradunt, & alterum templū haud longe/eiusdem apostoli vetustate iam collabens.

Diui Io. Euangelistę Sacellū

¶ Via vero latina dicta est / q̄ in latinos populos ducat, in qua olim. iiii. ab vrbe lapide/fuit simulachrum fortunæ muliebris, quod solæ nuptæ contingere poterant/vt scribit Val. max. cum inquit Muliebre simulachrum, quod est in via latina/ad quartum miliarium, eo tempore, cum in æde sua consecratum Cal. decembris Quo Coriolanus ab excidio vrbis/maternæ preces repulerunt, non semel, sed bis locutum constitit, his verbis. Rite me vidistis. Rite me dedicastis. Valeria, val. publicolæ filia quæ muliebris legationis author fuerat, prima Sacerdotiū templi adepta est. Strabo sic inquit præclarissimæ sunt viæ Appia, Valeria media inter has latina est ad Casinum oppidum iungitur appiæ / a Capua. xix. distans stadiis.

Via latina
Simulachrum fortunæ muliebris.

Clarissimæ uiæ Appia. latina. Valeria.

¶ De posta nunc. S. Sebastiani, & via appia.

¶ Porta appia, siue nunc. S. Sebastiani, apud veteres / Capena vocabatur/a Capenatibus latinis populis, ad quos mittebat. Liuius in agro capenate/ad lucum feroniæ / signa sanguine sudasse scribit: vel a capenate fluuio/vt tradit Sillius italicus cum inquit. Quo sacer humettat fluuialia rura capenas. Quod hæc sit porta capena/nulla est ambiguitas quia porta & regio/in qua condita est/ capenæ nomen habent/ festus ita scribit lemoniam tribum/a pago lemonio appellata, qui est a porta capena via latina. Itē Iulius frontinus sic inquit post initium Sānitici belli/ inducta est aqua ab appio cēsore, qui etiam viam appiam a porta capena/vsq; ad vrbem capuam muniendam curauit. fuit olim hęc porta satis celebris, qm̄ triumphantes maiori ex parte per hanc ingressi Capitoliū adibant, vnde triūphalis dicta est. Pręterea ab hac porta vsq; in arcē capitolinā/via strata erat quadrato lapide/vt tradit liuius. Quinetiam regio prima antiquæ vrbis/porta capena dicebatur, intra & extra portā, vbi multa fuerūt olim ornatissima deorum templa/& in primis Lucus, & ædis Camænarum/ a fuluio nobiliore condita, vt tradit pedianus / vel vt alii scribunt/

Porta capena.
Capenates populi.

Capenas flu.
Lemonia tribus.

Aqua appia

Porta triūphalis.

Lucus & ædis Camænarum.

ab Octauio tibicine, fuit etiam area Apollinis, ædis Spei, & Mineruę, Lucus honoris/& virtutis / & eius ædis, Liuius ædē virtutis ad portam Capenam Marcellus ii punico bello antea votam, dedicauit Augustin⁹ de Ciui. dei Nemo inquit honoris templū ingrediebatur, nisi prius vir/tutis ædem ingrederet. Visebantur olim ad portam Capenam dedicata tēpla a Marcello/ propter exrellentiā eius generis ornamenta, quorꝫ nul/la nūc apparēt, per hanc portā Tertius ex trigeminis Horatiis, q victor, supeestesqꝫ fuit, ingressus est, qui sororem iuterfecit. Cuius sepulchrū eo loco, quo ceciderat ita constructū, e saxo quadrato. Trigeminorum vero, quo quisqꝫ cecidit distantia locis, vt pugnatū est/author Liuius. Excellē/tissimum olim fuit extra portā Capenam Martis templum, quod Sylla in ædilitate sua consecrauit: positū supra centum colūnas in media via/di/ctumqꝫ Martis extramuraneū. Ouidius lib. vi. fast. Lux eadem marti fe/sta est quē prospicit extra Appositum rectę porta capena vię. Cuius ma/xima pars corruisse fertur/precibus. S. Stephani papæ/& martyris/ cum illuc ad sacrificandum ductus esset iussu Valeriani/& Gallieni Impe. Sic enim Catholicorum habent historię. Liuius viam inquit Censores ster/nendam a porta capena ad Martis templum locauere, semitamqꝫ saxo quadrato strauerunt. Duo fuisse olim extra capenam portā Martis tem/pla tradunt. Vnum quatuor miliariis ab vrbe distans, in via appia, vt mentes Ciuium a bello auerteret. Alterum paulo extra portam/vt supra dictum est, de quo Seruius Mars inquit Quirinus dictus. Duo eius templa in vrbe, vnum Quirini intra vrbem quasi custodis, & tranquil/li. Alterum in appia uia extra vrbem prope portā quasi bellatoris, & gra/diui, in quo dabatur olim Senatus legatis hostium, qui intra vrbem non admittebantur. Vnde Equites Ro. nonis quintilibus traheati ferentes manu dextra ramos oliuarum, cum ingenti pompa/ad templum Casto/ris, & pollucis/quod est in foro, velut redirent ex victoria, incedebant, quo die pꝛospere contra latinos puguare contigit. Itē idibus Quintilibus Equites Ro. ab æde honoris/equis insidētes in Capitoliū transibāt/exin/stituto fabii Rulliani. fuit pręterea iuxta Martis templū Lapis manalis, quem cū propter nimiā siccitatē in vrbem pertraherent/ sequebatur aqua statim. Eumqꝫ/ꝙ aqua manaret/manalē lapidem dixere, anthor pōpeius. Quidā tradūt Capenam portā fontinalē dictam/a fontiū vbertate. Mar/tialis Capena grandi/porta qua pluit gutta / vnde fontinalis dicta est, & fontinalia sacra fontiū illic fiebant/coronatis pueris/& fontibus/vt scribit festus. Iuuenalis madidā dixit capenam. Item. M. Cicero ad. Q. fratrē.

ædes uirtutis

Templum honoris.

Horatiæ sepulchrum.

Trigeminorū Sepulchra.

Templum Martis extra/muraneum.

Martis templa duo.

Mars Quiri/nus

Mars gradiu⁹

Lapis manalis

Porta fonti/nalis.

Romæ inqt, & maxime appia, ad Martis/mira ꝓluuies, Horti/tabernę plurimæ, magna vis aquæ/vſq; ad piſcinã publicã . Liuius ædiles inquit alterã porticum ad portã fontinalẽ/ad Martis aram, qua in cãpos iter eſ/ſet, ꝓduxere/in cãpos .i. Martis/& Horatiorũ. Fuit pręterea iuxta capenã locus Mercurio ſacer cũ aſpergine aquarũ, vbi Mercatores ſacrificabãt, vt a piuriis ꝓſoluerentᷣ. Ouidius in faſt. Eſt aqua Mercurii porta vicina Capenæ/ Si iuuat expertis credere/numen habet. Fuit itẽ extra capenam ædes Tẽpeſtatis quã Marcellus, q primus Corſos ſubegit, cũ in Cor/ſicam & Sardiniã nauigaret, in eo mari pene ſubmerſus a ꝑiculo ſeruatus eſt, deæ tẽpeſtati ædem erexit . Idẽ in eodem.

Locus Mercu/rio ſacer.

AEdes tẽpeſta/tis.

Te quoq; tẽpeſtas meritam delubra fatentur,
Cũ pene eſt corſis obruta pupis aqua.

Vi Appia.

¶ Via vero ab hac porta inchoans vocatᷣ appia/Ab appio claudio cen/ſore, q eam Capuã vſq; ſtrauit/ea latitudine, vt plauſtra duo ex aduerſo in uicẽ occurrentia libere recipet. Liuiꝰ memorię fœlicitatis nomẽ Appii/ & viã muniuit, & Appiã aquam in vrbẽ deduxit/quã quidẽ viam Cæſar dictator/vel exornauit, vel reſtituit/vt tradit Plutarchus/cũ inquit. Cõ/miſſa dehinc illi appiæ viæ cura/ingentes progegit pecunias. Nouiſſime vero Traianus Imp. reſtituit/ſtrauitq; eã Brunduſiũ vſq;/deſicatis palu/dibus/excifis collibus, aggeratis vallibus/ſaxis cõſtratis viis circum, ac pontibus magnificentiſſimi operis/excitatis/permeabiles fecit/ vt ſcribit Dyon. Strabo vero Appia inquit ad mare ꝓtendit/vſq; Sinueſſam ſecãs partem põtinæ viæ. Per viam itẽ appiam deferebantur olim omnes ꝓpe triumphi, vnde regina viarũ dicta eſt de qua Papinius.

Appia cunctarum fertur regina viarum.

Appia regina uiarum.

Romæ inquit Liuius ſignum Martis/appia via ad Simulachra luporũ ſudaſſe conſtat. In via ẽt Appia ad primum fere lapidem occurrit / paruũ ſacellum cognomento. Dñe quo vadis. vbi Chriſtus dicitur poſt aſcen/ſum in cœlum occurriſſe Petro apoſtolo. Petrus enim ad declinandam iram principis/monẽtibus amicis/via Appia, ab vrbe diſcedens / ad pri/mum lapidem Chriſto fit obuiam/quem rogans Dñe quo venis. Tum Chriſtus romam iterũ crucifigi. Vnde extat Sacellũ, vbi hęc verba ha/bita ſunt. Extant & veſtigia vbi ſteterunt (vt vulgo creditur) pedes eius marmore impreſſa. Quæ adhuc cernũtur in tẽplo ſancti Sebaſtiani dex/tra vię ad .ii. lapidem Vbi Cœmiterium Caliſti/ & ſepulchra mar/tyrum in ſubteranea crypta/manu facta apparent. Et ſacella vbi priuatim ſacrificia fierẽt/quę publice olim Imperatorũ metu celebrari nõ poterãt.

Sacellum co/gnomento. dñe quo uadis

Cœmiterium Caliſti.

porta trigemia Horatii et Guriatii.

Salinæ.
Ductus aquæ appiæ.

Emporium.

Porta sancti Pauli.

Via ostiensis.

Basilica sancti Pauli.

Prudētiꝰ poeta

De porta nunc. S. Pauli & via ostiensi.

Sequitur porta nunc. s. Pauli siue ostiēsis/quæ & Trigemina dicta ē, a vetustissima illa / per quā , trigemini Horatii egressi dicunt̃/cū Curiatiis/de summa Imperii creaturi. Fuit aūt illa prior porta Trigemina inter Tyberim & Auentinū/sub angulo montis /relicta a dextris ripa fluminis/iuxta naualia/& eūdo ad proximū fornicem/q nūc extat in media via/cognomēto arcū septé Vesp. iuxta salinas/& formam aquæ Appiæ/cuius adhuc quædā apparēt ruinosa vestigia/inter ꝓximas vineas. Huius loci meminit Frontinus/cū inquit ductus aquæ appię habet longitudinē a capite vsq; ad salinas/q locus est ad portā Trigeminam , & subdit, Cacus habitauit locū, vbi salinæ nomē/vbi trigemina porta. Habitauit aūt Cacus in crepidine ꝓximi montis/sub tēplo nunc sanctæ Mariæ auentinæ Supra ipsam portā salinarū ēt extant adhuc subteraneæ cauernę manu factæ/in proxima vinea iuxta ripam tyberis. Item Liuius Eo anno inqt porticum vnā extra portam trigeminā/emporio ad tyberim addito/inter lignarios fecerunt. Per trigeminā tradūt Horatios egressos / per Capenā vero tertiū illū/q superstes ac victor rediit/ Romā petisse / vt scribit Liuius: fuit olim in hoc ambitu Capena oppidulū, vnde quidā portam hāc Capenā fuisse putant/cū non sit , vt supra ostendimus. Porta vero/quæ nunc dicit̃ sctī pauli/longo tēpore post/ibi cōdita/& mutato pomerio/dicta est trigēina. postea. s. pauli ꝓductis mœnibus vsq; ad tyberim, & inde per ripam eius vsq; ad naualia/vt locus esset a piratarum /& barbarorum incursionibus tutior.

Via aūt quę ꝑ hanc portā egreditur vocatur Ostiēsis/eo ꝙ Ostiam tyberinā petit, vbi ad. x. ferme stadia/ occurrit venerabilis Basilica diui pauli apostoli/a Constatino imp. cōdita/marmoreis ornamentis, lithostroto/& vermiculato ope a fronte & a tergo interius/ cōspicua/opera & impensa Honorii. iiii. vt illic eius nomen legit̃/ingentibus colūnis & excelsis absidibus suffulta/vbi sub priore altari ossa apostolorū petri/& pauli/æquali portione diuisa requiescunt/vbi & multa sanctorū corpa / & reliquiæ cōditæ dicunt̃. Quā qdē basilicā prudētius poeta ita describit.

Subdidit & paruas fuluis laquearibus columnas/
Distinguit illic quas quaternus ordo/
Diuidit ossa duum tyberis sacer ex vtraq; ripa/
Inter sacra dum fluit sepulchra/
Dextra petrum regio tectis tenet aureis receptum/
Parte alia titulum pauli via tenet Ostiensis/

Qua stringit amnis cespitem sinistrum.
Regia pompa loci est/princeps bonus has sacrauit arces.
Cuius vestibulum siue atrium Hadrianus primus marmoribus strauit/ sicut donus papa Atrium sancti petri.

Ostia Tyberina.

¶ Et qm̃ Ostiensis via Ostiā petit/operæpretiū videt̃ aliqd in hoc loco de illa dicere. Strabo lib.v. Ostia inquit importuosa est / ꝑpter limum/ quē tyberis/multis refertus amnibus aggerat/ non paruo igit̃ discrimine agitata salo/stant in anchoris nauigia/vicit tñ vtilitas/nāq; ministrātium copia Scapharum/quibus eximuntur/& imponunt̃ onera /in pigram ef/ficit nauigandi facultatē/anteq̃ flumen attingat. Sunt quæ ex parte leuatis oneribus amnē intrant/& penes Romā stadiis.clxxxx. aduersa ꝑducitur aqua. Ostia/quæ tale oppidū est Ancus Martius cōdidit. Nec vrbs tm̃ hoc rege creuit inqt Liuius/sed ēt ager/finesq;/silua mesia/Salinæq; circū factæ. Et subdit. Ostia ab Anco martio extructa militiæ/oīumq; mune/rum vacationē habuit. Euersam olim a sarracenis Leo.iiii. restituit/cor/sisq; colonis hītādā dedit. Martin⁹.v. turrim in ea excitauit/quā Iulian⁹ Car.s.petri ad vīc.loci pręsul/q postea Iulius.ii. dictus est/magno sum/ptu refecit vna cum oppido/coartato ambitu. Extatq; hodie arx mariti/morū comeatuū pręsidium/in tyberis ripa/cū paucis admodum casulis: in veteribus priscæ vrbis ruinis/excitatis/ac quæ in pelagus extendi vidē/tur: vrbs ipsa in sinistra planitie fuisse inter oppidū qđ nūc nouū extat: & mare: cū templo.s. Auræ: vbi secunda post romanā: episcopatus digni/tas. Erat olim in hoc ipso angulo magnus ille: ac memoratissimus ab an/tiquis scriptoribus sinus: vbi atriū: & regia fuisse dicitur tyberini dei: de quo Virgilius libro.viii.

Ostia Anci martii colonia.

tyberini regia. Magnæ deum matris Simu/lachrum

Hic mihi magna domus: magnis caput vrbib⁹ exit.
Quo deuecta fertur deum mater:
Quo ēt oēs equites ro.& matronæ ad eā excipiēdā cōuenere. Oui.i fast.
Omnis eques: mixtaq; grauis cum plebe senatus:
Obuius ad tusci fluminis ora venit:
Fluminis ad flexum veniunt: tyberina priores:
Atria dixerunt: vnde sinister abit.

Nam deū mater e pessimunte phrygię oppido aduecta: iussu Sibyllinorū car.& Apollinis oraculo: tyberino alueo substitit: in harena: propter ni/miam siccitatē: & cum nō posset ullis humanis viribus: aut ingenio mo/ueri, a. Q. Claudia vestali: iniecta zona: Nauis in q̃ dea erat: paruo de/

Q. Claudia uestalis.

Almo fluuius.

mum conatu mota dicit. Quo miraculo erecta est illi Statua in foro: cuius rei satis multa Liuius. & Ouidius in fastis. in eo quidē sinu adueniēte nocte, dea qeuit. Postera uero die inde soluentes pduxerunt eā ad Almonem fluuiū, vbi lota est/erat enim multo limo oblita. Labit autem almo ad. x. ab vrbe lapidē/in tyberim defluens. Oui. in fast.

Est locus/in tyberim, qua lubricus influit almo,
Et nomen magno perdit ab amne minor.
Illic purpurea canus cum veste sacerdos/
Almonis dominam/sacraq; lauit aqua.

Nasica uir optimus.

Templū matris deum.

Delataq; tādem per portam capenam/excepta ē hospitio a Scipione Nasica optimo oīum tunc viro. Plinius hunc vnū esse dicit, qui a condito æuo vir optimus sit iudicatus, & dign⁹/q matrem deū domi/vsq; ad cōditum templū exciperet. Cui deę. Q. Cecilius Metellus templū in regione portæ capenæ ex donis deæ collatis, ac stipe erexit. Quod postea Augustus cæs. instaurauit. Vnde Ouidius in fast.

Matris deum Simulacrum:

Nouus almo.

Illa sedens plaustro porta est inuecta capena,
Sparguntur niueæ flore nitente boues.
Nasica excepit, templi non extitit authór/
Augustus nunc est, ante Metellus erat.

Galli sacerdotes.

Campus Horatiorum.

Cuius deę simulachrū habebat in manu Timpanū, & in capite turres. Et qm̄ nimis distabat ab vrbe prior/ac vetus Almo, vbi primum dea lota est finxerunt alterū almonē/vrbi ꝓpinquiorem riuū, qui labitur paulo extra portam capenā/quem Romani hodie vocant riuū Appii. In Almone quin ēt quot annis/de more, a gallis sacerdotibus ipsa dea, Calen. Aprilis abluebat. Vnde Lucanus. Et lotā paruo reuocant Almone cybellem. Martialis, Capena grandi, porta, qua pluit gutta, Phrygi⁹, qua matris almo, qua lauat ferrū. Horatiorum qua viret sacer campus. Qui lauandi mos seruatur hodie Romę in lauandis pedibus imaginis Saluatoris dum gestatur per vrbem mense Augusti.

¶ De porta, & via portuensi.

porta portuēsis

Portus ostiensis

¶ Regio transtyberina, mœnibus, & tyberi vndiq; munita, tris tm̄mō habet in ipsis mœnibus portas, Portuensem, Pancratianā, & Septimianam. Quæ quibus ante noībus apud antiquos vocarent nō satis cōpertum habeo. Porta autem portuensis inter Ianiculū & tyberim sita, vnde via inchoat portuensis, quæ ducit ad portnm ostiensem, a quo porta / ac via/nomen accepit. Quē portū Claudius cæs. excitauit: vt scribit Suetonius cū inquit. Opa magna poti⁹ q̄ necessaria perfecit. Inter quæ emis/

ſarium fucini lacus, portumq́ ostiēſem, quanq́ ſciret/ex his alterum ab Auguſto, precantibus aſſidue Marſis, negatū. Alterū a diuo Iulio ſæpius deſtinatum, atq́ propter difficultatē omiſſum/vtrumq́ Claudius peregit merſaq́ in ipſo oſtienſi portu magna triremi, quā nunq́ in mari maior viſa eſt/ad iacienda fundamenta, ea vaticanus Obeliſcus aduect⁹ fuerat/longitudo ſpatiū obtinuit/magna & parte oſtienſis portus/latere leuo ibi nāq́ demerſa a Claudio, cū tribus molibus turrium altitudine/in eam ædificatis obiter puteolano puluere aduectis, cuius arboris craſſitudo quatuor vlnas cōplectentium implebat, author Plinius. In eo portu fuit ædis portūni/qui portubus pręeſt: in cuius ædificatiōe portūnalia facta ſunt. Excitauitq́ idem princeps marmoreā in mari turrem inſtar alexandrinę phari/vbi nocturna lumina affixa viam nautis portū ſubituris, aperirent, quę hodie marinis fluctibus ceſſit vna cum portu Extant hodie in ambitu magnę ruinæ ciuitatis portuenſis/cum templo. S. Lucię quę nunc eſt tertia dignitas poſt ro. Quem locum hodie interſecat pars quota tyberis, & riuus ipſe vocať fluuiolus, huius vrbis nemo exueteribus ſcriptoribus quod ſciā meminit/ſed portus tantū meminere oſtienſis, qui poſtea (vt videtur auctus eſt vndiq́ ędificiis, & rerum maritimaꝝ conditoriis/quorum adhuc extant veſtigia circū ſtagnum: quod adhuc illic extat.

Obeliſcus uaticanus.

ædes portūni. portūnalia. Turris pharos

ℭ De porta nunc. S. Pancratii & via aurelia.

ℭ In vertice Ianiculi mōtis/qui hodie dicitur mons aureus/extat porta. S. Pancratii a ꝓpinquo. S. Pancratii extra eius portā templi/aſymmacho papa natiōe: ſardo cōditi/quā ꝓcopius pācratianā vocat. Quidam vero aureliā, ſiue ab Amelio conſulari viro, ſiue ab Aurelio imp. dictam eſſe ſcribūt. Sed procopius Cæſarienſis medicus/qui erat in caſtris beliſſarii/& geſtaꝝ eius reum/& Gothici belli ſcriptor/tradit Aureliam portam fuiſſe iuxta molem hadrianā, eandem &. S. Petri nuncupatam, a propinqua eius baſilica, cum inquit, Sepulchrū Adriani extra portā aureliam/iactu lapidis impoſitū/niſi forſan duę portę tūc fuerint eiuſdem nominis, duobus in locis/eodem tēpore, vna hæc, altera in Ianiculo/ſicut etiam duę portę duę viæ triumphales/vaticana, & capena/via appia/& vaticana.

Mons aureus porta pancratiana

Procopius cæſarienſis medicus. Gothici. Belli ſcriptor. porta aurelia Hadriani Imp. Sepul.

ℭ Viam vero aureliā ſatis conſtat fuiſſe conſularē/ac vetuſtiſſimam ab Aurelio Cōſulari viro ſtratā, Cui⁹ memīt Cicero Quę & traiana dicta eſt a Traiano Imp q eā reſtituiſſe diciť. Et tēdit p maritima maris tuſci vt tradit. M. Antonius in Itinerario. In via Aurelia fuerūt olim Horti

Aurelia uia cōſularis. M. Ant. itinerarium.

Horti Galbæ

Galbæ Imp. vbi idem princeps sepultus fuit: vt scribit Tranquillus.

℄ De porta septimiana.

Porta septimiana

Ianus septimianus.

Ara Septimiana.

Porta fōtinalis

℄ Inter portam. S. Pancratii/& tyberim ad radices Ianiculi montis extat porta Septimiana/a Septimio Seuero Imp dicta teste Spartiano cum inquit/Opera eius publica extant. Septizonium, & Thermæ Septimianæ/in transtyberina regione: ad portam nominis sui/vbi Ianus Septimianus, & ara Septimiana. Quam portam iam vetustate collabentem: Alexander. vi. nuperrime a fundamētis instaurauit, & in meliorem formam redegit, vbi Septimii antea legebatur inscriptio. Quidam eam appellauerunt portam subtus ianum: q; sub eius mōte sita fuerit. Aliqui vero fontinalē. i. deab⁹ fontiū sacrā. sed doctiores fontinalē Capenam fuisse dicunt. Ab hac porta postea Iulius. ii. viam direxit ad amussim per ripam tyberis vsq; ad portam nunc. S. Spiritus. vbi a dextris & sinistris sumptuosę surgunt ædes quā quidē viam destinauerat a platea. S. Petri vsq; ad naualia sub auētino/qui locus vulgo ripa dicitur disfractis hinc inde ædificiis promouere.

℄ De porta vaticana, siue triumphali.

S. Spiritus in Saxia.

Porta triūphalis.

℄ Vltima ex antiquis porta fuit vaticana in rippa tyberis/in aditu pōtis vaticani: cuius vestigia adhuc in medio extant fluuio. vbi nunc est Hospitale. S. Spiritus in Saxia. Quod Innocentius. iii. a fundamētis excitauit, auctū ab eo magnis prouentibus. Quib⁹ peregrini/ & ægroti ac spurij vulgoq; concepti orphani alerentur. Quem locū Syxtus. iiii. postea instaurauit, & ampliauit & multis identidem prędiis & prouentibus auxit. Vocatur aūt. S. Spiritus in saxia a Saxōibus Germanīę populis: qui illic aliquando cōsederunt/ne intra vrbem, propter Latrocinia reciperentur. Hanc & triumphalē portam fuisse tradunt. Suetonius in funere Augusti scribit Quosdam Senatores censuisse Augusti fun⁹ porta triumphali ducendū idem scribit Cor. tacit⁹ li. prīo. & Hieronymus in funere Diui Petri apostoli. Eruditiores vero triumphalem portam/Capenam fuisse tradunt.

De portis burgi. S. Petri.

Campus uaticanus.

Portæ i burgo S. Petri.

Leo. iiii. patria Ro. primus oīum inclusit mænib⁹ cāpū vaticanū, & appellauit de suo noīe ciuitatē leonianā, Eāq; hītandā dedit Corsis, q tūc e Corsica insula a Sarracenis eiecti Romā confugerant. Hac potissimū causa, ne basilica. S. Petri/quæ tūc erat in maxima solitudine (vt sæpi⁹ ante acciderat) diriperetur. Constituitq; in eo mænium circuitu portas sex omnes quidem necessarias/opportunasq;. ℄ Quarū prima iuxta Hospitale. S. Spiritus in æditiore loco nuperrime instaurata, quę mit/

eit in transtyberinam regionem per Septimianã portam inter tyberim & Ianiculum. ¶ Secunda nunc dicitur porta Turrionis iuxta fornaces vaticanas. Quæ olim vocabatur posterula/ a posterulone quodam ex Saxonia : qui illic aliquando habitauit vel ꝙ magis verisimile est ꝙ in posteriore parte sita sit vrbis. ¶ Tertia est porta pertusa in ædito loco sita supra basilicã. S. Petri/cui propinqua est alia parua quędã porta extra numerũ/supra viridariũ vaticanum / in vsum tantum palatinorũ. ¶ Quarta iuxta plateam. S. Petri quæ dicit̃ porta. S. Peregrini⁹/ siue viridarii. ¶ Quinta iuxta molem Hadrianã, quę mittit in prata vaticana. ¶ Sexta, quę burgũ. S. Petri vrbi coniungit/omniũ pulcherrima. quã Alexander. vi. cũ Castrum. S. Angeli męnibus renouaret nouam ibi excitauit, & ampliauit ad excipiẽdam omnem populi multitudinẽ priore / veteriq; abolita ærea porta/ inter pontẽ & molem: quę nimis angusta erat. Directa alexandrina de suo nomine ad amussim via, vsq; ad portam palatii vaticani/submota e medio pyramide/ quæ impedimento erat. Idem etiam põtifex portas prope oẽs vaticanas instaurauit. Collabentiaq; loci mœnia reparauit in quibus occultũ excogitauit iter põtificũ cõmodo peregitq; ab ædibus vaticanis, vsq; ad molẽ Hadrianam, cõmoditatis, securitatisq; causa/vt sine arbitro quotienscunq; libuerit in proximam/exploratis prius latebris/molem gestaretur.

Porta posterula nũc turriõis.

Porta pertusa

Porta uiridarii

Porta Castelli.

Via alexãdrĩa.

¶ Fuerunt & alię nõ nullę antiquæ vrbis portę ẽt intra muros vrbis vt scribit. M. Varro, quarũ hodie sola nomina extant, vt portæ Romuli circa palatiũ. fuit & Querquetulana/ad radices collis vimĩalis a Quercu, quę iuxta portã erat, ita dicta: vt scribit festus. plynius fuit inqt porta Querquetulana in colle/inquem vimina petebantur, vbi Querquetulanũ Sacellũ iuxta lucum Iunonis lucinæ, & lucũ fagutalem/ vt tradit. M. Varro. ¶ Fuit & porta lauernalis/a lauerna dea, quę iuxta eã portã colebatur/est enim lauerna dea furũ/vnde lauerniones fures olim vocabãtur. ¶ Fuit & porta raduscułana ꝙ rudis esset ĩposita / vel relicta iuxta Nęuiam, vel ꝙ ære munita esset. ¶ Fuit porta rutumena, a quodam auriga ita dicta, qui veiis cursu victor in vrbẽ rediit. ¶ Minutia porta/a sacello Minutii nuncupata. ¶ Catularia a canibus, ꝙ iuxta eam canes ruffæ ĩmolarentur Syrio, propter fruges. ¶ Piacularis propter quædã piacula / q̃ illic fiebant. ¶ Salutaris, quæ proxima erat ædi Salutis. ¶ Sãcualis/siue sangualis/ꝙ Sancualis ædi esset propinqua, & ædibus Anci martii regis in summa via sacra. ¶ Ianualis a signo Iani ibidem effixo. ¶ Libitinensis, per quã fato defuncti efferẽ/

Porta Querquetulana

Querquetulanum Sacellũ.

Porta lauernalis.

Raduscułana.

Rutumena

Minutia

Catularia

Piacularis

Salutaris

Sangualis

Ianualis

bantur. Ex his Romanula, Ianualis: Mutionis/& Sanccualis nõ in pomærio: sed intra vrbis ambitum fuisse traduntur. ¶ Fuit & porta fenestella: q̃ parua, & angusta: & q̃ per eam Tanaquil ad populum locuta, vt Seruium tulliũ generum regnare paterentur donec Tarquinius priscus cõualesceret, vel q̃ per eam fortuna intraret ad Seruium tulliũ nocturno tempore: vt scribit Oui. lib. vi. fast.

Fenestella.

Nocte domum parua solita est intrare fenestra.

Vnde fenestellæ nomina porta tenet. fuit & porta stercoraria ĩcliuo capitolino: vt scribit põpeius, vbi sordes ex tẽplo vestæ sublatæ, cõdebãtur inde post in tiberim transferendæ. Pręterea sciendũ est totã olim vrbem fuisse cinctam vndiq; firmissimis męnibus, & portis: sed rarioribꝰ versus martiũ campum, qm̃ munitus erat alueo tibris. Appianus: Sylla inquit in campo martio ante portas vrbis statuit. Erant etiam portæ in pontibus tyberis sicut nunc sunt. ¶ Hactenus de portis. Erãt p̃terea viæ (præter quas descripsimus) intra, & extra vrbem celeberrimæ.

Stercoraria.

Viæ celebres

¶ Alta semita in dorso mõtis Quirinalis: q̃ inchoabat a Thermis Cõstantini Imp. nõ lõge ab eo loco, vbi nũc sũt Caballi marmorei/& tendebat recto tramite per mediũ montis dorsum/ vsq; ad portam viminalem, nũc. S. Agnetis. ¶ Erat & via lata, q̃ incipiebat iuxta septa Cãpi martii & viã flaminiam: & protendebatur vsq; in Capitoliũ, extant adhuc signa in platea Sciarræ vnde inchoabat, & ante. S. maria in via lata: vnde locus nomen accepit. ¶ Erat & via Subura oĩum olim celeberrima/in media vrbe constituta, dicta vel q̃ sub muro terreo Carinarum esset, vel a pago succusano/detrita littera, vt scribit Varro. Ea inchoabat a regione Tabernolæ supra Colosseũ, vbi Suburæ caput: & principium labicanæ/versus aurorã tendentis. Subura vero per radices Exquiliarũ longo ambitu perducebatur vsq; ad ædem. S. Luciæ in orphea/siue in capite suburæ, vnde principium viæ prænestinæ. In subura olim prostrabãt meretrices/vt ait Martialis Famæ non nimiũ bonę puellã. Quales in media sedent subura. Iuuenalis itẽ de tyberino ignobili pisce. Et solitus mediæ cryptã penetrare suburæ extabat nuper in media via turris cognomẽto secura ꝓ subura q̃ hodie a magistris viaꝝ diruta est viæ ampliãdę causa. Erat p̃terea suburana regio antiqua, vna ex quatuor, in quas Seruius tullius diuisit vrbem. Suburanæ regionis inquit Varro princeps est Cęlius mõs. ¶ Erat & via sacra: q̃ inchoabat a curia veteri/in angulo palatii/iuxta arcum Constantini Imp. vt quidam tradunt. M. Varro aũt a Carinis, cum inquit/Carinas ab eo

Alta semita

Via lata

Subura

Suburana regio

Via sacra

dictas: q hic orit caput viæ sacræ: Ea demũ p arcũ Titi. Vesp. & foꝝ Ro. ducebat ĩ Capitoliũ. Sacra vero dicta: q ĩ ea ictũ fuit fœdus ĩter Romulũ: & Tatiũ. In qua ẽt Augures sedẽ habẽtes augurari cõsueue rãt. Siue vt tradit Varro: q peã: ab arce ad augures sacra quot mẽsib⁹ ferebant. Cęsar dictator inquit Plynius totũ foꝝ: viãq sacrã: a domo sua: ad cliuũ vsq capitolinũ: linteis cõtexuit: munere gladiatorio. Hu ius sacrę vię pars hæc sola vulgo nota quæ ẽ a foro eunti priore cliuo. In via sacra erat olim mercatus reꝝ venaliũ: vt scribit Varro de re ru stica. huiusce inq pomarii summa sacra viã: vbi poma veneũt. Ouidi⁹ de arte Amãdi Rure suburbano poteris tibi dicere missa: Illa vel ĩ sa cra sint licet empta via. In via sacra vẽdebat ẽt mel. ❡ Erat pręterea via noua: iũcta foro. Oui. ĩ fastis. forte reuertebar festis vestalibus illa Qua noua romano nũc via iũcta foro ẽ. Ea ĩcipiebat a porta Mugio nis: deinde p palatiũ: & iuxta septizoniũ pducebat vsq in piscinã pu/ blicã & Thermas Antonini bassiani: vbi caput ipsius viæ: quã ipse pn ceps muniuit. Liuius eodẽ ãno. M. Ceditius de plebe nũciauit se ĩ no ua via: vbi nũc Sacellũ ẽ sup ędẽ vestæ noctis silẽtio audisse vocẽ cla riorẽ humana: quæ magr̃atibus dici iuberet gallos aduentare: vñ Aii locutii: q Aius loquẽs a Cice. lib. ii. de diuinatione dictus ẽ. sine famę tẽplũ: pp cęlestẽ famã auditã: ĩ noua via fięri iusserũt qd Camill⁹ stru xit: vt scribit Plutarchus. ❡ Erat ẽt via triũphalis p portã: & pontẽ va ticanũ tẽdẽs: vsq ĩ capitoliũ vñ diuus Hieronymus de uiris ill. Sepul tus ẽ inqt Petrus iuxta viã triũphalẽ ĩ vaticano totius vrbis veneratio ne celebrat. ❡ Fuit & via Vitellia a Ianiculo vsq ad marę vt scribit Suetonius ĩ vitellio. ❡ Fuit & via recta ĩ martio cãpo: vt scribit Se/ neca. ❡ Fuit & via publica: de q Liuius Romę inqt de cęlo tacta via publica. ❡ Fuit & via fornicata ĩ martio cãpo iuxta flãminiã: & septa ad vsum militũ: vt scribit Liuius. ❡ Erãt ~~prætereа~~ extra vrbẽ vię ce lebres. Claudia iũcta flaminię vbi horti erãt oui. vt ipe scribit de põto Nec quę pomiferis positos ĩ collib⁹ hortos: Spectat flãminię claudia iũcta viæ ❡ Erat & via æmilia: a lepido collega. C. flãminii ĩ cõsula/ tu strata: ab æmilia regiõe bononiã vsq. ❡ Erãt aũt æmiliæ duæ: alte ra: quæ flãminiã excipiebat: altera: quã strauit scaurus p pisas: & lunã in Sabatios vsq. ❡ Erat & via Tyberina: quæ Ciminia: & Cassia: quę Etruriam discriminat. fuerũt, & iuxta vrbem viæ claræ, Valeria. A tyburtinis incipiens, p marsos, & pelignos ducit, vt tradit Strabo. media est latina, per algidum tendens. fuerunt pręterea. via Quintia

Via noua

Via triũphalis

Via uitelia.

Via recta

Claudia

Flaminia.

æmilia.

Tiberina

Valeria.

Gallicana. patinaria. Ianuclensis. Setina. Cornelia. Laurẽtina, Ardea tina, quarum hodie vix signa apparent. Vias autem vrbis magna ex parte disruptas, sua impensa Vesp. Imp. restituit, vt apparet in marmore, in porticu ædium Conseruatorum in capitolio.

IMP. CÆS. VESPASIANO AVG. PONT. TRIB. POT. II. IMP. XII. COS. DES. IIII. S.C. QVOD VIAS VRBIS NEGLEGENTIA SVPERIORVM PRINCIPVM CORRVPTAS IMPENSA SVA RESTITVIT.

Viarũ itinera

Quarum aliquę Consulares, vt Aurelia ĩ maritimis Etrurię pisas versus. Cassia ad Sutrium, Viterbium Volsinenses. flaminia per narniã, spoletum, fulginiam, nuceriam, fanum fortunę, pisaurum. ariminum. Per latinam ad labicos, & campaniam, in capenatẽ vsq; saltum. Per appiam albæ. aritiæq; ruinas, pontinas paludes, taracinam, fundos, sinuessam, stellatemq; campum, brundusium vsq;.

DE REGIONIBVS PRISCÆ VRBIS NVMERO. XIIII.

Quatuor priscæ urbis regiones.

¶ Placet & regiones priscæ vrbis in quas olim ex veterum traditione distincta erat, breuiter describere. Seruius Tullius primus urbẽ in quatuor regiones diuisit, palatinam, suburanam, exquilinam, & collinam. Postea Augustus Cęsar spatium vrbis in regiones, & vicos distinxit. Plynius scribit regiões priscæ vrbis fuisse quatuordecim. Extat hodie in Capitolio marmor in porticu ædiũ conseruet his litteris.

IMP. CÆS. DIVI TRAIANI PARTHICI. F. DIVI NERVÆ NEPOTI TRAIANO HADRIANO AVG. PONT. MAX. TRIB. POT. EX. IMP. II. COS. III. PP. MAGISTRI VICORVM VRBIS REGIONVM. XIIII.

REGONES PRISCÆ VRBIS.

Roma & Constantinopolis in xiiii. regiões diuisæ.
Regionũ noĩa

¶ Duas tñ, & illas regias vrbes, Romã, & Cõstãtinopolim, alterã regũ magistrã, alterã eius æmmulã, in regiones. xiiii. vtrãq; distinctã reperio. Regio prima nostrę vrbis, Porta capena vocata est. ii. Celimõtana. iii. isis, & Serapis. iiii. Tẽplũ pacis. v. Exquilina. vi. Alta semita. vii. via lata. viii. forũ romanũ. ix. Circus flãminius. x. Palatiũ. xi. Circus max. xii. Piscina publica. xiii. Auẽtinus. xiiii. Trãstyberina. fuerũt pręterea aliæ extra hunc numerum particulares: vt regio Tabernolæ. Suburanæ: & collinæ: deinde regio fasciolæ & adursum pileatum.

¶ Regio prima antiquæ vrbis porta Capena dicta est, a propinqua illic porta. Quæ regio sola omnium intra, & extra limen cõstituta dicitur continebat aũt exterius Martis tẽplum extramuraneum, Almonẽ fluuiũ, ædẽ tẽpestatis. Cãpum Horatioꝝ. & quædã alia: Interius vero Cęliolũ: & primas partes Cęlii montis: & iuxta ipsam portam: erat ædis cũ aqua mercurii: & vicus & ædis Camœnaꝝ vicus Drusiani. vicus Sulpici vlterioris: & citerioris. vicus fortunæ obsequẽtis. vicus pulucrarius. vicus honoris: & virtutis: vicus triũ ararum. vicus fabriti: edis Mineruę. Area Apollinis. Area Spei. Area Galli: siue tralli: siue gallię. Area pinaria. Area Carsuræ. Lacus Promethei. Lacus Vispani: vel Vespasiani: balineũ Torquati: balineũ Vectii bolani. balineũ Mamortini: balineũ Abascãtiani: balineũ Antiochiani. Thermæ Seuerianæ. Thermæ Cõmodianæ. Arcus diui veri parthici. Arcus diui Traiani. Arcus Drusi. Mutatoriũ Cęsaris. Vici. ix. ędiculę x. vicomagr̃i. xxxvi. Curatores. ii. Denũciatores. ii. Insule. iiii. Mil. ccl. Domus. cxx. Horrea. xxiii. balineæ priuata. lxxxii. lacus. lxxxii. pistima. xx. Regio in ambitu continet pedes. xii. Mil. ccxxii.

REGIO. II. CELIMONTANA.

¶ Continebat olim hæc regio cæterã partẽ Cęlii montis. Tẽplum Claudii. Macellũ magnũ: ibi & cãpus Martialis. Antrũ Cyclopis. castra peregrina. caput Africæ. Arbor sancta. Domus vectiliana. Regia Tulli hostilii. Tẽplumqꝫ qđ in curiã redegit: ordine ab se auctos patribus minoꝝ gentiũ: Mãsiones albanæ: Mica aurea: Armamentariũ: Spoliũ samariũ. ludus matutinus. Ludus gallicus, cohortes. v. vigilũ. vici. xii. ædiculæ. viii. vicomagistri. xxviii. curatores. ii. denũciatores. ii. Insulæ iii. Mil. Domus. cxxxiii. balineæ priuatæ. xx. pistrina xii. Regio in ambitu continet pedes. xii. Mil. cc.

REGIO. III. ISIS ET SERAPIS.

¶ Hæc regio inchoabat statim post cęlium montẽ versus sept. & occupabat magnã partem Exquiliarũ. in qua erat Amphitheatrum qđ capit loca. lxxxvii. Mil. Ludus Dacius. Domus brytiana. Samium coragium: prætura pręsentissima. Thermæ Titi. Thermæ Traiani. Thermæ Philippi imp. lacus pastoris. Schola Quæstorum. Schola capulatorum. Porticus liuia: Castra Misenatium: Subura. Vici. viii: ædiculę. viii. Vicomagistri. xxiiii. Cur. ii. Den. totidem. insulæ. ii. Mil. cclvii. Domus. clx. Horrea. xviii. balineæ priuatæ. lxxx. lacus lxv. pistrina. xii. Regio in ambitu continet pedes. xii. Mil. cccl.

REGIO.IIII.TEMPLVM PACIS.

¶ Regio hęc breuissima & oblonga inter palatium & Exquilias cũ superiore cõfusa. In qua erat olim tẽplum pacis. Tẽplum Remi. Tẽplum Veneris. Tẽplum faustinæ. Tẽplum Telluris. Via sacra. basilica Cõstantini. basilica Pauli æmilii Sacri portus. forũ transitoriũ, balineũ Daphnidis. Porticus absidata. Area Vulcani, cũ vulcanali, vbi lotos a Romulo sata, in qua area sanguine p biduũ pluit. buccina aurea, vel buccinũ aureũ, Apollo sandalarius, Horrea Chartarea, vel testaria Tigillũ, Sororiũ. Colossus altus pedes. Cii. & semis habens in capite radios. vii. Singuli pedes. xii. & semis. Meta sudans Carinæ, Domus Pompei. Auita Ciceronũ domus. Vici. viii. ædiculæ. viii. Vico magistri. xxii. Cur. ii. Den. ii. Insulæ. ii. mil. Dcclvii. Domꝰ Cxxxviii. Horrea. viii. Balneæ priuatæ. lxxv. Lacus. lxxviii. pistrina. xii. Regio in ambitu continet pedes. xiii. mil.

REGIO.V.EXQVILINA.

¶ Occupabat olim hęc regio cęterã partẽ Exquiliarũ, cũ turre Męcenatis, & ꝓximo colle viminali. In qua fuit lacus ꝓmethei Macellũ liuiani. Nymphęũ diui Alexandri. Cohortes. vii. vigilũ ædes Veneris Erycinæ ad portã collinam, horti planciani, vel plauciani, Horti Męcenatis. Regia Seruii Tulli, Hercules Sullanus. Amphiteatrũ castrẽse. Cãpus exquilinus, & lucus, cãpus viminalis sub aggere. lucꝰ petilinus. Tẽplũ Iunonis lucinæ. Lucus fagutalis. Domus. M. Aquilii iurecõsulti, &. Q. Catuli, &. M. Crassi. Ara Iouis Viminei. Minerua medica, Isis patricia. lauacrum Agrippinæ. Thermæ Olimpiadis. Vici. xv. ędiculę. xv. vico magistri. lx. Cur. ii. Den. ii. Insulę. iii. mil. Dcccl. Domus. Clxxx. lacus. lxxix. Horrea. xxiii. balneæ priuatæ. lxxv. pistrina. xii. Regio cõtinet in ambitu pedes. xv. mil. Dcccc.

REGIO.VI.ALTA SEMITA.

¶ Hęc regio ĩcludebat olĩ montẽ Quirinalẽ, & ꝓximã a sinistris vallẽ iuxta collẽ hortuloꝝ. In q̃ vicus bellonæ. vicꝰ Mamuri. Tẽplũ Salutis ĩ colle Quirinali, Tẽplũ Serapeũ. tẽplũ Apollinis & Clatræ. tẽplũ floræ, Circus floralis. Capitoliũ vetꝰ. Diuꝰ fidiꝰ ĩ colle, foꝝ Sallustii, fortũa publica ĩ colle, Statua Mamuri plũbea Tẽplũ Quirini. Domꝰ Attici Malũ punicũ, ad qđ Domitianꝰ. DD. tẽplũ gẽtis flauiæ, & erat domꝰ eiꝰ Horti Sallustiãi, Senatulũ mulieꝝ Thermę diocletiãę, thermę Cõstãtiniãę. balnea pauli, decẽ tabernę, ad gallinas albas. Area calidii cohortes. iii. vigilũ. vici. xii. ędiculę xvi. vico magri

xlviii. Cur.ii. Den.ii.Insulæ.iii. mil.DV. Dom⁹.Cxl.Horrea.xviii balneę puatę lxxv.lac⁹.lxxvi.regio ĩ ãbitu cõtinet pedes.xv.mil.DC.

REGIO.VII.VIA LATA.

Auspicabaẽ olim hæc regio iuxta collẽ hortulorum/ & formã aquę virginis/& p sinistrũ Quirinalis cliuũ ptendebaẽ vsq; ad Traiani foꝝ/ a dextris vero cũ Circo flaminio/ & ipa via lata termĩabaẽ vñ nomẽ habet. In qua fuit lac⁹ Ganymedis, Cohortes.vii.vigilũ aliter primorũ vigilũ. Arc⁹nou⁹.Nymphæũ Iouis.Ædicula capraria.Cãpus Agrippæ. Castra gentiana/aliter gipsiana. Portic⁹ Cõstantini. Tẽplũ nouum spei: Tẽplũ nouũ fortunæ: Tẽplũ nouũ Quirini. Sacellũ genii Sangi. Equi Tiridatis:foꝝ Suariũ.forũ Archimoniũ.Horti Argiani.Pila tiburtina ad mãsuetos.lapis pertusus. Vici.x. Vicomagistri.xl.Cur.ii. Den.ii.Insulæ.iii.mil.ccclxxxv.dom⁹. Cxx. Horrea. xxv.pistrina xvi.balineę pri.lxxv.lac⁹.lxxvi regio ĩ ãbitu cõtinet p. xii.mil. Dcc.

REGIO.VIII.FORVM ROMANVM.

Hæc regio cõtinebat olim eã oẽm planitiẽ,q̃ iacet inter palatium & Capitoliũ vsq; ad tiberĩ cũ pximo Capitolino mõte,vbi foꝝ ipm ro. Rostra populi ro.ædis Victoriæ cum alia ædicula victoriæ virginis a portio Catone dedicata.tẽplum Iulii cæs.in foro. Victoriæ aureę. Statua in tẽplo Iouis Opt.max.ficus ruminalis lupercal virginis. Colũna cũ statua. M.ludii. Gręcostasis/ædis Opis,& Saturni in vico iugario. miliariũ aureũ. Senatulũ aureũ. Pila Horatia,vbi trophœa locata dñr/ Curia. Tẽplum Castorũ ad lacũ Iuturnæ.Tẽplum Cõcordiæ. Equus æneus Domitiani. Atriũ Mineruæ.ludus aimili⁹.portic⁹ Iulia. Arc⁹ fabian⁹.puteal libonis.Iani duo. Celebris mercatoꝝ loc⁹.Regia Numæ. Tẽplũ Vestæ.Tẽpl umdeoꝝ penatiũ templum Romuli,forum Cæsaris. Stationes municipioꝝ.foꝝ Augusti/ cũ æde Martis vltoris, forũ Traiani cũ tẽplo,& equo æneo/& colũna chocl ide, q̃ est alta pedes.Cxxvi.habetq; intus gradus. Clxxxv.fenestellas. xlv. Cohortes sex vigilum ædicula Cõcordiæ supra græcostasin.Lacus curtius. basilica argentaria. Vmbilicus vrbis Ro. Templum Titi,& Vespasiani: basilica Pauli cum phrygiis columnis.ficus ruminalis in Comitio: vbi & lupercal: ædis Veiouis inter arcem/ & Capitoliũ prope Asylum.vicus ligurum. Apollo translatus ex Apollonia a Lucullo. xxx. cubitum. Delubrum Mineruæ.ædicula Iuuentæ. porta Carmentalis versus Circum flaminiũ.Templũ Carmentę.Capitolium, vbi omniũ deorum simulachra celebrabãtur: Curia calabra. vbi minor pontifex

dites pronũcibat. Templum Iouis opt. max. ædis Iouis tonantis ab au/gusto dedicata incliuo capitolino. Signũ Iouis Imperatoris e præneste auectum. Asylum. Templũ vetus Mineruæ. Horrea germanica Hor/rea agrippina. A qua cernens quatuor scauros. forũ boarium. Sacellum pudicitiæ patritiæ ædes Herculis victoris duæ. Altera ad portam tri/geminã. Altera in foro boario rotunda, & parua. forũ piscarium: ædis Matutæ: vicus iugarius: idem & Turarius, vbi sunt aræ opis: & Cere/ris cum signo Vertũni. Carcer iminens foro a Tullo Hostilio ædifica tus media vrbe. Porticus margaritaria Ludi litterarii. Vicus vnguen/tarius. ædis Vertũni in vico tusco Elephãtus herbarius. Vici. xii. ædi/culę totidẽ. Vicomagistri. xlviii. Curatores. ii. Denũciatores ii. Insu/læ. iii. Mil. Dccc. lxxx. Domus. Cl. Balnieę priuatæ. Lxv. Horrea. xv. Lacus. Cxx. pistrina. xx. Regio in ambitu cõtinet pedes. xii. Mil. Dccc. lxvii.

REGIO. IX. CIRCVS FLAMMINIVS.

¶ Includebat olim hæc regio: totum campum, qui iacet inter mõtes & tiberim: vbi nunc Roma est, exclusa tm̃ regione viæ latæ sub Qui/rinali monte. Erat aũt circus flãminus regio omniũ maxima extra po/mœriũ: vbi in primis Stabula quatuor factionũ. Ædis antiqua Apol linis cũ lauacro: ædis Herculi magno custodi Circi flam. Portic⁹ phi/lippi ædis Vulcani in Circo flam. Minutia vetus minutia frumẽtaria. Porticus Corinthia Cn. Octauii, q̃ prima duplex fuit. Crypta balbi: Theatrũ balbi capit loca. xxx. mil. lxxxxv. Claudi⁹ Cæs dedicauit: & appellauit a vicinitate. Iuppiter põpeianus. Theatrũ Marcelli capit lo ca. xxx. milia. vbi erat aliud templũ Iani. Delubrũ Cn. Domitii. Car cer Claudii xuiri. Templũ bruti Callaici Villa publica, vbi primum populi census est actus in cãpo martio. Campus Martis, ædis Iuturnæ ad aquã virgineam. Septa trigaria. Equiria. Horti lucullani, fons Sci/pionum. Sepulchrũ Augustorũ. Ciconiæ nixæ. Pantheon. Theatrum põpei. basilica. M. Acilii. basilica Marciani: Tẽplum diui Ant. cum choclide colũna: q̃ est alta pedes. Clxxv. habet int⁹ gradus. Cii. & fene/stellas. Lxi. Thermæ Hadriani Thermæ Neronianæ q̃ postea Alexã drinæ. Thermæ Agrippæ. Templũ boni Euentus: ædis bellonæ ver/sus portam carmentalem, ante quã ædem erat Colũna belli inferendi. Porticus Argonautarũ. Meleagricũ. Isium. Serapiũ. Mineruiũ. Mi nerua Chalcidica. Insula phelidii siue phelidis. Vici. xxx. ædiculę toti/dem. Vicomagistri. CCxx. Curatores. ii. Denũciatores totidẽ. Insulę

iii. Mil.Dcc.Lxxxviii. Domus. Cxl.Balineę priuatę lxiii.Horrea xxii.pistrina.xx. Regio habet in ambitu pedes.xxx.Mil.D.

REGIO.X.PALATIVM.

Hæc regio cõtinebat olim totum palatinũ montẽ, vbi vicus padi. Vicus curtarum. Vicus fortunæ respicientis, vicus Salutaris. Vicus Apollinis, vicus visusq; dici Roma quadrata.ædes Iouis statoris: Casa Romuli, prata bacchi: vbi fuerunt ædes Vitruuii fundani. Ara febris/ templũ fidei: ædis matris deum.huic fuit conterminũ delubrum sospitę Iunonis. Dom⁹ Ceioniorũ.Suelia.Iouis Cænatio ædis Apollinis, vbi lychni pendebant instar arboris mala ferentis.ædes deę Viriplacę: bibliothecę.ædis Rhãnusiæ: pentapylon Iouis arbitratoris. Domus augustana.dom⁹ tiberiana. Sedes Impii ro. Auguratoriũ ad Mãmęam hoc est dietę mãmeę. Ara palatina.ædis Iouis victoris.Domus Dionysi.Domus. Q. Catuli. Domus Ciceronis.ædes Diiouis Velia. Curia vetus: fortuna respiciens. Septizonium Seueri. Victoria Germaniciana. Lupercal. Vici.vi.ædiculæ.vi. Vicomagistri.xxiiii. Cur. ii.Den ii. Insulę.ii.Mil.Dcxliiii. Domus. Lxxxviii. Lacus.lxxx. Horrea.xlviii.pistrina.xx.balneę priuatæ.xxxvi. Regio habet in ambitu pades.ii.Mil.DC.

REGIO.XI.CIRCVS MAXIMVS.

Regio hæc cõtinebat olim totũ spatiũ ipsius circi max.& quicquid campi iacet inter auentinũ & tyberim iuxta naualia/& Salinas. & iuxta Capitoliũ/& tiberim.forũ olitoriũ: cũ tẽplo pietatis & colũna lactaria. Circus autẽ ipse max.capit loca.ccc.lxxx. Mil.vbi portę.xii. Tẽplũ Mercurii, ædis Ditis patris.ædis Cereris. opus fabii gurgitis/ ædes portũni ad põtẽ ęmiliũ olim sublíciũ porta trigemina. Salinę. Apollo cęlispex, ædes portũni.Hercules oliuari⁹. Ara maxĩa. Tẽplũ Castoris. ædis pompei. Obelisci duo, iacet alter/ alter erectus. ædis Murcię. Ara Consi subterranea.forum olitorium: in eo colũna lactaria ad quã infantes lacte alẽdos deferũt: ędes pietatis in foro olitorio/ ædis Inonis maturę/velabrũ mai⁹. Vici.viii.ædiculę totidẽ.vicomagri.xxxii.Cur. ii.Den.ii. Insulę mil.DC. Domus.lxxxix.balneę ꝑuatę.xv. Horrea. .xvi.lac⁹.lx.pistrina.xii. Regio in ambitu cõtinet pedes.xi.mil.D.

REGIO.XII.PISCINA PVBLICA.

Hęc regio admodũ parua/continet totũ eũ ambitũ qui adiacet auẽtino post circũ max.iuxta.S.Sixtũ, vbi sunt thermę Antonianę. Vicus Veneris almę, vicus piscinę pu. Vicus Dianę: vicus ceios, vicus triarię

vicus aquæ salientis. vicus laci tecti. vicus fortunę mãmosæ. vicus Col/
lopeti pastoris. vicus portæ raduſculanæ. vicus portæ neuiæ. vicus Vi/
ctoris. Horti Asiniani. area radicaria. Caput viæ nouę. fortuna mãmo/
sa. Isis Athenodoria. ædis bonę deę Subsaxanæ. Signũ Delphini. ther/
mæ Antoninianæ. Septé dom⁹ parthoꝝ. cãpus lãnari⁹ Dom⁹ chilonis.
Cohortes tres vigilum. Domus Cornificii. priuata hadriani. Vici. xi.
ędiculę. xii. Vico magistri. xlviii. Cur. ii. den. ii. Insulæ. ii. ccccIxxxvi.
Domus Ciiii. balineę priuatæ. xliiii. lacus. lxxx. Horrea. xxvi. pistrina
xx. Regio habet in ambitu pedes. xii. Mil.

REGIO. XIII. AVENTINVS.

❡ Regio hæc occupabat totũ Auentinũ monté / vnde nomé accepit.
ꝑter Thermas antoninianas. Inqua erat vic⁹ fidii, vic⁹ frumẽtari⁹: vic⁹
triũ viaꝝ. vicus Cefeti. vicus valeri. vic⁹ laci militarii. vicus fortunati
vicus capitis canteri. vicus triũ alitũ, vicus nouus, vicus loreti minoris
vicus armilustri, ædis Consi, vicus colũnæ lignec. Minerua in auẽtino
vicus materiari⁹, vic⁹ mũdiciei, vicus loreti maioris, vbi erat vortũn⁹,
vicus fortunę dubiæ. Armilustrũ. tẽplũ lunę in Auẽtino. tẽplũ cõe dia/
næ, Thermæ varianæ. tẽplũ libertatis, Doliolũ, ædis bonę deę in auẽ/
tino Mappa aurea, Priuata Traiani. Remuria, Atriũ libertatis in auẽ/
tino. Platanon, Horrea Aniceti. Scalę gemoniæ, porticus fabaria.
Shola Cassi. templum Iunonis reginæ a Camillo dedicatum / veiis ca/
ptis, forum pistorium. Vici. xvii. ædiculæ totidẽ, vicomagistri, lxxiiii.
Cur. ii. den. ii. Insulæ. ii. mil. cccclxxxviii. Dom⁹. Ciii. balneæ priuatę
lxiiii. lacus. lxxiiii. Horrea. xxvi. Pistrina. xx. Regio in ambitu habet
pedes. xvi. Mil. cc.

REGIo. XIIII. TRANSTIBERINA.

❡ Hæc regio sola alueo tibris ab vrbe dirẽpta, continebat olim insulã
tiberinã, & quicqd agri iacet sub vaticano & ianiculo iuxta tiberim. In
qua vicus Censori, vicus Gemini, vicus Rostrati, vicus lõgi Aquilæ
vicus statuæ Siccianæ, vicus. Quadrati, vicus Raciliani maioris, vic⁹
Ianuclensis, vicus brutianus vicus larũ ruraliũ, vicus statuæ valerianæ
vicus salutaris, vicus pauli, vicus sex. luccei, vicus Simi publici, vicus
patratilli, vicus Restituti. vicus Saufei. vicus Sergi, vicus ploti, vicus
viberini, Gaianiũ. Insula ædis iouis & æsculapii & ædis fauni Nauma/
chiæ Cornisce. Vaticanus, hortus Domitii, Ianiculum, Mãmeę Sa/
cellum, balineũ Ampelidis, balineũ priscillianæ. Statua Valeriana. Sta
tua Sicciana. Sepulchrũ Numæ. Cohortes. vii. vigilũ, Caput Gorgo/

nis, Templum fortis fortunæ, Area Septiniana, Ianus Septimianus, Hercules cubans, Campus bruttanus. Cãpus Codetanus. Horti Gethæ, Castra lecticanorum. Coriaria. Vici.xxii.ædiculæ totidẽ, vicomagistri.lxxxviii. Cur.ii. Den.ii. Insulæ.iiii.mil.ccccv. Domus Cl.ba lineę priuatę.lxxxvi.lacus. Clxxx. Horrea.xxii.pistrina.xxii. Regio in ambitu habet pedes.xxxvi.mil ccccixxxviii.

❡ Senatula vrbis.iiii.vnũ inter Capitoliũ, & forũ vbi magistratus cum senioribus deliberabant. Alterum ad portam capenam, Tertiũ citra ædem bellonæ in Circo fl. vbi dabatur Senatus legatis, quos in vrbem admittere nolebant. Quartum matroniarum in monte Quirinali, qđ Ant.bassiani filius fecit. Bibliothecæ.xxviii.publicæ, ex his precipuæ duę, palatina, & vlpia. Obelisci magni.vi.duo in circo maior est pedum.Cxxx.minor pedum.lxxxviii.vnus in vaticano pedũ lxxii.vnus in campo martio totidem, Duo ĩ mausoleo augusti pares p.xlii.. & semis. Obelisci parui.xlii.in plerisq; sunt notæ ægyptiorum Pontes.viii. Miluius, Elius vatticanus. Ianuclẽsis. Fabritius. Cestius palatinus. Sublicius. Campi.viii. Viminalis. Exquilinus. Agrippæ. Martius. Codetanus.bruttanus.pecuarius.vnus extra numerum vaticanus.fora.xvii. Romañ. Cęs.dict. Augusti.boariũ.transitoriũ. Olitorium.pistoriũ. Traiani. Oenobarbi, Suarium. Archimoniũ. Diocletiani.gallorum. Rusticorum. Cupedinis.piscarium. Sallustii. Basilicæ.xi.vlpia.pauli.vestini. Neptunii. Macidii. Martiani vascellaria floccelli. Siccinii. Cõstãtiniana portia. Thermæ. Traiani. Titi Agrippæ. Syriacæ Cõmodianæ. Seuerianæ. Antonianę. Alexandrinæ quæ Neronianæ. Diocletianæ. Constantinianæ. Septimianæ. Iani p oẽs regiones incrustati, & adornati signis, duo præcipui, ad arcum fabianum superior, inferiorq;. Aquæ.xx. Appia. Martia. virgo. Claudia. Hertulanea. Tepula. Damnata. Traiana. Annia. Alsia. siue alsientena qnæ augusta. Cerulea. Iulia. Algentiana. Ciminia, Sabbatina, Aurelia, Septimiana, Seueriana, Antoniana. Alexandrina. Vic.xxxix. Appia, latina, labicana, campana, prænestina, tyburtina, collatina, nommentana, quæ figulensis. Salaria, flamminia, æmilia, claudia, valeria, ostiensis, laurentina, ardeatina, setina, Quiutia, gallicana, triumphalis patinaria, Ciminia, Cornelia, Tyberina, Aurelia, Cassia, portuensis Gallica, Laticulensis, Capitolia duo, vetus, & nouum, Amphitheatra duo, Colossi duo. Columnæ coclides duæ. Macella duo. Theatra tria. Ludi.v. Naumachiæ.v. Nymphæa.xi. Equi ænei inaurati

xxiiii. Equi Eburnei. xciiii. Tabulæ, Signa sine numero. Arcus marmorei. xxxvi. Lupanaria. xlv. Latrinæ publicæ. cxliiii. Cohortes prętoriæ. x. Cohortes vrbanæ. iiii. Cohortes vigilum. vi. Excubitoria. xiiii. Castra. vii. Castra Equitum singulorum. ii. Mensæ Oleariæ xxiiii. M.

ANDREÆ FVLVII ANTIQVARII RO. DE ANTIQVITATIBVS VRBIS. AD CLEMENTEM. VII. PONT. MAX. LIB. II.

Septimontiū

Ontes vrbis, in quibus Roma prius condita fuit, septem memorantur, vnde Septimontium dicta, vt tradit Antistius labeo, & hisce montibus feriæ. Quæ sacra. M. Varro ī libris de lingua latina ꝑsecutus est. Virgil. itē lib. ii. Geor: ℭ Scilicet & rerum facta est pulcherrima roma: Septemq; vna sibi muro circundedit arces. Quorum nomina hæc sunt. Tarpeius. Palatium. Auentinus. Cælius Exquiliæ. Viminalis, & Quirinalis. Omnes vno ambitu constituti; ac prope sibi cōtigui, quasi septem rupes circum Tiberim sibi perpetuæ cauis paruis distinctæ, quibus dirimūtur. vbi prius boum pascua erant vt tradit Ouidius, cum inquit. Hic vbi nunc Roma est, tunc ardua silua virebat. Tantaq; res paucis pascua bubus erat.

Montiū noīa

DE CAPITOLINO MONTE. ET EIVS PRISCIS ORNAMENTIS.

Tarpei⁹ mōs deorū domicilium.

ℭ Primus omnium mons Tarpeius diuinæ rei deputatus, Quem Cicero deorum domicilium appellat, vbi omnium deorum Simulacra celebrabantur. Nam aras. Sacella, delubra, ædes, & templa habuit. lx. Celeberrimus præterea fuit triumphorum gloria, qui ex toto terrarum orbe, eo ferebantur. Nūc autem deformis, & omnibus priscis ornamentis nudatus visitur. Is in principio mons Saturnius dictus est, vel q; vbi Saturn⁹ habitauerit, vel q; sub illo Saturnia vrbs fuerit. Et Saturnia illic porta cuius vestigium ad multas ætates remāsit. Plinius libro. iii. Saturnia inquit vbi nunc Roma est: Antipolis vbi Ianiculum in parte Romæ. Postea totus mons vna appellatione dictus est Tarpeius a Tarpeia virgine vestali, quæ arcem capitolinam

Saturnus mōs

Saturnia urbs

Antipolis

Tarpeia uirgo

Sabinus prodidit. Nam Romulus contra Sabinos bellum gerés cuidam Sp. Tarpeio arcem tuendam dedit, cuius filia Tarpeia aquatum profecta in hostem incidit inuitata igitur ab eo ad proditionem, pro pręmio poposcit brachiorum ornaméta, illi vero fraudis diuerticulo inuéto, Scuta in eam coniecere. vnde necata, & illic sepulta, monti nomen reliquit. Ouidius in fastis. Vtq; leuis custos armillis capta sabinis, Ad summę tacitos duxerit arcis iter, Vnde, velut nunc est, p qué descenditis, inquit Arduus in valles, & fora cliuus erat, fora tunc ro. & boariium vbi vicus iugarius, qui in arcem ducebat. De Tarpeia satis multa Oui. & Propertius. Tarpeiæ vero effigies erat in templo Iouis, quę Sabinis semper patebat, ex pacto, quod inter Tatium, & Romulum constitntum erat. Mons vtro Tarpeius diuisus erat in arcé, & Capitolium, licet confuso nomine totus mons dicitur Capitoliũ. Eundemq; præterea montem vbiq; arcem videmus appellari. Legimus enim nullo alio tempore Romanos Capitolio, & arce, pro munimine vsos, nisi in obsidione Gallorum, relictis cęteris vrbis partibus, magno telorum pręsidio locum muniuisse, Quę bello sabino facile a Tarpeia prodita dicitur. fuit autem ea arx loco ędito, e regione palatii supra forum iugo collis, qui Saturnius primo, mox tarpeius, nouissime a capite humano ibi inuento capitolinus est dictus, visunt adhuc ruinæ ex atro liberaliq; lapide, via qua nunc itur e capitolio ad s. Mariam de consolatione. Imminebat autem ea arx templo Cócordiæ, quod erat inter Capitolium, & forum, vt scribit. M. Varro, cuius adhuc extat porticus octo colũnarum, vno ordine, opere dorico, templi vero ornamenta, ante hos annos in calcis vsum abiere. exquo loco centum gradibus ascendebatur in proximá arcem. liuius in æde Concordię inquit, Victoria quę in culmine erat, fulmine icta, decussaq;, ad victorias, quæ in arce fixæ erant, hęsit. neq; inde procidit. In qua arce fuit téplum monetæ a Camillo votum. Ouidi⁹. lib. i. fastoℛ

Vicus iugarius

Mons tarpeius biceps.

Ars Capitolina ubi.

Téplũ ɔcordie

Victoriæ arcis

Téplũ monete

Candida te niueo posuit lux proxima templo
Qua fert sublimes alta moneta gradus, & rursum
Arce quoq; in summa Iunonis templa Monetę
Ex voto memorant facta Camille tuo, Ante domum Manli fuerat q gallica quondam, A capitolino reppulit arma ioue. Dictator Camillus inquit liuius ędem Iunoni monetę vouit, cuius damnatus voti cũ victor Romá reuertisset, dictatura se abdicauit, Senatus duos viros ad eam ædem pro amplitudine reip. faciendam creari iussit. locus in

Saxũ tarpeiũ.

arce destinatus, quæ area ædium. M. Manlii fuerat ad saxum tarpeiũ. Manlius enim ex suspitione regni affectati, e rupe Tarpeia quod tarpeium appellatur saxum pręcipitatus est. huius supplicio æternæ memoriæ inserta est nota. Vnde lege sancitũ est, nequis patricius in arce, aut Capitolio habitaret. Romani enim eruta eius domo. ædẽ monetæ ibi ædificauerunt. Moneta vero a monendo dicta. Vnde Cicero libro primo de diuinatione. Post cladem inquit illam maximam a senonibus gallis factam. audita vox ex arce, Iunouis fuit, ex quo illa appellata moneta est. Val. Max. M. Manlius inquit vnde gallos repulerat, inde præcipitatus est, & qui ꝓ libertate antea se gesserat imitatus gallos factus est vnus ex gallis. Capta est aũt vrbs a gallis. Mclxiiii. ab. V C. Obsessi enim in Capitolio Romani occupataq; vrbe. Cũ ex mulierum capillis tormenta fecissent ædem Veneri Caluæ in honorem matronarum constituerunt. Eadem sors accidit carthagini cũ Scipio eam deleuit. Galli autem Senones, duce Brenno vrbem cępe runt, & incenderunt præter Capitolium, Qui cũ arcem ascendissent. Manlius custos, ex arce detrusit, clangore anserum excitatus, Nã nullum animal ita odorem hominis sentit, vt scribit Plynius. Vnde Lucretius. Romulidarum arcis seruator candidus anser. Arx ab arcẽdo ꝙ is locus munitissimus vrbis: a quo facillime possit hostis prohiberi vt scribit. M. Varro. fuit præterea iuxta arcem domus. T. Tatii sabini, qui cum Romulo regnauit: incoluit autem Tatius eam vrbis partem, vbi Monetæ est templum, Romulus vero, qua ex palatio in circum max. itur, iuxta quem sunt quos pulchri littoris gradus vocitãt, ex Plutarcho. Virg. æn. viii. In summo custos tarpeię Manlius arcis Stabat pro templo, & Capitolia celsa tenebat. Celeberrimum autem fuit in arce capitolina Iouis opt. max. templum, in quo fuit victoriæ aurea statua, Tẽplum positum erat in crepidine saxi tarpei, forma quadrata, cuius singula latera pedes. cc. continebant triplicem habens ordinem colũnarum: & Sacella tria: paruo distincta spatio: Iouis: Iunonis: & Mineruę. Sed ambiguum est vtrum Tarquinius priscus: an superbus fundamenta iecerit: quod e manubiis inchoauit: capto latinorum oppido Apiolis: vt refert Antias. Liuius vero Tarquinios reges ambos: patrem vouisse inquit: filium perfecisse: & vt libera a cæteris religionibus arx ea tota Iouis: templumq; eius ædificaretur: ex augurare fana: facellaq; statuit. Quæ aliquot ibi a Tatio consecrata. Satis constat in fundamentis eius templi caput humanum inuentum: fluẽte

Moneta unde

Vrbs a gallis capta.

ædes ueneris caluæ

Brẽnus gallorum dux.

Mãliꝰ arcis custos clangore anseris excitatꝰ

Domus. T. Tatii.

Domus Romuli.

Tẽplũ Iouis opt. max. Aurea uictorię statua.

Sacella tria Iouis: Iunonis & Mineruæ.

sanguine, tuscis lr̄is annotatū. Dum Iouis templi princeps Tarquinius fundamenta iaceret, vates ex ethruria consultus, respondit eū locum fore Italiæ caput, Quod templum cū exaugurraretur, et in loco multorum deorum sacella essent, consuluit eos per auguria. vtrū Ioui cederent, Cedentibus cunctis, solus terminus mansit, qui erat lapis informis, ac rudis, cum foramine tecti superius, vt liberū ei esset cœlum, vnde hoc valde placuit omnibus. Et augures prędixerunt magnitudinem vrbis, et æternitatem Imperii portendere. Virgilius Capitoli immobile saxum, terminum dixit. Sed templnm ipsum pulsis regibus Horatius puluillus iterum cos. magnifice dedicauit. Voue rat Tarquinius priscus rex bello sabino, ieceratq; fundamenta, spe magis futuræ magnitudinis, q̄ q̄ populo Ro. competeret, mox Seruius Tullius sociorū studio, deinde Tarquinius superbus capta Suessa pometia, hostium spoliis extruxere sed gloria operis libertati seruata, pulsis regibus Horatius puluillus iterum consul dedicauit. curam victor Sylla suscepit, Hoc solum felicitati eius negatum. Cor. Tacitus de ornamentis Capitolii ita scribit. Erant antiquitus porticus in latere cliui dexterę subeuntibus, erant et diuersi Capitolii aditus iuxta lucum Asyli, et qua tarpeia rupes centum gradibus aditur, vbi ædificia Capitolium adequantibus sedem Iouis opt. max. auspicato a maioribus pignus imperii conditam, quam non Porsena dedita vrbe, neq; Galli capta temerare potuissent: furore principum excindi. Colebantur pręterea Terminus, et Inuenta, eo q̄ Imperium Ro. nullos haberet terminos: nec senectā sentiret fuerunt etiam Termini, et fidei templa iuxta. Iouis opt. max. in capitolio primum a Numa constructa, cui festis terminalib⁹ Vi. ab vrbe lapide ī agris et sub dio sacrificabatur libo, ac mola salsa, fidei pignus ac pacis, nam qui terminū exarasset, ipse, et boues deo sacrificerēt, fuit etiā in eo mōte Simulachrū fidei: iuxtra ædē Iouis opt. max. vt est in Catonis orōne, et maiores nr̄i esse voluerūt. Numa Pomp. authore liuio Sacrariū, et Sacerdotes fidei īstituit: fidei aūt sacrificabat̄ albo pāno īuoluta manu. Horati⁹, Et albo rara fides colitur velata pāno. fuit et templū fidei. Iouis spōsoris, quod Sp. posthum⁹ cōsul alter nonis iuniis ī capitolio dedicauit extructū ipsum ab vltimo rege, fuit et ædes fidei publicę: vt scribit Val. max. fuit etiam tēplū fidei in palatio: vt tradit Agathocles. Coluerunt pręterea Romani Iouē sub diuersis noībus, vt opt. max. Tonātem, feretriū, Custodem, victorē, et pistorium, cuius ara fuit in

Templa Iouis.

Terminus.? Quid

Templi Iouis dedicatio.

Diuersi Capitolii aditus.

Terminus & Inuenta.

Terminalia festa.

Simulacrum fidei.

Fidei Sacrariū & sacerdotes.

Templū fidei

Diuersa Iouis numina.

Ara Iouis pistorii.

arce & eius munere panes iu obsidione Capitolii in castra gallorum custodes arcis deiecere. Vnde Ouidius in fastis. Nomine q̃ pretio ce lebratior arce tonātis Discant pistoris quid velit ara iouis fuit in tē/ plum Iouis Tonantis: cuius Simulacrum erat sedens: fulmen dextra tenens ab augusto excitatum in cliuo capitolino. Suetonius. Ioui in/ quit tonanti ædem consecrauit liberatus periculo: cum expeditione cantabrica per nocturnum iter lecticam eius fulgur perstrinxisset, ser uūq; ducentem exanimasset: fuit et in eodem monte Simulacrū Io/ uis imperatoris ę pręneste auectū a. L. Quintio Cicinnato: bello La tino: fuit& simulacrum aliud Iouis: cum quadrigis: dequo Liui⁹ ædi les inquit Curules dānatis aliquot feneratoribus: limina & trium mē sarum vasa argentea in cella Iouis, iouemq; in culmine: cum quadri gis dedicarunt. Et ad ficum ruminalem Simulachra in fantium con/ ditorum vrbis sub vberibus lupæ posuerunt, Senuitāq; e lapide qua/ drato: a Capena porta ad arcem strauere. fuit præterea in Capitolio templum Iouis Custodis a Domitiano Imp. cōditum, de quo plu/ tarchus: mox imperium adeptus Ioui Custodi templum ingēs: seq; in sinu dei sacrauit. Suetonius plurima inquit, & amplissima opera in cendio absumpta restituit, in Queis. & Capitolium: quod rursus ar/ serat: sed omnia sub titulo tantum suo: ac nulla pristini authoris me/ moria. Nouam enim excitauit ædem Ioui custodi: et forum: quod Neruæ vocatur. Quidam tradunt id fuisse olim: vbi nunc sunt Sali/ nę capitolinæ: et palatium Senatoris Causarum forum: & noxiorum custodia: quod solum hodie ex tot olim Capitolii ædificiis: & illud non integrum cernitur: sed eam molem multo ante extructam vetusta inscriptio: iam salis humore prope absumpta testatur huiusmodi. Q.LVTATIVM ET Q.CATVLVM COSS. SVB STRVCTIONEM ET TABVLARIVM DE SVO COERAVISSE. P. vero victor scribit fuisse ibi templum Veio uis cū inquit tēplū Veiouis inter arcē & Capitoliū iuxta Asylū. Oui di⁹ aūt ante duos lucos: q erāt ī duob⁹ collib⁹ & erāt querni vt postea dicet. Quē locū bonifati⁹ ei⁹ noīs non⁹ īstaurauit vt ei⁹ adhuc insignia marmore incisa ostēdūt dedit q; p̄tori vrbis quē senatorē nūc vocāt: incolēdū: vbi causarum forū: & noxiorū custodiam constituit. Fuit & in Capitolio ædis Mineruæ: in qua prętor quot annis Clauum parieti affigebat ad numerandos annos: cū nondum esset līarū: vsus. & vocabatur clauus annalis: in quo etiam templo fuit tabella vbi erat

Tēplū Iouis tonantis.

Simulacrum Iouis impe/ ratoris.

Simulacrum infantium cō ditorū urbis.

Templū Io/ uis custodis.

Salinæ Capi/ tolinæ.

Templū Ve/ iouis.

Clau⁹ Annal'. ædicula Iu/ uentatis.

raptus Proserpinæ a Nicomacho pictore depicta supra ædiculam Iu/uentutis vt scribit Plynius. fuit & in eodem monte templum mentis Ouidius in fastis Mens quoq; numē habent, menti delubra fatentur Ad votum belli perfide pœne tui, nam votum fuit post cladē Thra/symeni, qđ Attilius dedicauit teste Liuio cū inquit. Interea duumui/ri creati sunt. Q. Fabius, & Attilius Crassus ædibus dedicādis: Mē ti Attilius, Fabius veneri Erycinæ, vtraq; in capitolio canali vno di/scretę. fuit & in eodē monte Nemesis Simulacrū, quę & Rhānusia di cta volucri velocitate tā ad bonū, q̄ ad malū mentes excitans Autho/res Plynius, & Mocrobius vbi ēt fortunæ bonę Simulacrū, sicut for tunę malæ in exquiliis fuisse tradūt. In altero vero Tarpei montis iu/go, vbi nunc est Ara Cœli fuit olim templum Iouis feretrii, de quo Dionysius ita scribit instructo templo in vertice Capitolini collis Io ui, quē feretriū Romani vocant, nec magno ipso, vbi enim seruabať vestigiū vetus, cū minora duū pedū latera habeat, maiora denū, Ceni nēsium in eo regis sua manu interfecti spolia consecrauit, Q đ postea ab Anco martio ampliatum. Cęsar. Q. Pomponii monitu reficien dum curauit. Liuius Spolia ducis inquit suspensa fabricato ad id apte feretrio gerens in Capitolium ascendit, Ibiq; cum ad quercum pasto ribus sacram deposuisset, templū designauit, aut longe ab ipsa quercu vbi suspendebanť spolia hostibus detracta, quæ dicebanť Trophæa, ex cuius ramis fiebāt fercula manibus gestanda in pompis triumpho rum, ex quibus spolia hostium dependebant. Quorum simulacris ho die Romani vtuntur ingestatione Saluatoris, de mense Augusti. Sue tonius in triumpho Cęsaris pontico triumpho inter Pompę fercula, trium verboꝝ protulit titulū. VENI: VIDI: VICI: Ipsum ve/ro Iouis feretrii templum primum romæ cōditum habetur. In cuius fundamētis extructa est, postea vt crediť venerabilis Ecclesia. S. Ma rię ara cęli. siue filii dei a Gregorio magno, vbi primum Monachoꝝ collegium constituit, Quo in loco nunc sunt fratres minores sub re/gula Seraphici Francisci cōf. quare dicta sit ara cęli Paulus Orosius declarat. Est enim locus in primo vrbis: & orbis monte cōditus: Tē plūq; marmoꝝ diuersitate cōspicuū habēs in ascēsu gradus. CXXVIII. ex marmoreis ornamentis Tēpli quondā Quirini, in monte Quiri/nali. fuit præterea inter arcē, & Capitoliū: vbi nunc est platea Conſ. inter duos lucos quernos: sacrum Asylum cōseptum densis sentibus (qđ tēplū misericordiæ vocāt) Asylū primus apud gręcos Theseus

ædicula iuuentatis.
Tēplū mētis.
Aedes ueneris erycinæ.
Nemesis simulacrum: quæ & Rhanusia dicta est.
Simulacrū fortunæ bonæ.
Tēplū Iouis feretrii Inuertice capitolini collis.
Quercus pastoribus sacra.
Torpæa qd? Fercula quid?
Triūuerboꝝ titulus.
Aedes aræ celi
Tēpli Quirini fundamēta.
Asylū inter duos lucos.

apud latinos Romulus cõstituit: de quo Strabo: Vrbe deinde cõdita Mortales côuenas cõgregauit in quẽdã locũ aperiẽs asylũ inter arcẽ: & Capitoliũ: Quo cõfugiẽtes tuti erãt. Ouid. in fastis. Romulus vt saxo lucũ circũdedit alto, Quilibet huc inqt confuge, tutus eris. Erat enim locus sacrosanctus, Ex finitimis locis turba oĩs sine discrimine: liber: an seruus esset: auida nouarũ rerũ pfugit: Quo cõfugiẽtes finitimos ciuitate donatos designat: ab initio tradũt haud plures mille: domos fuisse. Et cũ adipisci cõiugia nequiret: Neptũno: Equestre certamẽ vulgat: Veniẽtibus maxima ex pte Sabinis: edicit: vt cęlibes cuncti virgines: pfectas rapiãt. Diony. lib. ii. hist. Romulus inquit Romanoꝝ vires augere volẽs & finitimoꝝ adimere: causam honestã íuenit: & rẽ ipsam ĩ honorẽ dei referẽs. locũ enim vmbrosum: mediumq; Capitolii & arcis elegit: qđ nunc vocat̃ lingua romana intermontiũ duoꝝ quercetoꝝ. Erat tũc casus reiq; ipsius cognomẽ: cũ siluæ essent p vtraq; latera opacæ: q̃bus iũgebat̃: sacrũ sinẽs inuiolabile seruis: Tẽplũq; in eo erigẽs cui deoꝝ: aut genioꝝ incertũ est: Cõfugientibus ad illud Seruis sponsor factus est p speciẽ religionis: nihil eos ab inimicis detrimenti recepturos: ac si manere vellẽt: Ciuitatis etiam participes fiebant: vnde multi Sabinorum serui illuc fugientes nunq̃ ad suos dominos redire voluerunt: vnde grauius odii fomentum ortum inter romanos: & sabinos. fuitq; iuxta Asylum ædes Veionis. i. nocentis Iouis: cuius simulacrum sagittas tenebat ad nocendum. Ouidius in fast. Templa putant lucos ueiouis ante duos: fuit enim inter arcem & Capitolium iuxta Asilum vt supra dictum est. In principio Romulus habuit tria milia & octingentos Equites: qua multitudine vrbem inchoauit: paulatim montem muniuit: Cum Asylum aperiret: eo continere tria milia mortalium ita Tarpeius mons additus antiquæ vrbi. Asylum primus Cæsar Aug. cum id damnosum: & malefaciendi causam exhiberet: Deinde Tiberius Asyla: quæ vbiq; locorum erant: tanq̃ receptacula flagitiorum: & malorum irritamenta sustulit author Strabo. Extant hodie ex vetustis signis in Capitolio pro ædibus Conseruatorum: lupa ærea cum infantibus conditoribus vrbis Romulo: & Remo: sub vberibus lupæ: quæ prius erant in Comitio ad ficum ruminalem: vbi expositi fuerunt. Quis ea signa conflauerit Liuius docet cum inquit Aediles Curules damnatis aliquot fęneratoribus limina: & trium mensarum vasa argentea in cella Iouis: Iouẽq; in culmine cũ quadrigis dedicarũt, & ad ficũ ruminalẽ. Simu

Asylum locus sacrosanctus.

Equestre certamen.

Asylũ inter Capitoliũ & arcẽ. locus à Ro. Inter moutiũ uocatus.

Tẽplum Asyli

Tẽplũ ueionis

Asylũ primus Cæs. Aug. sustulit.

Lupa ærea cũ infantibus cõditoribꝫ urbis

sacra infantiũ conditorum vrbis sub vberibus lupæ posuerũt vt supra di ctũ est. Vnde in lateranũ prius, postea in Capitoliũ delata. Extat & in porticu ingẽs, æneũq; Caput Cõmodi (vt aiũt) Imp. vna manus & vnus pes. Item duo pari forma ingẽtia, marmoreaq; fluuiorum simula cra seminuda, Quę quantum ex rerum argumento depręhendi potest, Nili ac Tygris flu. numina sunt. Quorum Alterũ Sphynga ægypti pe culiare animal, cui cubito ĩnitit̃, habet, Alterum vero tygridẽ Armenię truculentã ferã, nã nilus ęgypti. tygris vero armenię flu. est. Aelianus scribit Nili simulacrũ exprimi figura humana. Huiusmodi enim Si mulacra, vel habẽt vrnas aquã fundẽtes. vt nar fluuius, vel lupã cũ in fantibus, vt Tyberis. In quorum sinistris est Cornu Copiæ rerum affluen tiã significãs. Quãuis oĩa flumina idẽtidẽ exprimerent̃, alia aliis insi gnibus vti cõpetebat. Intra limẽ stati a dextris surgit Simulacrũ ęreũ inauratũ, ac nudũ Herculis adhuc imbuberis, dextra clauã, sinistra ve ro aurea Hesperidũ mala tenens, quæ in prima sustulit inuenta, qđ si gnũ in ruinis aræ maximæ in foro boario, mea ętate repertũ est. Extãt ĩ ipso atrio caput & pedes marmorei Colossi, & quędã alia fragmẽta, quę erãt antea iuxta tẽplũ pacis ĩ via sacra. Visunt̃ & marmorea signa parieti affixa, & imagines. l. veri Ant. de triũpho parthico, siue vt qui dã putãt. M. Antonini Imp. de triũpho dacico sublata nuper ex æde S. Martinę iuxta Marforium. In superiore vero aula statim occurrit marmoreũ ingẽsq; Leonis. x. Simulacrũ, a romanis nuperrime ibi po sitũ, ob restitutũ vectigal, & alia quædã grate cõcessa. Et ĩ penetralib⁹ duo ænea simulacra iuuenili forma, alterum stãs serui habitu spectat̃. Al terum nudũ pueri sedẽtis, pastori haud absimilis curuato corpore e plã ta suppurati pedis spinã acu euellẽti, veteris operę mirabilis structura Visuntur & aliæ nõnullæ ibi marmoreæ statuę haud magnæ verum mutilatæ suis loculis collocatę. Et in parietibus recens pictura, vbi se ptẽ regũ ro. triũphalia gesta, & triũphaliũ virorum eminẽtissimi triũphi. In reliqua vero Capitolii pte versus occasum, præter ruinas & rupiũ crepidines nihil ex priscis operibus nũc superest. Montis aũt ps quæ vergit ad libyn ĩ faucibus Capitolii supra hospitale nũc. S. Mariæ ĩ porticu habuit olim ædẽ Saturni, & opis ĩ vico iugario, vbi quondã seruabant̃ publici thesauri ppl'i ro. vbi erat æráriũ quo e foro in Capi toliũ ascendebat̃. Extat adhuc ibi puũ, ac ruinosum Sacellũ sub rupe prupta titulo nũc. S. Saluatoris ĩ ærario. Macrobi⁹ ędẽ inqt Saturni ęrariũ cẽ Romãi voluerũt. Quã Tull⁹ Hostili⁹ cũ tertio triũphasset

Quis ea fece rit simulacra & quare.

Comodi æreũ caput.

Simulacra flu. Nili & Tigris

Diuersa flumi nũ simulacra.

Simulacrum Herculis

L. ueri triũph⁹ de bello parthi co.

Leonis. x. simu lacrum.

Duo Simula cra ærea.

ædes Saturni & Opis.

ærariu ppl'i ro.

ædificauit. Eo ꝗ tempore: quo italiam incoluit: fertur in eius finibus nullum furtum cómissum. Vocatur ét. S. Saluator in statera: quę trutina est. M. Varro de verbo Trutinæ sic ait Vestigiū trutinæ ét nunc manet in æde Saturni: qđ ét nūc pp pensuram trutinam habet positā. Aerarium ab ære appellatum uolunt: qđ Valerius publicola Saturni ædē cōstituit. Quod postea victor Cæs. dict. militibus suis diripiē dum dedit: vbi reseruati thesauri: a rege pyrrho: vsq; ad vltimos cōsulum triumphos erant officinam vero monetæ satis constat fuisse in Capitolio: & in arce. liuius ita inquit Domus. M. Manlii: vbi nunc ædis: & officina monetæ. Memorant ante vrbem conditam: eo in loco: vbi fuit ærarium consecratam Saturno aram: constat eam fuisse ante Senatulum: vbi gręco ritu capite operto res diuina fieri solebat: ibi remāsisse Acheos quosdam: & Epeos ædificasse saturniam oppidum & montē ipm appellasse Saturniū. Solinus ędē inqt: quę saturni ęrariū ferť: comites eius: cōdiderūt ī honorē Saturni: quē cultorē regionis illius cognouerūt extitisse: pars ét Capitolini mōtis infima habitaculū fuit Carmētę: & Carmētę fanū ī ea pte quę maxime respicit Ianiculū: a qua Carmētalis portæ nomē: vbi Saturniā fuisse scribit Ennius: eius vestigia ét nūc manēt tria: ꝗ Saturni fanū in faucibus: ꝗ Saturnia porta: quam nunc vocant pandanam: ꝗ post ædem Saturni parietes postici muri sunt scripti: quę haud longe fuit ab ęde Saturni ad radices Capitolii Carmentis vero ædem mulieres ædificauerunt quia vehiculis S. C. prohibitæ: & postea restitutę: condiderunt: Auctores Liuius: & Plutarchus. fuerunt præterea in Capitolio fauissæ Capitolinæ: quas cellas: & cisternas appellat Gellius: quasi fossas in area capitolina: vbi reponi solebant signa: & alia quædam religiosa donariis consecrata. fauissas inquit pompeius locū appellatum: in quo aqua inclusa: verum sunt qui tradant vt supradictū est fauissas in Capitolio cellis: Cisternisq; similes: vbi reponi erant solita ea: quæ in templo vetustate facta erant inutilia: quæ etiam custodiebanť ab æditius capitolinis. duo aūt dicuntur Capitolia. vnum: Capitolium vetus in monte Quirinali: in quo fuit Sacellum Iouis: Iunonis: & Mineruæ: alterum de quo nunc agitur. Cuius ornamenta refert Amianus Marcellinus lib. xxii. Huius inquiens totius artis ornamenta qnibuscūq; ægyptiorum miraculis sunt anteponenda. Cassiodorus etiā Capitolia inquit celsa conscendere hoc est humana īgenia superata vidisse. Virgilius lib. viii. æn. ita scribit Hinc ad tarpeiam sedem: & capitolia ducit Aurea nunc: olim

Officina monetæ.

Habitaculū: & fanū carmētæ.

Fauissæ Capitolinæ.

Capitolia duo

Capitolii ornamenta.

filuestribus horrida dumis. Ouid. in met. Frondibus ornabant quæ nūc Capitolia gēmis: post vrbē a gallis captā: Capitoliū quadrato lapide fuisse substructū scribit Liuius: cū inqt Eodē anno ne priuatis tm̄ operibus cresceret vrbs Capitolium quoq; saxo quadrato substructū est: Opus vel in hac magnificentia vrbis inspiciendum: atq; intra annum noua vrbs stetit. Ea saxa hodie idētidem e profunda tellure erui videmus ad calcem: aliosq; vsus diffracta conuerti. Erat olim mons ęditissimus: nunc vero oppletis ruderibus adiacentibus locis humilis ac depressus apparet. Capitolium vrbis ro. & religionis caput sæpius conflagrauit: nouissime vero fulmine ictum: cum omnibus ornamentis & Sibyllinis libris: ipsumq; : & preciosa quæq; incendio periere. Vnde Lucretius poeta ita scribit. Tum pater omnipotens stellanti nixus olympo, Ipse suas arces: atq; inclyta tēpla petiuit. Et capitolinis iniecit sedibus ignes. fuit præterea iuxta capitoliū domus Ouidii nasonis vt ipse deponto testatur. Hanc ego suspiciens: & ab hac capitolia cernens Quæ nostro frustra iuncta fuere lari. Capitolium: vt olim templis: & sacris ædificiis ornatissimum: ita nunc magnis ruinis obrutum: deformatumq;: cōmiserationem quādam. fletumq; spectantibus mouet. Hactenus de Capitolio. de palatio iam dicendum est. Capitolii incendium. Domus ouidii

DE MONTE PALATINO ET PRISCIS ORNAMENTIS.

¶ Post Tarpeium: statim sequitur Palatinus mons: quem. C. Caligula Imp. ponte super templum diui Augusti Capitolio coniunxit. vt scribit Suetonius. Palatium vnde dicatur: multæ causę sunt. Quartæ regionis inquit. M. Varro palatium: q; palantes venerunt: qui ēt palatini & Aborigines ex agro reatino qui appellatur palatium: vbi consederunt: vel a palanteo Arcadiæ vrbe. vel a palante proauo Euādri teste Virgilio cum inquit Arcades has oras genus a palante profectum: Qui regem Euandrum comites: qui signa secuti: Delegere locum. & posuere in montibus vrbem: Palantis proaui de nomine palāteum. siue a Palatia vxore latini: siue a pale pastorum dea Neuius vero palatium quasi balantium inquit a pecudum balatu: mutata/b/in p/q; ibi pascentes oues balare consueuerint ante vrbē conditam. Quē montem Tremellius Romuleum vocat cum inquit fuit eius statua ī pede montis romulei ante sacram viam intra templum Faustinę ad arcum fabianum. Is mons hodie appellatur a vulgo palatium maius: vnde per excellentiam magnorum virorum domicilia, vbiq; nec pa- Templum diui Augusti. Palatiū unde. Mons Romuleus.

Montis ābitus.

ӕreū Tauri si/ mulacrum.

Prima Impe/ rii Sedes.

Germalum. Velliӕ. Sacriportus.

latia vocātur. habetq; idem mons in ambitu mille passus, Quē Cor. Tacitus designare videt, cum inquit Eo ꝙ pomerium Romulus po suerit, haud absurdum reor. Igitur a foro boario, vbi ęreū tauri simu lacrum aspicimus, quia id genus animaliū aratro subditur, sulcus desi gnādi oppidi cęptus, vt magnam Herculis aram amplecteretur. inde certis spatiis interieti lapides p ima montis palatini ad arā Cōsi. mox ad curias veteres, tum ad Sacellum larum forūq; Ro. & Capitoliū, non a Romulo, sed a Tatio additum vrbi creditur. In palatino mon te fuit prima Imperii Ro. sedes, & primus locus habitatus. Palatium nemo dubitat quin Arcadas habeat auctores, a quibus primum palā teū oppidum, quod aliquādiu Aborigines habuere, & propter incō/ modum vicinӕ paludis, quam interfluens tiberis fecerat Reate pro fecti postmodum reliquerunt. Nam cum montem primi tenuere Ar cades duce Euandro, qui relicta patria suadēte matre Carmēta (quā ferunt primam in latium litteras attulisse) ad ea loca nauigans illic demum consedit, a quo primus ibi Hercules, postea Aeneas modi/ cis ӕdibus hospitio exceptus dicitur. Nam Euander illic primus ӕdi ficare cępit exiguas ӕdes, vbi Roma itali filia cōdidit Valentiā. M. Cato de origine vrbium ita tradit; Saturnus primus incoluit Capito lium. Italus Auētinum. Roma palatium. Cӕlius tuscus Cęlium, & Viminalem. Romulus palatium, & Exquilias. Sunt qui tradant pa/ latium prius tenuisse Aborigines palatinos, qui ex agro reatino ad pa scua ouibus quӕrenda profecti, argumento est vellia palatina Altera pars a vellēda lana ante his monstratā hetruscam tonsuram appellata. Varro ita scribit Germalum, & vellias coniunxerunt in hac regione Sacriportus est, & in ea sic scriptum, Germalense quinticepsos apud ęde Romuli, & Velliense septiceplos in vellia apud ędem deorum pe [illegible]cium. Germalū a germanis Romulo, & Remo ad ficum rumi/ [illegible]nem & hi inuenti quo aqua hyberna eos tibris detulerat in alueolo expositos. Dionysius scribit genus Ro. ab Aboriginibus incipere. Tres igitur colles primum coluere ante Romulum, medium quidē Roma filia Itali, extremos vero Saturnus & Italus, processu deinde temporis Romulus captato augurio vrbem illic condidit quadran/ gulam, in qua tris, vt supra diximus, portas reliquit. Habuere hӕc lo ca ante omnes, siculi, ante quos nulla ē memoria. Mons palatinus na tura ipsa humilis, & depressus, sed ędificiorum celsitudine sublimis, & amplus redditus est. Nam totus, quantus est antiquitatum vestigiis

pollet, ac suis obrutus ruinis. solus omnium hodie inhabitatus, vbi quondam prima sedes Imperii ro. vbi primum reges, postea cõsules, deinde Imperatores, ꝑpter memoriam Romuli, qui illic habitauit, montem incoluerũt (& quoniam in hunc sermonem incidimus) ope ræprecium erit ostendere, quibus singuli reges Ro. locis suas regias habuere. Casa Romuli fuit in palatio iuxta descensum ex palatio in circum max. in angulo montis versus forum boarium, & durauit per multas ætates. Cuius siquid vel tempestate, vel vetustate corruerit, id custodes loci reficiunt, nihil illi magnificentius addentes, sed omnia prioribus similia restituentes. T. Tatius in arce, vbi tẽplum fuit Mo netæ. Numa Pompilius prius habitauit in monte Quirinali, postea vero in foro iuxta templum Vestæ. vbi fuit eius regia, in qua (vt qui dam tradũt) pro tempore habitauit. Tullus hostilius in Vellia, vbi fuit ædis deorum penatium, deinde in cęlio monte iuxta Curiam ho stiliam, quam ipse condidit, Ancus Martius in summa via sacra, vbi fuit ædis larum. Tarquinius priscus ad mugoniam portam supra sum mam viam nouam, iuxta forũ ad Iouis Statoris ædem, Seruius Tul/ lius in Exquiliis supra cliuum vrbicum. Tarquinius superbus in eo/ dem monte supra cliuum publicum, & lucum fagutalẽ. fuit pręterea in palatio tẽplum Iouis Statoris, Cuius simulacrum erat stans, Oui/ dius in fastis Tempus idem Statoris erit, quod Romulus olim Ante palatini cõdidit ora iugi: Quod Romulus tantum vouerat. i. locum templo effatus, Iterum a Coss. Posthumio. & Claudio uotum, Sena tus fieri iussit, bis eodem voto damnata resp. in religionem venit, au/ thor Liuius. Iuxta quod fuit domus. M. Tullii Ciceronis vt ipse in plerisq; locis suorum operum testatur, memorãt hanc domum fuisse antea. L. Crassi in qua amęna: & grata piscina qua se Crassus plurimũ delectabat: ea domus venit Ciceroni vicies sestertio: quę pecunia. L. Syllam reum Ciceroni fecit cũ eius causam esset defensurus. erat enim proxima templo Iouis Statoris vt dictum est. Plutarchus sic in/ quit Maiorem in modum excitatus in ędem proximam Iouis Sta/ toris Senatum vocauit. Id tẽplum Romulus vouit in bello Sabino: ꝙ palantes ac fugientes sistere fecisset milites: bellum vero illud gestũ fuit inter Capitolium: & palatium: eo in loco: qui signa veneris Clua cinæ habet. nam cluere antiqui pugnare vocabant. Pugnatum est aũt vbi nunc sunt horti. S. Marię gratiarum. Sed res altius repetenda est Sabini enim duce Tatio: capta capitolina arce: priusq̃ bellũ inferrent

Casa Romuli

Domus. T. Tatii.

Regia Tulli hostili.

Domus Anci martii.

Regia Tarq/ nii prisci.

Regia Seruii Tullii.

Regia Tarq/ nii Superbi.

Templum Io uis Statoris.

Domus Cice/ ronis.

Vẽus cluacina

Castra Sabinorum.

vt iusta essent arma, miserunt legatos, qui peterent puellas simul & raptores. Nam ad rapiendas Sabinas nõ defuit Consilium Numitoris aui. Habebãt tunc Sabini castra in colle Quirinali, qui erat extra pomęrium. Quarto enim mense ab vrbe condita perpetratum est audax facinus in raptu Sabinarum & latinarum. Numerum autem raptarũ ponit Plutarchus. Primi ex Sabinis bellum mouerunt in Romulũ Ceninenses, Antẽnates, & Crustumerini. Romulus auxilio implorato a tuscis, cum Cęlio rege Hetrurię, primum ex his triumphum rettulit, & ob id quartus vrbis collis a tuscis habitari ceptus, & Cęlius dictus. Subinde Sabini bellum ingẽs orsi coegerunt Romulum denuo a Lucumonibus socios milites expetere. Galerito lucumoni datũ negocium, magna tuscorum manu venit. Qui cum offendisset Capitolium captum a Sabinis, ipse proximum Capitolium, & Quirinalẽ pro Romulo muniuit, Verum cũ Romulus audax sub Capitolio Sabinos aggressus, vulneratus fugeret, Illumq; ad portam palatinam secuti Sabini roma potituri viderentur, Illico Galeritus e Quirinali delapsus, viamq; retro in capitolium pedem ferendi adimens vbi Ianus quadrifons, a tergo Sabinos aggressus (vnde fabulæ eiatulatæ aquæ) ĩ fugam vertit, animaduersa re Romulus redintegratis viribus & ipse afronte cedebat, adeo vt Metius in palude sese ĩ equo armatus iniceret, cędes ingẽns fiebat, Et ne vnus quidem remansisset, ni feminę occurrissent, quæ bellum diremerunt. Iuuenalis bellum dirimente Sabina. Liuius libro primo Hersiliam inquit Romuli coniugẽ precibus captarum fatigatam, virum rogasse, vt parentibus earum veniã daret, vt eos in Ciuitatem acciperet, ita rem coalescere concordia posse, facile impetratũ. Depositis armis, verbena myrtoq; purgati, quo in loco sunt signa veneris cluacinę. fœdere icto Romulus vrbis agrũ diuisit in partes tris, ęquis collibus, Sabinis Capitolium, & Quirinalis, Romulo sequentes Exquilinus, & palatinus In quo roma Galerito & luceribus tuscis Celius, & Celiolus obuenerunt. Auentinum Romulus neminem passus est habitare, nam sacrum fratri, illum esse voluit, vsq; ad Hilernã. in eo bello Romulus saucius saxo in capite, facto voto Sabinos cõfertissimo agmine adorti fundunt, fugãtq; vsq; ad regiam, & vestæ templum, palantes agunt. fuit præterea in palatio ædis magnæ matris deum a Iunio bruto dedicata in cuius dedicatione ludi sunt celebrati, quos Megalesia appellant. Liuius Ipsamq; inquit deum matrem e græcia aduectam in palatium pertulere & in tem

Porta palatina

eiatulatæ aquæ fabula.
Romuli redintegratio Sabinos in fugam uertit.

Fœdus inter Romanos & Sabinos.
Agri diuisio.

Hilerua.
Magnæ matris deum Aedes a brutõ dedicata.
Megalesia ludi magni.
Matris Deum simulacrum.

plo victoriæ collocatã, quod téplũ varietate lapidum, atq; auro ornã cũ cũ alia ædicula victoriæ virginis a Portio Catone extructa: iuxta quã fuit téplũ Sospitæ Iunonis. In eodé mõte Cæsar August⁹ Apollinis ædẽ excitauit. Suetonius Téplũ inquit Apollinis ea parte palatinæ domus excitauit. Quã fulmine ictã desiderari adeo Haruspices pronũciarũt. addita porticus cũ bibliotheca latina, gręca q;, Quo loco iã senior sępe etiã senatum hũit, Decuriasq; iudicum recognouit. Quod priuatis ipsius opibus admirãdũ erat ædificiũ. In quo téplo pédebant lychni instar arboris mala ferentis, vbi etiam probati poetæ sua scripta reponebant. Vnde horatius in arte poetica. Scripta Palatinus quæcũq; reponit Apollo: de cuius loci ornamẽtis Ouidius lib. iii. de tristibus. Inde tenore pari gradibus sublimia celsis. Ducor ad intonsi candida templa dei, Signa peregrinis, vbi sunt alterna colũnis Belides, et stricto stat ferus ense pater. Erant enim ibi belidum Simulacra, et p̃tides in vaccas versæ: quas propertius Myronis armẽta fabulatur: Erat etiam in media area palatina constituta laurus quæ capitolinam respiciebat quercum Ouid. lib. i. met. postibus augustis eadem fidissima custos Ante fores stabis mediãq; tuebere quercum: quæ erat in Cæpitolio pastoribus sacra. Nec tanti principis natalem silẽtio pręteribo: Natus est enim Cæs. Aug. M. Tullio Cicerone, et. C. Ant. Coss. ad capita bubula in regione palatii: vbi ei⁹ sacrarium aliquanto postq̃ excessit constitutum, nutritus uero in carinis apud exquilias. habitauit primum ad Scalas Annularias iuxta forum in domo Calui oratoris: in ædibus hortesianis, nouissime vero in palatio, Sub eo principe plurimum arma cessauere, et ingenia floruere, multaq; egregie ab eo domi: forisq; gesta: quæ librum sibiposcerẽt peculiarẽ fuit p̃terea in palatio domus Augustana, & Tiberiana: & téplũ quod diuo augusto Liuia augusta fecerat, fuit etiam téplũ Iouis victoris, quod .Q. fabius bello sabino vouerat, in quo cruẽto marte fuera dimicatum: dedicauit idibus aprilis. Ouidius libro iiii. fast. Occupat apriles idus cognomine victor Iuppiter hoc illo sunt data festa die: fuit & in eodem monte templum fidei a Troianis primum consecratum: vt scribit Agathocles cum inquit phryges primum omninm sacrasse in palatio fidei templum: in quo mõte postea cum vrbs conderetur visa est iustam vocabuli Romæ nominandi causam: eãq; priorem: vnde locum dedicasse fidei, cuius etiam meminerunt Appianus: et Ouidius. fuit in eodem monte Ara

Aædicula Victoriæ uirgis Téplũ sospitæ Iunonis. Aedes Apollinis palatini

Porticus & bibliotheca Palatina.

Ornamẽta téplii apolinis palatini.

Belidũ & prætidum. Simulacra.

Augusti natalis loc⁹ & e⁹ laudes.

Domus Augustana & téplũ Iouis uictoris.

Téplũ fidei a Troianis cõsecratum.

Ara febris tribus in locis.

febris, cuius tēplū tribus in locis Romæ fuisse tradūt: vnum in palatio, Alterum in area Marianoꝝ monumētoꝝ. Tertiū in summa parte vici lōgi, in eaq; remedia, qu æ corporib⁹ ęgrotoꝝ anēxa fuerant: deferebantur, fuit et in palatio Ara palatina, vicus padi, et fortunæ respicientis. et Sacellum deę viriplacę: ad quod quoties inter virum, et vxorem aliquid iurgii intercesserat. veniebant invicem locuti quæ voluerant. contentione animorum deposita: concordes reuertebantur author Val. max. fuerūt et ædes vitrubii bacchi, quæ diruto ædificio publicatoq;, bacchi prata appellata. fuit enim is vir non domi solum, sed etiam Romæ clarus, vt tradit liuius. Erat olim ad radices palatii iuxta forum Lupercal. i. antrum Lupæ, de quo Dionysius Arcades inquit in colle ipso Firmati, cum ædificia Alia more patrio exornassent, templa quoq; construxerunt, atq; primum quidem Pani. lyceo, ad monente eos Carmēta. Est enim apud Arcadas Pan vetustissim⁹ plurimum in honore habitus, quem Romani lupercal Græci lycęū dicerent nunc tamen circumsepto ædificiis templo, priscam loci naturam cōprehendere nequit coniectura, Erat enim antiquitus (vt dicitur) Antrum magnum sub colle, arbusto contectum, et fontes sub petris profundi, adherensq; rupibus saltus, et quidem opacus, vbi ara deo constructa: sacrificia patria perficiebant, quę postea romani celebrarunt februario Lugubri tempore: post brumam. Ouidius in fastis a lupa nomē deriuatū putat cū scribit. Illa loco nomē fecit, locus ille lupercal, Magna dati nutrix præmia lactis habet, Inde luperci dicti: Plutarchus. Videmus inquit lupercos inde cursum incipere, vbi Romulum expositum ferūt. Nam nudi sacerdotes luperci currendo lustrabant ciuiatē, cuius rei satis multa Ouidius infastis cū inquit li. ii. Nupta quid expectas, nō tu pollentib⁹ herbis, Nec prece, nec magico carmine mater eris. Excipe fæcundę patienter verbera dextræ. Iam socer optati nomē habebit aui, nā pręgnātes & adultę nuptæ vt cōciperēt: dextras lupercis verberādas prębebāt: putātes id sibi felicē pariūdi facultatē prestare, pręterea. M. Cicero insectatur. M. Antoniū q; se lupercū exhibuerit ī sacris lupercalib⁹ nud⁹! discurrēs statuę Cæsaris diadema imposuerit. Itē feriæ ī palatio celebrari solitæ. ī quibus sacrificiū quod fiebat palatual dicebat: vt tradidit Antisti⁹ labeo Eiusdem plateas montis saxis lacedęmoniis: & porphyreticis Antonius Heliogabalus Imp. strauit: quas Antonianas vocauit vt scribit Lampridius: quæ saxa inquit vsq; ad nostram ętatem manserunt. sed

Ara palatina uicus padi. Sacellū deę uiriplacę.

Aedes uitrubii bacchi prata bacchi.

Lupercal antrū lupa.

Pan Arcadum uetustissimus deus. Lupercal lyceū Lupercalia de mēse februario

Luperci ciuitatē currendo lustrabant.

Palatual.

Heliogabalus deus.

nuper eruta/& execta sunt. Heliogabalum q3 deum iuxta aedes impe/ratorias in palatio monte consecrauit/eiq3 templum fecit in eo loco/ in quo prius Orci aedis fuit studes q3 matris deum typum / & Vestae ignem/& palladium/& Ancylia/& omnia Romanis veneranda in il/lud transferre. Templum illud potissimũ agens nequis deus nisi He/liogabalus coleretur. Illuc & Iudęorum religionem & Christianorũ deuotionem transferendam curauit / vt omnium culturarum secre/tum Heliogabali sacerdotiũ teneret. fecit & Alexander seuerus Die/tas nominis Mãmaeae matris quas imperitum vulgus ad mãmam vo/cat, auctor lampridius. Mõs hodie palatin⁹ in habitatus/totus seruit vinetis/arbustis/& pascuis aĩaliũ/& in id pene reuersus / quod fuerat ante Euandrũ. dixisse ferunt Haruspices apud veteres. Quãdo mõs palatin⁹ desinet habitari/tũc et Imperii ro. finẽ fore. fuit etiã palatiũ re/gio xii antiquae vrbis.

aedis Orci

Dietae ma/meae.

¶ De mõte auẽtino & de his quę ĩ eo cõtinent

¶ Auẽtinũ aliquot ex causis dicũt vel ab Auẽtino Albanoꝝ rege il/lic sepulto/ vel ab Auẽtino Herculis ex Rhea filio dict⁹ ẽ vel ab aduẽ/tu latinoꝝ qui ĩ meo mõte cõsederũt/q3 ibi Dianę tẽplũ sit cõstitutũ/ vel ab adnectu auiũ/q3 illuc vesperi cubitũ ab tiberi aduolarẽt / q3 sa/tis tutae ibi propter adiacentes paludes (& tiberim quiescerẽt/ante vr/bem conditam. Mons est ab reliquis disclusus tiberino in cumbens alueo/magnum/ac diffusum habẽt ambitũ. Terminatur a dextris ty/beri inde męnibus vrbis/a porta. S. pauli vsq3 ad portam S. Sebastia/ni, deinde piscina publica & circo max. Mons est longior quã latior assurgit q3 in duos vertices, disterminatur valle/ac via/quę tẽdit a cir/co max. ad portam. S. Pauli. In primo vertice iuxta tyberim occur/rit Templum. S. Sabinae. Quod quidam petrus iluricus prędiues Episcopus priuatis opibus/a fundamẽtis erexit/variisq3 marmorum ornamentis decorauit, vt carmina illic ex musiuo opere ad huc osten/dunt, vbi etiam prima Statio in quadragesima celebratur, & vbi Di/uus dominicus ordinis prędicatorum author. ab Honorio iii ex ge/nerosa Sabellorum gente regulam confirmari obtinuit. Haud pro/cul in eodem montis supercilio surgit templum. S. Alexii ro. Ana/choritae qui diu in domo paterna / sub quibusdam ligneis gradibus (qui adhuc ibi extant) latitauit, ne parentibus quidem / vsq3 ad mor/tem agnitus est. vbi antea fuit monasterium. S. Bonifacii martyris. Hinc lapidis iactu supra montis crepidinem apparet ruinosa aedis. S. mariae Auentinae, vbi fuisse tradũt olim templũ bonae deę cui solae

Templũ .S. Sabinae.

Templum S. Alexii.

Tẽplũ. S. mariae auẽtinae.

Tẽplũ bonae deę.

Templũ. S. priscę.
Cœnobium. S.Sabæ.
Templum. S.Balbinæ
Spelũca Caci iuxta trigeminam portam tyberi icõbẽs.
Aedes herculis uictoris.
Cacus Euandri seruus.
Caci soror eiusdem nois. quę herculi fecit in ditium de furto boũ.
Ara Iouis inuentoris
Scalæ Caci
ScalæGemioniæ iuxta Templũ Iunonis reginæ.
Picus,& faunus auentini numina.
Antrũ,cũ fonte ex quo bibebant
Picus & faunus a Numa capti.
Conflagratio domus Tulli hostilii.
Ara Elicii Iouis.

feminę sacrificabant.ab altero montis lattere versus circũ max. extat templum. S.priscę in ruinis Thermarum decii Imp. In altero auentini ĩ sũmo vertice/versus pprtam capenam surgit ædis,& Cœnobiũ S.Sabæ Abbatis in cella noua hinc fundæ iactu apparet Templum S.balbinę virginis. Quirini Martyris ffiliæ/iuxta thermas Antonianas.fuit prętere in Auentino spelunca Caci tiberi incumbens/vt scribit Virgilius libro viii ænaidos /cum inquit Hanc vt prona iugo leuum incũbebat ad anné Dexter in aduersum:& quę secuntur. fuit autem ea spelunca iuxta portam trigeminam/& salinas/vt scribit Solinus,in crepidine montis supra naualia vbi etiã ædes herculis victoris/qui eum interfecit.fuit enim Cacus Vulcani filius, & tunc latro illius loci incola.Cacus autem re vera fuit seruus Euandri,qui incendio agros depopulabatur accusatus a sorore / eiusdem nominis, vnde Ca meruit Sacellum,in quo Vestales sacrificia offerrent /quia herculi fecit indicium de furro boum,illum autem hercules obraptas sibi boues interfecit cunq; fluuio abluisset aram loco proximam erexit Iouis inuentoris iuxta trigeminam portam/immolauit q; deo iuuencum/gratum munus inuentori boũ. In eadem montis parte fuerunt Scalę Caci. Et scalę gemonię iuxta templum Iunonis reginæ, per quas facinorosi vnco trahebantur,erat enim locus pręceps Suetonius in funere Tiberii cęs. Alii vncum inquit & gemonias ininabãtur,&c.in Vitelio Imp. Tandem apud gemonias minutissimis ictibus excarnificatus,inde vnco tractus in tyberim. In eodẽ mõte Numa rex impetrare didicisse ferẽ fulmina a pico/& fauno qui erant numina illius montis/vbi antrum/& fons cuius aquam bibebant/quos Numa vino illic apposito ebrios/acsopitos reddidit.& inuincula iniecit:vnde fulmina elicere didicit. Oui.in fastis. Lucus auentino suberat niger ilicis vmbra, Quo possis viso dicere numen adest. In medio gramen/muscoq; adoperta virenti Manabat saxo vena perennis aquæ. Quem regem Tullus hostilius/quii ei in regno successit / cum imitari vellet/non rite agens in eliciendis fulminibus/ ipse cum tota domo(vt scribit liuius)conflagrauit. Elicii Iouis visa ara in auentino ab eliciendo dicta vt tradit Varro. Auentinum montem diu paludibus exclusum/Ancus martius tandem vrbi addidit/& frequentem fecit populis latinorum quos illuc transtulit/dirutis illorum oppidis Politorio, Tellenis, & Sicania/ deinde a regionibus, & pomęrio olim exclusum (quoniam in eo Remus infelices vidit volucres)

Claudius Cæsar vetantibus haruſpicibus pomęrio incluſit. Diony/ſius libro iii hiſt. ita ſcribit/Primum quidem non paruam vrbi addidit partem Ancus Martius cingens muro eum locum, qui Auentinus dicitur. Eſt enim collis modice elatus, in orbē. ſtadia ferme xviii complectens, qui tunc cum ſilua omnis generis plenus erat, tum vero erat plurima/& pulchra lauro, a qua locus quidam a romanis lau/retum dicitur. Nunc autem ædium plenus eſt omnis. In quo etiam monte multis ornamentis inſigne extructum eſt Dianæ templū. Se/parabatur a palatio profunda/& anguſta valle, poſtea repleta eſt con/cauitas illa/inter colles media. Hanc autem videns futurum ali/quando munimentum aduerſus vrbem/ vt ſiquis ei ſuperuenerit exercitus muro faſſaq; muniuit/& traductis ex tellenis/politorio/aliis q; vrbibus/quoſcunq; cęperat colonos ibi collocauit/ per/ſuaſitq;/ vt templum Dianæ ædificarent/adiicerent q; ſtatutis tem/poribus inducias/& ſi qua facta inter eos offenſio eſſet/per hæc ſacra diſſoluerent. poſteaq; rex pecuniis/quas contulerunt vrbes eę om/nes/extruxit Dianæ fanum in maximo romæ collium Auentino collocatum. leges q; in baſe ærea conſcripſir in delubro Dianæ ſita, fuit q; id commune templum/Romanis/& latinis exemplo Dianæ Epheſiæ vrbibus Aſiæ. Antonius Horatius in ſabinis boue insigni ſpecie & magnitudine natam a diuino quodam monitus eſt ſi quis immolaſſet/totius italiæ imperium eius ciuitatem potiturum. Cor/nelius ſacerdos eo ad tyberim lauandi ſpecie miſſo/immolauit, & ro/mę imperium italię peperit. Cuius Cornua in veſtibulo templi pro miraculo diu pependere. Plutarchus in poblematibus ſcribit in Dia/nę templis tantūmodo Ceruoꝝ Cornua/in eo aūt quod eſt in Auē/tino/boum affixa ſpectantur. Simili modo Iunonis ſoſpitæ fuit commune templum Lauuinis, & Romanis, cui omnes cōſules ſacrifica/re neceſſe erat, vt docet. M. Tullius in oratiōe pro Murena. Liuius etiam lanuinis inquit Ciuitatem datam ſacraq; ſua reddita, Ea con/ditione, vt ædes, Lucuſq; Soſpitæ Iunonis communis lanuinis cum populo ro. eſſet. fuit pręterea in Auentino templum Iunonis reginæ quod exparte veientanæ prædę Camillus vouerat. Liuius eodem an/no ædis Iunonis reginæ ab eodem dictatore/eodemq; bello vota/dedicatur, Celebratamq; dedicationem ingenti matronarum ſtudio tradunt/fuit & in eodem monte templū lunæ vt ſcribit Ouidius in/faſtis Luna regit menſes huius quoq; tempore menſis Finit auentini

Mons auenti/nus iuſſus Claudii here/ditari ceptus. Auētini circuitus.

Lauretum.

Tēplū dianæ ornatiſſimum

Tēplū dianæ.

Dianæ fanū i maxiō collīū auentino cōe ro. & latinis.

Antonius Horatius.

Bos īſigni ſpecie in Sabinis nata.

Cornelius ro. Sacerdos.

Cornua in tē/plo dianæ.

Soſpitæ Iunonis cōe tēplū. Ro. & latinis.

Templū Iunonis reginæ,

Templum lunæ.

Templũ bonæ deę.

luna colenda iugo. fuit & templum bonę deę a. Q. Claudia vestali conditum, quod postea vetustate collabens/liuia sumptuosissime instaurauit. fuit etiam lauretum/Ioui sacrum. vt scribit plynius. fuit & tēplũ libertatis a Graccho cōditũ/ex mulctatitia pecunia/fuit & libertatis atriũ a Pollione instauratũ/fuit & lucus Camœnarũ & lucus hybernæ iuxta tyberim, Ouidius in fastis Adiacet antiquus tyberinæ lucus hylernæ. pōtifices illuc nũc quoq; sacra ferũt. Pręterea millibus latinoꝝ in ciuitatem acceptis/quibus vt adiungeretur Palatio Auentinus ad Murciæ datæ sedes, nam venerem prisci Murciã dixerunt a myrto/quę arbor veneri dicata est/vt scribit plyni⁹. Quin & ara vetus. fuit veneri myrteę, quam murciam vocant et eidem sub auentino murciæ deę Sacellum, quę antea murcus dicebatur. fuit & altera dea nomine Murcia/ꝙ faceret hominem mũceũ.i. desidiosum cui cōtraria/strenua cuius sacra fiebant/vt homines faceret strenuos. Romurius ager dict⁹ quia possessus a Remo, & habitatio Remi Remoria, sed & locus in summo auētino remoria dicitur, vbi Remus de vrbe cōdēda fuerat auspicat⁹. fuit ēt auētin⁹ regio xiii ãtiquæ vrbis.

Templum libertatis.

Atrium libertatis

Lucus Camenarum.

Luc⁹ hylernæ.

Ven⁹ murcia.

Ara ueu⁹ murtæ ueneri dicata.

Sacellum deę murciæ que Murcus dicebatur.

Dea murcea

Dea strenua,

Remuria a remo.

Auentinus regio xiii vrbis.

ℂ DE Cęlio monte & cęliolo. & eorum rebus priscis.

Cæli⁹ vibēn⁹.

ℂ In Suburanæ regiõis parte inquit. M. Varro princeps est Cæli⁹ mons a Cælio Vibēno tusco duce nobili, qui cum sua manu dicitur Romulo venisse auxilio cōtra latinũ regē, Hinc post Cælii obitũ ꝙ nimis munita loca tenerēt/neq; sine suspitione essent, deducti dicũtur in planũ, ab eis dictus vic⁹ tuscus, & ideo ibi Vortũnũ stare, ꝙ is de⁹ Hetruriæ prīceps, de Cęlianis/quia suspitiōe liberi essent traductos volũt in eũ locũ/qui vocat̃ Cæliolus.i. minor Cæli⁹ cui⁹ meīt Martialis cũ inquit Maior Cæli⁹ & minor fatigat/Est aũt Cæliol⁹ Mōs ille vbi nũc est porta latina, & tēplũ cũ altero sacello. S. Io. apostoli, & Euãgelistę. sed redeo ad cæliũ montē est enim Cælius vnus ex septem vrbis mons vbi est basilica lateranensis/de quo Cor. Tacitus, Ne fuerit inquit absurdũ tradere eum montē antiquitus Querquetulanũ cognomento fuisse ꝙ talis siluæ frequens fęcũdusq; erat mox cœlius appellatus a Cælio vibēno, qui dux gentis hetruscę cũ auxiliũ allatum venisset/sedem eam adcęperat a Tarqninio prisco, seu quis alius regum dedit/nam in eo scriptores dissentiunt/Cætera non ambigua sunt, magnas eas copias per plana etiam/ac foro propinqua habitasse, vnde tuscum vicũ a vocabulo Aduenarum dictum. Addũtur sententiæ, vt mons Cælius Augustus appellaretur, Quãdo cũctis cō

Vortũnus.

Cæliolus

Cælius mons

Querquulan⁹

Cælius augustus dicitur

flagrãtib⁹/Sola Tiberii effigie sita in domo Iunii senatoris inuiolata mãsisset. Eũ mõtẽ Tullus hostilius vrbi addidit, & habitandũ dedit Albanis, vbi mãsiones fuerũt albanæ, post euersam albã, & ex duab⁹ facta est vna vrbs, multi etiã hetrusci, qui cũ Cælio vibẽna prius / & postea cũ porsena rege venerãt, remãserũt, & habitauere circa ea loca/ vbi fuit vicus tuscus. liui⁹ Hetruscis inquit is loc⁹ ad habitãdũ dat⁹, quẽ deinde tuscũ vicũ apdellauere. Dionysi⁹ libro v hist. ita tradit, Multis deponẽtib⁹ desideriũ in patriã redeũdi. Senatus dedit regio/nem vrbis/in qua sedẽ cõstruxere, ĩter palatiũ, & Capitoliũ, quatuor fere extẽsa stadia. Cõuallẽq; / Quæ vsq; ad ætatẽ meã vic⁹ tusc⁹a Ro/manis/lingua propria appellatur. per quẽ quidẽ trãsitus est ad circum max. vbi fuit tẽplũ Vertũni. i. Iani hetruscoꝝ principis. Qui quidẽ mons, vt frequẽtior esset habitatoribus ipse rex hostilius regiam sibi illic etiã cõstituit, & templũ quod in curiã redegit/patrib⁹ minorum gentiũ/ordine ab se aucto. sub quo mõte fuit olim templũ Mineruæ titulo natalis eius dedicatũ Ouidius libro iii fast. Cęlius exalto, qua mõs descẽdit in æqna. Hic vbi nõ plana est, sed prope plana via, Pla/na licet vides castæ delubra mineruæ, Quę dea natalis cœpit habere sui, vbi Quinquatria celebrabãtur. Erãt & alia minora de mense Iu/nii. Auspicatur aũt mõs Cęlius a vico Scauri, vbi nunc est templum & Cœnobiũ. S. Gregorii in ædib⁹ paternis iuxta Septizoniũ Nam ipse adhuc viuẽs paternã domũ diuo Andreę apostolo ibidẽ dedica/uerat. post hũc locũ statim a sinistris occurrit ædes. S. martyrũ Ioan/nis, & pauli in domo paterna, vbi Iuliani imp. iussu ĩterfecti, ac sepul/ti, iuxta Curiã (vt aiũt) Hostiliã. Hĩc iactu lapidis iuxta formasaquæ Claudiæ extat a dextris Hospitale. S. Thomæ in cęlio mõte/ cõstitu tus olim locus ad redimẽdos captiuos, seu pmutãdos, qui capti essent a barbaris. Haud procul hĩc surgit Ecclesia. S. Mariæ in dõnica siue nauicella, cuius simulachrũ ex marmore extat ante fores tẽpli, Quod nuperrimę a Leone. x. instauratũ/ac sumptuosissime ornatũ, vna cum porticu, & nauicula, cuius loci antea Cardinalis titulũ habebat. Hinc eũdo in lateranũ statim occurrit a dextris Sphęricũ. S. Stephani rotũ di templũ in cęlio mõte Quod antea fauno Capripedi dedicatũ Sim plicius ei⁹ noĩs papa protomartyri Stephano cõsecrauit / Quod post/ea penitus collapsum, Nicolaus. V. ante hos proximos annos / coarta ta priore tẽpli phęrica illa amplitudine/in eã formã quę nunc extat in staurauit/ vt in tẽpli aditu titulus apparet. fuit & in eodẽ ambitu / me/

Tiberii effi/gies
Mãsiões alba/næ.
Vicus tuscus.
Vici tusci am/bitus.
Templũ Ver/tumni.
Regia Tulli regis. Tẽplũ et Curia hostilia
Templũ Mi/neruæ.
Quinquatria mineruæ.
Vicus Scauri/ ædis. S. Gre/gorii.
S. Io. & pauli ædis. iuxta cu/riam hostiliã.
Aqua Claudia
Hospitale. S. Thomæ
Tẽplũ. S. Ma/riæ i donnica.
Templũ fauni nũc. S. Stepha/ni protomar/tyris.

moria patrum nostrorum celeberrimum. S. Erasmi monasteriũ. fuit & iuxta formas. aquę claudię In hoc spacio Templũ Claudii Cæs. a Vespasiano conditum teste Trãquillo cęptum antea ab Agrippina sed a Nerone funditus destructum, In eodem etiã ambitu fuit Cãp⁹ martialis, vbi Equiria fieri consueuerant, Siquando tyberis inunda/tio martium campum occupasset, vt scriibt Ouidius in fastis. In eo/dem etiam monte fureũt Castra peregrina ab Augusto Cæs. cõstitu/ta/vbi in montis supercilio surgit nunc Templũ. S. quatuor Coro/natorum ab Honorio primo cõditũ, vbi multa corpora sanctoꝝ ma nu propria collocauit. Huic loco subiacet Ecclesia. S. Clementis in ædibus paternis condita de qua diuus hieronymus Nominis inquit eius memoriam vsq; hodie extructa ecclesia custodit. Hinc per radi/ces montis eundo in lateranũ post arcum formæ statim occurrit Ce/leberrimum in toto orbe Hospitale lateranẽse/sub titulo Saluatoris/ a Clarissima Colũnensium gẽte prius excitatum, Quod postea Ro/mani proceres ædificiis, ac prouẽtibus/ad pium opus pauperũ ęgro/tantiũ indies magis, magisq; ampliare nõ desinũt. In hoc ambitu fuit olim domus illa pręclarissimæ gentis lateranorum/de qua Iuuenalis Saty. viii Clausit, & egregias lateranorũ obsidet ædes. Tota cohors. Vbi nũc surgit lateranensis basilica in toto orbe celeberrima quater/no colũnarum ordine/a Cõstantino magno precibus. S. Siluestri pa/pæ condita/in honorẽ Saluatoris. S. Ioãnis baptistę. S. Ioãnis aposto li/& Euãgelistæ, vbi in prima absidе visitur ex musiuo opere imago Saluatoris/quę prima populo ro. depicta apparuisse dicitur. Et supra altare maius in marmoreo tabernaculo, ferro vndiq; munito/ad id ex citato/Cõdita sunt Capita. S, apostolorũ petri & pauli Quę diu quę sita/tãdẽ Vrban⁹. v. inuenit. Desierãt enĩ in honore esse ꝑpter desue/tudinẽ, & ignorationẽ, reperta vero apud Scã Sctõꝝ, & locellis argẽ/teis cõdita/in hũc locũ maxima veneratiõe, & celebrttate, astãte clero populoq; ro. Assurgit ibidẽ alterũ marmoreũ suggestũ, vbi multæ re conditæ sunt preciosissimæ Scõrũ reliquiæ/quæ die dũicę resurrectio nis populo ostẽdunt/quarũ nomina ĩmagna tabula nuperrime ibi af/fixa notata sunt. Extãt adhuc quatuor ex ære colũnæ pariforma / & striatura cõspicuæ. quas tradũt ab Augusto cęs. conflatas. Augustus enim victor totius egypti/ quam Cæsar pro parte superauit / multa denauali certamine sustulit rostra ærea/quibus conflatis quatuor ef/fecit columnas, quę postea a Domitiano in capitolio sunt positæ/

Tẽplũ Claudii Cæs. a Vespasiano conditum.

Campus martialis Equiria martii campi.

Castra peregrina.

Templum iiii coronatorum ædis. S. Clemẽtis

Arcus formæ

Hospitale lateranense.

Lateranorum domus. Basilica lateranensis.

Imago Saluatoris

Capita apostolorum petri & pauli.

Colũnæ quatuor ænee ex ueteri structura conspicuæ.

nam rostratas Iulius cęs. posuit victis pęnis nauali certamine quibus vnam in rostris, alteram ante arcum pro parte ianuarum. quę sunt hodie in lateranensi basilica e structura corinthia. Extat in eadem basilica iuxta tabernaculum Eucharistiæ Vna e multis ærea tabel/la incisis litteris/vbi quędam Sancio legitur, de Imperio Vespasia/ni. Extat & in templi medio Sepulchrum / cum æneo Simulacro / Martini. V. ex generosissima Colūnēsiū ꝓsapia, Qui adeo lenibus fuit morib⁹, vt suoꝝ tēpoꝝ delicię sit appellat⁹, per quē Schisma omne penit⁹ extinctū est, Qui etiā basilicā ignib⁹/& ruinis deformatam lithostroto, & pictura decorauit/quā Eugeni⁹ iiii postea absoluit. Extāt pręterea in eadē basilica quędā de triūpho Titi, quę prius erant in tēplo Pacis vt tradit Diuus Hieronymus, vt lingnea illa mensa qua/dratæ formæ/supra qua Christus cum discipulis cænitasse dicitur pridie quā Crucis subiret patibulum. Extat etiā Arca fœderis, vt vul/go credit̄ & virga Arō. hierosolymis/in triūpho Titi aducta. Multa ꝑterea extabāt olim in ea basilica Ornamēta aurea/& Argentea/ac gemmis ornata quæ hodie nulla extāt, & annui prouentus/ex diuer/sis orbis regionibus, vt in pont. gestis legitur. Habet etiam ipsa basilica appēdices. vbi adhuc extat baptisterium Magni Constātini/sphæricę formæ porphyreticis columnis vndiq; septum, vbi circunquaq; Argenteos ceruos/aquam ex ore in mediū effudisse tradunt/& in medio lauacro Colūnam, vbi lucerna certo tempore balsamo ardebat. vbi etiam in primo frōtispicio incisum legitur distichon. Iusons esse volens isto mnndare lauacro. Seu patrio premeris crimine, seu pro/prio. Quē locum nnperrime leo x. tecto plūbeo instaurauit. vbi etiā Hilarius papa tria oratoria condidit, quę adhuc extant, Vnum. S. Ioānis baptistę satis exiguū/cum æreis foribus, vbi Cōstātini Imp. Cubiculum fuisse tradunt. quod mulieres ex edicto nō ingrediuntur Extat & in primo ingressu versus hospitale Oratorium. S. Crucis, crucis effigiem hn̄s/vbi in aditu sunt in ipsis postibus duę/paresq; co lūnę/exspeculari lapide/satis cōspicuæ, & totidē paruę satis rudes ītě/rius ligneis loculis īclusæ, quas fuisse pri⁹ apud Iudęam in cubiculo (vt aiūt) diuę mariæ virginis/quaꝝ altera sēper violaꝝ spirat odorē. Ab altera vero basilicę parte vbi nūc æneus surgit Equ⁹ Extāt iuxta Scā Sctōꝝ marmorei grad⁹ nūo xxviii, per quos Christ⁹ ad pilatū ascēdisse dr̄/vbi pēsilis, & flexuosa lōgo īcessu occurrit portic⁹ ab Eu/geio iiii instaurari cępta a Nicolao v & Syxto iiii successiue restituta

Tabula ęrea antiqissima lit/teris exarata.

Sepulchrum/ æreū Martini v. q suoꝝ tēporum delitię dictus est: ꝑ quē Schisma om/ne extīctū dr̄.

Spolia ex triūpho titi. lignea mensa arca fœderis.

Virga Aron.

Templi appēdices.

Baptisteriū cōstantini Imp.

Tria ibi oratoria.

Oratorium. S. Crucis.

Geię Colūnę e speculari la/pide.

Totidem exi/guæ. ac rudes

marmorei gradus

Statura christi

vbi in primo aditu iuxta basilicã. S. Ioãnis occurrit a sinistris mẽsura staturæ Christi/vbi lapis/super quo numerati dicunt xxx argẽtei qui bus venũdatus est a discipulo iuda.paulo vlterius occurrũt tres portæ marmoreę/per quas ingressus dicitur ad pilatũ iuxta antiquũ põtificũ

Duę porphyreticę sedes q̃d

Suggestũ/deinde duæ porphyreticę sedes/vbi nou⁹ põtifex attrectat vt fama est ab vltimo diacono/si testes habet/institutũ ob ꝑpetuã no/tã sedi apostolicę inustã a Ioanẽ pont.natõe anglico/qui femina inuẽtus est/& in ꝓcessiõe peperit/quẽ locũ ro.põtifex illac ꝓgrediẽs vitat/& quasi detestabilẽ abominat⁹. Extãt & in triãgulo paruæ exęre haud

Sctã Scõrum Sacellum .S. Laurentii.

magnę portæ/quaꝝ vltima a sinistris ꝓducit ad Scã Sctõꝝ/Est enim paruũ in loco Sacellũ diuo Laurẽtio martyri/a Nicolao iii ex claris/sima vrsinoꝝ ꝓsapia excitatũ/qui ob moꝝ elegantiã cõposit⁹ dict⁹ est. depositis illic apl'oꝝ Caluariis donec tẽplũ renouaret. Est enĩ loc⁹ pi/ctura/& tessellatis pauimẽtis/ex diuerso lapide satis cõspicuus. vbi ab Vrbano v Capita apl'oꝝ nouissime reperta sunt/vbi extat locell⁹ cę/lesti gratia plenus,& plęręq; aliæ reliquiæ/quę nuperrime iussu leonis

Imago Saluatoris a diuo luca depicta

x.reseratæ sunt/atq; a multis visæ. Sed pręcipua illic cernitur Imago Saluatoris a diuo luca Euãgelista designata,ab Angelo(vt credit) ab soluta/argẽto/ac geminis satis exornata. Quæ ex instituto leonis iiii/ singulis ferme annis de mense Augusti veluti in antiquo triũpho/&

Fercula quid sedis.S. Adriani in tribus foris

triumphalibus ferculorum simulachris concẽtu q; tubaꝝ/tibiarrũq; & pomparum omnis generis maximo numero defertur e laterano in forum ro. Sistiturq; ante ædem. S.Hadriani in trib⁹ foris/assistente clero populoq; ro. Inde succollãtib⁹ honoratis quibusq; iteratur/pręteruehẽs q; per arcũ latonæ/propter Cacodęmonas qui tunc locũ in/

Arcus latonæ

festabãt/postea per Suburam/& ante. S.luciam in Silice/ꝓpter basi/liscũ/qui subterranea cauerna ibi/vt fertur/latitabat/Quę loca hoc modo liberata dicuntur.nouissime vero in basilica. S. Mariæ maio/ris/occurrente illi imagine diuæ genitricis/ea nocte sistitur/vbi lecti/sternia & frequẽs totius vrbis conuentus.postera autem luce in lateranum per aliam viam cum eisdem fere pridianis pompis reportatur.

Basilica.S.mariæ maioris

De exquiliis/& earum ornamentis.

Exquiliarum magnitudo.

¶ Exquiliaꝝ diffusissim⁹ est ambit⁹/multiplicemq; mõs ipse habet Etymologiã/Est q; cęteroꝝ maxim⁹ æditissim⁹ q; ĩ multos assurgẽs vertices: De quo. M. Varro: Secũdę regiõis Exqliæ: Alii has scripse rũt ab Excubiis regis dictas: Alii/q; excultæ a rege Tullio eẽnt: huic origini magis cõcinũt lucivicini/q; ibi luc⁹ Martis fagutalis/& lariũ

Lucus fagutalis/& larium

Querquetulanum Sacellum, & lucus Martis / & Iunonis lucinæ. Exquilaæ duo montes habiti, q̃ pars Cespius mons suo antiquo no/mine etiam in sacris Argeorum scriptum est sic: Oppius mons prin/ceps Exquilinum lucum fagutalem sinistra / quę sub mœrum est. Op/pius mõs terticeps lucum exquilinum / dexterior via in tabernola est. Oppius mons quadriceps lucum exquilinum / viam dexteriorem in figulis est. Septius mons quinticeps lucum pætilinũ, ex quibus Cis/pius mons Sexticeps apud ædem Iunonis lucinæ vbi æditumus habe re solet. Hæc montium nomina aduentitiorum ducum sunt, qui eos aliquando in coluere. Ouidius ab excubiis regis dictas affirmat in li/bris fastorum cum inquit Adde q̃ excubiĩas / vbĩ rex roman⁹ agebat: Qui nunc exquilias nomina collis habet. Siue q̃ ante vrbem condi/tam aucupibus Exquiliæ erant in vsum / vt sparsis quisquiliis aues il/luderentur. M. Cato autem ab excubiis tradit / quas Romulo lucu/mo more prisco dedit xii lictorum / & ccc. armatorum ad custodiam corporis simul & dignitatem / quia. T. Tatius non erat sine suspitione in fidę societatis / nam Romulus vrbis agrum diuidẽs inter Sabinos / & Tuscos / palatium / & exquilias colles sibi retinuit. Terminãtur em̃ Exquiliæ cũ omnibns vrbis mõtibus interiectis cauis / pręter Auenti num. Respiciũt aũt ab oriente Męnia vrbis / a meridie Cęliũ. ab oc/casu palatiũ / & Capitoliũ: Quirinalẽ / & Viminalem. Auspicãtur ab bustis gallicis / & subura / terminãtur a dextris via labicana / & incladũt templũ. S. Crucis in hierusalẽ portã maiorẽ / & portã. S. laurẽtii cum campo exquilino deinde relictis ad dextrã thermis Diocletianis / ter/minãtur cum niminali / interposita subiacẽte valle / quę ducit in viam suburam qua postea separatur reliqua parte niminalis / & Quirinalis. In prima exquiliarũ parte surgit Ecclesia. S. Petri a vinculis in Eu/doxia / iuxta vicum Cyprium, & vicum sceleratum / inter ruinas nũc Thermarum Titi Imp. condita prius ab Eudoxia Arcadii superio/ris vxore, vbi etiam vincula recondi iussit / Quibns apostolus petrus vinctus fuit ab Herode rege / hierosolymis, diebus azimorum. Quam sollemnitatem (vt diuus hierosolymus tradit) Siluester pa/pa / rogatu Constantini Imp. a pascha ressurrectionis in Cal. Augu/sti distulit, Carceremq̃ Tullianum iuxta forum repurgatum prius in hanc vinculorum solẽnitatem / dedicauit, & vt ea dies Cal. Augu/sti / quę ĩ honorẽ victoriæ Cæs Augusti de. M. Antonio, & Cleopa tra / antea celebrabant, in honorẽ vinculoum petri postea coleretur.

Querquetu/lanũ sacellum. Lucus martis & Iunonis lu cinæ Cespius mons Oppius mõs Cispius mons

Exquiliarum termini.

ædis. S. petri a uinculis Vicus Cyprius. Vicus scelera/tus.

Vincula petri

Vinculorũ sol lemnitas.

Carcer tullia/nus.

Mẽsis augusti ab augusto cæs dict9. Sextilis antea sicut Iu/ lius quintilis.

Qui mensis ab eo dictus est Augustus. nam sextilis antea vocabatur a numero. sicut Quintilis prius/postea Iulius/a iulio Cæs. Quem quidem olim sui tituli locum in meliorem formam redigens Iu/ lius ii pont max. multis ornamentis decorauit. In eodem mon/ tis sinistro supercilio Surgit templum. S. Martini / & Siluestri in montibus/iam vetustate collabens, Quod Sergius papa prius cognomento os porci appellat9 / vt quidam tradũt excitauit, Qui ob turpitudine nominis / primus omnium pont nomen sibi mutauit appellatus ꝙ est Sergius, Quem morem Cæteri post eum pont. seruauerunt. Sunt qui tradant / non a Sergio / sed a Symmacho id templum conditum / iuxta Thermas Traiani/Imp. Subest huic loco ædis. S. Luciæ in capite/Suburæ / ab Honorio primo con/ dita. de cuius fornice Leo iiii suis orationibus basiliscum vt dici/ tur, fugauit, paulo hinc superius / eundo ad arcum. S, Viti occur/ rit a sinistris templum. S. Praxedis virgiuis, a paschali primo con/ ditum, siue in stauratum / vt in apside / ex musiuo apparet carmen. Vbi a latere templi extat Sacellum quod dicitur ortus paradisi, et mulieres non ingrediuntur vbi breuis versiculorꝙ columna se / pta est clatris / ad quam christus religatus fuisse creditur. Quam Ioannes Car. de columna pranestinus hierosolymitana functus lega/ tione / romam aduexisse dicitur. fuerunt preterea in exquiliis iuxta viminalem lucus fagutalis & lucus larum. Querquetulanum sacel/ lum, lucus Mephytis / & Iunonis Lucinæ / Quorum angusti fi/ nes non iam diu lati. Ouidius in fastis Monte sub ex quilio mul/ tis inceduus annis Iunonis magnæ nomine lucus erat. Lucina ve/ ro dicta vel ab ipso luco, vt scribit Varro, vel vt tradit Ouidi9 in fastis ꝙ nascentibus lucem prebeat / cum inquit Gratia lucinæ dedit hæc tibi nomina lucus, Aut ꝙ principium tu dea lucis habes / In quo ambitu surgit nunc venerabilis basilica. S. Ma/ riæ maioris ad præsepe, que melioribus auspiciis nunc puerperiis lucem prestat, ac vitam, Cuius rei historia / ita se habet / fuit olim, Quidam Ioannes patricius, qui cum prolem nullam ex se procrearet, affluentibus illi magnis opibus, multis precibus ef/ flagitauit / vna cum vxore, vt ostenderetur locus, vbi templum ex tot facultatibus, quas possidebat / ædificaret, nec abfuit suis votis deus, Quadam vero nocte per quietem admonitus, vt eum locum, quem niuibus opertum / proxima luce conspiceret/

Tẽplũ. S. martini & siluestri in montibus. Sergius papa os porci antea uocatus.

Thermæ traiani.

S. Lucia ĩ capite suburæ ab honorio primo condita.

Tẽplũ. S. Praxedis a paschali prio cõditũ.

Sacellũ cognomento ortus paradisi.

Colũna parua

Luc9 fagutalis

Lucus larum.

Querquetulanum sacellũ.

Iuno lucina.

Basilica diuæ Mariæ maioris ad præsepe.

Ioãnes pritius

Locus niuib9 opertus ĩ mediis æstus feruoribus.

templo designans/metaretur. Eadem visio apparuit Liberio papæ. Instabant enim tunc idus Augusti / in maximis anni feruoribus. Quę basilica auspiciis liberii papæ, seu Syxti iii, vt legitur in ab/side templi condita fuit, sed eam potius renouasse creditur, aut eã musiuo quod in lateribus apparet/exornasse. Extat etiã argumen/tum vermiculato opere in templi frontispicio / quis eam basili/cam struxerit. Ea est hodie omnium pulcherrima diuersitate mar/morum conspicua/pauimento / incrustatione / & musiuo opere afrõ te / et a tergo/tam interius/quã exterius insignita. Laqueatis q; te/ctis / auro illitis / ac pictura ab alexandro vi nuperrime satis illu/strata / instaurata q; antea a Nicolao iiii/& Iacobo Columna/ vt in maiore abside ex speciosissimo musiuo apparet. Latet sub prio/re altari corpus. S. Mathiæ apostoli / & ante Sacellum ad pęse/pe corpus. S. Hieronymi presbyteri Car. vbi & de fęno est/ & de materiis illius pręsepis /vbi Christus natus est in bethleem. Quod / edicto interposito mulieres non ingrediuntur. Surgit ibi marmoreum suggestum vbi multę reconditę sunt Sanctorum re/liquiæ. Et alterum ab altero templi latere / vbi vetustissima dei ge/nitricis imago / quam diuus Lucas euangelista ex propria eius idea / expressisse dicitur. Extat & altera eiusdem deiparæ matris imago/quæ leoni papæ dexteram abscissam restituisse creditur / ex/tat & iuxta turrem campanarum. Sepulchrum Ioannis patricii/eius basilicę conditoris. Hinc enndo versus arcum. S. Viti occurrit a sini/stris Templum. & hospitale. S. Antonii abbatis/quod petrus cardi/nalis de Capotiis ro. vna cum hospitali excitauit, iuxta vetustã ędem S. Andreę apostoli a Simplicio papa fundatam marmoreis circum/quaq; interius incrustationibus insignitam/extat in abside ex musiuo auctoris nomen. Hinc ad lapidis iactum statim apparet iuxta arcum Gallieni Imp. tẽplũ. S. Viti in Macello/a Syxto iiii nuperrime in/stauratum/ vbi requiescũt multa corpora sanctorum martyrum/qui eo ĩ loco interfecti super lapidẽ (vt credũt) clatris ferreis septũ. Varia est de macello hoc etymologia/ Quidã id dictum putant macellum libyæ. p. Victor scribit Macellum liuiani in vi. vrbis regiõe/nec de/sũt qui velint a macello. i. cæde martyrũ deriuatũ. Plura fuerũt ĩ vrbe Macella, sed duo pręcipua. Macellũ magnũ ĩ Cęlio mõte & macellũ liuiani ĩ Exquiliis/de quo nũc agit̃. Macellũ ꝓprie loc⁹ ẽ, vbi venalia oĩa ad vsum humanũ cõtrahunt̃. Plaut⁹ in Aulularia/ Venio adma/

Liberius papa
Syxtus papa. iii.

Templi ornamenta.

Alexander vi.

Sacellum ad præsepe.
Corpus beati Mathiæ apl'i.
Corpus. S. hieronymi presbiteri.

Imago diuę virginis a diuo luca Euãgelista depicta.

Sepulchrum Io. patricii.
Templum. S. Antonii.
ædis. S. ãdreę

Arc⁹ Galieni.
Templum. S. Viti ĩ macello
Macellũ libyę
Macellum liuiani.

Macellũ quid

cellum inquit/Rogito pisces/indicant caros/Agninam caram / bu/
bulam/vitulinam/Cetum/porcinam/cara omnia. Macellum vero
a Macello quodam viro dictum/qui in vrbe latrocinium exercebat/
quo danáto/Censores Aemilius/& fuluius statuerunt/ vt domo eius
diruta/obsonia ibi venderentur: redactis in fiscū bonis/aliqui tradunt
q̄ ibi fuerit hortus/qué lacedęmonii macellum vocant ab eo macel/
lum in foro. post hūc locū euntibus versus portá maiorem occnrrunt
a sinistris in proximo quadriuio ante templum. S. Iuliani/duo mar/
morea trophęa. i. trunci/cum spoliis/quę fuisse dicuntur. C. Marii
septies consulis de triumpho cimbrico/& de manubiis cimbricis ere
cta / Quorum alterum habet thoracem cum ornamentis /& clypeis
& ante se imaginem captiui Iuuenis barbari brachiis post tergū vin/
ctis. Alteꝝ vero instrumtēa oía ad pugnādū/& clypeos. Quę disiecta
a victore Sylla/a. C. Cæsare dict. instaurata scribit Suetonius cum in
quit Trophæa. C. Marii de Iugurtha/deq; Cimbris /atq; Theuto/
nis a Sylla disiecta restituit. C. Marii enim duo Trophæa spectátur
& septem infastis Consulatus leguntur. Vnde locus hodie ab incolis
vocatur Cimbrum/In hoc olim loco fuisse domum ęliorum scribit
Valerius max. cum inquit Domus æliorum vbi nunc sunt mariana
monumenta,& Sacellū marianum. In quo illud. S. C. de reditu Ci/
ceronis in patriam/lentulo Consule referente/factum fuit, vnde etiam
ea regio omnis/quę vergit in lateranum/nūc corrupto vocabulo di/
citur vulgo merulana. i. mariana, quę olim apud veteres dicebatur re/
gio tabernolæ/vt scribit Varro. cum inquit lucus exquilinus dexte/
rior via intabernola est qui locus hodie/& tota illa concauitas / nunc
seruit vinetis/& arundinetis/vsq; ad viam quę ducit a tropheis. C.
Marii ad portá maiorem. Inter hanc viam & mœnia vrbis assurgit
eminentissima sphęricaq; moles/altera in tota vrbe post pantheó/mu
tilata/ac ruinosa, Quam fuisse tradit Suetonius basilicam /& porticū
quam Caio/& lucio nepotibus erexit Cæsar Aug. Eumq; hodie lo/
cum Incolę vocant corrupto nomine thermas Galluzi. i. Caii. & lu/
cii. Sunt enim in eo ambitu breues admodum thermæ siue balineę,
vnde fortasse locus/nomen accepit. Haud longe hinc surgit Tēplum
S. bibianæ,& trium milium martyrum a Simplicio papa conditum
iuxta palatium licinianum ad vrsum pileatum. q̄ ibi fuit imago vrsi
habētis pileū in capite Hinc post trophœa. C. Marii cernitur ædis
S. Eusebii/inter hanc & proximam ædem. S. Viti in macello quędá

Macellū un/de?

Trophea. C. marii.

Domus ælio rum.
Mariana mo numenta.
Sacellū ma/rianum.

Regio taber/nolæ.

Basilica / et porticus Caii, et lucii.

Tēplum. S. bibianæ.

ædis. S. Eusebii

apparent ruinæ/quas credũt fuiſſe thermaꝝ Gordianorum iuxta viã preneſtinam/verum eas Spartianus ſcribit fuiſſe extra vrbem/vt poſt ea dicetur. Conſtat enim in hac regiõe fuiſſe olim arcum triũphalem vnius tantũ gordiani Imp. In aggerib⁹ Tarquinii/ Cuius quidẽ mar mora e profunda tellure eruta conuerti vidimus in ornamenta tẽpli/ ac palatii. S. Laurentii in damaſo. Sunt pręterea in hoc ambitu duo Campi magnæ amplitudinis. Viminalis/& Exquilinus. Quorum alter ſub aggere Tarquinii/a proximo colle viminali dict⁹. diffuſiſſi/ mam occupat planitiem intra menia/vbi eſt porta inter ageres/qui lo cus nunc ſeruit vineis & arbuſtis/vbi puteus ſaliẽtis aquę profundiſ/ ſimus/qui dicitur hodie pute⁹ vinari in via quę ducit ad ipſam portã. Qui campus hodie ab incolis viuariumvocatur/ ꝙ illic apud veteres animalia includerẽtur, extant ad huc in proximis menibus Cauernæ ad id manu factæ veluti latibula. Alter vero Campus huic contiguus Exquilinus ab exquiliis dictus/in quibus manet/ſub turre olim Me cenatis/inter montẽ ſuperaggere & mœniavrbis/vbi nunc multa ſunt aquæductuum veſtigia/ Qui campus dicitur/etiã foculus ab antiquis vſtrinis, erat enim apud veteres omniũ ciuium cõmune ſepulchrum vnde extra portam exquilinam erat olim locus/qui vocabatur putico læ, vbi erant frequentes putei in quibus condebantur oſſa cõbuſtorũ ex proximo cãpo. Puticolæ vt Elius ſcribit ꝙ putreſcant ibi cadeue/ ra proiecta. qui locus publicus vltra exquilias . Cui⁹ rei nidor multũ vrbi nocebat: Auguſtus qui ſtuduit emendare aerem/cõſenſu populi/ & Senatus cõceſſit campũ Mæcenati/vbi pulcherrimos fecit hortos de quibus Suetonius in Tiberio Romã inquit reuerſus / deducto in forum druſo/ſtatim e Carinis/ac põpeiana domo in exquilias in hor tos mæcenatianos tranſmigrauit. Quo in loco nuper erutum eſt mar mor cũ inſcriptione. CVRTIA. Ↄ. L Prapis cui pars dimidia hu/ ius monumenti conceſſa eſt ab. C. mæcenate Helio ſibi et. p. Curtio Sp. f. Col. max filio & Ti. Iulio Aug. l. Glyconi, & ſuis poſteris ꝙ eorum. Iuxta hortos Mæcen. fuit olim dom⁹ egregii puetæ Virgilii maronis/vt ſcribit donat⁹: habuit inquit domũ romæ in exquiliis iu xta hortos męcenatianos quãquã ſeceſſu Campaniæ/ Siciliæ ꝙ pluri mum vteretur. Iminebat olim his hortis turris illa celeberrima mæ/ cenatis in æditiſſimo exquiliarum & totius vrbis mõte iuxta thermas diocletianas: qui hodie vocatur ab incolis mons ſuper aggere. Imi/ nebat enim aggeribus Tarquinii, ex qua turre. olim tota vrbs vndiq

Thermæ Gordianorum.

Arc⁹ triũphal Gordiãi imp.

Campus ui/minalis

Campus ex/quilinus.

Viuarium

Campus ex/quilinus

Foculus Puticolæ

Horti mæce/natiani

Domus Vir/gilii maronis

Turris mæce natis

Mons ſuper aggere

circũſpiciebat. Horati⁹ ĩ Car. Molẽ ꝓpinquã nubib⁹ arduis Omitte mirari/vbi vet⁹ ei⁹ interpres in hortis inquit ſuis turrẽ Mæcenas excitauit. Ex q̃ Nero prĩceps ſcęnico habitu ſpectaſſe incẽdiũ vrbis tradit a Suetonio/cũ inquit/Tũc initiũq; ei⁹ incẽdii ab ea parte Circi max. originẽ habuit/quę palatino, Cælioq; mõtib⁹ cõtigua eſt/finis aũt ad imas exquilias. Sexta vero die(vt ſcribit Cor. Tacitus, cũ ex xiiii regiõib⁹ q̃tuor ſolę ab ĩcẽdio integræ remãſerũt. fuit pterea ĩ exqliis tẽplũ fortunæ malæ/ſicut in Capitolio Simulacrũ fortunæ bonæ.

Incẽdiũ urbis

Fortunæ malæ templum

De monte viminali

¶ R extãt duo mõtes/Viminalis,& Quirinalis, Quos. M. Varro inter Exqlias cõnũerat,appellãs eos colles, nõ mõtes, cũ inqt, Tertiæ regiõis colles quinq;/a deoꝝ fanis appellatos eqb⁹ nobiles Viminalẽ & Quirinalẽ, Alteꝝ a Ioue viminio/Cui⁹ aræ ibi ſunt: Alteꝝ a Quirini fano dictũ. Quos Serui⁹ Tullius vrbi addidit, ac ne ex illis vrbs expugnari poſſet ab hoſtib⁹/pomęrio inclusit. Eſt aũt Viminalis collis ille/qui ſurgit inter exquilias/&. Quirinalem montes, collis quidem Anguſtus, & oblongus/cuius longitudo a cãpo Viminali per thermas diocletianas/& proximam a ſiniſtris vallem vſq; in ſuburam patet/qui habet in aſcenſu templum. S. Laurẽtii palipernæ inthermis Olimpiadis/iuxta lauacrũ olim Agrippinæ matris Neronis principis, Quod poſtea Hadrianus Imp. inſtaurauit, vbi erat arbor pinea magnæ amplitudinis/& fons qui effundebat vndiq; affluentiſſimas vndas, Cuius nuperrime marmor effoſſum eſt in proximo cliuo vallis Quirinalis vbi inciſæ litterę/LAVACRVM AGRIPPINAE. Haud longe ab hoc templo ad radices montis/verſus aurorã ſurgit ædes. S. Potentianæ, Quam pius papa primus/rogatu praxedis ſororis ædificauit inthermis nouitianis in vico patricio. Cui⁹ meminit feſtus/cum inquit Patricius vicus ſub Exquiliis, q; ibi patricii habitauerũt/iubente Seruio Tullio, vt ſiquid noui molirẽtur, e locis ſuperioribus opprimerentur. fuerunt in hoc monte teſte Plynio triũ illuſtriſſimorum virorum magnificę ædes. L. Craſſi Oratoris. Q. Catuli collegæ. C. Marii in bello cimbrico, Et. C. Aquilii Equitis ro. qui ciuilis ſcientiæ primus legem tulit de dolo malo, decepto paulo ante tũc. C. Cãnio hottis Syracuſanis, vt ſcribit. M. Tullius libro tertio officiorum. Inter viminalem pręterea & Quirinalẽ ſubiacet profunda vallis Quirinalis, vbi nunc eſt templum. S. Vitalis, cuius loci meminit Iuuenalis ad Vmbritium cum inquit Officium

Iuppiter uiminius.
Quirini fanũ
Viminalis ſitꝰ
ædis. S. Laurẽtii palipernæ.
Lauacrũ Agripinæ.
Tẽplũ. S. potẽtianæ.
Thermæ Nouætianæ.
Vicꝰ Patricii.
Domus. C. Craſſi or.
Domus. Q. Catuli.
Domus. C. Aquilii.
Vallis Quirinalis.
Templum. S. Vitalis.

cras primo Sole mihi per agendum in valle Quirini/vbi fuit olim/ Templum fortunæ publicę vt scribit Ouidius libro iiii fastorum. Qui dicet quondam sacratam in valle Quirini Hac fortnna die pu/blica/verus erit. Quod. P. Victor in colle fuisse tradit. Inquo ambi/tu ferunt Romulum ante lucem apparuisse Iulio proculo alba redeū ti cum iam cœlum ascenderet augustiore forma conspicuum in cliuo montis supra ædem nunc. S. Vitalis. Eodem in loco fuisse aiūt olim domum Pomponii attici/ad quem sunt Ciceronis Epistolę/Scribit prĉterea. C. nepos ꝙ pomponius Atticus habuit domū athenis / vbi boreas rapuit Orithiam/& Romę in cliuo Quirinali vbi Romulꝰ apparuit Iulio proculo. Cicero libro de legibus. Cuius domus amę nitas inquit non ædificio, sed silua constabat. Quo in loco posteacō/ditum fuit templum Quirini, Cuius marmora conuersa sunt in gra/dus aræ cęli/& Capitolii vt supra dictum est. In valle Quirinali fuit etiam puteus D.probæ/quem proba fecit sub proximo templo. S. Agathæ, & iuxta. S. Mariam in Campo, vbi a fronte incisæ litterę huius rei indices iuxta hospitale Epirotarum.

Tēplū fortu/nę publicę

Locꝰ unde ꝗ ro mulus ascēdit in cœlum.

Domus Pō/ponii attici

Templum Quirini

Puteꝰ D.ꝑbæ

De monte Quirinali/& eius appendicibus.

¶ Mons Quirinalis a Quirini fano dictus/vt scribit. M. Varro/ Ouidius etiā infastis. Templa.deo faciunt/collis quoq; dictus ab illo ē. Et referunt certi sacra paterna dies. vel a Quiritibus / qui cum/ Tatio Curibus venerunt/& illic castra habuerunt. M. Varro scribit Tertiæ regionis colles quinq; a deorum fanis appellati. E queis nobi/les, duo colles Viminalis a Ioue viminio/ꝙ ibi aræ sunt/ꝙ ibi vimi/na nata fuerunt. Collis Quirinalis Quirini fanū est. dictos enim col les plures apparet ex Argeorum sacrificis/in quibus sic scriptum est. Collis Quirinalis terticeps ædem Quirino. Collis salutaris quar/ticeps aduersum est Pilonoris ædē salutis. Collis mutialis quinticeps apud ædē fidii in delubro/vbi æditumus habere solet. Collis latiaris sexticeps in luco instellario sumū apud thuraculū ædificium solū est/ horum deoꝝ viæ a quibꝰ cognomīa hn̄t in eius regiōis partibꝰ sunt. a qua colliū varietate dicta putatur porta collina/quę in extrema mō/tis parte sita est/vt supra diximꝰ. Mōs aūt Quirinalis is est/ vbi nūc sunt equi marmorei formā hn̄s ob lōgā/qualē Viminalis/ sed hic lō ge ampliorē. Auspicat enim a porta salaria: porrigitur ꝙ vsq; ad forū Neruæ iuxta turrē Comitum. habet in ascensu, & mōtis cliuo balnea Pauli/qui locꝰ hodie corrupto vocabulo: vulgo dicitur mōs bagna/

Quirini ædis

iii. regio Viminalis Quirinalis Collis salu/taris Collis mutial Collis latiaris

Balnea pauli

Turris comitum.

Ann⁹ sęcl'aris

Turris militiarum

Templum. S. Agathæ

Turris mesa

Tēplū Solis ab Aureliano conduum

napoli. i. balnea pauli, vbi nūc sunt in parte vetustę ædes, & Palatium claræ familiæ Comitū, vbi nūc est altissima militiarum turris ab bonifatio viii. condita/sicut turris Comitum ab Innocētio iii. ad posteritaem nominis & familiæ comitū que habuit vno ferme sęculo/ac serie quotuor pontifices max. Innocentium iii. Gregorium viiii. Alexandrum iiii. & bonifatium viii. qui primus sęcularem annū (quem Iobilęum vocant) in christiana religione instituit, ex veteri Iudeorū instituto/& Romanorum diu intermisso more/ab eo in lucem reuocato/ac primum ab eodem pont. romę celebrato. M ccc. Turris aūt militiarum a militibus Traiani imp. nomē (vt aiūt) accępit/ qui illic olim stationem habebant. Iminet autem locus hic foro troiano / vbi adhuc extāt triplici cōcameratiōe fornices/& Gryptoporticus ex veteri structura/curuata forma immorem Hemicycli reddētes a fronte theatralē caueam/vbi in altero cornu visitur profunda ac vetusta ædis S. Albicyri, Eadē mōtis pars habet in suburana regione burgū & tēplum. S. Agathæ quod Cregorius prim⁹ excitauit/ vocauitq; ecclesiam Gothorū, sub titulo Agathæ virginis in domo materna/quam in templum redegit. in crustatione/& varietate marmorū conspicua. Post hunc locū ad iactū lapidis statim occurrūt in vertice mōtis thermę cōstantinianæ, vbi a sinistris eiusdē in mōtis supercilio surgit marmorea moles semidiruta/quā turrē mesam vulgo. i. dimidiatā appellant supra palatiū D. Colūnensiū. Quidā putant eā fuisse Męcenatis turrē/ac mesam/quasi mæcenatianā ita dictam debili nominis argumēto cōtēdūt, cū nō sit: neq; esse possit/nā in eo pręcipue decipiuntur, q; hæc/vt illa olim/vrbi imminet/sed nō aduertūt nouā hanc esse vrbē/nō veterē. mesam aūt putauerim quasi dimidiatam vt iam supra dixi. quia dimidiata apparet. Nā turris mæcenatis in maximo exquiliarum mōte fuit in regione exquilina vt scribit. p. Victor/hęc autem in regione viæ latæ in mōte Quirinali/in antiquo pomęrio. Vnde Nero nō putaisset spectare īcēdiū antiquæ vrbis/sicut ex illa spectauit vt supradictū est. In hoc ambitu fuisse olim creditur Tēplū Solis/ab Aureliano Imp. cōditū, teste flauio Vopisco/Qui ita tradit Aurelianus romæ Soli tēplū posuit maiori honorificētia consecratū, nec desunt, qui putēt eā turrē fuisse olim inter eius tēpli ornamenta. vbi vis magna auri & argēti ex triūpho cōdita, & in porticib⁹ fiscalia vina posita idem scribit auctor. Aureliani q; matrem fuisse Solis sacerdotem iccirco Solis templum romę excitasse opinio ē. Vidim⁹ in eius prin-

cipis nomismatibus titulum. Soli inuicto. Extant illic magna etiam antiquitatum ruinosa vestigia/quę porrigebantur/vsq; in plateam. S. apostolorum/vbi ascensus/& descensus visunt sicut in amphitheatro. de quibus nihil satis compertum/aut exploratum habeo/nisi eas fuisse autumem veteres/vt quidam tradunt/thermarum Constantin. appendices/cum eius porticu/quę fuit in hoc ambitu/post hunc statim locum apparent Caballi marmorei/a quibus ea pars montis/vbi siti sunt/nomen accepit/Sunt enim equi miræ magnitudinis/sed mutilati, cum viris nudis eos loro trahentibus. Quorum alter inscriptum latinis litteris habet OPVS PRAXITELIS/alter/OPVS FIDIAE. Constat hos a Tiridate rege Armeniorum/romam delatos Quem Nero/vt laute exciperet/vno die totum pompei Theatrum insano opere inaurauit/vt scribit Tranquillus. Extant ibi tres Constantini Imp. statuę pedestres adhuc stantes/cum titulis/militari habitu/pari forma/ac statura. Quidam tradunt in hoc ambitu fuisse olim domum/ac viam Corneliorum. Argumento est proxima nūc ecclesia. S. Saluatoris de Corneliis. Vnde initiū altę senitę per dorsum Quirinalis versus sept. vbi a sinistris sunt colles/& valles veluti mōtis appēdices. & in primis mons cum templo Clatræ & Apollinis/qui plurimus iminet regioni/ac fontibus Triuii vbi nunc est palatium & vinea R. D. Oliuerii carasę Cardinalis quondam neapolitani. post hūc surgit alter collis/vbi fuit Capitolium vet⁹ & vbi Sacellum Iouis, Iunonis, & Mineruæ, antiquius quā ædes in Capitolio facta. Inter vtrumq; collem subest vallis inclusa parietibus, vbi olim fiebant floralia/nudis meretricib⁹/cum omni verborum, & lasciuorum motuum licentia/sic flagitante populo, ac spectāte/vsq; ad satietatē, vt scribit lactantius. Martialis referens vetusta caria ita inquit nosses iocosę dulce cum sacrum floræ, festos q; lusus & licentiā vulgi, Cur in theatrum Cato seuere venisti, An ideo tantum veneras vt exires, Quibus ædiles Cicer/fabas, & missilia spargere consueuerant. In capite huius vallis/ac Circi fuerunt olim officinę conficiēdi minii, haud longe a templo Quirini, vt scribit Vitruuius. fuit huic loco proximus Cliuus publicius. de quo. M. Varro Cliuus inquit proximus ad florales vsus versus Capitolium vetus, Ouidius in fastis parte locant cliui, qui tunc erat ardua rupes, Vtile tunc iter ē/publicium q; vocāt, iuxta hunc locū fuit pila tyburtina/& dom⁹ Martialis poetæ/vt ipse testatur, cum inquit Sed tyburtinę sum proxim⁹

Equi marmorei

Opus praxitelis

Opus fidię

Via ac dom⁹ Corneliorum

Tēplū clatræ & Apollinis.

Capitoliū vet⁹ Sacellū Iouis Iunonis & Mineruæ.

Floralia

Officinę minii conficiēdi.

Cliu⁹ publici⁹

Pila tyburtina

Domus Martialis, poetæ.

accola pilæ, Qua videt antiquum rustica pila iouem, fuit autem flora nobile scortum/quę cum magnas opes arte meretricia acquisiuisset/ populum ro. reliquit hęredem, vnde illi floralia instituta, sicut antea larentalia larentiæ Romuli/& remi conditorum vrbis nutrici. Occurrit hinc inter Quirinalé, & viminalem/ob longa/& angusta vallis/sub hortis Sallustianis formã circi habés, & spectaculorũ adextris vestigia/vbi nunc est vinea R. D Dominici Car. Iacobatii ro. viri profecto intergerrimi/ac mu tæ scientię: quid autem illic olim fuerit non satis audeo iudicare. Imminet huic loco templum. S. Susannæ, inter duas lauros, aliter ad duas domos aleone iii conditũ. vt in templi absíde ex musiuo apparet/iuxta vicum Mamuri, fuit autem Mamurius faber ærarius nobilissimus/qui fecit Ancilia Numæ pópilii. Est enim Ancile scutum longius, quá latius/quod Salii saltantes per vrbẽ gestare consueuerant id de cęlo diuinitus lapsum/quod a circũstantibus auditum/potentissimam fore ciuitatem quá diu in ea mansisset/diuus Ambrosius scribit domum Susannę/& domum Sabini iunctam/& in vtraq; fuit statio deputata, sunt autem in regione vi/iuxta vicum Mamuri/ante forum Sallustii/cuius adhuc extant vestigia supra eius hortos. fuerunt pręterea in Quirinali multa deorum fana, sed pręcipua ædis Quirini iuxta portam collinam siue diuersa ab hac supra cedem. S. Vitalis vt dictum est Cuius fundamenta ante hos ãnos erui vidi in vinea nũc R. D Hieronymi de Genutiis auditoris Cameræ, vbi multæ marmoreę tabellę, & pauimenti tessellulę inde raptæ. Quidã Otho mediolanensis, Senator vrbis spoliauit templum, & ex ornamentis facti sunt gradus in ara cęli & Capitolio Sciendum est pręter Iani templum, quod pacata vrbe claudebatur Quirini omni tempore clausum dicitur, Quod patefieri non licebat, quasi arcanum habere mallent, an humo tectus, an inter deos relatus fuerit. quãuis Varro post rostra Romuli sepulchrũ fuisse dicat/ quod inter antiquissima vrbis monumenta adnumeratur. erat etiam prope templum Quirini porticus/quo conueniebant homines componendorum negociorum causa, & nonnunquã agebantur ibi sponsalia. Martialis. Vicini pete porticum Quirini. fuit pręterea in hoc monte templum Serapis, qui prius Apis postea Serapis dictus vt tradit Suidas, fuit & ædis Salutis a fabio pictore depicta, Claudii principatu incensa. Ardem. Salutis inquit liuius. C. Iunius bubulcus dictator, & de ęquis triumphans/quam prius nouerat/ Cẽsor locauerat

Flora scortũ nobilissimũ.

Floralia a flora.

Templum. S. Susannæ

Vic9 Mamuri

Domus Sabinij

Forũ Salustii.

Aedis Quirini

Tẽplũ Quirini semper clausum.

Ramuli Sepulchrum. Portic9 iuxta tẽplũ Quuini

Templũ Serapis ædis Saluus

cipis nomismatibus titulum. Soli inuicto. Extant illic magna etiam antiquitatum ruinosa vestigia/quę porrigebantur/ vsq; in plateam. S. apostolorum/vbi ascensus/& descensus visunt sicut in amphitheatro. de quibus nihil satis compertum/aut exploratum habeo/nisi eas fuisse autumem veteres/vt quidam tradunt/thermarum Constantin. appendices/cum eius porticu/quę fuit in hoc ambitu/post hunc statim locum apparent Caballi marmorei/a quibus ea pars montis/ vbi siti sunt/nomen accepit/Sunt enim equi miræ magnitudinis/sed mutilati, cum viris nudis eos loro trahentibus. Quorum alter inscriptum latinis litteris habet OPVS PRAXITELIS/alter/OPVS FIDIAE. Constat hos a Tiri date rege Armeniorum/romam delatos Quem Nero/vt laute exciperet/vno die totum pompei Theatrum insano opere inaurauit/vt scribit Tranquillus. Extant ibi tres Constantini Imp. statuę pedestres adhuc stantes/cum titulis / militari habitu/pari forma/ac statura. Quidam tradunt in hoc ambitu fuisse olim domum/ac viam Corneliorum. Argumento est proxima nūc ecclesia. S. Saluatoris de Corneliis. Vnde initiū altę seniṭę per dorsum Quirinalis versus sept. vbi a sinistris sunt colles / & valles veluti mōtis appēdices. & in primis mons cum templo Clatræ & Apollinis/qui plurimus iminet regioni/ac fontibus Triuii vbi nunc est palatium & vinea R. D. Oliuerii carafę Cardinalis quondam neapolitani. post hūc surgit alter collis/vbi fuit Capitolium vet⁹. & vbi Sacellum Iouis, Iunonis, & Mineruæ, antiquius quā ædes in Capitolio facta. Inter vtrumq; collem subest vallis inclusa parietibus, vbi olim fiebant floralia/nudis meretricib⁹/cum omni verborum, & lasciuorum motuum licentia/sic flagitante populo, ac spectāte/ vsq; ad sacietatē, vt scribit lactantius. Martialis referens vetusta caria ita inquit nosses iocosę dulce cum sacrum floræ, festos q; lusus & licentiā vulgi, Cur in theatrum Cato seuere venisti, An ideo tantum veneras vt exires, Quibus ædiles Cicer/fabas, & missilia spargere consueuerant. In capite huius vallis/ac Circi fuerunt olim officinę conficiēdi minii, haud longe a templo Quirini, vt scribit Vitruuius. fuit huic locoproximus Cliuus publicius. de quo. M. Varro Cliuus inquit proximus ad florales vsus versus Capitolium vetus, Ouidius in fastis parte locant cliui, qui tunc erat ardua rupes, Vtile tunc iter ē/publicium q; vocāt, iuxta hunc locū fuit pila tyburtina/& domi⁹ Martialis poetæ/ vt ipse testatur, cum inquit Sed tyburtinę sum proxim⁹

Equi marmorei

Opus praxitelis
Opus fidię

Via ac dom⁹ Corneliorum

Tēplū clatræ & Apollinis.

Capitoliū vet⁹
Sacellū Iouis Iunonis & Mineruæ.
Floralia

Officinę minii conficiēdi.
Cliu⁹ publici⁹

Pila tyburtina
Domus Martialis poetæ.

accola pilæ, Qua videt antiquum rustica pila iouem, fuit autem flora nobile scortum/quę cum magnas opes arte meretricia acquisiuisset/ populum ro. reliquit hęredem, vnde illi floralia instituta, sicut antea larentalia larentiæ Romuli/& remi conditorum vrbis nutrici. Occurrit hinc inter Quirinalé, & viminalem/ob longa/& angusta vallis/sub hortis Sallustianis formã circi habés, & spectaculorũ adextris vestigia/vbi nunc est vinea R D Dominici Car. Iacobatii ro. viri profecto intergerrimi/ac mu tæ scientię: quid autem illic olim fuerit non satis audeo iudicare. Imminet huic loco templum. S. Susannæ, inter duas lauros, aliter ad duas domos aleone iii conditũ. vt in templi absíde ex musiuo apparet/iuxta vicum Mamuri, fuit autem Mamurius faber ærarius nobilissimus/qui fecit Ancilia Numæ põpilii. Est enim Ancile scutum longius, quã latius/quod Salii saltantes per vrbẽ gestare consueuerant id de cęlo diuinitus lapsum/quod a circũstantibus auditum/potentissimam fore ciuitatem quã diu in ea mansisset/diuus Ambrosius scribit domum Susannę/& domum Sabini iunctam/& in vtraq; fuit statio deputata, sunt autem in regione vi/iuxta vicum Mamuri/ante forum Sallustii/cuius adhuc extant vestigia supra eius hortos. fuerunt pręterea in Quirinali multa deorum fana, sed pręcipua ædis Quirini iuxta portam collinam siue diuersa ab hac supra cedem. S. Vitalis vt dictum est Cuius fundamenta ante hos ãnos erui vidi in vinea nũc R D Hieronymi de Genutiis auditoris Cameræ, vbi multæ marmorę tabellę, & pauimenti tessellulę inde raptæ. Quidã Otho mediolanensis, Senator vrbis spoliauit templum, & ex ornamentis facti sunt gradus in ara cęli & Capitolio Sciendum est pręter Iani templum, quod pacata vrbe claudebatur Quirini omni tempore clausum dicitur, Quod patefieri non licebat, quasi arcanum habere mallent, an humo tectus, an inter deos relatus fuerit. quãuis Varro post rostra Romuli sepulchrũ fuisse dicat/ quod inter antiquissima vrbis monumenta adnumeratur. erat etiam prope templum Quirini porticus/quo conueniebant homines componendorum negociorum causa, & nonnunquã agebantur ibi sponsalia. Martialis. Vicini pete porticum Quirini. fuit pręterea in hoc monte templum Serapis, qui prius Apis postea Serapis dictus vt tradit Suidas, fuit & ædis Salutis a fabio pictore depicta, Claudii principatu incensa. Ardem. Salutis inquit liuius. C. Iunius bubulcus dictator, & de ęquis triumphans/quam prius nouerat/Cẽsor locauerat

Flora scortũ nobilissimũ.

Floralia a flora.

Templum. S. Susannæ

Vic9 Mamuri

Domus Sabinij

Forũ Salustii.

Aedis Quirini

Tẽplũ Quirini semper clausum.

Ramuli Sepulchrum.

Portic9 iuxta tẽplũ Quirini

Templũ Serapis ædis Saluis

dictator dedicauit, ædes Salutis, Ceteris, & Quirini de cœlo tactæ. fuit etiam Téplũ Dii fidii. Est enim Dius fidius/qui fidei præest. Plautus/per deum fidium credis iurato mihi/vnde & medius fidius dicitur genus iurãdi apud veteres. Ouidi⁹. libro vi. fast. Quærebam nonas sancto fidioq; referre, An tibi semipater/tum mihi sanctus ait. Cuicunq; ex illis dederis, Ego munus habebo. Nomina terna fero, sic voluere Ciues. Hac igitur veteres donarunt æde sabini. Inq; qui/rinali constituere iugo. fuit & templum fortunæ primigeniæ a Cn. Domitio prætore extructum. fuit preterea templum, & dom⁹ flauiæ Domitiani Imp. opus, quo in loco ipse natus est/vt scribit Suet. cum inquit Natus est Domitianus in regione vrbis vi. ad malum puni/cum domo, quam postea in templum gentis flauiæ conuertit, iuxta hortos Sallustianos. Qui omniũ fuerũt pulcherrimi & amænissimi, inquibus subterraneæ erant aquæ manifactæ, quæ rigabãt hortos. Sal/lustius enim patrocinio, & fauore. C. cæsaris Cõsequut⁹ dicitur præ/turam a fricæ interioris, exqua diues factus, cũ in vrbẽ rediret amœ/nissimos hortos comparauit, & Tyburtinã villam, quæ a Cicerone itidem illi obiicitur, Extant adhuc hortoꝝ vestigia improfunda val/le/parũ intra portam salariam inter montem Quirinalem & collem hortulorum, cuius partem hi horti cum cisternis aquarũ occupabãt, vnde collis nomen accæpit. locus autem nũc ab incolis dicit̃ corru/pte Sallustricum. vbi nuperrime marmor erutum, quod nunc est in domo. D. Angeli Colotii, cum inscriptione huiusmodi.

Téplũ dii fidii

Templũ for/tunæ Primigeniæ.

Téplũ dom⁹ Flauiæ vbi Domitianus/natus est/ad Malũ punicũ

Hortis Sallu/stiani Tiburti villa

M. AVRELIVS PACORVS. M. COCCEIVS Strato cles, AEDITVI VENERIS HORTORVM SALLV/STIANORVM BASEM CVM PAIMENTO MAR MORATO DEANAE D D

¶ Extat preterea atq; ĩtra iuxta ꝓximã salariã portã terrestre suqcilium quod vocat̃ tumul⁹, siue cãp⁹ scelerat⁹/ab incesto id loco nomẽ, vbi erat artificio factũ antrũ testudineũ, cũ exiguo foramine vñ ĩmittebãt Vestales, q̃ ĩcestũ cõmiserãt & ne fame viderent̃ pire, ĩ antro erãt duæ paruæ fenestræ/ĩ altera erat lucerna accẽsa/in altera vero Mel, lac, & aqua, Vestalis enĩ ĩcesto dãnata/p mediã vrbẽ/ac forũ maxĩo silẽtio sandapila ferebat̃ tãq̃ mortua, Et demittebat̃ ĩ antrũ p Scalã. Postea p̃lus iniciebat t̃rã, donec t̃raveĩret ad sũmũ, postea cludebat̃ firmſſĩo opculo, ita moriebat̃/Sed p̃usq̃ hoc fieret, auferebãt̃ sacra assistẽtib⁹ sacerdotib⁹ & erat illa die luct⁹ public⁹ p totã vrbẽ de hac re satis mlta

Campus sce/leratus Sepulchrum vestalium

Vestalium fu/neratio

Minutia Vestalis
Cāpꝰ sceleratꝰ
L.Cantilius

plutarchus, in Camillo. Liuius eo anno inquit Minutia vestalis facto indicio viua sub terra ad portam collinam dextra via strata defossa scelerato campo, ab incesto id ei loco nomen factum. Puniebantur pręterea nō nunquā vestalium corruptores, vnde liuius ita scribit, L. Cantilius Scriba pontificis ex his, quos minores appellant, a Pont. max. eo vsq; virgis in Comitio cæsus erat/ vt inter verbera expiraret.

De monte pincio seu colle hortulorum.

Collis hortulorū qui nunc Mōs pincius dicitur.

¶ Descriptis iam septem vrbis montibus, restāt adhuc quidam alii extra pomœriū, inter quos Collis hortulꝝ, qui hodie vocaẜ pincius a proximo olim palatio pincii Senatoris, qui in eo colle habitauit vt scribit Cassiodorus in Epistolis vnde & vicina huius loci porta pinciana nūcapatur. Is est collis qui plurimꝰ cāpo martio īminet & magnum habet ambitū/ & in longitudinem porrectus instar curuati ad cubitum humani brachii. Incipit autē a porta salaria & hortis Sallustianis/ desinit ad portam populi. postea inclusus est antiquo pomęrio præsidii causa, vbi in angulo extrinsecus supra portam popoli in ipsis męnibus extat reticulatum opus/ pars vetusti muri iam pridem laxata compage seiuncta spectatur nōdum a solo, sed a medio ad summū fastigium scissa/ sic inclinauit vt cętero muro extrinsecus partem prominentior esse appareat. partim retractior, cuius loci tutelam petrum apostolum sumpsisse aiunt / ac per omne tempus / quo vrbs obsessa est a barbaris hostilis vis vlla ad hunc locum peruenit, quę cum miraculi loco sit habita nec resarcire in posterū quisquā, nec de integro restituere ausus, sed semper seiunctus permanet murus auctor procopius de bello gothico Is nunc dicitur murus inclinatus Extat in vertice collis iuxta ipsa mœnia dimidiata moles sphæricam formam habens instar panthei verum multo minor ac ruinosa, Haud procul hinc surgit Templum Sancti Trinitatis ac locus sub regula minimorum Seraphici francisci nuperrime ibi extructus cura, & impensa Ludouici. xi. Regis Erancorum/ cū romam ante hos annos aduentasset. instante religioso viro fratre francisco de paula/ natione Calabro qui postea īter Sanctos a leone/ x. relatus est: approbata priꝰ eiꝰ vita signis, & miraculis. est enim locus iuxta ædem. Sancti felicis impincis in colle hortulorū. vbi sepultus fuit Nero princeps vt scribit Suetonius cū inquit Reliquias Egloge alexādria nutrices cū Accia cōcubina gētili Domitioꝝ monumēto cōdiderūt, ꝙ cōspiciẜ e martio cāpo ipositū colle hortuloꝝ/ in eo monumēto Soliū porphyretici

Templum. S Trinitatis
Ludouicꝰ. xi. Frācorū Rex

Nerōis Imp. Sepulchrum in colle hortulorum

dictator dedicauit, ædes Salutis, Ceteris, & Quirini de cœlo tactæ, fuit etiam Templũ Dii fidii. Est enim Dius fidius/qui fidei preest. Plautus/per deum fidium credis iurato mihi/vnde & medius fidius dicitur genus iurãdi apud veteres. Ouidi⁹. libro vi. fast. Querebam nonas sancto fidioq; referre, An tibi semipater/tum mihi sanctus ait. Cuicunq; ex illis dederis, Ego munus habebo. Nomina terna fero, sic voluere Ciues. Hac igitur veteres donarunt æde sabini. Inq; quirinali constituere iugo. fuit & templum fortunæ primigeniæ a Cn. Domitio pretore extructum. fuit preterea templum, & dom⁹ flauiæ Domitiani Imp. opus, quo in loco ipse natus est/vt scribit Suet. cum inquit Natus est Domitianus in regione vrbis vi. ad malum puni/cum domo, quam postea in templum gentis flauie conuertit, iuxta hortos Sallustianos. Qui omniũ fuerũt pulcherrimi & amenissimi, inquibus subterranee erant aquæ manifactæ, que rigabãt hortos. Sal/lustius enim patrocinio, & fauore. C. cesaris Cõsequut⁹ dicitur præ/turam africe interioris, exqua diues factus, cũ in vrbẽ rediret amœ/nissimos hortos comparauit, & Tyburtinã villam, que a Cicerone itidem illi obiicitur, Extant adhuc hortorũ vestigia improfunda val/le/parũ intra portam salariam inter montem Quirinalem & collem hortulorum, cuius partem hi horti cum cisternis aquarũ occupabãt, vnde collis nomen accæpit, locus autem nũc ab incolis dicit̃ corru/pte Sallustricum. vbi nuperrime marmor erutum, quod nunc est in domo. D. Angeli Colotii, cum inscriptione huiusmodi.

Templũ dii fidii

Templũ for/tunæ Primigeniæ.

Tẽplũ dom⁹ Flauiæ vbi Domitianus/natus est/ad Malũ punicũ

Hortis Sallu/stiani Tiburti villa

M. AVRELIVS PACORVS. M. COCCEIVS Strato cles, AEDITVI VENERIS HORTORVM SALLV/STIANORVM BASEM CVM PAIMENTO MAR MORATO DEANAE D D

¶ Extat preterea atq; ĩtra iuxta pximã salariã portã terrestre suqeiliũ quod vocat̃ tumul⁹, siue cãp⁹ scelerat⁹/ab incesto id loco nomẽ, vbi erat artificio factũ antrũ testudineũ, cũ exiguo foramine vñ ĩmittebãt̃ Vestales, q̃ ĩcestũ cõmiserãt & ne fame viderent̃ pire, ĩ antro erãt due paruæ fenestræ/ĩ altera erat lucerna accẽsa/in altera vero Mel, lac, & aqua, Vestalis enĩ ĩcesto dãnata/p mediã vrbẽ/ac forũ maxĩo silẽtio sandapila ferebat̃ tãq̃ mortua, Et demittebat̃ ĩ antrũ p Scalã. Postea plus iniciebat ẽrã, donec ẽravẽiret ad sũmũ, postea cludebat̃ firmissĩo opculo, ita moriebat̃/Sed p̃usq̃ hoc fieret, auferebãt̃ sacra assistẽtib⁹ sacerdotib⁹ & erat illa die luct⁹ public⁹ p totã vrbẽ de hac re satis mlta

Campus sce/leratus Sepulchrum vestalium

Vestalium fu/neratio

Minutia Vestalis
Cāp9 scelerat9
L. Cantilius

plutarchus, in Camillo. Liuius eo anno inquit Minutia vestalis facto indicio viua sub terra ad portam collinam dextra via strata defossa scelerato campo, ab incesto id ei loco nomen factum. Puniebantur pręterea nō nunquā vestalium corruptores, vnde liuius ita scribit, L. Cantilius Scriba pontificis ex his, quos minores appellant, a Pont. max. eo vsq; virgis in Comitio cæsus erat/ vt interverbera expiraret.

De monte pincio seu colle hortulorum.

Collis hortulorū qui nunc Mōs pincius dicitur.

Descriptis iam septem vrbis montibus, restāt adhuc quidam alii extra pomœriū, inter quos Collis hortulorum, qui hodie vocat pincius a proximo olim palatio pincii Senatoris, qui in eo colle habitauit vt scribit Cassiodorus in Epistolis vnde & vicina huius loci porta pinciana nūcapatur. Is est collis qui plurim⁹ cāpo martio īminet & magnum habet ambitū/ & in longitudinem porrectus instar curuati ad cubitum humani brachii. Incipit autē a porta salaria & hortis Sallustianis/ desinit ad portam populi, postea inclusus est antiquo pomęrio præsidii causa, vbi in angulo extrinsecus supra portam popoli in ipsis męnibus extat reticulatum opus/ pars vetusti muri iam pridem laxata compage seiuncta spectatur nōdum a solo, sed a medio ad summū fastigium scissa/ sic inclinauit vt cętero muro extrinsecus partem prominentior esse appareat. partim retractior, cuius loci tutelam petrum apostolum sumpsisse aiunt / ac per omne tempus / quo vrbs obsessa est a barbaris hostilis vis vlla ad hunc locum peruenit, quę cum miraculi loco sit habita nec resarcire in posterū quisquā, nec de integro restituere ausus, sed semper seiunctus permanet murus auctor procopius de bello gothico Is nunc dicitur murus inclinatus Extat in vertice collis iuxta ipsa mœnia dimidiata moles sphæricam formam habens instar panthei verum multo minor ac ruinosa, Haud procul hinc surgit Templum Sancti Trinitatis ac locus sub regula minimorum Seraphici francisci nuperrime ibi extructus cura, & impensa Ludouici. xi. Regis Erancorum/ cū romam ante hos annos aduentasset, instante religioso viro fratre francisco de paula/ natione Calabro qui postea īter Sanctos a leone/ x. relatus est: approbata pri⁹ ei⁹ vita signis, & miraculis. est enim locus iuxta ædem. Sancti felicis impincis in colle hortulorū. vbi sepultus fuit Nero princeps vt scribit Suetonius cū inquit Reliquias Egloge alexādria nutrices cū Accia cōcubina gētili Domitiorum monumēto cōdiderūt, quod cōspicit e martio cāpo īpositū colle hortulorum/ in eo monumēto Soliū porphyretici

Templum. S Trinitatis
Ludouic9. xi. Frācorū Rex

Nerōis Imp. Sepulchrum in colle hortulorum

marmoris/superstanti lunensi ara: circunseptum e lapide thasio. Collis autem hortulorum dictus vel ab hortis sallustianis/quorum pars in eo colle erant/vel q sub illo/inter ipsum & viam flamminiam/vbi locus est humidus horti olim fuerunt/cuius rei meminit Strabo loquens de augusti mansoleo cũ inquit addidit hortos/& nemora iuxta naumachiam/locus hodie ab incolis vulgo hortalia vocatur. nam totus hic ambitus qui patet inter montem hunc & augusti molem occupabatur olim rebus ab augusto conditis vsq ad tyberim/vt postea dicitur. Ex colle olim hortulorũ descendebant Candidati qui erant petituri magistratus inseptis campii martii/alba veste induti / sine toga/ ne munera ad corruptionem absconderent. fuisse autem ad hũc vsum portam ad formam aquę virginis tradũt. Septa vero Martii campi/ iuxta viam flamminiam, & viam fornicatam scribit liui⁹ in eo ambitu, vbi postea erecta fuit Colũna Cochlidis Antonini pii/iuxta montem citatorum/qui acitandis tribubus/siue acceptorius ab acceptãdis suffragiis/siue mons Septorum a proximis septis nuncupatus. Est autẽ tumulus potius quã mons ex egestione terræ manu factus ex fundamentis(vt creditur proximę colũnæ Cochlidis. Est & alter huic similis mons inter plateam nunc iudęorum/& tyberim/qui hodie vocatur mons Cinciorum a nobilissima Cinciorum familia locum incolente. factus/vt puto, de industria/quasi agger & repaculum ad reprimendum alueum tyberis/qui influebat totus a sinistris / antequã a Tarquinio prisco recto cursu directus esset/quo nũc labitur/vt postea dicetur. Extat terti⁹ huiusmodi mõs iordanus oĩb⁹notus/a quodã vrsino heroe nũcupatus, vbi illustriss. vrsinorum prosapiæ/etiã nũc ædes spectantur, & columtur. est enim mons spatio breuis/sed nomine amplissimus. nõ enim locus homines nobilitat, sed locũ nominis Claritudo/Restãt duo mõtes Vaticanus & ianiculũ vult a tyberim.

Cãdidati magistratus petituri.

Septa campi Martii

Mõs citatori⁹

Mõs Cinciorũ

Mõs Iordan⁹

De monte vaticano, & eius ornamentis

¶ Mons vaticanus a vaticiniis teste Gellio nuncupatus, quod in eo quondam hetrusci sub gemina ilice vaticinarentur, Vnde Plynius /vetustior inquit in vaticano ilex. in qua titulus æneis litteris hetruscis / religione arborem iam tunc dignam fuisse signat, vbi postea ob eam rem fuit templum Apollinis. Vaticanus / inquit festus / quod eo potitus sit populus Ro. vatum responso / pulsis Hetruscis. Varro tamen scribit Vaticanum deum nominatum, penes quem essent vocis humanæ initia, quoniam pueri

Mõs Vatican⁹

Tẽplũ Apollinis

Vatican⁹ deus

ſimul ac parti ſunt/eã primã ędunt, quę prima in vaticano ſyllaba, ic circo vagire dicitur. Eſt enim mons oĩb⁹ nunc notiſſimus, vbi ſedes apoſtolica, & baſilica Petri/apoſtolorũ principis, Quã Cõſtãtinus Imp. a fundamẽtis excitauit iuxta ædẽ apollĩs ex quibus ipſe ſuis hu/meris/ xii. corbulas terræ in honorẽ xii. apľoꝝ aſportauit, Ornauitq̃ pulcherrimis rerum ornamẽtis/& pręcipue locũ, vbi oſſa, & cineres Apľoꝝ petri, & pauli cõdita/æquali portione dicũtur, quẽ gemĩs/au/ro/argẽto, & cupro decorauit, Elargitus q̃ eſt oloſericas veſtes, ac va ſa ad rẽ ſacrã ptinẽtia, legebať nup ĩ abſide quę nũc diruta ẽ/ Diſtichõ ex muſiuo paucis notũ ¶ Quod duce te mũd⁹ ſurrexit ĩ aſtra triũ/phans. Hãc Conſtantinus victor tibi condidit aulam. Quã Hono/rius primus de auratis tegulis ex Ioue capitolino ſumptas exornauit a Q. Catulo exauratas, cum templũ Ioui poſt exactos reges dedica/ret. Extat in tẽpli veſtibulo quod paradiſum vocant/adono papa pri/mo marmorib⁹ ſtratũ & a Martino. V. inſtauratum / apľorũ petri & pauli pictura in proxĩa porticu, In medio aũt atrio ſurgit ærea pinea mirę magnitudinis ex veteri ſtructura tuberculis inſignita/ & nauicu la a tergo fluctuans ex muſiuo opere a zoto florentino eminentiſſimo tunc magiſtro depicta, ſicut poſtea ab Antonio eiuſdem loci fores ba ſilicę. S. Petri conflatę & in auratæ/mirabili rerum cęlatura inſigni/tæ/opera & impenſa Eugenii. iiii. In memoriam nationum, quę eius opera Eccleſiæ Ro. reconciliatæ ſunt/cuius rei argumentum forib⁹ cælatum apparet. Nam hę portæ olim argnteę erant, ſed ſublatę ab Agarenis dicuntur, Extat adextris in angulo porta ſancta/ab Alexã/dro vi. anno ſeculari primum patefacta/pridie natalis Domini / M. D. aſtante Clero/populo q̃ Ro. vbi interius eminet marmoreum tabernaculum/ferro vndiq̃ munitum/vbi ſacrum/ Chriſti Sudariũ aſſeruatur, & ferrum lanceę / quo eius latus apertum. a Maximo Turcarum principe miſſum Innocentio viii. Extat eius argumen/tum / æreum ipſius pont. Simulacram ita locatum, cum ferri effi/gie. In ſiniſtro vero templi angulo / in marmoreo ſuggeſto eſt caput Sancti / Andreę apoſtoli / e Peloponneſo a principe loci Romam deuectum, ſuſcipiente illud Pio. ii. Apud pontem miluium, vbi extat rei memoria. Requieſcunt etiam corpora Apoſtolorum, Simonis / & Iude, & pro maiori parte cineres ſummorum pont. quorum aliqua marmorea ſepulchra in renouatione templi ſunt diruta, Extat adhuc Syxti Quarti miro artificio conflatum

Baſilica petri.

Honori9pm9.
Iuppiter Ca/pitolinus
Q. Catulus

Marinus .V.

Eugenius iiii.

Porta ſancta.
Alexander vi.

Innocẽti9 viii.

Pius. ii.

æreum monumentum/omnium nostrę ætatis pulcherrimum. in Sa/cello, quod ipse pont. adhuc viuens excitauit/a Io. pullario florenti/no extructum, Qui etiam Innocentii Viii ex eodem metallo monumentũ conflauit. Extant etiam duo pari forma/& effigie/Petri apostoli ærea simulachra, Quorum alterum aiunt fuisse olim Capitolini iouis signum. Nouissime vero Iulius ii magnę molis fundamenta admirabilis structurę/veterem soluens vetustaté / iaciens, auspicatus est, nec ábsoluit inceptum opus ante a Nicolao v a Paulo ii auctum Haud silentio prętéribo vaticanas ædes huic loco contiguas, quas hodie summi pontifices incolunt/a Symancho primo/vel vt alii tradũt a Nicolao iii inchoatas/mox ab aliis auctas, & excultas, sed pręcipue a Nicolao v. Qui vaticanũ mõtẽ magnis mœnibus muniuit, mox etiã a Syxto iiii: qui & conclaue/& bibliothecam palatinã/forumq; /quod rotam vocant/excitauit/quod Innocẽtius viii absoluit/ & atrium in palatio extruxit/& magnifice ædium partem instaurauit/ Et fontem areę addidit. Item q; in supercilio montis versus prata vaticana pulcherrimas extruxit ædes, appellauit / q; eas ab apertissimo prospectu belle videre, quas postea Iulius. ii. vaticanis ædibus amplissima triplicis q; concamerationis porticu coniunxit / superata/dirimente vtrumq; locum, valle. Excitauit q; amœnissimũ fontẽ, cum nemore aurea poma producente parietibus vndiq; circunsepto. vbi in medio/Nili cum suis insignibus simulacrũ, ac Tiberis/cũ pueris conditoribus vrbis lupæ mãmam tractantibus: & alatere marmorea signa/Appollinis cum arcu, & spiculis. Laocoontis q; virgiliani cum duobus filiis exuno marmore draconum cõplexib' implicitis: Venere paruũ cupidinẽ iuxta se despiciente. Cleopatra fonti apposita exangui simillima. Namq; arduus Iulii animus ad oĩa pręclara ardebat, Et Syxti basilicã/vbi stata celebrantur sacra pictura heroica/antiquæ perq̃ simillima/non visa adusq; hæc tempora/decorauit. destinauerat/& aream. S. Petri ampliare, Suggestum, quod benedictionem vocant perficere. basilicã q; Petri/sicut cęperat absoluere. Inchoauerat & viam a platea. S. Petri vsq; ad naualia/quem locũ nũc ripã vocant, & a ponte vaticano intra vrbem vltra Syxti pontem aliã viam/ cũ grandi prætorio/quod oĩb' curiis dedicauerat, multaq; alia vrbi/ curiæq; ro. satis vtilia/si per mortẽ licuisset. Leo x. insignẽ porticũ triplicẽ/& Zetas/& picturã/& lacunaria aurea oĩa ab eminentissimis artificibus cõparata/adiunxit. Sub cuius pontificatu nostra ætas vidit

Syxti iiii. æreũ moni/mentum.
Et Innocentii Viii.
Iulius ii.
vaticana ædes
bibliotheca vaticana
Nili flu. Simulacrum.
Tiberis Simulacrum.
Apollinis statua
Lao coon uirgilianus.
Venus & cupido.
Cleopatre signum.
Leo. x.

Elephantum quasi pullum ex india aductū pardosq;/& leones plurimos /& qnędam alia annimalia diu in vrbe non visa.

DE MONTE ianiculo,& locis adiacentibus.

Ianiculꝰ mōs

Iani Sepulchrum.

Saturnus.

Vesta uxor Iani.

Noeus/ q cataclysmo superfuit

Ancꝰ Martiꝰ Ianiculū urbi addidit

Pōs sublicius in tyberi factꝰ Quiritiū fossæ.

Sepulchrum Numæ regis

Lapideę arcæ Libri Numæ

❡ Ianiculus mōs is est qui transtyberinę regioni plurimimꝰ īminet velut arx vnde Ouidius. Arx mea collis erat quem cultrix nomine nostri, Nuncupat, hęc ætas ianiculumq; vocat. dictus putatur, vel q ibi Ianus habitauit,& ibi sepultus, vel q ex ianiculo Romani primū iter in ethruriam fecere,& ab eo transitu dictus. Ianus enim transitus vocatur vt tradit Cicero,& Macrobius,& dicit quasi Eanus ab eūdo quod eat:& vertat cœlum/& res omnes/nam penes ipsum est omne ius vertendi cardines, Is deus ab initio aurei sęculi leuum latus tyberis in ethruria tenuit, dextrum Saturnus, Ea ętate non erat monarchia quoniam nulla mortalibus erat regnandi cupiditas, Principes/ quia iusti erant,& religionibus dediti, dii habiti, ac dicti. Pudor ipse regebat populos/& ius principes. Domus illis cryptæ, aut viminum tugaria, vel caua arborum ligna. victus sponte nascentia, aut indiē ex venatu erat. Vinū & far primꝰ illos Ianus docuit. Vxor illi fuit Vesta,& prima sacrorum regina sempiternum sacrificiorum ignem virginibus credidit, Ad pudorem,& sanctimoniam domorum primus valuas, seras,& claues excogitauit,& ab eodem dictæ ianuæ, ipse virgam/& clauem manu tenet. Hunc crediderunt esse Noeum, Qui magno totius orbis Cataclysmo superfuit, cuius arca in Gordico mōte maioris Armeniæ seruata dicitur. Ianiculum mōtē primus omnium Ancus marcius vrbi addidit/non loci necessitate, sed quia videbatur tanquā arx & occasio hostibus ad expuguandam vrbem/liuius ita tradit, Ianiculum quoq; additum/non inopia loci/sed nequando ea arx hostium esset/id non muro solum/sed ob cōmoditatem itineris ponte sublicio tum primum in tyberi facto coniungi vrbi placuit. Quiritium quoq; fossæ haud parum monimētum a planioribꝰ aditu locis Anci regis opus, Dequibus festus Quiritium fossæ dictæ q eas Ancus martius cum vrbem circundedit, Quiritium opera fecit. Sub Ianiculo sepultus dicitur Numa rex in agro. l. Petilii scribæ in quo(vt liuius inquit) dum cultores altius terram moliuntur duæ lapideę arcę inuentæ, operculis plumbo deuinctis / litteris latinis gręcis q vtraq; arca inscripta erat. In altera Numam pōpilium regem sepultum esse, In altera libros Numæ, Eas arcas cum ex amicorum sententia dominus aperuisset, Quæ titulum sepulti regis habebat / inanis inuenta/

ſine vllo humani corporis veſtigio/per tabẽ abſumpti. In altera duo faſces candelis inuoluti ſeptenos habuare libros/non integros modo/ ſed recẽtiſſima ſpecie ſeptẽ libri latini de iure põtificio Septẽ græci de diſciplina ſapientiæ, quæ illius ætatis eſſe potuit/Inquib⁹ cum aĩauer/ terentur pleraq; friuolas religionum cauſas continere, ex. S. C. libri in Comitio cremati ſunt. In Ianiculo etiam ſepultus fuit Cæcilius Statius poeta vt ſcribit Euſebius. In eodem monte habuit elegantes hortos Tulli⁹ Martialis/ Valerii Martialis poetæ amic⁹/eo ipſo te/ ſte, Eſt autem Ianiculus mons qui plurimus tiberi/& tranſtyberinæ regioni imminet/forma/ac ſitu lõgiſſimus/Is auſpicatur a porta quę nunc vocatur Turrionis/porrigiturq; multis ſtadiis per longitudinẽ verſus meridiem. plurimus aſſurgit intra mœnia ad portam. S. pan/ cratii/habetq; in cliuo/qui maxime tiberi incumbit templũ. S. Ho/ nofrii anachoritæ perſarum (vt aiunt) regis quondam filii/ Et intra tranſtyberina mœnia in monte aureo ædem. S. petri eiuſdem nomi/ nis/ab arenæ aureo colore (vt credi põt) quę illic effodit/ in vſus prę/ cipue ſcriptorum/vbi nunc ſunt fratres. S. franciſci/ Et vbi apoſtolus petrus vltimo Neronis anno cruci affixus/pedibus in ſublime elatis ſic enim crucifigi voluit/q; diceret indignum eſſe Saluatoris mortẽ imitari. Sacello ibi nuperrime exitato eleganti rotũdo in gyrum co/ lũnato/ad eius ſimilitudinem/quod Albunęę erat dicatum ſuper ca/ ſum Anienis/ vti hodie tyburi viſitur. Non deſunt tamẽ qui petrũ in Circo Neronis paſſum eſſe efficacibus probent argumentis/cui⁹ rei monimentum in templo. S. mariæ tranſpontinæ/non leui cerimonia aſſeruatur. Is locus proxime inſtauratus a ferdinando hiſpaniæ citerio ris rege/& multis adiuuantibus exornatus/Tabulaq; inſigni, & taber naculo nuper excultus a Clemẽte Vii. pont. max. iam tũ Cardinale: Curãte inſigniss. Io. Mattheo Giberto eius nunc Datario/qui prę/ ter ætatem ſapiens/ac pluſquã anni repromittent in cõmiſſis fidelis/ac prudẽtiſſimus, magnis ab eo honoribus/& diuitiis honeſtat⁹ eſt. Sub eſt huic iugo tranſtyberina regio/quę & Rauẽnatum Caſtra aliquã/ do dicta/quoniam ibi illa erant conſtituta/vt Miſenatiu in cœlo mõ te/Geminæ enim claſſes Strabone teſte ab Auguſto conſtitutæ erant Altera Rauẽnæ/altera Meſeni/quę ſuperum/atq; inferum mare cu/ ſtodirent. Videntur autem hi fuiſſe milites claſſiarii/qui excubias in/ terea in vrbe agerent/& cum maior impenderet neceſſitas mitterentur ad claſſem. Quę regio plurima nũc incolitur circa portam ſeptimia/

Libri numæ i Comitio cre/ mati.

Cęcilius Sta/ tius poeta.

Tullii Martia lis hortiq ianĩ culo.

Ianiculi for/ ma / & longi/ tudo.

Templum. S. Honofrii

Templum. S. Petri in mon/ te aureo.

Circo Nerõis

Ferdinandus hiſpaniæ rex.

Claſſes ab Au guſto cõſtitutæ Milites claſſia rii.

nam/& ripam tiberis. Cætera vero pars hortis/& Arbustis seruit propter pestilentes austros/quibus maxime infestatur. Ex antiquis ornamentis nihil hodie extat nisi ruinæ quędam in Campo iudęo. Ex recentioribus vero/Ecclesia. S. mariæ ad fontes olei a Callisto primo condita/marmoreis ornamentis satis conspicua/vbi olim (vt Eusebius tradit) e taberna meritoria fōs olei tota die emanauit/defluxitq; vsq; ad tyderim, Subit post hanc/ædis. S. Grisogoni martyris pauimento, & colūnis ornatissima, deinde templū cum oratorio. S. Cæciliæ in domo paterna a paschali ii. conditum. hinc ad fundę iactum surgit Monosterium. S. Cosmati a Syxto iiii. ibi excitatū/vbi nunc sunt supra centum Sanctimoniales/plęręq; patricię/& nobiles admirabilis abstinentiæ/& sanctitatis. Extat & iuxta campū Iudęo℞ Templum/& locus sub titulo seraphici francisci/qui primus ordinem/& regulam minorū instituit. In hoc ambitu fuerūt olim thermæ Aurelianæ, & Septimianæ/vt postea dicetur. Vbi etiā horti Cæsariani/& Naumachia, vbi fortis fortunæ templū/in hortis a diuo Cæsare legatis/iuxta tiberim mox Tiberii tēpore dedicatū/vbi & altera ædis fortis fortunæ a Seruio tullio cōdita Ouidi⁹ in fastis. Ite deā leti fortem cælebrate Quirites/In tyberis ripa munera regis habet. Fors fortuna inquit Donatus Euētus est fortunæ, cuius diē festū colunt/qui aliqua arte viuunt, hui⁹ ædis trāstyberim est. fuit & in ripa tyberis tēplū fortunæ virilis ab eodē rege cōditū: vbi vndæ virgines inspiciebātur/si quod corporis vitiū lateret ibi aperiretur. Idē in eodē. Discite nūc quare fortunæ tura virili/Detis eo gelida/qui loc⁹ humet aqua: Accipit ille locus posito velamine cūctas/Et vitiū nudi corporis omne videt. In hoc etiā ambitu fuit templum fortunæ dubiæ/ab eodē rege conditum, Idem libro vi. fosto℞ Conuenit & seruis/serua quia Tullius ortus, Constituit dubiæ templa propinqua deę. In cui⁹ festo vsq; ad ebrietatē bibebatur. Erat pręterea transtyberim Albiona ager, ab Albionarum luco, ita vocatus quo in loco bos alba immolabatur. Erant & prata Mutia, Cęcilius: Mutio inquit prata transtyberim data, ab eo Mutia appellata. Sicut in vaticano prata Quintia/a Quintio dicta. Plynius sic ait Aranti quatuor sua iugera in vaticano, quę prata Quintia appellantur, Cicinnato viator attulit dictaturam. Transtybeiina olim erat vilior pars vrbis, vbi sepeliebantur Scurræ & vilissima quęq; ministeria fiebant, vbi & sordidarum artiū officinæ erant vt meminit Martialis.

S. Mariæ ad fontes Olei

Fons olei e taberna meritoria.

Templum S. Grisogoni.

Templum. S. Cæciliæ.

Aedes. S. Cosmati.

Templum. S. francisci iuxta cāpū Iudęo℞.

Thermæ Aurelianæ. & Septimianæ.

Horti Cęsariani.

Aedis fortis fortunæ.

Fors fortuna quid?

Templū fortunæ virilis

ædis fortunæ dubiæ.

Albiona ager.

Albionarum locus.

Prata Mutia

Prata Quītia

Sordidarum artiū officinæ

ANDREAE fuluii antiquarii ro. Antiquitatum vrbis liber iii.

Tiberis fluuius.

Ccurrēte/hoc in loco/tyberino alueo, qui transtybe/rinā regionē ab vrbe disterminat/quo nihil vrbi cō/modius. operęprętium visum est de eius ortu, natura, & lapsu aliquid differere. Is omniū sine controuersia/fluuiorū rex appellatur. Ouidius libro. ii. met. Cuiq; fuit rerum permissa potentia tybris, & libro. iiii. fast. Tuq; future pa/rens Tibri potētis aquæ. Albula prius/ob aquæ qualitatem vocatus, postea vero Tiberinus a Tiberino Albanorū rege ibi submerso, vel Tibris a Tibri tuscorū duce, vel latrone/nūcupatus, in eius ripis ali/quādo latrocinia exercēte. Virg. libro. viii. æn. Tū reges, asperq; im/mani corpore tybris, A quo post itali fluuium cognomine tybrim Diximus, amisit verum vetus Albula nomē. vel vt Varroni placet/ꝙ Siculi tybrim fossam vocant. Oritur ex apēnino paulo altius/quā Arnus, tenuis primum, deinde xlii. auctus amnib⁹ excrescit/sed præ/cipue (vt tradit plynius, Narc, & Aniene. Tusciam primum diuidit ab Vmbris, deīde a Sabinis nouissime a latinis dirimēs ī mare Tyr/rhenum/prope ostiā/vno legitimo ostio se ex onerat, Qualibet ma/gnarum nauium ex italo mari capax rerum in toto orbe nascentium/mercator placidissimus. Ingreditur vrbem a septētrione. Egreditur a meridie/inter Ostiensem, & portuensem viam, adextris Ianiculum, a sinistris vrbem relinquēs. ferebatur antea per radices Capitolii vsq; in palatium/vbi expositi fuerunt Romulus, & Remus/ad ficum ru/minalem/vt scribit fabius pictor. Primus omnium Tarquini⁹ prisc⁹ alueum direxit, postea. M. Agrippa compressit. Nam Augustus ad coercendas inundationes/alueum tyberis laxauit, & repurgauit / op/pletum olim ruderib⁹, & ædificiorum prolapsionib⁹ coarctatū. M. Agrippa ędilis cursum direxit, alueum mutauit, & magnis molibus saxorum in vtraq; ripa locatis solidauit. Aurelianus post modum va/lido muro lateritio vtrinq; vsq; ad mare extructo coercuit, alueo etiā firmato, cuius admirādi operis per tot millia passuum adhuc nō nul/lis in locis extant vestigia, & qui hodie super fluminis ripa ædificant/ea habēt parata iam fundamenta/plateas / vulgo appellant. Primus omnium pōte coniunxit Ancus Martius, idem & naualia, vt auctor est Dionysius/extruxit/inquit enim Cūq; esset amnis vsq; ad pontes fluuialibus scaphis latis magis nauigari idoneus/ad Romam autem

Albula flu. qui postea Tibe/ris dict⁹ est

Tiberis ety/mologia.

Tiberis ortus iuxta arnum.

Tiberis lōgi/tudo & incre/mentum.

Tarquinius priscus

M. Agrippa.

Aurelianus Imp.

Anc⁹ Marci⁹

maritinus quoq; nauib⁹ onerariis/magnis nauale aliquod excogitauit ad egressum eius extruere vtens vt portu ostio amnis ipsius panditur autem multum in latitudine cõiungens se mari, Sinusq; cõcipit ma/gnos/quales portuũ maritimorũ illustrium/nec obstruit ad ostium marino littore/in coruptus sicut plęraq; alia flumina nec paludibus, aut stagnis errans aliquo in loco cõsumitur/ priusquã mare cõtingat riuus/sed est peruius vbiq; nauibus vno tantum effluit ostio legitimo persecans dorsum maris. Naues igitur actuariæ per ostium ei⁹ intrãt, & romam vsq; remigio/& funibus tracta adducuntur, maiores vero ante ostium ad anchoram fluctuantes fluuialibus euacuatæ scaphis exonerantur. Plynius loquẽs de Obeliscis ita inquit. Alia ex hac cu/ra nauium quæ tyberi subuehebant, Quo experimento palam est nõ minus aquarum huic amni esse/quã Nilo/Idem in eodem Pluribus propesolus in omnib⁹ terris amnis accolitur/aspiciturq; villis: Nul/liq; fluuiorum, minus licet inclusus vtrinq; lateribus nec tamen ipse pugnat/quãquã creber/& nunquã magis aquis quã in ipsa vrbe testa/gnãtib⁹. Quinimmo vates inte ligitur potius monitor auctu semper religiosus. De moderandis vero Tyberis inundationibus Cor. Ta/citus libro primo ita scribit Actum in senatu ab Arrũcio / & Arrio an ob moderandas Tiberis inundationes verterentur fiumina, & lac⁹ per quos augescit: Auditæq; Municipiorum, & Coloniarũ legatio/nes Orantibus florentinis vt Clanis solito alueo demotus/ in amnẽ Arnum deferretur/idq; ipsis perniciem afferret. Congruentia his In/terãnantes disseruere, pessum ituros fæcundissimos italæ campos / si amnis Nar(id enim parabatur)in riuos deductus superstagnauisset. Nec Reatini silebant, Velini lacum qua in Narem diffundit obstrui recusantes/quippe in adiacentia erupturum/Optime rebus mortaliũ consuluisse naturam, quę vt sua ora, suos cursus/atq; originem ita fi/nes dederit, Cicero in Epistolis ad Atticũ libro. iiii. sic inquit. Rea/tini me ad sua tempora duxerunt/vt agerem causam contra Interãna/tes apud Cos & decem legatos/ꝙ lacus Velinus a. M. Curio emis/sus: qui interciso mõte in narẽ defluit. Ipe aũt tibris Tot⁹ est nauigabi lis/pręterquã intra vrbẽ/inter põtẽ Sixtũ/& põtẽ marmoratũ/ vbi cõ/citatior labitur, & vbi nũc Molẽdinorum machinæ cathenis ferreis ad ripas alligatæ, fluitant/Belissarii(vt tradit procopius)inuentum, Intercisis/bello gothico/aquęductibns: & ostiensi porta ab hostibus occupata, interceptoq; omni comeatu. Apud priscos seruorum erat

Naues actua riæ

Tiberis auctu semp religio sus.

Clanis flu.
Arnus flu.

Lacus Velini

Belissarii in/uentum.

hoc opus Recentiores vero aquarias molas inuenerunt, de quibus Palladius ita tradit Si aquæ copia est/ita debere formari, vt constitu/tis aquariis molis/sine animaliũ vel hominũ labore fruméta frágátur Erãt apud veteres aluei & riparum tiberis curatores vt nuper effossus lapis in ripa flu. iuxta põtẽ vaticanũ cũ huiusmodi inscriptiõe ostẽdit. EX AVCTORITATE IMP. CAES. VESPASIANI P.M. TRIB. POT. IIII IMP. X. PP. COS IIII V CENSOR. C. CALPETANVS RANTIVS QVIRINALIS VAL. CESTIVS CVRATOR RIPARVM ALVEI TIBERIS TERMINAVIT. P.R. PROX. Item in altero lapide nuper effosso erectoq; ante. S. mariam transpontinam.

Curatores aluei & riparũ tyberis.

Ex auctoritate Imp. Cæsaris diui neruæ f. neruæ traiani
Aug. Germ. pont. max. trib. potest. V. Cos iiii. PP.
Ti. Iulius ferox Curat. aluei & riparum tiberis & Cloac. vrbis termi nauit ripam R.R. prox Cipp. p. xxv.

Nam in ripa flu. ob numinis reuerentiã non ædificabãt apud veteres.

De pontibus supra tyberim, & eorum conditoribus.

Exigebat ordo, vt a ponte miluio, qui prior, ac superior in alueo tyberis occurrit inchoaretur. Sed quoniam põs sublicius primus ab Anco Martio rege conditus super alueum tyberis/ab eo incipiendũ esse censui. Sunt autem pontes octo/Sublicius. palatinus. fabritius. Cestius. Ianuelensis. Vaticanus. Elius. & Miluius. duobus tantum nũc dirutis Sublicio, & Vaticano. Quos omnes pręter Sublicium Totilas demolitus est. Nam prius trabibus cõpactis/aut paruis lyntribus tyberis alueus tranabatur, addito tandem vrbi proximo auẽtino monte: primus Ancus rex ad ima eius pontem/ ex Sublicibus lignis compegit, vnde Sublicius dictus. fuisse tamen & põtem sacrum ante vrbem conditam scribit Dionysius/cum inquit Nam cum per cędes hominum Saturno sacrificaretur ad placandam dei iram, hoc more sublato ab Hercule, factum est/vt pro hominibus/qui in tyberim deiiciebantur simulachra eorum Sirpea deiicerent/quos Argeos vocabant. Creditur ibi ante fuisse, vbi postea sublicius/vel idem põs argumento est, q; etiam inde simulachra Sirpea eodem more in tyberim deiecta scribit. M. Varro/cũ inquit Argei fiunt ex Sirpeis virgultis simnlachra hominum, & quot annos e ponte sublicio a sacerdotibus iaci solent, Ouidius in fastis Tum quoq; priscorum virgo simulachra virorum Mittere roboreo Sirpea ponte solet.

Põtes tyberis viii.

Pons sublicius ligneus.
Pous sacer.

Simulachra Sirpea

Argei quid?

De ponte Sublicio & eius cognominibus.

Sublices qd?

Horatius Co/cles.

Pōs Aimilius qui & pós la/pide9 dici9 ē.

Pōs marmo/ratus.

Sexagenarii ī tiberim e pōte deiecti.

¶ Pons Sublicius ad radices Auentini/iuxta naualia. Extát adhuc vestigia in medio profluēte/ab anco Martio primū cōdit9, & Subli/cius dict9/a sublicib9 lignis, qb9 cōpact9 erat. Sublices enī līgua vol/sca magnę trabes vocátur. Pōs sine ferreo clauo cōstructus, ita vt de/posita cōtignatiōe eximanť trabes sine fultura, & reponanť. Quē pōtē Horatius Cocles/in bello porsenæ / īpetū hostiū solus sustinēs/a ter/go intercidi iussit, ipseq; armatus/natās ad suos se recepit, Grata erga tātā virtutē Ciuitas fuit. Statua in Comitio posita agri quātū vna die circū arauit datū. Eūdē pōtē postea Aimilius lepidus prætor lapideū fecit, vnde lapideus/& Aimilius ab eo nuncupatus dicitur, qui post/ea tiberis in vndationibus lęsus a Tiberio cæs. restitutus. nouissime vero Antoninus pius, marmoreum fecit, vnde pons marmorat9 vsq; in hodieruum diem dictus est. Erat enim pons eminentissimus, vnde facinorosi pręcipitabātur/sicut antea sirpea simulacra. Iuuenalis Sat. vi. Cum tibi vicinum se prębeat æmilius pons. per quem & helioga/bali imp. Cadauer anēxo pondere ne fluitaret in tyberim abiectū est ne vnquā sepeliri posset. vnde etiā multi mar tyres deiecti sunt. ferunt post incēsam a Gallis vrbē ob in opiā pręsertim cibarioꝝ decretū vt sexagenarii e ponte sublicio in tiberim deiicerentur/q; in vtiles essent patriæ defendēdæ/vnde depontani sexagenarii dicebanť. & vnū fuisse seruatū pietate filii/in cui9 psona pater cōsilio suo plurimū adiumētū rei p. attulit. Ita olim creditum est. Sed veritas sub allegoria latet/nā sexagenarii a Suffragio repellebantur & ita eos pōte deiici solitos fa/bulati sunt/qui videlicet olim erat in septis vbi suffragia ferebantur.

De ponte nunc. S. mariæ.

Pōs Seatori9; Qui & Pala/tinus. M. Fuluius.

¶ Quoniā nō videbatur satis esse vnū pōtē crescēti magis/magisq; indies vrbi, cogitauerūt & alios extruere/atq; paulo supra Sublicīū, alterū cōdiderūt, Senatoriū noīe/a Senatorib9/siue palatinū/a ppin/quo palatino mōte/vñ pximū erat iter ī Tusciā. M. fului9 inqt liuius maioris vsus locauit portū, & pilas pōti ī tyberi, qb9 pilis fornices p9 aliquot annos, p. Scipio/&. L. Mumi9 Cēsores locauerūt īponēdos. Est enī pōs multiplici fornice cōpactus/ad excipiēdos bifidos pxīę īminētis Insulæ alueos, Qui pōs hodie dr. S. Mariæ/a ppiquo eius vetustissimo fano/Pudicitiæ prius/nunc vero. S. mariæ ægyptiacę.

De duobus pontibus insulæ tyberinæ fabritio & Cestio.

Insula Iouis lycaonia

¶ In mediis tyberinis fluctib9 assurgit Insula iouis lycaonia siue ty/

berina Aesculapio sacra/duob⁹ pōtib⁹/velut duob⁹ brachiis munita fabritio, Cestioq;/ē aūt pōs fabritius/q insulā vrbi cōiūgit Horatius Atq; a fabritio nō tristē pōte reuerti dictusq; hodie pōs iudęus ab acco lis ei⁹ loci iudęis. dr̄ ēt pōs q̄tuor capitū a q̄tuor marmoreis simulacris q̄drifrōtib⁹/ī pōtis aditu collocatis, Quē pontē M. lepidū/& . M. Curiū struxisse titul⁹ ī pōte ab vtroq; latere forinsec⁹ oñdit. Ab altera vero īsulæ p̄te occurrit pōs cęsti⁹/qui tyberinā regionē īsulæ cōnectit Quē Valētinianū/& Valētē instaurasse inscriptiōes a dextris/& sini/stris oñdūt. dr̄ & pōs insulæ/siue. S. bartolomei a ꝓxīo eius templo.

Fabritii. Ponus inscri/ptio

Cęstii pontis titulus

De ponte Syxto siue ponte rupto.

Qui nūc vocat̃ pōs Syxtus/a Syxto iiii. pōt. max. ex mulctatitia pecunia nuprime īstauratus/apud veteres vocabat̃ Ianuclēsis/a ꝓxīo ianiculo/sicut ab aurelia via vel porta pōs aureli⁹ nūcupat⁹: postea ci/uilib⁹ bellis excisus pōs rupt⁹ dict⁹ est. Syxti deīde munificētia sum/ptuosissime īstaurat⁹/sicut plęraq; alia vrbis loca/ac tēpla/aut noua/fecit/aut vetera instaurauit. Nā Iobilei anno/qui eo pōtifiçe celebrat⁹ est M.cccclxxv. ferdināđ⁹ Siciliç rex romā/veniēs aploꝝ limina vi/sitatū/psuasit ei vt vias vrbis dirutis porticibus ac viaꝝ flexibus q̄bus occupabat̃/laxiores fieri/ac lateritias/vnde designatis vicoꝝ/& viarū magistris/vrbē a veteri situ/ac cęno/prim⁹ oīm pont. vēdicauit/ Eo tū incipiēte/cęteri secuti sūt. vñ vrbs priscā resūpsisse vr̄ pulchritudi/nē, ac nitorē. Est enī pōs hodie oīm pulcherrim⁹/ac satis frequēs ma/gnā vrbi prębēs cōmoditatē/Inter hūc/& pōtē vaticanū/p oras tybe/ris ītra vrbē Iuli⁹ ii viā Iuliā de suo noīe vocatā/funiculis regularib⁹ ad amussim directam nuperrime excitauit/vbi magnifica nunc ædefi/cia continenter a variis extruuntur.

Pōs ianuclēsis velle Aurelia/nus.

Iulius n. viam iuliam desi/gnauit.

De ponte vaticano.

Extāt adhuc fūdamēta pōtis vaticani ī medio tiberino alueo iuxta hospitale. S. spūs/qui iūgebat olī vrbē cū vaticano vñ nomē accepit/hic ēt triūphal̃ pōs fuisse dr̄ cū porta/ac via triūphali/q ī capitoliū vsq; ꝓtēdebat̃/vt Iosephus/ac diu⁹ hieronym⁹ scribūt/p quē/nisi nobiles/vt fert̃/īcedebāt/quē Iuli⁹ ii. īstaurar̃ decreuerat/& viæ iuliæ cōnectet̃

Pons trium/phalis.

De ponte Castelli, & mole hadriana.

Imminet huic q hodie vocat̃ pōs Castelli/a Castello. i. arce ꝓxīę molis hadrianæ/& pōs. S. Angeli/ab angelo q aliqñ ī ea mole visus est. Apud veteres aūt pōs ęli⁹ dict⁹ est/ab ęlio hadriano Imp q eū pō tē iuxta molē sui sepulchri excitauit/de quo ęlius Spartian⁹ fecit inq̄t

Pons Castelli Aelius hadria nus. Imp. Moles hadria na.

Sepulchrum hadriani

& sui nominis Sepulchrũ iuxta tyberĩ, ea de causa, vt p põtẽ trãseũtes Propius molẽ aspicerẽt/positam e regione Mausolei/quod August⁹ fecerat/Iam enim Augusti monumentum repletũ erat, neq; quisquã amplius in eo sepeliebatur. & ipse primus Hadrianus in ea, quam ipse extruxit mole/sepultus dicitur. vbi ipsius cineres/& omnium Anto/ninorũ post eum conditi, vt incisæ marmoribus inscriptiões, & Epi/taphia illic hodie q; ostẽdũt. Erat olim tota ea moles extrinsecus mar/moribus ĩcrustata/vt adhuc signa apparẽt. Q̲ua hodie Sũmi. pont. pro præsidio vtuntur. Est enim moles ampla, rotũda, solida, & in ex/pugnabilis, Q̲uã primus oĩum Boinfacius eius noĩs Viiii. munire cępit, deinde Cæteri pont. secuti sunt, Alexander vero. vi. eam/fossa, aggere/propugnaculis, tormentisq; bellicis, & pręsidialibus excubiis accuratissime muniuit, locũq; ampliauit, occultumq;/ac pẽsile exco/gitãs iter per proxima burgi. S. petri mœnia/vsq; ad ædes vaticanas deduxit, quo tutior sine arbitro/exploratis prius latebris/cũ libuisset clauculum gestaretur, Quem locum erudiores vocãt molem hadria/nam Neoterici Castellum. i. arcem. S. Angeli q; in eius apice aliqñ visus fuerit Angelus Michael cruentatum gladium in vaginã cõuer/tens, cum illac Gregorius magnus iter haberet comitãte Clero, po/pulo ro. ad. S. petrum vrbem sacris rogationib⁹ quas gręco vocabu/lo letanias vocãt, lustraturus, Extat ĩn loco sacellum, vbi pictura res gesta conspicitur. Dictaq; est etiam arx Crescentii/a Crescentio quo dam factioso duce/ex oppido Nomento, qui illam in suam potestatẽ redigens/occupauit, diuq; tenuit/donec Theutonicorũ fidei, qui illã obpugnabant/se committens/ab illis confossus/crudeliter trucidat⁹ est/Q̲uam molem procopius/bello gothico optime describit/cum inquit. Hadriani quondam Imp. Sepulchrum, velut molis, & arcis monumentum/extra portam Aureliã/iactu lapidis impositũ. Prim⁹ eius ambit⁹ quadrati figurã habet. cõstat enim tot⁹ ex marmore pario summa artificum diligẽtia ædificatus, in medio vero huius quadrati rotũda moles esurgit/excelsa altitudine, & tãta/vt suprema eius parte area sit, cuius diameter vix iactu lapidis transigit. Q̲uã molẽ bellis/sarius occupãs/pro arce, & præsidio contra gothos vsus est, Erant in summa parte vndiq; magnæ statuæ hoĩm/equoꝝ, quadrigaꝝ/excellẽ ti artificio cõfectæ, Has partĩ integras milites demoliti/ptim cõfra/ctas in hostes deiecerũt, ita tot artificũ opera & labores, & Sepulchri ornamenta paucis horis militum malignitas absumpsit. Q̲uorum

Cineres Antoninoꝝ cũ titulis & epitaphiis.

Moles marmore pri⁹ circunquaq; exornata.

Bonifaci⁹ ix.

Alexander. vi.

Gregori⁹ primus.

Arx Crescẽtii.

Procopius

Molis hadriani prior forma & ornamẽta.

Bellisarius patritius.

Statuarũ confractio

fragmenta quędam, & capita statuarum erui e profunda tellure vidi/ Alexan. vi. molem ipsam altissimis vndiq; fossis muniēte. Pōtem q; ipsum Nicolaus. v. expeditiorem reddidit sublatis quibusdam Casu lis/quę pōtem occupabant/ Iubilei anno Mccccl. cum quadam die multitudo magna/viso sacro sudario/facta obuiam quadā mula/cum neq; venientes, neq; redeūtes ob in sequētem turbam cedere possent. Plurimi illic a multitudine mortalium/vel equorū calcib⁹ oppressi. multi a lateribus pontis influmen cadentes vndis periere, Quorum causa duo illa marmorea sacella spherica in aditu pontis (quę adhuc extant) excitata sunt. Postea vero Alex. vi. expedissimum peregit illic iter, sublata augustissima porta/ inter pōtem, & molem, altera multo ampliore paulo vlterius excitata. ferroq; munita.

Pōs Castelli.

Duo sacella sphærica i adi tu pontis.

De ponte Miluio siue moluio & de pontibus Anienis.

¶ Extra portam flumētanā/ad. ii. prope lapidem in via flāminia oc/ currit pons Miluius, siue moluius, cuius etymologiam non repperi. quē ab alite miluio dictū putarem/nisi etiā molui⁹ vocaret. Hic sol⁹ nūc extra mœnia vrbis/a Scauro/vt tradit amian⁹ Marcellin⁹ extru/ ctus. sępi⁹ euersus, sępius instauratus/nihil ex veteri structura retinet/ pręter fundamēta. In quo ponte (vt Sallustius scribit) M. Tullii Ci/ ceronis cōsulis vigilantia/legati Allobrogum/nocte intēpesta, inter/ ceptis de industria litteris/ depręhēsi sunt/& patefacta. L. Catilinæ cō tra patriā pernitiosa cōiuratio est. Sūptūq; de cōiuratis supliciū, libe/ rataq; vrbe primus omniū pater patriæ appellatus est. Apud eūdem pontē Cōstantinus magnus Imp. Maxētiū tyrānū Maximiani filiū/ magicis artib⁹ deditū militari strategemate/materia/ac nauib⁹ supra tyberim dispositis/fluuio submersum superauit. Nam cum eū diuer/ sis oppugnasset pręliis, cōspecto demum in æthere crucis vexillo cla/ mātisq;/voce audita EN TV TO NICA in hoc vince, vt tradit historia terparrita profligauit. Cuius victoriæ extat hodie triumpha/ lis arcus iuxta Collosseum.

M. Scaurus.

M. Cicero cō sulis.

L. Catilina

Maxētius ty/ rannus.

¶ Extant & extra vrbem in Aniene fl. pōtes quatuor/Selari⁹, No/ mentanus Māmęus & lucanus. Salarius in via salaria vbi huiusmodi carmina marmore incisa leguntur.

Anienis flu. pontes Sala/ rius. Nomē/ tan⁹ Māmę⁹, Lucanus.

Quam bene Curbati directa est semita pontis
Atq; interruptum continuatur iter.
Miramur rapidas subiecti gurgitis vndas
Et lubet iratæ cernere murmur aquæ.

Ite igitur faciles per gaudia vestra Quirites:
Et Narsin resonans plausus vbiq; canat.
Qui potuit rigidas Gothorum subdere mentes:
Hic docuit durum flumina ferre iugum. post hũc nomentanus pons via nomẽtana Mam ęus via tyburtina/ab Ant. pio extructus/ postea a Mamęa Alex. Imp. matre instaurat⁹. pós Lucan⁹ iuxta tybur / vbi sperica visitur moles cum incisis litteris. Ti. plaucio. M. faun Silua/no. & quę secuntur. lege librum epitaphiorum.

De Aquęductibus & eoꝝ cõditoribus, & aquarũ qualitatibus.

¶ Quoniã de tyberi & põtib⁹ eius satis dictũ est. Placet iã de aquæ/ductib⁹ dicere. Vnde Strabo/ vrbem ro. inquit nõ delectu/sed neces/sitate cõditã esse patet, quę prima supra ostiã in mediterranea ea sola super tyberim iacet/ in mõtib⁹ prius cõdita/cęteris reb⁹ abũdãs/ pe/nuria tm̃ laborabat aquarũ. Qua de causa cogitauerunt illi verteres aliũde, quomodo cũq; aquas in vrbẽ deducere/ Nã cũ Roma parua ac parum populosa in principio sui esset, & quasi accola tyberis/satis erat ei tyberina aqua: ac fontes, qui circa Capitolium, & palatiũ orie/bantur. frontinus item/ Romani inquit ab V. C. per annos cccxlii. contenti fuerunt vsu aquarum, quas ex tyberi, & puteis/ vel fontibus hauriebant. Habuit Roma etiam familiam/ quę tuebatur aquæduct⁹ Castella, & lacus, hãc Augustus hęreditatem ab eo sibi relictam pu/plicauit, adeoq; aquarum seuera lata lex/ vt agri/qui aqua publica cõ/tra legem essent irrigati/publicarentur. At postquã ambitu, & popu/li magnitudine supra quã dici põt, creuit, paulatim a Tyberi reces/sit/ea pars/ quę plurimum distabat/propter interuallum, & incõmo/dum aquæ penuria laborauit, Decretũ est finitimas aquas per aquæ/ductus, & formas in vrbem deducere, Quandoquidem aqua non poculis tantum, sed pluribus mortalium vsibus necessaria esse videre/tur. Primus omnium Appius Claudius ex agro lucullano quem tu/sculanum putant/ vt tradit frontinus arcuato opere in vrbem deduxit Quamuis Ancus vnus ex regibus aquam martiam in Capitolium deducere excogitauit, Eam postea. Q. Martius in sua pretura dedu/xit/a quo nomẽ accepit de qua plyni⁹ /dicant ĩquit inuictã miracula, quę. Q. Marti⁹ rexfecit/ is iussus a Senatu aqꝝ Appiæ, & Anienis tegl'a duct⁹ reficere nouã a noĩe suo appellatã/cuniculis p mõtes actis ĩtra præturæ suæ tp̃s aduxit. Iuli⁹ frõtin⁹ Curator aqꝝ, de q̃b⁹ libellũ ad diuũ Neruã Imp. scripsit/aq̃s vrbis sua ætate nouẽ tm̃ fuisse tradit

Seuera aqua/rum lata lex.

Appius Claudius.

Anc⁹ Narci⁹.

Q. Marci⁹ cognomẽto rex.

Iuli⁹ frõtinus

Sextus vero Rufus, qui frontino posterior fuit Diocletiani Imp. tē/ poribus Aquas xix. cōmemorat, vnde ob aquarum copiam vrbem dicit a veteri infamia purgatam, quę tribus mensibus anni dicebatur pestilēs. & in singulis aquis appositæ erant inscriptiones, que nūc abo/ litę sunt quę tantū hodie extant in Martia. Claudia, & virginia. Strabo libro v. ita tradit. Tanta autem per aquęductus aquarum vbertas influit, vt per vrbem atq; Cloacas ānes inundare videātur: & vniuer/ sæ propemodum ædes subterraneos meatus, siphones, ac fistulas vn/ dosas habeant. Quorum accuratissimam diligenliam. M. Agrippa egit perpetuus aquarum curator, Qui vrbem plurimis aliis ornamē tis adornauit. Idemq; in ædilitate sua Virginia aqua, Cæterisq; cor/ riuatis / atq; emendatis Lacus septingētos fecit, fontes. C. V. Castella Cxxx. Complura etiam cultu magnifica / & operibus omnia annuo spatio / gratuita prębuit Balnea Clxx. quę nunc romani ad infinitum auxere numerum. Siquis aquarum abundantiam in publico balneis / piscinis Euripis Domibus / hortis / villis / Spatiaq; venientium extra/ ctos arcus, conualles, æquatas fatebitur nihil magis mirandum fuisse in toto terrarum orbe. Aquarum vero celeberrimæ Martia. Claudia Appia, Virginia, Anio nouus, & Anio vetus, Iulia, & Tepula. Pręterea sciendum est eminentium aquæductuum aquas omnes influxis/ se olim in vrbem per congruētia loca iuxta portam neuiam, latinam, & pancratianam. Quia per has tantum iusto ęqui librio formæ dedu/ cebantur super terram vt adhuc illarum vestigia apparēt / quędā vero per subterraneos cuniculos vt aqua virgo / & aqua Iuturna / Quinq; erant olim aquęductuum altitudines in omnem partem vrbis. Altis/ simus Anio nouus, proxima Claudia / deinde Iulia / Tepula / & mar/ tia: Vrgente necessitate Anio nouus cęteris subueniebat / quia altissi/ mus erat. Aquęductus / qui a sexto ab vrbe miliario ducebātur / ex la/ pide quadrato erant. Aquæ vero omnes intra vrbem diuidebant per regiōes. Erat & Castellum receptaculum quod aquam publicam su/ scipit / ex quo fistulis aqua ducitur. Cum itaq; ductus aquarum ad via rum diuortia / vel regionum vrbis fines perducti erāt Castella in for/ marū summitate habebāt, ex quibus aqua per digitos / vncias / & mo/ dulos ædificiis / operibusq; / & muneribus publicis / ac priuatorū vsib' diuidebantur. In solo autem lacus erant alia aquarum receptacula, ex quib' cum romanæ plebis, & fullonum / Coriariorum / aliorūq; opi/ ficum necessitatibus satisfieret / tum horti irrigabantur.

Sex. Rufus.

M. Agrippa perpetu' aqę curator.

Aquarum ce/ leberrimæ.

Aquęductuū altitudines.

De aquęductu aquæ Aquæ Appiæ.

Appius Claudius
Aqua appia.

¶ Appiam primam in vrbem deductam satis constat/quę. M. Valerio max. p. Decio Mure Coss. anno xx. post initium Sanitici belli inducta est ab Appio claudio Censore/qui & viam appiam a porta capena/Capuā vsq; muniendā curauit. Concipitur appia in agro lucullano/via prænestina inter miliarium sextum / & octauū/a diuerticulo sinistrorsus: habet longitudinem a capite vsq; ad Salinas / qui locus est ad portam trigeminā. Riuus eius sub Cælio mōte, & Auentino actus emergit/extant adhuc vestigia quędam ad radices mōtis iuxta hippodromum campi testacei & altera ad proximum arcum septem vesp. vbi desinebat ad proximas Salinas. Nec appia / nec virgo nec Alsietina piscinas habent sub hortis lucullanis finiuntur in campo martio secundum fontem Scipionum author frontinus. Inter latinam olim & appiam viam duo altissimi aquæductus in vnum influebant/& iterato dirimebantur vt tradit procopius, extant adhuc signa inter proxima vineta.

Horti luculla ni.

De Aqua martia, & eius bonitate.

Aquę martiæ bonitas.
Fōs Piconia.
Anc9 Marci9.
M. Agrippa.
Lacus fucin9.
Aqua Traiana.
Aquaę diuersus vsus.

¶ Clarissima aquarum omniū toto orbe frigoris salubritatis q; palma/pręconio Martia est inquit plynius inter reliqua deum munera vrbi tributa, vocabatur hęc quondam aufeia, fons autem ipse Piconia. oritur in vltimis montibus pelignorum/transit Marsos, & fucinum lacum Romam non dubie petens, mox specu mersa in tyburtina se aperit, Primus eam in vrbem auspicatus Ancus Martius vnus ex regibus. Postea. Q. Martius rex in prætura deduxit, Rursus q; restituit. M. Agrippa. Strabo vero hanc e fucino emanasse scribit/ cum inquit, Cæterū e fucino lacu/aquæ martiæ fontes emanare, quę rigatiões romæ propinat, quęq; reliquas super aquas properatur. frōtinus eam dicit via Valeria ad Milliarium xxxiii. & suo tempore in Auentinum a Traiano deductam & Traianam fuisse dictā, Qui etiā scribit singulas aquas ita cōstitutas/vt Martia tota potui seruiret: reliquæ vero aliis vsibus assignarentur, Plynius autem tradit Aquam martiam natationi virginem vero tactu pręstitisse. In supplementum martiæ quoties siccitates ageret, auxilio aquæ eiusdem bonitatis Augustam opere subterraneo perduxit/vsq; ad martię riuum, quę ab inuentore vocatur Augusta, nascitur vltra fontem martiæ/cuius ductus donec martiæ accedat efficit passus Dccc. Ingrediebatur olim martia iuxta portam maiorem/extat adhuc eius formę vn9 fornix via qua

itur extrinſecus ad ędem. S. Laurētii extra muros/& per mœnia nūc vrbis/quę ſunt in eius aquęductu trāſit ſuper portam taurinā ſiue. S. Laurentii/vt in interiore eius portę fornice extant pedales litterę in vtroq; frontiſpicio/cum inſcriptione trium Imp. Aug. Cæs. Aurelii Ant. pii, & Titi Veſpaſiani.

Martiæ aquæ Inſcriptiões.

¶IMP. CAESAR DIVI IVLII. F. AVGVSTVS PONTIFEX MAXIMVS COS. XII. TRIBVHIC. POTESTAT. XIX. IMPE. XIIII. RIVOS AQVARVM OMNIVM REFECIT.

IMP. CAESAR. M. AVRELIVS ANT. PIVS FELIX AVG. PARTHIC MAXIMVS BRIT. MAXIMVS PONTI. M. AQVAM MARCIAM VARIIS KASIBVS IMPEDITAM PVRGATO FONTE EXCISIS ET PERFORATIS MONTIBVS RESTITVTA FORMA ADQuiSITO ETIAM FONTE NOVO ANTONINIANO IN SACRAM VRBEM SVAM PERDVCENDAM CVRAVIT.

IMP. TITVS CAESAR DIVI .F. VESPASIANVS AVG. PONT. MAX. TRIBVNICIAE POTESTAT. IX. IMP. XV. CENS. COS VI . DESIG. II . RIVOM AQVAE MARCIAE VETVSTATE DILAPSVM REFECIT ET AQVAM QVAE IN VSV ESSE DESIERAT REDVXIT.

¶Ab hac porta diuertēs vetus marciæ aquæ ductus/per campū exquilinum (extant. n. ad huc ſigna) ad thermas primum diocletianas deinde in proximos colles viminalem & Quirinalem deſcendebat, vt meminit Martialis.

De aquęductu. & fontibus aquæ claudię.

¶Calicula altero imperii ſui anno/duos ductus inchoauit, q; opus Claudius perfecit, dedicauitq;, Alteri qui ex fōtibꝰ cęruleo, & Curtio deducebatur claudiæ nomē datum, nam claudia inuenta, & adducta eſt a Claudio Cæs. Hæc bonitatę proxima martiæ. Claudia concipitur via Sublacenſi/ad miliarium xxxv. fontibus duobus ampliſſimis/Ceruleo, & curtio, tantæ bonitatis/vt martiæ quoq; auxilio ſit quoties opus fuerit finitimus Claudiæ arcus iuxta hortos plancianos inde in vſum vrbis fiſtulis deducitur, partim ſui Claudia prius in arcus, qui neroniani vocantur, hi directi per Cęlium mōtę, iuxta tem

Claudiꝰ Imp. fōtes Curtiꝰ & Cæruleus.

Arcus Neroniani.

plum diui Claudii terminantur, modum, quem cæperunt / aut circa ipsum montem, aut in palatium, Auétinumq;, & transtyberiná regionem demittunt. Extant in vtroq; monte signa / Tradunt partem eius aquæ in capitoliũ vsq; deductam ab Ant. vt (aiũt) caracalla, vt cubitales lateritia q; litteræ ostédũt a fronte hospitalis. S. Thomæ / de torto aquæductu in capitolium vsq; / extant adhuc ruinę formarum in palatium vsq; / sed in proximo arcu nuperrime detectę litterę huiusmodi. P. Cor. P. F. Dolabella C. Iunius. C. f. Silanus flamen martial. ex S. C. faciũdum curauerunt / Idemq; probauerunt. Quã quidé aquã suo tempore frontinus in Auentinum a Traiano deductam Traianã fuisse dictam vt in ruinis Thermarum decii effossum marmor osten/dit, extat pars aquęductus iuxta. S. priscã. Visitur aquæ simulacrum Marforio simile in nomismatib⁹ traiani. Sed redeo ad Claudiũ. De quo Suetonius opera inquit magna potius quã necessaria quã multa perfecit, sed vel pręcipue aquæductum a Caio inchoatum / aquæ claudiæ gelidos vberes fontes, quorũ alteri Ceruleo alteri Curtio, & Albudino nomé / simulq; riuũ Anienis nouo, lapideoq; opere perduxit / diuisitq; in plurimos, & ornatissimos lacus, Plyni⁹ libro. xxxvi. nat. hist. Vicit inquit antecedentes aquarum ductus nouissimum Impendium operis inchoati a Caio, & perfecti a Claudio, Quippe lapideã excelsitatem omnes vrbes, & montes ęquantem, vt lauacra impleret Curtios / atq; ceruleos fontes aductos / erogata ad id opus Talentum / sexaginta milia, Influebat olim aqua claudia iuxta portam nunc maiorem incuius frontispicio interius & exterius extant inscriptiões cubitalib⁹ litteris lapide incisæ / Triũ Imp. Claudii. Vesp. & Titi filii.

Ant. Caracalla

Inscriptio.

Aqua traiana.

Curtius cęruleus & albudinus fontes.

Lapidea excelsitas.

Aquę claudie inscriptio.

¶TI. CLAVDIVS DRVSI. F. CAESAR AVGVStus GERMANICVS PONT. MAXIM. TRIBVNICIA POTESTATE XII. COS. V. IMPERATOR XXvii. PATER PATRIAE AQVAS CLAVDIAM EX FONTIBVS QVI VOCABANTVR CAERVLE⁹ ET CVRTIVS A MILLIARIO. XXXXV. ITEM ANIENEM NOVAN A MILLIARIO. LXII. SVA IMPENSA IN VRBEM PERDVCENDAS curauit.

¶IMP. CAESAR VESPASIANVS AVGVS. PONTIF. MAX. TRIB. POT. II. IMP. VI. COS. III. DESIG. IIII. PP. AQVAS CVRTIAM ET CAERVLEAM PERDVCTAS A DIVO CLAVDIO ET

POSTEA INTERMISSAS DILAPSAS QVE PER ANNOS NOVEM SVA IMPENSA VRBI Restituit
¶ IMP.T.CAESAR DIVI.F. VESPASIANVS AVGVSTVS PONTIFEX MAXIMVS TRIBVNIC POTESTATE.X.IMPERATOR XVII.PATER patriae CENSOR COS.VII. AQVAS CLAVDIAM ET ANIENEM PERDVCTAS A DIVO Claudio ET POSTEA A DIVO VESPASIANO PATRE SVO VRBI RESTITVTAS CVM A CAPITE AQVARVM A SOLO VETVSATE DILAPSAE ESSENT NOVA FORMA REDVCENDAS SVA IMPENSA CVRAIT.

DE Aniene veteri & eius qualitate.

¶ .M.Curius dētat⁹ censor cū.L.Papirio Anienis/qui nunc dicitur vetus/aquam in vrbem deducendā curauit ex manubiis de pyrrho captis. Item post biēnium actum est in Senatu de consumatione eius aquæ/tamen ex.SC.duūuiri aquam producentes creati Curius & Fuluius Flaccus locauerant/Curius intra quintum diem/quam erat duūuir creatus/decessit.gloria perductæ pertinuit ad Fuluium. Cōcipitur Anio vetus supra tybur/vbi partim in tyburtinum vsum & romam deductus, quia minus salubris/in hortorum rigationem, atq; in ipsius vrbis sordidiora extaret ministeria, Quoniā duæ Anienis aqnæ in vrbem influebant/vt facilius dignoscerenē, Anio nonus vocari cepit/alias omnes præcedit. Priori vero Anieni cognomē vetus adiectnm/Circa quartum miliarium via/qua latina in labicanam itur arc⁹ trāsit/& peruenit in regionē viæ nouæ in hortos Asinianos.

Pyrrus rex,

Quare Anio vetus & anio nonus dictus est.

DE Aniene nouo.

¶ Anio nonus sublacensi via ad miliarium xlii.sub riuo concipitur e fluuio sine pluuiarum iniuria limosus/interposita piscina/vbi aqua liquescat/superuenietibus imbribus, turbida in vrbem peruenit, iungitur/& riuus herculaneus oriens eadem via/ad miliarium xliii.e regione fontium Claudię/trans flumen/viamq;/natura purissimus/sed mixt⁹ gratiam splendoris amittit. Anio nonus cum Claudia a piscinis in altiores arcus recipiuntur/ita vt superior Anio/finitimus arc⁹ eorum pręter hortos plancianos ē inde in vsus vrbis fistulis perducitur. Riuum Anienis noui Iulius frontinus a diuo Nerua Imp. procurator aquarum constitutus restituit/& in vrbem deduxit.

Riu⁹ herculaneus.

Horti Planiciani.

De aqua tepula,& Iulia.

M. Agrippa ædilis.

Aqua tepula Aqua Iulia

Cn. Seruilius Cepio/& longinus censores tepulam ex agro lu/cullano,Romam in Capitolium ducendam curauerunt. Tepula cõcipitur via latina.xi.miliario diuerticulo dextrorsus subterra prius deinde arcuato opere Iuliæ post admixta. M. Agrippa ædilis pro/prias vires collegit,& Tepulæ riuum intercœpit Acquisitæ q ab in/uentore nomen Iuliæ datum Iulia autem reuocatis deriuationibus per quas subripiebatur Modũ suum / quãuis notabili siccitate serua/uit Iulia enim influebat cum aqua traba,quę tota Tusculanis reddi/a iussu imperatoris. Eodem anno Agrippa ductus Appiæ/Anienis,& Martiæ pęne delapsos restituit & in singulari cura compluribus salientibus aquis vrbem instruxit/ Vnde Augustus conquerentem/de inopia,& caritate vini populum seuerissima coercuit oratione. Sa/tis prouisum inquiens a genero,suo Agrippa productis pluribus a/quis/ne homines sitirent. Tepula inuenta/adductaq ab eo ẽ/Iulia ve/ro ab aureliano/vt scribit Ant. in itinerario.

De aqua virgine.

Hercolaneus/riuus.
Aqua Virgo vnde?
Ager luculla/nus.

Quare Vir/go dicta.

Agrippa cum iam tertium Consul fuisset. C. Sentio,&.SP.Lu/cretio Coss.post annum.xiii.quã Iuliam deduxerat ab viii. lapide diuerticulo.ii.mil.pass.via pręnestina,iuxta herculaneum riuum:vir/ginem in agro quoq lucullano collectam romam deduxit. Virgo autem nuncupata, q quęrentibus aquam militibus/puella virguncu/la quasdam venas monstrauit,quas secuti, ingentem aquæ modum inuenerunt ædicula fonti apposita hanc virginem pictam ostendit. Concipitur ergo via collatina palustribus locis milliario. viii. vltra anienem. sic igitur circum collectam continendarum scaturiginum/causa adiunctis quã plurimis aliis acquisitionibus venit per longitu/dinem pass.xiiii.& subterraneo cuniculo in vrbem influit. Plinius vero Idem inquit,&virginem adduxit,ab. viii. lapide diuerticulo.ii. Mil:pass.via prænestina iuxta ẽ herculaneus riuus / quem refugiens virginis nomẽ obtinuit/Virgo ideo dicta quia refugit herculaneum: qui est mas.is iam pridem vna cum aqua virgine / interrupto aquæ/ductu desiuit in vrbem Labi Ea vero aqua / quæ nunc extat retinens solum aquæ virginis nomen concipitur extrá portam pincianã,haud longe a ponte salario profundissimo labens cuniculo,per portam in/greditur pincianam,attollitur sub colle hortulorum,lapidea forma vbi huiusmodi legitur inscriptio in hortulo nunc nobilis,atq erudi/

ti uiri Angeli Colotii Antiquitatum unici amatoris.

TI. CLAVDIVS DRVSI. F. CAESAR AVGVSTVS GERMANICVS PONTIFEX MAXIM. TRIB. POTEST. V. IMP. XI. PP. COS. DESIGN. IIII. ARCVS DVCTVS AQVAE VIRGINIS DISTVRBATOS PER. C. CAESAREM A FVNDAMENTIS NOVOS FECIT AC RESTITVIT.

¶ Visitur in eiusdem. D. Angeli monumentis/ socratis statua Alcibiadem amplexantis: Iouis Hammonis/ protheiq; / & Aesculapii simulachra; Menses cum suis signis; & diis tutelaribus: mensuraq; pedis ro. multaq; fideliter adseruata / ad mensuram/ & pondera/ quæ huic sęculo lucem intulerunt. Is aquæductus iam pene collapsus / a Nicolao quinto restitutus est/ ut eius inscriptio fonti adposita indicat. Obibat olim ea forma magnam martii campi planiciem ut signa adhuc apparent/ ex testimonio etiam Ouidii in fastis cum inquit Te quoq; lux eadem turni soror æde recepit: Hic ubi uirginea cāpus obitur aqua. Quæ hodie triuiana dicitur, nec desunt qui eam traianam nuncupari uelint/ ut in eius principis etiam nomismatibus uidere licet. Nam Traianus plurimos restituit aquæductus /ac de suo nomine nuncupauit. Hęc sola aqua ex omnibus antiquis hodie in usum bibendi in urbem influit, & multos habet Siphunculos/ & fistulas ad effundēdas aquas uicinis domibus & accolis. Influebat ante hos annos uis magna aquarum/ quę curatorum negligentia/ sicut pleræq; alię/ iam desiit. Multæ præterea erant aquę ęstate deficientes/ sed multo plures superinductæ/ ut scribit Sex. Rufus. Iulius uero frontinus ita tradit Arcus altissimi subleuati quibusdam locis centum nouem pedes: tot aquarum tam multis necessariis molibus. formarum enim demolitionem duabus ex causis accidisse cernimus ex uetustate & barbarorum sæuitia, Sed Theodoricus qui fuit primus Ostrogothorum rex mœnia urbis Theatra, Palatia, Thermas, Cloacas/ & aquarum formas instaurauit/ Quasdam iam labi desinentes aquas Hadrianus papa primus restituit, præsertim aquā Iuliam a. xii. lapide/ uia latina / restitnit & aquam Claudiam cuius aquæ partem in baptisterium lateranum deriuauit. Restituit & aquā uirginem, & quosdam magna impensa aquæductus uetustate & hostium maleficio collapsos / Alsietinum ex lacu alsietino uia claudia milliario. xiiii. ab Augusto antea in hortos, & Naumachias in transtyberinam regionē deductum/ quod esset in salubris / Restituit & Sabatinā

Formarum ruina unde.

Theodoricus rex.

Hadrianus Papa prim.

a Sabatino Angulariæ lacu. Cuius aqua idē Pontifex in basilicam. S. Petri ad usum Sacerdotum, & lauandos pauperum pedes in cœna domini. Quarum quidem aquaꝝ adhuc extant duæ ruinosæ formæ extra portam. S. pancratii a dextris nunc/& sinistris eius uiæ, fuerunt & aliæ uel ab inuentoribus, uel ab his qui eas deduxerunt/nuncupatæ, ut Aurelia Traiana/a Traiano inuenta,& deducta/septiminiana a septimio/ Alsietina a Claudio cęs. Drusia a druso, Alexandrina ab Alexandro inuenta/& deducta. Iulia ab Aureliano. A colore ut Cerulea/a tepore/ut Tepula, ab algore/ut alsietina. a loco, ut Ciminia / Sabatina. Scaturit adhuc in uelabro fons aquæ Iuturnæ, quæ olim faciebat lacum in foro ro. iuxta templum uestæ, ubi nunc est ædis. S. Siluestri in lacu / siue S. Mariæ liberatricis, quæ de torto aquæductu hodie in foro boario profundo scaturit fonte ad usum lauandi tantum. Hæc aqua apud ueteres habebatur salubertima de qua. M. Varro. Nympha inquit Iuturna, quæ iuuaret, itaq; multi ægroti propter id nomen aquam petere solent, Habet præterea urbs Roma, ut ubicunq; terra altius effodit̄ statim uis aquæ ingens scaturit/intra urbem potu ingrata, extra urbem uero potabilis.

Aquarum nomina.

Fons Iuturnæ.

Nympha Iuturna.

De Thermis & earum Conditoribus.

❡Thermæ originem habent græcam, quia calida erant loca, capacissimaq; pauimentata/ & concamerata lauandi, sudādiue usibus cōstituta porticus: & areę amplissimę, & expatiantia tecta, contignationes: pauimenta, & lithostrota diuersoꝝ marmorum nitore conspicua, & opere tectorio, uel marmoreis tabellis incrustati parietes, ubi columnæ amplissimę ingentes absidas sustinebant, grandi mole, profusissimo sumptu, latis specularibus, ueteri structura/atq; arte cōstitutæ, ut adhuc in thermis diocletianis spectare licet. fiebant autem potius ad obstētationem/ q̄ ad lauandi usum tam in sano opere, in modumq; prouinciarum extruebantur Nam in principio balnea tantum, & lauacra in usu erant, ut scribit Vitruuius. Thermę autem posteritatis causa a principibus cōdebantur. Nam pro magna parte ab Imperatoribus constructæ sunt. Cum non ante id tempus ante auroram paterent, & cludebantur ante solis occasum. Postea omnibus horis, magna cum rerum licentia, & lasciuia, ubi promiscuę lauabantur, ac septies in die. ubi etiam comedebant, & bibebāt, ut de Cōmodo Imp. scribit Iul. Capitolinus, cū antea separatim, postea confuse lauabantur. Quibus publicatæ siluæ, & oleū ad lumina gratuitū. fuerunt enim thermæ in urbe celebres Agrippinæ

Thermarū ornamenta.

Neronianę. Alexandrinæ Titianæ Diocletianę. Cõstantianæ, Gordianæ, Traianę, Cõmodianæ, Decianę, Nouatianæ, Olympiadis, Septimianæ, Varianæ, Syrianę, Aurelianæ, Hadrianæ, Philippi. In quas p eminentissimos aquæductus aquę influebant. Thermarũ nomina.

De Thermis Aggrippinis & earum ornamentis.

¶ M. Agrippa inquit Plynius rusticitati, q̃ deliciis proprior unicũq; felicitatis exemplum, multa, & egregia in urbe perfecit opera Augusto eius socero imperante. Idem Thermas de suo nomine excitauit, quarũ hodie magna extant uestigia, post pãtheon ueluti eius tẽpli appẽdices a frõte Mineruę, uersus meridiẽ/ Quas lithstroto, & Encausto pinxit, Arcus & pauimẽta ex uitro posuit, de quibus idem plynius lithostrota inquit, & pauimẽta ceptauere iã sub Sylla/ paruulis certe crustis, extatq; hodie/ qd' fortunę p̃neste fecit, pulsa deinde ex humo pauimenta in Cameras trãsiuere ut pronũ uitiũ, & hoc certũ inuẽtũ ab Agrippa in thermis, quas romę fecit. figlinũ opus encausto pinxit, reliqua albaria ornauit, nõ dubie uitreas facturus cameras si prius inuentum fuisset.

De thermis Neronianis, & Alexandrinis.

¶ Post propinquã. S. Eustachii ædem exstãt magna, & ruinosa ędificia Thermaꝝ olim Neronis, & Alexãdri Imp. & habebant magnũ ambitum, Martialis. Quid Nerone peius? quid thermis melius neronianis, Quas nõ nulli tradũt ab Alexãdro instauratas. Lampridius uero nouas iuxta illas extructas scribit, cũ inquit/ Thermas fecit iuxta neronianas, ad quas inducta est aqua, quę Alexãdrina nunc dr̃, Nemus thermis suis/ quas emerat/ dirutis ædificiis fecit, pulcherrimũ fere oĩum artiũ uectigal instituit, ex eoq; iussit thermas/ & quas ipse fundauerat/ & superiores; populi usui exhiberi/ siluas & in thermis publicis deputauit: addidit & oleũ luminibus thermaꝝ/ cũ antea nõ ante aurorã paterent. & ante solis occasum clauderentur. eas putant fuisse ubi nũc est hospitale nationis gallicæ, & palatium generosæ domus Medices/ quæ nostra memoria genuit Leonẽ. x. & Clementẽ. vii. Pont. max. argumẽto q; proximus campus agonis superiore sæculo dicebatur Circus Alexãdri iuxta plateã longombardoꝝ/ quæ hodie antiquato priore uocabulo dicitur platea medices. fuerunt olim iuxta thermas neronianas thermę Hadriani/ ut scribit. P. Victor.

De Thermis Antoninianis, & eaꝝ structura.

¶ In regione piscinę publicæ in cliuo montis auentini iuxta sanctum Sixtum, & sanctam Balbinam surgunt adhuc magna ac semi diruta

ædificia thermarum antoniniarum & occupabāt magnum spatium a superiore planitie usq; ad ꝓxima urbis mœnia. Quē locū romani hodie corrupto uocabulo antignanū uocant/Quas Ant. bassianus cognomē, to Caracalla cępit/Alexander seuerus absoluit multis olim ornamentis perspicuas. de quibus Aelius Spartianus Opera inquit romæ reliquit thermas nominis sui/Quarum solearem architecti negant posse ulla ratione fieri/nisi qua facta est/nā ex ære & Cupro Cancelli subpositi esse dicuntur/quibus Cameratio tota credita est / ad quas olim deducebatur ductus ille aquarum/qui transit intra portam capenam. nam Thermę ex aquæductibus aquas excipiebant.

De thermis Thitianis, & earum laxitate.

¶In prima parte Exquiliarum iuxta colosseum/et busta gallica Auspicabantur thermæ Titi Imp. quæ occupabant totum fere montis huius ambitum/ubi nunc est templum. S. petri a uinculis Quarum hodie tantū ruinæ extant, ubi antea fuerat domus aurea Neronis. Martialis Hic ubi miramur uelocia munera thermas Abstulerat miseris tecta superbus ager. Nā eas Titus mira celeritate absoluit/ut scribit Tranquillus cum inquit Amphitheatro dedicato, thermisq; iuxta celeriter extructis munus dedit apparatissimum/largissimūq;. Extant hodie subterraneę Cisternæ/quas Capaces & septem salas uocant mirabili structura compactas: ubi aquæ seruabantur / iuxta quas nuperrime inuentus est in subterranea crypta seruatus laocoon uirgilianus cum duobus filiis ex uno marmore, Quod opus plynius inter miranda opera commemorat dicens: In domo Titi esse opus omnibus/& picturæ/& statuariæ pręponendum ex uno lapide, quod de consilii sententia fecere summi artifices Agesander/Polydorus, & Artemidorus rhodii Quæ hodie simulachra sunt in uaticano.

De Thermis Traiani, & Philippi Imp.

¶Supra thermas Titianas iuxta . S . Martinum in montibus fuerunt olim thermæ Traiani Imp. ubi nuperrime duæ statuæ Antinoi pueri Hadriano Imp. dilectissimi repertę/summę pulchritudinis/iussu ipsius hadriani antea conditę/unde locus usq; in hodiernum diem hadrianellus nūcupatur. Eas statuas Leo. x. in uaticano collocauit Cæterā huius montis partem uersus orientem occupabant Thermæ Philippi Imp. Quarum hodie quędam uestigia apparēt in supercilio montis; qui plurimus imminet templo. S. Matthei in merulana.

De Thermis Gordiani Imp.

¶ Haud procul hinc vltra Trophœa. C. Marii: iuxta templum. S. Eusebii/sub proximo/qui surgit a sinistris colle fuisse olim tradunt Thermas/ac domum Gordiani Imp. Quarum meīt Iul. Capitolinus cum inquit/domus Gordianorum etiam nunc extat via prænestina ducentas colūnas vno stilo habēs/& thermas/quales præter vrbē nusquā hēret orbis terrarum. & alibi ita scriptū est/Opera Gordiani Romæ nulla extāt præter quædam nymphæa/& balneas: sed balneæ priuatis hoīb⁹ fuisse dicuntur: & ab eo invsum priuatū exornatę sunt. credūtur eius thermę fuisse extra vrbem nymphæa & balneæ in vrbe.

De thermis Diocletiani & Maximiani Imp.

¶ Extant hodie inter Exquilias, & Quirinalem, iuxta ædem. S. Susannæ alta thermarum ædificia Diocletiani, & Maximiani herculei Imp. quę nunc corrupto vocabulo pronunciātur a vulgo, Inchoatæ a veteribus prīcipibus, Consecratæ tamen a nouis Augustis Cōstantio/& Maximiano sub nomine Diocletiani/qui inchoatū opus absoluerunt/cum omni cultu perfectum. Secuti principes posuere ibi statuas & seniorum, & nouorum Imp. Quorum capita, & fragmenta aliqua corporū eruta e subterranea testudine, velut ibi post ruinas thermarum seruata/partim in capitolium delata, partim florentiam missa sunt, Extant adhuc altissimi fornices/& Colūnæ amplissimæ, & sphęricę circunquaq; concameratæ q; ædes miræ amplitudinis, & capacitatis. Extāt & subterranęę Cisternæ (sicut inthermis Titi) qui locus hodie ab imperito vulgo dicitur veges thermarum, Sunt autē hæ thermæ/præter Antoninianas/omniū amplissimæ/ac minus lęsæ ad quod opus extruendum tradunt Diocletianum/vna cum Maximiano ad (xl. Mil. Christianorum per multos annos dādauisse, fuit autem Diocletianus Christiani nominis infensissimus.

De thermis nouatianis & olympiadis.

¶ In cliuo viminalis, in vico patritricio/vbi nunc est ædis. S. pudētianæ fuerunt olim thermæ nouatianæ, quam ædem Pius papa prim⁹ excitauit rogatu sororis eius praxedis quæ vltima ad fratris sui Nouati thermas in vico patricio templū constituit. Extant ibi adhuc thermarum pauimēta/vbi & paruum apostoli Petri sacellum magnę venerationis Haud procul hinc indorso montis/vbi ē templū. S. Laurentii palipernæ fuerunt Thermæ Olympiadis. & lauacrum agrippinæ matris Neronis Imp. sunt enim in eo ambitu multa circūquaq; antiquitatum ruinosa vestigia.

De thermis Constantinianis.

¶ Extant & in dorso Quirinalis qui nunc dicitur mons Caballus/ vbi caballi surgunt marmorei, magna vestigia thermarum Constan/ tini Imp. Quas ipse extruxit/ vt scribit Apollodorus, & Amianus, Marcellinus/ argumento sunt tres eius marmoreę statuę cum titulis eius nominis/ ad eius thermas. In quibus olim talis apposita inscri/ ptio erat, Petronius perpēna Quadratianus. V. C. & illustris praef. vrb. Constantinianas thermas longa incuria, & abolēdæ ciuilis/ vel potius feralis cladis uastatione vehemēter afflictas, ita vt agnitione sua ex omni parte perdita/ desperationem cunctis reparationis adferret deputato ab amplissimo ordine paruo sumptu quātum publicę patie bant angustiæ ab extremo vindicauit & prouisione longissima in pri/ stinam faciem splendorem q; restituit.

De thermis Domitiani Imp. & ceteris thermis & lauacris.

¶ Tradūt & Domitiani Imp. thermas fuisse olim, vbi nūc est tem/ plum/ & monasterium. S. Siluestri in martio campo/ haud longe ab arcu tripolis/ quem eius principis fuisse aiunt vbi etiam thermarum signa quędam circum quaq; apparent argumento asserunt q; ante hos annos erutæ tegulæ cum litteris maioribus & minorib9, vbi impres/ sę notæ a figulis legebantur Domitiana maior pars: Domitiana mi/ nor: fuerunt & thermæ decianæ in auentino, quas S. P. Q. R. in honorem Decii/ Imp. condidit, vbi & Varianæ, & Syriacę/ fuerūt & commodianæ & Seuerianæ in regione portę capenæ/ fuerunt & Aurelianæ transtyberim, quas hiemales fecit. Erant & balnea, & lauacra/ & piscinæ lauandi causa, vbi populus versabatur/ vt piscina publica. Martialis piscinam peto, non licet natare. Cicero latiorem inquit piscinam voluissem/ vbi iactata brachia non offenderentur, Idem ad Terentiam vxorem/ labrum in balneo esse monet. Erant pręterea in thermis laconica ad sudandum sicco vapore. Martialis ita scribit Ritus si placeat tibi laconum/ Contentus potes arido vapore, Cruda aut virgine/ martia/ ue/ mergi. Erāt & nympha regia balnea/ vt nym phæum Iouis/ & alexandri seueri. Fuerunt enim vn/ decim in vrbe nymphęa.

DE NAVMACHIIS

¶ Naumachiæ loca erant apud veteres manufacta instar lacunarum vbi spectandi gratia naualis pugnæ simulacra fiebant ad exercen/ da iuuenum tyrocinia, qui discerent etiam in aquis/ si opus esset, cum

hostibus pugnare/nam huiusmodi stagna pro tempore fiebant / non nunquã & in Circis vt in Circo max. vbi & equestres & nauales pu/gnæ fieri vicissim consueuerant, Interdũ vero in amphitheatris. Sue/toni⁹ in Domitiano pręliũ duplex inquit equestre/& pedestre cõmi/sit atq; in Amphitheatro nauale quoq;/Naumachiæ plures olim fue/re/vna in campo martio ab Augusto constituta, de qua Tranquillus fecit inquit nauale prælium circa tyberim cauato solo in quo Cęsarũ nemus ẽ. Dubium an in ripa tyberis an sub colle hortulorũ, vbi nũc magna concauitas/& locus paludosus sub tamplo. S. trinitatis / vbi spectaculorum signa extant aut ad hunc/aut quẽuis aliũ spectãdi vsum e proximo colle/erant in ea planitie inter collẽ/& viam flam. horti & nemora/ Vnde Strabo addidit inquit hortos & nemora locus adhuc hortulorum retinet nomen, & nunc ab incolis vulgo vocatur horta/lia. vnde proximus collis hortulorũ ab eis hortis (vt creditur) nomẽ accepit. fuit pręterea Domitiani naumachia, quam eodẽ in loco, vbi augusti prius/postea instaurata credi par est de qua Suetoni⁹ fecit in/quit Stadium Methodium/& Naumachiam/e cuius postea lapide max. circus adustis vtrimq; lateribus extructus /& paulo superius ita tradit/ ædidit & nauales pugnas iustarũ classium effosso/& circõstru/cto circa tyberim lacu/atq; in thermis imbres prospectauit. Dubium vtrum naumachiam/& lacum vnum & idem/ vno in loco/an separa/tum fuerit stagnũ, & diuersum a Naumachia. fuit & Neronis in vati/cano ex marinis aquis naumachia, vbi Caii, & Neronis circus. fuit & Iulii cęs alia transtyberim/in eius hortis. Ttranquillus in tiberio ita tradit is oĩno toto secessus tempore romam redire conatus semel triremi vsq; ad proximos naumachiæ hortos subuectus est/ disposita statione per ripas tyberis/quę obuiam prodeuntes submoueret.

De Cloacis & earum structura.

ℭ Cloacas ĩ vrbe plures apud veteres fuisse cõstat, sed vnã maximã in foro, inqua cluacinæ simnlachrũ repertũ Tatius cõsecrauit, & quia cuius eẽt effigies ignorabat/ex loco illi nomẽ ĩposuit. Cloacã inquit festus a cloacando. i. inquinando/ vel a colando. i. fluendo. Vlpianus vero iurecõsult⁹ a colluẽdo dictã tradit cũ inquit cloaca loc⁹ ẽ cauus per quẽ Colluuies fluit ad Ciuitatum salutarem tutelam pertinẽs/ vt reficiantur: purgenturq;/nam cęlũ pestilẽs & ruinã minãtur ĩmũditiæ Cloacaꝝ. Cloacas prim⁹ ĩ vrbe fecit Tarquini⁹ prisc⁹, cõualles palu/stres exiccauit ducẽs inde fossas ingẽtis altitudinis ad tyberĩ, & saxoꝝ

Cloca maxĩa Clucinæ simu lachrum. Cloaca vnde?

Tarquini⁹ p/scu. prim⁹ in vrbe Cloacas fecit.

molibus muniuit, vt æternum esset opus, Quæ adeo firmę fuerunt, vt immēsa ædificia supra sustinerēt. Iuncturę saxorū adeo apte coherent, vt intuētiū oculos fallant Liuius libro primo ab v.c Tarquini⁹ inquit foros in circo faciendos curauit, & Cloacam, quę maxima receptaculum omnium purgamentorum vrbis sub terra agēdam, quibus operib⁹ vix noua hæc magnificētia quicquā æquare potest. Plynius Durant inquit a Tarquinio prisco prope in expugnabiles / non omittendo memorabili exemplo, cum id opus ex plebis manib⁹ faceret/esset q; labor (incertum) longior, an periculosior, passim cōscita morte Quiritibus tędium fugientibus, vanum, & in excogitatū ante remedium ille rex, attulit vt omuium ita defunctorum crucibus spectanda corpora figeret, Quam obrem pudor romani nominis proprius qui sæpę rem seruauit in præliis/tunc quoq; subuenit. Amplitudinē Cauis ea fecisse ꝑdit, vt vehem fœni lōge onustā trāsmitteret/ postea per totam vrbem factas idem auctor tradit. M. Cato, & Val. flaccus censores Cloacas in auentino, & in aliis partibus, qua nōdum erant, faciēdas locauere. pręterea cloacas operum omnium dictu maximū/suffossis montib⁹, vrbe pensili, subterq; nauigata id. M. Agripa fecit in ædilitate post cōsulatum corriuatis per meatum septē annibus cursu precipiti torrentium modo auferre omnia coactis. Strabo libro. v. ita scribit. Romani maxime aīaduerterūt/quod gręci parui fecernnt Strata viarum, aquæductus, Cloacas, quib⁹ ciuitatis sordes in tyberim eluerētur. Tanta autem per aquæductus aquarum vbertas influit/vt per vrbem atq; cloacas anēs inundare videātur, & vniuersę propemodum ædes subterraneos meat⁹/siphones ad fistulas vndosas habeant, Quarum accuratissimam diligentiam. M. Agrippa egit, qui vrbem plurimis ornamētis adornauit, qui Cloacas prope oēs instaurauit plerasq; nouas extruxit, extat pręcipua iuxta pantheon quę totam illuiem vrbis nunc romę in tyberim subuectat cōtra insulam tyberinam. Purgationes olim Cloacarum censores olitoribus vendebant mille talētis illud enim fimum facile superat omnē stercorationem. Habebant pręterea Cloacę suos curatores vt inuent⁹ lapis iuxta pontem fixtum ostēdit qui nunc ē ante ædes. D. Vincētii rustici patricii ro. cum hac inscriptiōe Ex auctoritate Cæs. diui traiani parthici f. diui Neruæ nepotis Traiani hadriani aug. pōtif. max. trib. potest. v. Imp. iiii. cos. iii. Messius rusticus curator aluei & riparum R.R. Tiberis, & cloacarum vrbis restituit secundū pręcedentem termina/

tionem proximi. Cipp. P. CXVS.

De Vico tuſco/& eius Ambitu.

¶Quicquid campi iacet inter Capitolium palatium, & Auentinū, & tyberim dicebatur olim uicus tuſcus a tuſcis colonis primū habitatus, ubi principiū, & in cunabula antiquæ urbis fuiſſe dicuntur. Vnde Propertius. At tu roma meis tribuiſti mœnia tuſcis: Vnde hodie tuſcus nomina uicus habet. Dicebatur etiam (ut quidā tradūt) Campus argęus ab Argo Euandri hoſpite, uel ab Argiuo hercule, & libyſſus ꝙ primum ex libya illuc frumētum aduectū eſt, facies tūc agri huius inſtar arcus erat/cuius chorda eſſet alueus tyberis Cornua ad ſolis ortum, rupes auentina, ad occaſum capitolina, media palatina, a fronte proſpicit, a ſiniſtris Cęlio, a dextris exquilino iūgitur. Auentinus itē a fronte tyberim, & capenā tenet ad dexteram Cęliolo hęret, Capitoliū ante ſe, & portā Carmentalē cernit, hæret illi Quirinalis, has rupes antiqui ſeptem montes appellauere. Area huius arcus eſt quicquid campi iacet inter Auentinū & Capitoliū, & a palatio ad tyberim paludes plures eo paſſim tyberina inundatio efficiebat, quę hāc aream non ſatis idoneā habitationi reddebat antequam factis Vortunno ſacrificiis in alueum ſuum tyberis reuerteretur. Cum conceſſiſſet naturæ Cælius, & Galeritus rex hetruriæ ſucceſſiſſet, conſenſu tribuum, ab eo tota arcus area ſeptem collibus urbis adiacens Tuſcis data eſt, egeſtiſq; paludibus habitabilis reddita, & uicus tuſcus dicta. Ex hetruria Larentia oriunda, & nupta prius uiro tuſco Fauſtulo, & deinde hetruſco Tarrutio, hæc regio ueteris ſepticollis. Porro in area hæc nomina ſunt, libyſſus. Circus max. forum tranſitorium/ Argiletus ſuperior, argiletus imus, uia ſacra, Senatulum, Concordia, Græcoſtaſis, ædes Saturni. Vertunnus, qui & Ianus quadrifrons, forum boarium, uicus longus, Arnienſis. Stellatinus Sabatinus Iartellianus, qui & ueiens, & faliſcus. Quorum cognomina a tuſcis ſunt commigrantibus in Ciuitatem ro. Item herculis ara, ubi Olympus, & initium ſacri aratri iunctim a germalia ad uiam ſacram, unde & nominis origo, forum piſcarium. Porta Carmentalis, Aedis pudicitiæ, rotunda Herculis, forum uenalium, Lacus Curtius /Subura, Suburbanum. Saturnia, ubi nunc

Campus argeus & libyſſus.

Figura huius campi.

Area huius campi

Vortunnus

Larentia.

Fauſtulus.

Tarrutius.

Argiletus.

Nomina a Tuſcis deducta.

est eius ædis, atq; ęrarium. M. Varro ita scribit in suburanę regionis parte princeps est Cęlius mons a cęlio uibēno tusco nobili/qui sua manu dicitur Romulo uenisse auxilio contra sabinum regem post Cęlii obitum / quod nimis loca munita tenerent, neq; sine suspitione essent, deducti dicūtur in planum / ab eis dictus uicus tuscus, & ideo ibi uortunnum stare/ꝙ is deus est hetruriæ princeps. Signū autem uortūni erat in ultimo uico turario sub basilicæ angulo de celerinis quia suspitione liberi / traductos uolunt in eum locum, qui uocatur Cęliolus. In uico tusco tractabantur olim Serica Martialis. Nec nisi prima uelit de tusco uellera uico. Item uestium bombycinarum textura commendabatur, & lanarum uellera. Iuuenalis. Et uellere tusco uexatæ / duræq; manus, ubi etiam unguentarii consistebant. Fuerunt uici sine numero/quos longum esset omnes nunc describere. Quorum clari, præter hunc, Vicus patricius in Exquiliis/de quo suo loco dixi. Item uicus Cyprius iuxta carinas/Cypron enim Sabini bonum uocant, qui illic consederunt boni ominis causa, cui postea sceleratus nomen fuit. ob scelus Tulliæ uxoris Tarquinii Superbi in patrem tullium. nota est historia apud Liuium. fuit & uicus Africus/ꝙ illuc ex africa diuertebant hospites. Vicus Iugarius uel ꝙ ibi iuga boum suspendebantur: uel ab ara Iunonis iugæ, ꝙ nuptiis præesset, & matrimonia iungere putaretur. Vicus sobrius ꝙ ibi non uino, sed lacte Mercurio sacrificaretur. Vicus longus a longitudine, Vicus sandalarius a sandaliis calciamenti genere: uel ꝙ ibi apollinis simulacrum Sandalia haberet. Fuerunt præterea Cliui, ut Cliuus publicus, Cliuus Capitolinus. Cliuus palatinus. Cliuus publicius/urbicus, Suburanus. Cliuus Scauri & plures alii quorum meminit. P. Victor in regionibus.

Signū uortunni. Quæ in uico tusco uēdebantur. Vicorū nomina. Cliuorū nomina.

De Foris priscæ urbis & eorum conditoribus.

¶ Sed quoniam urbis olim fora in hoc ambitu circa Capitolium, & palatium fuerunt congruum uidetur in hoc loco de eorum ornamentis differere. Fuerunt autem apud ueteres fora. XVII. Romanum, Boarium, Olitorium piscarium, ænobarbi, Neruę, quod et transitorium dicitur, Traiani, Suarium, Archimonium. Salustii/ Diocletiani/pistoriū, forū diui Cæs. forum Augusti/Rusticorum, Cupedinis/palladium. Exquilinum. Quæ a nominibus conditorū

Fororū numerus et nomina.

magna ex parte dicta sunt, Prima autem fora extitere iudiciale, & Venale·Propter causas & obsonia·Forum autem a ferendo dictum scribit Varro·quomodo uero ea constituenda sint docet Vitruuius libro·v·ita tradens Igitur circum spectacula spatiosiora inter colũnia circaq; in porticibus argentarię tabernæ, Męnianaq; superioribus coassationibus collocentur, quæ ad usum, & uectigalia publica recte erũt disposita. magnitudinesq; ad copiam hominum oportere fieri· Oblongaq; erit eius formatio more latino, nã græci quadratam constituunt, ac primum de foro ro·quod uetustate dignitate amplitudine cæteris præstat, dicendum puto·

Fora prima iudiciale & venale.

Eorũ forma

De foro ro·& eius ornamentis

¶Forum ro·omnium uetustatissimũ, & ornatissimum/inter Capitolium, & palatium montes fuisse olim satis constat· Pulcherrima habuit ornamenta, & multa tẽpla ornatissima, & in primis Rostra populi ro·ad radices palatii, quæ prima fabricata fuerunt ex rostris nauium Antiatium/quas Romani cęperunt, Liuius Naues inquit Antiatium in Naualia romæ subductæ partim incẽsæ, rostrisq; earũ Suggestum in foro extructum, adornari placuit, Rosttaq; id templum appellatum: fuerunt noua, & uetera, Suetonius in funere Augusti bifariam inquit laudatus pro æde diui Iulii a Tiberio/& pro rostris ueteribus a Druso filio / unde Rostra, quæ prope iuncta fuerant /in alium locum translata sunt. Rostra inquit Pedianus non eo loco tunc fuisse (quo nunc sunt, cum crematum est corpus·P· Clodii, sed ad Comitium prope iunctum Curiæ· Ante rostra etiam ut idem scribit auctor / fuit aurea Syllæ imago· Imaginem eius ex auro equestrem posuere, inscripseruntq; Cor·Syllæ Imperatori fortunato, erat & statua herculis tunicati habitu ęleo; facie torua/ titulo subscripta·L. Lucullus Imperator de manubiis hostiũ dedicauit. Vnde ex his rostris per excellentiã omnia huiusmodi sedilia appellata sunt ubiq; rostra · sicut palatia a palatio ro. ubi reges prius & cæteri magni uiri ac principes consederunt· In foro etiam ro· Numa Pompilius suscepto Imperio templum Vestæ iuxta suam regiam struxit, ubi erat sacer lucus · sicut ante apud Albam Cicero Lucus inquit Vestæ ad radices palatii, deuexus in uiam nouam Custodiam q; sacrorum / idem Rex lege patria latinorum per uirgines fieri instituit/ ut tradit Liuius· Aedis autem Vestæ

Fori ro.ornamenta.

Rostra po: ro.ex rostris nauium.
Suggestũ.
Rostra vetera & noua.

Aurea Syllæ imago equestris in foro.

Tẽplũ vestę
Lucus sacer

posita erat sub palatio, & nunc ex parte inferiore proxima est eccle-sia sancti Siluestri in lacu, siue S. Mariæ liberatricis. Argumento sunt sepulchra cum inscriptionibus Vestalium ante hos annos illic eruta/numero. xii. & eo amplius/ex quibus duo tantum maximarũ describenda curaui. Fl. Maniliæ, & Clęliæ Claudianę.

aedis. S. Siluestri ĩ lacu

Vestalium Epitaphia.

Epitaphium Fl. Man. Vest.

FL. MANILIAE VV MAX. CVIVS EGREGIAM SANCTIMONIAM ET VENERABILEM MORVM DISCIPLINAM IN DEOS QVOQ. PERVIGILEM ADMINISTRATIONEM SENATVS LAVDANDO COMPROBAVIT AIMILIVS FRATER ET RVFINVS FRATER ET FLAVII SILVANVS ET HIRENEVS SORORIS FILII A MILITIIS OB EXIMIAM ERGA SE PIETATEM PRAESTANTIAMQ.

Epitaphium Clæliæ CL. VV.

Clæliæ Claudianæ. VV. MAX. religiosissimæ benignissimęq; cuius ritus & plenam sacrorum etga deos administrationem urbis æternę Laudebus. SS. Combroba Octauia honorata. VV. diuinis eius admonitib9 semp ꝓuecta; ubi a latere erat. Collocata. xii. Cal. April. XC. Aufidio Attico, &. C. Alsinio pretextato COSS. Cõstat autem templum uestæ spericum fuisse, absoluta forma, instar pilæ sine angulo de industria ita conditum in terræ speciem absolutam. Ouidius in fastis. Terra pilę similis, nullo fulcimine nixa, Aere sub/iecto tam graue pendet onus. Stat ui terra sua, ui stando uesta uocatur, & rursus. Nil aliud uestam q̃ puram intellige flammam/ Nataq; de flamma corpora nulla uides. In ęde uestæ seruabatur perpe/tuus ignis ad similitudinem Solis, & Siderum perpetuæ lucis. Qui quoties extinguebatur/nouũ/accẽsa ex sole flamma pura elici opor-tebat; siue ut tradit Festus Ignis uestę si quando interstinctus esset/ Virgines uerberibus afficiebantur a pontifice, quibus mos erat ta-bulam felicis materię tam diu uerberare quousq; acceptũ ignem cribro æreo uirgo in ędem ferret. Sacra uestę primus in Italiã æneas tulit. Virgilius Aeternũq; adytis effert penetralibus ignẽ. In templo uestę palladiũ & sacra Romanoꝝ sub uirginũ custodia seruabãt. ve stales tẽpli custodes legit quatuor Numa rex; easq; auctore Plutar/cho uirgines sacrauit Geganiã/ Beroniã/Camillã, & Tarpeiã, Duas

Templum vestæ sphæricum absoluta forma ĩ modũ pilæ.

Perpetuus ignis in ęde vestæ.

Sacra vestæ palladium. Vestales. iiii postea sex fuerũt & hic numerus mansit.

deinde teste Dionysio addidit Tarquinius priscus/ quia non uidebantur quatuor sufficere sacrificiis faciendis pro urbe ro. quibus opus erat/adesse uestales, quæ postea fuerunt sex. Et is numerus mã sit / ut quælibet tunc regio suam haberet uestalem quoniam tunc in sex regiones diuisa erat urbs. Incipiente Tarquinio secuti sunt reges cæteri. Idem primus inuenit supplicia / quibus a pontifice punirentur ob incustoditam uirginitatem, Deprehensa una regnante eo Sacerdos quædam Pinaria publii filia interueniens non casta sacris. Solæq; uestales (quoniam feminæ erant) ad sustentandam uitam fructus habebant de publico, usq; ad tempora Theodosii Imperatoris. Cæteri uero sacerdotes uiuebant ex suis fortunis. Vestalis erat matrima, & patrima/cuius parentes domiciliũ in Italia habebant. falcultas erat uestalibus nubere post tricesimum annum, quo adscriptæ erant templo / quæ nupserunt infortunatæ, uelut exacrabiles fuerunt / Vestalis non accipiebatur a Pontifice minor sex annis, & maior decem / ut scribit Antistius labeo. triginta annos erant in templo / Decem primis annis erudiebatur ad sacra, decem secundis erat ministra, postremis decem præsidebat: prima uestalium uocabatur maxima. sicut hodie apud nos abatissa. Adeo gratum & uenerabile populo ro. id saserdotium / ut sacrosanctæ haberentur / & concordiam inter Ciues sola ex auctoritate uestalium facerent. Cum a Pontifice uestalis eligebatur appellabatur Amata, ab illa prima electa, quæ Amata uocabatur. De incestu & Supplicio uestalium satis multa Plutarchus in Camillo. ædem uestæ bonæ deæ, & Cereris uiri non ingrediebantur, quamuis a uiris ædificarentur. Ea uero pars palatini montis supra templum uestæ, quæ maxime spectat forum ro. uocabatur Vellia / de qua. M. Varro ita inquit Vellia unde esset plures accepi causas / In queis / ꝙ ibi eundem hunc locum a pecore dictum putant / ꝙ ibi pastores olim palatini ante tonsuram inuentam / uellere lanam sint soliti / ex quo uellera dicuntur. unde a uellendo Vellia dicta. In uellia apud ædem deum penatium Germalum a germanis Romulo / & Remo dictum. In uellia preterea prius habitauit Val publicola/q̃ ędes in summo loco sitas demolitus ob affactati regni suspitionẽ/ad inferiora fori loca habitãda se cõtulit translata illuc materia/habitauitq; in uico publico/ut scribit Liuius

Vestaliũ supplicia

Pinaria vestalis. P. filia stupro deprehensa.

Vestalis matrima & patrima.

Nubẽdi facultas vestalibus post xxx. annos.

Vestalis adceptio.

Vestaliũ prima vocabaẽ maxima.

Vestalis nomen amata.

pars palatini montis quæ forum spectat dicta ẽ.

Vellia a vellendo.

Germalũ a germanis.

Domus Catulli & Catilinæ.

Eadem montis pars habuit Domum Catulli,& Catilinæ. In eiusdẽ montis cliuo ante ædem nunc Cosmæ & Damiani fuit olim templũ deorum penatium, de quo Dionysius libro primo. Templum romę inquit ostenditur haud procul a foro, ualde tenebrosum extructum non magnum, in hoc sitæ sunt Deorum troianorum imagines, quas omnibus fas est uidere in inscriptione habẽtes DII PENATES. Sunt enim adolescentes duo sedentes pilam tenentes ueteris artis opera, multaq; alia deorum istorum simulacra in uetustis templis, & in omnibus iuuenes militari habitu apparẽt. Erãt enim custodes urbis. Cicero pro. P. Sylla. Dii patrii/ & penates, Qui huic urbi/& huic Imperio præsideti:qui hoc imperium:hanc libertatem po. ro. Qui hæc tecta, hæc templa me consule/uestro numine, auxilioq; ſe r uastis. Testor. &. C. fuit præterea in media parte ro. Lacus Curtius/ & hiatus terræ profundissimus; quem in locum Curtius quidam a postulione postulatus equo insidens armatusq; pro populi salute se deiecit. Hoc facto statim hiatus terræ in solidam terram rediit, & pestem, per quã se deuouerat, euanuit/ut scribit Liuius. Val. Max. Repentinum inquit & Curtii adolescentis nobilis in media parte fori præcipitio consolidatum / ubi magna postea decora fulserunt, Nullum tamen hodie pietate Curtii erga patriam clarius obseruat exemplum. Ouidius in fastis. Curtius ille lacus siccas qui sustinet undus: Nunc solida est tellus, sed fuit ante lacus.

Templũ deorũ penatiũ.

Forma deorũ penatiũ.

Lacus Curtius.

Curtium sabinum quendam militem fuisse,& dum iuxta eum locũ bellum gereretur, in paludibus latuisse, anteq̃ cloacæ essent factæ, Quidam uero tradunt eum locum fuisse fulguritum,& ex. S. C. septum iubente Curtio Cos. fuit præterea in parte fori ad radices palatii templum Castoris, & pollucis iuxta iuturnæ fontem/ & templũ Vestæ/extant magna eius ædis ædificia iuxta ponticulum lapideũ, ubi nuper effossa marmora cum inscriptionibus. Quod templum communi titulo dedicatum sub nomine tantum Castoris dicebatur Hac de causa ibi conditum Nam cum. A. Posthumius dictator ut scribit Cæcilius, apud Regillum lacum cum hostibus conflictasset, ac uictor existeret, duo iuuenes candidis equis insigni uirtute ibi apparuerunt, quos dictator quæsitos, ut dignis eos muneribus honoraret, non repperit. Castorem, & pollucem ratus, communi titulo dedicauit. Ouidius li. primo fast. Fratribus illa dies, fratres de gẽte

Aedis Castoris & Pollucis. ad lacũ Iuturnę.

A. Posthumius dictator.

deorum, Iuxta Iuturnæ composuere lacus. Eos fuisse adolescentes scribit Dionysius proceros redeuntes e plio specie pugilũ, Equosq; madidos sudore adducentes, alluentesq; ad Scaturiginem quæ ma nat iuxta ædem Vestæ, lacum faciens profundum, paruum, multis circunstantibus discere ab eis, & eos nunciasse uictores Romanos extitisse, Castoris, & pollucis simulacra ea credidere. Srabo sic inquit Cunq; in foro Castoris, & pollucis templum ędificatum tantis uenerantur honoribus, quos uniuersi Conseruatores appellant. Cicero in. C. Verrem. de latrocinio loquor ausum esse in æde Castoris/ Quod tẽplũ in oculis/ & quotidiano aspectu po. ro. positũ est. Quo sæpenumero Senatus cõuocatur. Eius tectũ pulcherrime laqueatũ. Val. Max. libro primo Castorem inquit & pollucem etiam illo tempore pro Imperio po. ro excubuisse cognitum/ quo apud lacum Iuturnæ suum/ equorumq; sudorẽ abluisse uisi sunt. Iunctaq; fonti ædis eorum nullius hominum manu reserata patuit. Iidem etiã dii eodem in loco uictoriam de Perse Macedoniæ rege, & de bello simbrico eodem die; quo uictor extitit. C. Marius ut tradit. L. Florus. in hoc ambitu fuisse aiunt Vulcani ædem ante cuius fores pependit usq; ad incendium Gallorum Sciphus ille, in quo Romulus & Remus fuerunt expositi ad radices palatii, ubi nunc est rotunda ædis S. Theodori/ nam illuc usq; tyberis olim inferebat sinum ut scribit Propertius libro. iiii. cum inquit Hac quondam tyberinus Iter faciebat, & aiunt Remorum auditos per uada pulsa sonos. At postq̃ ille suis tantum concessit alũnis Vortunnus, uerso dicor ab amne deus idem ferme scribit Ouidius. Nam antea Tyberis (ut omnes scribunt poetæ, & historici) influebat per uelabrum/ Mutatusq; est eius alueus a Tarquinio prisco, deinde magnis saxorum molibus a M. Agrippa in utraq; ripa dispositis coartatus. & ob eã rationẽ positum fuit in uelabro signum Vertũni. Qui erat deus in uertendarum rerum. Expositio autem puerorum fuit in Comitio, ubi ficus ruminalis, qui locus postea Germalum/ q; germani essent fratres, dictus est/ sub Caprifico, quam Sacerdotes seruabant, ne interiret, nam si aruisset, urbis portẽdisset excidium. Cor. Tacitus eodem inquit anno Ruminalem arborem in Comitio, quæ. D. CCXL annos Remi/ Romuliq; infantiam texerat, mortuis ramalibus, & arescẽte trunco diminutam prodigii loco habitum est. donec in nouos fœtus reui/

Castoris/ & Pollucis simulacra.

Aedis Vulcani.

Scyph⁹ vbi Romulus & Remus expositi.

Sphærica ædis. S. theodori.

Expositio puerorum ĩ Comitio.

Ficus ruminalis.

uisceret. Plynius etiam ita inquit ficus arbor in foro/ipso, ac Comitio/romæ nata sacra fulguribus ibi conditis, magisq; ob memoriam eius, quæ nutrix fuit Romuli & Remi conditorum urbis appellata/quoniam sub ea inuenta est Lupa infantibus prębens mammam (ita enim uocabant mammam) miraculo ex ære iuxta dicata, & ad ubera infantes. Liuius ad ficum inquit ruminalem simulacra infantium conditorum urbis sub uberibus lupæ disposuerunt. Ficus uero ruminalis dicta, uel a mãma lupæ, uel ꝙ sub ea arbore æstiuo tẽpore pecora ruminarent. Ouidius in fastis. Arbor erat, remanent uestigia, quæq; uocatur Romula nunc ficus rumina ficus erat, ex qua quidem arbore picus martis pueris cibos inferebat. Ouidius libro. iii. fastorum: Lacte quis infantes nescit creuisse ferino: Et picum expositis sæpe tulisse cibos. nam sub ea arbore/iussu Amnlii expositi erant. unde ob eã causam & eius lac quo pro coagulo pastores utebantur in maxima est habita ueneratione. M. Varro, Alii inquit pro coagulo addunt de fici ramo lac, ideo apud diuæ Rumiæ Sacellum a pastoribus satam ficum, ibi enim solent sacrificare: lacte: nõ uino: pro lactentibus. mammæ enim rumis, siue ruminare a rumi/& inde subrumi dicuntur agni lactentes a lacte. Cæterum ne res tanta in arctum coniiciatur ab Ilię puerperio paulo altius ut clarius pateat. Res repetenda/ siue illa genii/siue mortalis potius compressu prægnans facta est. ubi sibi uterum turgere sensit / simulata ægritudine in priuato se se continuit, non minus ad religionem/q̃ ad cęlandum uterum, & ut polluto corpore sacris abstineret, Quã rem per fidissimum medicum Amulius sciscitatus, illam grauidam deprehendit, & custodes adhibuit, Alii uero ita tradunt. Cũ ea aquatum exisset in lucum Martis prope Albã a genio loci cõpressa, Ouidius in fast. Siluia uestalis (quis enim uetat inde moueri) Sacra lauaturas inde petebat aquas. Et quia locus Marti dicatus erat/dicunt a marte compressam. unoq; partu ædidit infantes, quibus Ruma. i. mamma lupæ nomen fecit. Alter Romulus/alter Remus appellatus est. Iubẽte Amulio Ilia mater in Aniene submersa est. Infantes uero proiecti in tyberim longius ab Alba. Faustulus subulcorum magister illos cum conspexisset sugere ubera lupæ, exceptos in alueolo Larentiæ uxori educandos dedit. Nam tyberis hiberna pluuia auctus stagnũ cũ illuuie fecerat ut scribit. M. Varro. Locus tũc sentibus squalebat.

Lupa nutrix

Picus Martis.

Diuæ Rumiæ sacellũ

Rhea siluia uestalis quõ prægnãs facta est.

Romus & Remus infantes.

Ilia mr̃ in aniene submersa.

Pueri Larẽtiæ traduntũ educandi.

Ex proximis collibus Lupa sitiens paulo ante fœta descendens relictis catulis ubera infantibus præbuit, quod multis uersibus scribit Ouidius lib.ii.fast. De Ilia matre discrepant inter se scriptores, De natis uero ex Ilia. L. Cincius, & Calpurnius piso scribunt infantes ipsos in alueo iacentes iubente Amulio expositos iaciẽdos in tyberim.xv.fere mil.pass.ab Alba distantem, ubi propius astiterunt, uidentesq; tyberim continuis imbribus tumentem, superatis ripis in campos effluxisse. Erat enim tybris breuibus stagnis super ripas effusus, ne adiri usquam ad iusti annis cursũ poterat. Disceden/tes a uertice palatii ad aquas ultimas, super aqua ipsa alueum expo/suisse innatasseq; ipsũ parumper/postea recedenti paulatim ab ex/tremis ripis riuo illisum lapidi, atq; subuersum infantes eiecisse. Nã pueri uagientes cum per eluuiem uoluerentur/lupa quædam appa ret paulo ante fœta turgentibus lacte uberibus, ea submittebat ad ora puerorum/lingua quoq; cęnum abstergens quo pleni erant, Pa stores adueniunt/greges agentes in pascua/uidens unus lupam con uocat illuc alios/rem ipsam spectaturos/terrentes clamore lupã ipsa sensim ab infantibus diuulsa in propinquum sacrum locum silua densa contectum diuertit, qui petra caua fontes emittens Saltus pa nos esse dicebatur, ubi erat eiusdem dei Ara, in quem locum Lupa se recipiens diuertit. Antrum uero coniũctum palatio ædificiis ostẽ ditur iuxta uiam qua itur ad Circum, Templumq;, ei proximum in quo est imago huius casus lupa præbens duobus ubera infanti/bus antiqua opera simulacra ærea, quę hodie sunt in Capitolio, ut dictum est. Faustulus uero magister regii pecoris clam omnibus (ut scribit Plutarchus) illos ex suo loco asportauit. Fuit præterea in me/dio foro Templum Iani, ut scribit procopius cuius ætate adhuc ex/tabat/sed incultum, cum inquit Templum Iani in medio foro Ro. ex aduerso Capitolii paulo supra eum locum, quem nunc Romani tres parcas appellant, Erat enim Sacellum totum ex ære constitutũ/ quadrata quadam dimensione locatum, tantæq; amplitudinis, q̃ta integi Iani statua poterat ænea/quinquepedalisq;, Capite dumtaxat bifrons. Altera facies orientem, Altera occidentem solem respiciens, portæ utrimq; æneę quæ pacis tempore claudebantur/instante autẽ bello aperiebantur, sed tunc incultum, propterea q̃ pudebat Christianos in eo templo ueteres ritus sacrorũ referre: & uocabatur Ianus

Puerorum expositio.

Salt⁹ panos & eius ara. Antrũ palatio iunctum

Simulacra ęrea. lupę et infantium.

Tẽplũ Iani in medio foro.

Tẽplũ ęreũ non magnũ Iani statuæ tm̃ capax.

Ianus gemi nius.

Tēplū Iani ter ppud ueteres clausū

Iani templi forma in nomismatibus neronis.

Vmbilicus vrbis.

Miliarium aureum.

Colūna aurea vbi incisæ italię vię

Colūna męnia.

Ludi gladiatorii.

Cācelli fori

Męniana a mœnio.

Aedis victoriæ.

Scalę annulariæ.

Domus Cęsaris augus.

Pila horatia

Spolia horatiorum.

Atriū Mineruæ.

Porticus Iulia.

Tēplū ven. genitricis.

gemininus de quo Plynius libro.xxxv.nat.hist.ita scribit.Ianus geminius a Numa rege dicatus qui pacis / belliq; argumento colitur digitis ita figuratis ut .CCCL.dierum notam per significationem annui temporis/ & æui se deum indicat.Quod ter apud ueteres clausum fuisse memoratur/Semel.T.Manlio.Cos.Iterum sub Cæsare Augusto, tertium Vespasiano principe.Item Ouidius ita scribit Sanguine lætifero totus miscebitur orbis: Ni teneant rigidæ condita bella seræ.Virgilius.Sunt geminæ belli portæ.Gordianus. ut tradit Iul.Capitolinus.Aperto iano gemino profectus est cōtra persas.Cuius templi forma uisitur hodie in Nomismatibus Neronis. ubi titulus/ PACE.P.R.TERRA MARIQ.PARTA IANVM CLVSIT. Fuit præterea in capite fori ro.Vmbilicus urbis & Colūna miliaria/siue miliarium aureum constitutum ad singulas portas,Quas ætate sua Plinius.xxiiii.fuisse ostendit.Plutarchus uero tradit fuisse colūnam auream:in qua incisæ omnes Italiæ uiæ finiunt.Quam fuisse iuxta ædem Saturni scribit Tacitus cum inquit perrexisse cohortem ad aureum militarium sub æde Saturni Ide3 ferme tradit Plutachus in Othone.Fuit etiam in hoc ambitu Colūna męnia a Męnio sic dicta, Qui absumpto patrimonio domū uendidit,reseruata sibi una Colūna, in qua ligna proiiceret: unde gladiatorios spectaret ludos in foro.Cicero pro.P.Sextio, Venit inquit (ut scitis)ad Colūnam mœniam tātus ex omnibus spectaculis usq; a Capitolio, tantus ex fori Cancellis plausus est excitatus / ut nunq̄ maior consensio/aut apertior po.ro.uniuersi fuisse ulla in causa diceretur.A Męniano præterea Męniana dicta constat/ Quę sunt ædificia prominentia in ædibus.Suetonius. Pauci inquit e proximis męnianis spectabant. fuit & iuxta forum ædis Victoriæ/ quam L.Volūnius ædilis.Cur.ex mulctatitia pecunia faciendam curauerat,dedicauit.auctor Liuius/fuerunt & in latere fori ro.Scalæ annulariæ, & domus Cæs.Augusti,ubi p.xl.annos hītauit.Fuit & Pila Horatia, q̄ erat lapis angularis:supra quam spolia Horatiorum pendebant.Fuit & Atrium Mineruæ:Porticus Iulia/& Templum Veneris genitricis:quam diuus Iulius excitauit.Appianus/erexit/inquit Veneri genitrici templum/ut prius ad pharsalium uouerat bellum initurus.Atriumq; templo circunduxit, Quod romanum forū esse uoluit:non rerum quidem uenalium,sed eorum/ qui ad iura simul

conuenirent, Cleopatræ illustrem deæ imaginem templo contulit. Fuit & in Volcanali lotos a Romulo sata, radices eius in forũ usq; Cæsaris per stationes Municipiorum penetrabant. ut auctor est Masurius. Fuit & equus Cęsaris. Equus aureus Domitiani. & equus Cõstantini Imp. Fuerũt præterea tabernæ nouæ/& ueteres/Liuius pluribus inquit simul locis circa forũ incendiũ ortum, Eodem tempore Septem tabernę, quæ postea quinq;/& argẽtarię, quę nunc nouę, appellantur/arsere, compræhensa postea priuata ædificia, neq; enim tunc basilicæ erant, compræhensæ lathomię, forumq; piscarium, & Atrium regium, ędis uestę uix defensa est. Locauerant inde quę circa forum consumpta incendio erant/septem tabernas, Macellum, atrium regium. Tabernę namq; fori prius septem deinde quinq;. Iuuenalis satyra prima. Sed quinq; tabernæ quadringẽta parant. i. equestrem censum. Fuit pręterea in foro ro. Cloaca maxima, quę oĩa Vrbis purgamenta excipiebat. iuxta quam locus erat qui uocabat᷑ Doliola/a doliolis sub terra/ubi non licebat spuere. quo in loco quę/dam mystica Numæ põpilii condita esse putabantur. Nec desunt q tradant Gallorũ senonũ in quibusdam illorũ cineres fuisse conditos. Surgebant olim circa forum nouem fontes, qui postea ob ingentia ædificiorũ fundamenta desierunt. Iminebat præterea foro rupes capitolina/unde fontes præcipitabantur/sicut nũc iugo eius collis facinorosi puniunt᷑. Extant ad radices mõtis templũ sanctę Marię gratiarũ/& Tẽplũ consolationis/ uotis ac miraculis clarum. Vocabatur olim hoc forum/Romanum/latium/ac palladium. Et regio. viii. antiquę urbis forum olim ro. dicebatur. & habebat magnum ambitũ. Postea Iulius Cæs. deinde Augustus forum ipsum ro. ampliauerũt: quoniam non uidebatur unum forum satis esse ad causas agendas: sua uterq; princeps fora huic adiunxerunt/& uocabãtur iudicialia. Martialis ad Sextum, Causas inquis agam Cicerone disertius ipso: Atq; erit in triplici par mihi nemo foro. i. ro. C. Cæsaris/& Augusti.

Cleopatræ imago. Lotos a Romulo sata. Statiões municipiorum. Equus Cęs. Equus aure° dõitiani. Equus Cõstãtini Imp. Tabernæ nouæ & ueteres. Tabernę argentariæ. Lathomiæ. Cloaca maxima. Doliola.

Nouẽ fontes circa forum ro. Rupes capitolina. Tẽplum. S. Mariæ gratiarũ & Cõsolationis. Forum ro. quod latiũ/& palladiũ dicitur.

Forum Cæsaris & eius ornamenta.

❡ Forum Cæsaris dict. Ro. foro coniunctum/& in eo ambitu fuisse creditur/ubi nunc extat porticus Faustinę/haud longe a domo sua, quod forum de manubiis inchoauit. Cuius Area supra sestertium milies constitit, ubi statuas pulcherrimas collocauit, inter quas Loricatam sibi dicari passus est, breui quidem spatio forum, sed inter

urbis ornamenta illud fuisse scribit Plinius. Ouidius libro tertio de trist. Hæc sunt fora Cæsaris inquit. Hæc est a sacris quæ uia nomen habet. Hic locus est uestæ/qui pallada seruat,& ignẽ: Hic fuit antiqui regia parua numæ. Quæ loca erant olim ferme inter se cõtigua. haud longe a domo sua: de qua Suetonius / habitauit inquit ante in Sabura modicis ædibus: post autem adeptum pontificatum maximum in uia sacra/domo publica, quã postea Augustus sumptuose nimium a liuia ornatam solo æquari iussit: & in ea Porticus liuia extructa, ubi nunc sunt ruinæ templi pacis.

Dom⁹ Cæs.
Porticus liuia.
Tẽplũ pacis

De Foro Augusti/& eius ornamentis.

¶ Foro Cæsaris, & foro ro. iunctum erat forum Augusti, quod fuisse creditur, ubi nuuc est templum sancti Hadriani in tribus foris, quod adhuc seruat priscum nomen: breue quidem spatio forum, ne possessoribus/& eius loci incolis ædes auferret, tanta erat in eo principe clementia erga suos ciues: sed uetustis simulacris ornatissimũ forum, in quo locatum erat signũ Castoris, & pollucis, cum Victoria/Alexandri magni. & eius imagine ab Apelle depicta, ubi & statua Coruini, & in eius casside pugnacis corui simulacrũ. Suetonius in Augusto Publica inquit opera plurima extruxit, ex quibus præcipua Forum/cum æde Martis ultoris, quam Marti, bello philippẽsi pro ultione paterna/suscepto/ uouerat. Fori autem extruendi causa fuit hominum, & iudiciorum multitudo, quæ uidebatur, nõ sufficientibus duobus/etiam tertio indigere. Itaq; festinantius, nec dũ perfecta Martis æde, publicatum. Cautumq; ut separatim in eo publica iudicia/& Sortiones iudicum fierent. Sanxitq; ut de bellis & triumphis consuleretur hic. Senatus prouincias/cum Imperio potituri hinc deducerentur. Quiq; uictores rediissent/huc insignia triumphorum inferrẽt. Quod forum postea ab Hadriano Imp. instauratum est. Vnde opinio orta/Hadrianum ipsum/ibi templum sub noĩe suo extruxisse/quod postea ab Antonino pio. dicatũ ut infra dicetur. Idq; Hadrianum primum pont. max. Hadriano martyri dedicasse in tribus foris/quod adhuc extat ex ueteri structura, & æreis portis satis cõspicuũ. Iul. Capitolinus in Antonino pio. Opera eius inquit hæc extant Romę tẽplum Hadriani honori patris dicatum, Grȩcostasiũ post incendiũ restitutũ/instauratum Amphiteatrũ. Sepulchrum Hadriani. Templũ Agrippæ. Pons sublicius.

Signũ Castoris, & Pollucis.
Victoria Ale. magni & eius imago.
Statua Coruini.
Aedis Martis.
Templum sancti. Hadriani in tribus foris.

De foro

De foro Boario & eius ambitu.

¶Inter forũ ro. & Tiberim occurrit forũ boariũ ab æneo bouis simulacro nuncupatum, quod erat ibi positum, ut scribit Oui. in fast. cũ inquit Hic/ubi pars urbis de boue nomẽ habet. Plinius uero bos ait æneus in foro boario erat romę captus e Genitico insula officinaꝝ tẽperatura nobilitata/& herculis ab Euãdro positus in foro boario uestitus habitu triũphali. Cor. Tacitus ita scribit Igr̃ a foro boario, ubi ęneũ Tauri simulacrũ aspicimus, qa id genus aĩaliũ aratro subdit̃, Sulcus designãdi oppidi cęptus, ut magnã herculis arã cõplecteret̃/ & q̃ sequunt̃. Sunt qui tradãt a negociatoribus boariis ita dictũ: Argumẽto est paruus/ac ruinosus arcus iuxta ædẽ nunc. S. Georgii in Velabro. ubi titulus in postrema parte ita uocatus/negociatores boarii, ꝙ ibi boues uenderẽtur/sicut nũc in foro ro. manetq; argumentũ sacrificioꝝ /ubi tauroꝝ immolationes & instrumẽta/cũ uictimariis / & sacrificolis ad rẽ accinctis. ubi & proximus Ianus quadrifrons adhuc extat marmoreus male integer/celebris olim mercatoꝝ locus in regione basilicę. Plures olim apud ueteres fuerũt Iani, quoꝝ hic tm̃ nũc extat: nã Ianus trãsitus siue logia uocatur. M. Varro scribit Iano xii. aras pro totidẽ mẽsibus fuisse dicatas. Iani p oẽs regiones incrustati, & ornati duo præcipui, unus in foro boario, & alter in foro ro. ad arcum fabianũ, Ianũ inquit Liuius ad sinistrũ argiletum & hũc priscum, plures uero posteriores. Oui. lib. I. fast. Cum tot sint Iani, cur stas sacratus in uno, Hic ubi iuncta foro templa duobus habes. Solus hodie hic quadrifrons a quatuor orbis partibus siue anni temporibus ita constitutus. quia ipse deus anni est princeps. Vnde & Ianuarius mensis dictus est. Ianum primus Numa iuxta Theatrũ Marcelli bifrontem fecerat, sed postea captis phaleriis ciuitate Tusciæ / inuentum est Simulacrum Iani quatuor frontibus, propter quatuor anni tempora. Vnde quod Numa instituerat, translatum postea in forum transitorium quod erat tunc boariũ, quod deinde uocabulũ inditum est foro Neruæ. multis post sæculis condito. Et quatuor portarum unum templum Iano institutum in uelabro. Duplex enim erat uelabrũ maius, & minus & in utroq; Ianus. Maius in foro olitorio, ubi prius erat Ianus biceps. minus/ ubi Ianus quadrifrons: quod adhuc extat. ubi celebris olim Mercatorum sedes: ubi fœneratores consistebant: ut Cicero, & Horatius tradunt. Ouidius.

Bouis simulacrum.

Geniticos insula.

Hercules vestit⁹ hĩtu triumphali.

Simulacrũ tauri ex ęre.

Designatio vrbis aratro

Ianus quadrifrons.

Ianus quid? Plures in vrbe Iani.

Forũ transitoriũ duob⁹ in locis.

Duplex velabrũ. vnũ i foro olitorio. alterũ in foro boario

Qui puteal/ianumq; timẽt/celeresq; Calẽdas. Pluteal aũt locus erat ubi causæ agebant̃,id fuisse credit̃ in foro ro.iuxta fornicẽ fabianũ, ꝙ ibi Libo ius dixerit,nã Libonis puteal uocabat̃.extat adhuc in uelabro tẽplũ.S.Georgii,qđ Zacharias papa natiõe græcus excitauit unde in hodiernũ usq; diẽ dr̃. S. Georgius in uelabro/qđ imperiti ad uellus aureũ pronũciant.Velebro aũt a uelatura nomẽ inditum, Nã anteq̃ paludosæ cõualles/& restagnãtia circa Tiberim loca desiccarentur,Scaphis,& Cymbulis opus erat e palatio,& citerioribus locis in Auentinũ nauigare/& pro uelatura stipẽ soluere. Propertius. At qua uelabri regio patet/ire solebat Exiguus pulsa per uada lynter aqua.Oui.in fast.Qua uelabra solent in circũ ducere pompas/ Nil præter salices/crassaq; canna fuit. Hic,ubi nunc fora sunt lyntres er rare uideres,Quaq; iacent ualles maxime circe tuæ.Quę restagnatio ex eruptionibus tiberini flexuosi illic sinus fiebat, antequam Tarquinius Priscus alueum mutaret. Suetonius in Cæsare gallici triũphi die uelabrum præteruehens pene curru excussus est axe disfracto, ascenditq; Capitoliũ ad lumina.lx. Elephantibus dextra, & sinistra lycnos gestãtibus.A uelabro olim incipiebat Cliuus publicus ad Capitolii arcem.In hoc ambitu erat uicus iugarius inter forũ ro. & boarium/ Liuius/Saxum ingens inquit e Capitolio in uicum iugarium procidit & multos opressit.Aiunt Herculẽ ab Euandro exceptum liberasse ea loca a latrociniis:& formidine Caci;Cuius antrum erat in Auẽtino Ouidius in fast. Cacus Auẽtinæ timor atq; infamia siluæ, Non leue finitimis hospitibusq; malũ.Ob cuius rei memoriã duas ædes uictori herculi excitatas fuisse memorant,unam ad portã trigeminam/ubi interfecto Caco raptas boues recepit.ut meminit Macrobius.Alteram in foro boario rotundã/& paruã, ut scribit Liuius.quæ adhuc extat:in ripa tiberis sub titulo nũc.S. Stephani ꝓtomartyris.Quæ depicta dicitur a Pacuuio poeta Ennii sororis filio. Plynius in ędẽ inquit herculis in foro boario:neq; muscę,neq; canes intrant / sub cuius limine claua latebat. Hercules inquit Solinus suo quoq; numini cõstituit aram:quæ maxima apud põtifices dicebatur: Cũ se e Nicostrata Euandri matre/ quæ a uaticiniis Carmẽta dicta est:immortalẽ comperiisset cõseptũ ẽt intra ritus sacroꝝ factis/ bouicidiis docuit potitios.Sacellũ herculis in foro boario,in quo argumẽta & cõuiuii,& maiestatis eius remanẽt:nã diuinit9 nec muscis

Puteal libonis.
Fornix Fabianum.
Aedes Scti Georgii in velabro.
Velatura qđ
Sinus tiberinus.
Cęsaris triũphus.
Cliuus publicus.
Vicus iugarius.
Antrũ Caci
Duæ ædes herculis victoris.
ædis herculis rotunda & parua.
In ędẽ herculis neque muscę neq; canes intrãt
Sacellũ herculis i foro boario:

nec canibus ingressus est. Et.n.cũ uisceratione sacrificolis daret: muscarũ dr imprecatus deũ. Clauã uero in aditu reliquisset, cuius olfactu fugerẽt canes: idq; usq; nũc durat. Fuit p̃terea diuersa ab hac æde herculis ara i eodẽ foro haud lõge ab hoc loco/ĩ aditu Circi max. Liuius tradit Euandrũ/primã herculi arã cõdidisse in auẽtino: & herculẽ struxisse sibi arã/q̃ maxima dicta est. Oui. in fast. Immolat ex illis taurũ tibi iuppiter unũ Victor/& Euãdrũ/ruricolasq; uocat/ Cõstituitq; sibi(q̃ maxima dr̃)ara. Hic, ubi pars urbis de boue nomen habet. ad quas hercules decumas obtulit/ut scribit Dionisius. & uocatur a Romanis maxima/est.n. in foro boario ꝓxima ueneratiõe, q̃ apud incolas inter cęteras p̃cipua: nã deieratiões p eã fiunt/& contẽtiones, uolẽtes aliquid firmi cõficere, & decumationes fiũt ex uotis: ornatu tñ ipso multo inferior q̃ opinione. Erat.n. subterranea crypta ubi in eius ruinis ætate mea effossum fuit herculis æneũ, auratũq; Simulacrũ, quod nũc est in Capitolio in ædibus Conseruatoꝶ Consecrataq; ædis postea a Senatu/monitu Sibyllinoꝶ Car. sub dictatore Sylla: quã dedicandam probauit Ouid. in fast. Altera pars Circi custode sub hercule tuta est/Quã deus Euboico carmine munus habet. Et rursus. Si quæris titulos/Sylla probauit opus. sed potius custodis herculis ædes in circo fl. fuisse creditur/ut postea dicet̃. Colebatur.n. hercules gręco cultu/is uicto Gerione, & ab actis eius bubus, illuc appulit/& ab Euãdro/hospitio exceptus. Erãt ante illic nemora, & siluestria loca. Virg. li. viii. ęn. Hæc nemora indigenæ/fauni/nymphæq; tenebant. Tradũt Seruium Tullium duo templa in foro boario excitasse, unũ fortunę ꝓsperæ, & altera matris Matutæ. Prosperæ nulla extãt uestigia. Oui. li. vi. fast. Lux eadẽ fortuna tua est/auctorq; locusq;/sed sup inductis qd latet/ę de togis, erat.n. eius statua uelata. ꝙ pudebat cęlestẽ deã cũ mortali cõcũbere/nã cũ illo nocturno tpe/p fenestrã/q̃ porta fenestella dictaẽ/igressa cõcubebat ut scribit Plutarchus in poblematibus. Oui. in fast. Nocte domum parua solita est intrare fenestra. Vnde fenestellę nõia porta tenet. prospera uero dicta, ꝙ in hoc uno rege non fuit cæca: arserat enim hoc templum, & statua eius mansit illesa tuente patre eius Vulcano. Nam ex genitali (ut aiunt) in cinere uiso conceptus est. Matris uero Matutæ ædis in foro Boario adhuc extat quota pars rotũditatis inter proxima nũc prostibula iuxta Circũ maximũ. Idẽ

Ara Herculis q̃ maxĩa dicta est.

Aeneũ herculis simulacrum.

Templum Matutæ/ & templũ fortuuę prosperæ a Seruio Tullio cõdita in fo. boario.

Porta fenestella.

Prospera vñ

Templum Matutæ.

in eodem. Ite bonæ matres ueſtrũ matralia feſtũ, Flauaq; thebanę reddite liba deę, Potibus/& magno iũcta eſt celeberrima circo, Area quæ poſito de boue nomẽ habet: Hic ubi luce ferũt matutæ ſacra pa renti Sceprtiferas ſerui tẽpla dediſſe manus. Camillus/inqt Liuius ædẽ Matutæ refectã dedicaturus iã ante a rege Tullio dedicatã, eo/dem die Matutæ, & fortunæ ꝓſperæ feſtũ celebrabatur, & utrumq; tẽplum uno incendio abſumptũ. Idem in eodem fœdũ incendium inter Salinas, & portã Carmentalẽ cũ æquimelio, iugarioq; uico la/te uagatũ in tẽplo fortunæ & matris Matutæ, & Spei extra portam. Fuit ꝑterea in foro boario ędis pudicitię patricię ab Aemilio cõdita/quæ adhuc extat ueteri ſtructura/ex lapide tiburtino: uetuſtate iam pene collabens quadratæ & anguſtę formę in ripa tberis ſub titu/lo nunc Sanctæ Marię ægyptiacę inter ęnopolia & ꝓſtibula. iuxta pontem eiuſdem nois, haud lõge ab æde herculis rotũda & parua, de qua ſupra dictũ eſt. Pudicitię ædẽ nõ ingrediebant̃ niſi pudicæ ac nobiles matronæ. Liuius inſignẽ inquit ſupplicationẽ fecit certa/men in foro boario ad ædẽ rotũdã/& paruã herculis inter matronas ortũ. Vñ Propertius li. ii. Tẽpla pudicitiæ quid opus ſtatuiſſe puel lis: Si cuiuis nuptæ quidlibet eſſe licet. a cuius ſacris arcebãtur ple/beiæ. Ea de cauſa excitatũ eſt alterũ pudicitiæ plebeię Sacellũ in ui co lõgo a uirgine plebeia plebeio uiro nupta/cõſtitutũ, ut ſcribit Li/uius. Fuit ꝑterea in foro boario Argiletũ ab hoſpite Euãdri Argo (ut placet Virgilio) nũcupatũ. q; illic Argus fuerit ſepultus, uel ut alii putãt ab argilla creta q̃ illic effodiebatur. Fuit aũt Argiletus duplex uz ſummus/& imus. Sũmus in principio uici tuſci inter Circũ max. & Auẽtinũ/ubi lętũ Argi ſimul & ſepulchrũ. Imus uero ubi Ianus quadrifrõs. in uelabro: Qui & Vertũnus in fine uici tuſci ſub Capito lio: ubi Saturnię ueſtigia/& frequẽtes reꝝ uenaliũ tabernæ. ubi & li bri erãt uenales. Martialis. Argilętanas mauis habitare tabernas.

Matutæ et fortunæ ꝓſperæ feſtũ.

Aedis pudicitię patritię

Pudicitiæ plebeiæ Sacellum.

Argiletum ab Argo dictum.

Argiletum duplex.

Vertũnus.

Argiletanæ Tabernæ.

De Foro Piſcario.

¶ Forũ piſcariũ/inter boariũ/& olitoriũ iuxta tiberim fuiſſe credit̃/ut ſcribit. M. Varro/cũ inquit/foꝝ piſcariũ ſecundũ tiberim ad ianũ uocãt/cuius tẽplum/ut dixi/erat iuxta Theatrũ Marcelli, In eo am bitu ubi nũc eſt ædis. S. Mariæ in porticu. In foro piſcario nõ modo piſces olim/ſed alię diuerſę res uendebantur. Plautus/apud piſcariũ inquit, ubi uariæ res uenduntur.

Tẽplũ Iani

De foro Olitorio & antiquis eius templis·

¶Forum olitorium extra portam Carmentalem/inter Capitolium/ & Tiberim:ubi nũc Theatrũ Marcelli qui locus hodie uulgo dicitur Platea montanaria,ubi fuit templũ Iani,quod Gn·Duillius uouit/diuerſum ab illo/quod Numa cõdidit,Tacitus libro.ii. Dedicauit inquit & Iano templũ Tiberius Cæs· quod apud forũ olitoriũ Gn·Duillius,qui primus rem·ro·proſpere mari geſſit,uouit:triumphũq; naualẽ de pœnis meruit,Ad hoc templũ(ut nõnulli tradũt) bellũ ſuſcepturus cõſul frequenti ſenatu primoribus patrũ,ac militibus comitatus,Ipſeq; gabino cinctu ſollẽni more fores templi reſerabat,ut Maronis quoq; carmen teſtatur.Spei aũt ædis a Germanico ſacratur,quã·M·Attilius Glabrio Xuir uouerat/ſtatuãq; auratã, quæ prima in Italia uiſa eſt,quo die cũ rege Antiocho apud Termopylas pugnaſſet,locaueratq; idẽ ex·S.C·auctor Liuius·Fuit & in eodem foro templũ pietatis/ubi nunc eſt Theatrũ Marcelli/ut ſcribit Plinius/& Solinus:fuit & Colũna lactaria/ad quã infantes lacte alẽdi deferebãtur·forũ aũt olitorium/ut ſcribit Varro/erat antiquũ Macellũ/ubi olerũ copia/Ea loca inquiẽs etiam nũc lacedęmonii uocãt Macellũ/Sed Iones oſtia hortorũ Macellotas dicunt/fuerunt olim a dextro Capitolii latere cõtinuata fora/& interſe cõtigua / Olitoriũ Piſcariũ.Boariũ·Romanũ·Iulii Cæs·& Augu·Neruæ,& Traiani·

Templum Iani. a Gn. Duillio votum.

Aedis Spei.

Templum Pietatis.

Colũna lactaria.

Antiquum macellũ olerum.

De foro Neruæ,ſiue tranſitorio·

¶ Supra forum Ro. occurrit forum diui Neruæ Imperatoris inter ædem nunc·S·Hadriani in tribus foris/& templum. S· Baſilii·ubi nunc ſunt horti ad radices Capitolii·Fuit aũt forum ſatis cõſpicuũ in cuius medio ut ſcribit Pauſanias ſtabat Columna ænea mire magnitudinis / quæ ſuſtentabat totum fori tectum / ex Laminis Oricalchi.ſubſtructum:ubi intrinſecus lumen erat ambiguum,cœptũ ante / id forum a Domitiano / ut tradit Sueto.cum inquit/ Nouam autem excitauit ædem in Capitolio Ioui cuſtodi / & forum / quod nunc Neruæ uocatur / quod tranſitorium dicitur/ut ſcribit Aelius Spartianus in Alexandro ſeuero ita inquiens/Statuas Colloſſas, aut pedeſtres nudas/aut equeſtres diuis Imperatoribus in foro diui Neruæ / quod tranſitorium dicitur / locauit/cum titulis/&colũnis æneis/quæ geſtorum ordinem continerent· Idem princeps etiam ſtatuas ſummoꝝ uiroꝝ in proximo Traiani foro collocauit/undiq;

Columna ænea.

ædes Iouis cuſtodis.

translatas / ut hoc modo sui generis obscuritatem contegeret. Vnũ ex omnibus Neruæ forum habet hodie ornamenta quædam uetustate, & incendio corrupta / & parietes amplos a superiore latere / ubi etiam parua porticus incendio ferme absumpta / qui locus hodie ab imperitis uocatur Arca Noei. ab eruditis uero Arcus Neruæ. extãt adhuc a dextro latere duo fornices iactu lapidis inter se distãtes nudati tamen. ubi quædam triumphalia ex marmore ornamenta uisuntur.

Parua porticus.
Arc° neruę

De foro Traiani / & eius ornamentis.

Contiguum neruæ foro erat forum Traiani inter Capitolium, & Quirinalem extructum, ubi columna Cochlidis adhuc extat erecta, fuit autem forum ornatissimum / cum templo / & equo æneo eiusdem principis, ubi erant ornamenta ex toto terrarum orbe exquisita, & porticus adeo mirabile opus / ut qui intuerentur / non potuerint credere manibus hominnm facta, sed gigantum, cuius fragmẽta nuperrime e ꝓfunda terra eruta uidimus. sub capitolio / e lapide candidissimo miræ amplitudinis, ad quod forum ædificandum pars Quirinalis, quę Capitolium contingebat excisa / atq; soloęquata / ne suo spatio fraudaretur. de quo Cassiodorus in Epistolis / Traiani forum inquit assiduitate uidere / miraculum est. Ad quem locum cum Cõstans Constantini filius Cõstantinopoli natus, & educatus peruenisset / singularem structuram primum attonitus cernens, pq; giganteos contextus circunferens mentem / Omni itaq; spe talia cõficiendi / amota / Traiani Equum solum locatum in Atrii medio imitari se uelle dicebat, cui regalis Orsmida respõdit stabulum prius tale condas. Cuius equi imago uisitur in eius principis Nomismatibus, in quibus pro maiori parte / a tergo tituli leguntur. S. P. Q. R. OPTIMO PRINCIPI.

Colũna Cochlidis.
Equus Traiani.

De Foro Suario / & Archimonio.

Sub eodem Quirinali monte / inter palatium nunc uetus. D. Colũnensium & uiam quæ ducit in montem Caballum / ubi hodie sunt horti. Fuit olim forum Suarium a suibus cognominatuꝫ / quod illic apud ueteres / sues uenderentur: Argumento est ecclesia condita sub titulo. S. Nicolai de porcilibus. Veteres enim separata & constituta habebãt loca / ubi res peculiariter uenderent̃. ut forũ hoc suarium / ubi sues, piscariũ / ubi pisces, Olitoriũ / ubi olera prisci ro. mercarent̃

¶Post hunc locum /iactu fundę/sub monte Apollinis olim & Clatrę fuit forum Archimonium/ubi nūc est téplū sancti Nicolai de Archimoniis, quod corrupto uocabulo hodie ab imperitis proferṫ: nisi forte a romana familia eius nominis, ei templo appellatio est. Multa enim uocabula ob litterarum ignorationem imperitum uulgus perperam pronunciat. Nam rustici(ut fertur)ac feminæ latinam linguam corruperunt. Cicero autem inquit fœminas semp patriam linguam in qua natę sunt retinere, sed credédū potius a barbaris/qui per tot sæcula Italiam tenuere/corruptam.

De foro Sallustiano.

¶In dorso Quirinalis iuxta leuum montis supercilium inter téplū sanctę Susannę/& portam Salariam fuit olim forum Sallustii ornatissimum Salustianis eminens hortis/cuius adhuc extāt magna uestigia e regione Thermarum diocletiani/quod ex pecunia/ex africa quam prætor rexit reportauit/ut postea dicetur.

De Cæteris/urbis antiquis foris.

¶Fuerunt præter supra dicta/& alia non nulla antiqua fora: quorū tm̄ nomina nūc extant/ut forum Cupedinis a Cupis/siue cupiditate dictum. M. Varro. Hæc omnia postq̄ contracta in unum locum, quæ ad uictum pertinebant, ædificatus locus, & Macellum dictus. fuit præterea forum pistorium, & rusticorum. forum palladium qd' & Romanum esse quidam uolūt/uel a templo palladis/uel ab atrio Mineruæ/ quod illic erat. Martialis Libertum magni lucēsis quęre secundi, Limina post pacis palladiumq; forum. Nec desunt qui tradant forum palladium fuisse in palatio supra arcum Titi Imp. a sinistris uię / qua nunc in montem ascenditur. ubi extat adhuc magna area quadratæ formæ parietibus undiq; circunsepta. ac manu de industria facta. Argumento/ꝗ illic extat parua ædis/ sub titulo sancti Andreæ in pallara/corrupto uocabulo)pro palladia. Vbi se pulchrum uisitur Ioannis papæ. viii. Visebantur præterea ibi duę ante hos annos marmoreæ portæ ex ueteri structura satis conspicuę, quæ facile cæteras urbis portas/materia/ & artificio superabāt.

Forę Cupecinis.

Macellum.

Forum Palladium.

Aedis Sācti Andreæ in palllara.

Andreæ Fuluii de antiquitatibus Vrbis, ad Clementem. VII. Liber quartus.

ARcus triumphales a triumpho dicti/his erigi so lebant, qui prouincias & urbes, aut externas na tiones expugnabant/ac bello superabant, rebus itaq; bene gestis/in urbem uictores redibant, & in capitolio/Ioui gratulatum/quo/diis uota per soluturi/conscendebant, procedente rerum lon/ go ordine/ac pompa/albis insidentes quadrigis, Iuxta currus/captiuorum: cathenatorũq; agmen miserabile. Pręce/ debant aũt currum triũphantis captiui usq; ad templum capitolini Iouis. Hinc/atq; hinc magna spectantium astante turba: Necnon & Simulacra oppidorum/& fluuiorum triumphis ducebant. Vnde Li uius refert Scipionem asiaticum duxisse simulacra. CCXX. oppido rum. Ouidius. Hic est Euphrates pręcinctus harũdine frontem, Si mili modo Nilus in triũpho Cæsaris & Rhenus domitiani. Quę uel huiusmodi simulacra uidere licet nũc in arcu. L. Septimii. & Flauii Constantini Imp. Arcus ipsi triumphales ab Imperatoribus cępta/ uere. Plinius suo tempore ait cępisse: Neq; antiquiorem/q̃ Titi arcũ Romæ uidemus. Nam antea ponebantur Statuæ triumphales/ uel triumphalia ornamenta, sicut trophæa. C. Marii de bello cimbrico/ quæ adhuc extant in exquiliis. Fuerunt autem plures/ex his tantũ hodie minus lesi apparent tres in regione uię sacrę Cõstantini. Titi, & seueri Imp. quos suo ordine/non tempore prosequemur.

Arcus Titi oiꝫ antiqor.

De Arcu triumphali Constantini Imp.

¶ Occurrit autem in ordine triumphalis arcus Flauii Constantini/ in angulo palatii/ iuxta Amphitheatrum. quod Colosseum uocãt. triumphalibus/sed nunc male integris ornamentis conspicuus atq; ex omnibus minus lęsus/cum trophœis/& uictoriis a latis: in utroq; frontispicio/post bella ciuilia excitatus / superato Maxentio tyran/ no apud pontem Miluium. Cuius inscriptio talis est.

IMP. CAES. FLAVIO CONSTANTINO MAXIMO P. F. AVGVSTO. S. P. Q. R. Quod instinctu diuinitatis: mẽtis magnitudine cũ exercitu suo tã de tyranno q̃ de omnifactio/ ne uno tẽpore rem. p. ultus est armis/ arcum triumphi insignem

dedicauit· Extant in maiori fornice interius a dextris & sinistris· Hinc liberatori Vrbis· Illinc Fundatori quietis. & in superioribus uisuntur a fronte & a tergo quatuor in locis. hinc uotis·X·Hinc uotis·XX·. Quæ uota in magnis periculis uouebantur· ut apparet ét in eius principis nomismatibus·Solusq; toto Imperio po.ro·cũ imperaret cognomen induit Maximi/ cũ antea Alexandro magno /& Cn·Pompeio magni cognomen solum datum est. Iuxta hunc arcũ extat adhuc dimidiata rotũditas antiquæ metæ quæ dicebatur meta sudans in cuius uertice erat ęreum Iouis simulacrum · ideo meta sudans quia ex ea uberes manabant aquæ ad extinguendam plebeculæ sitim ex proximi Amphitheatri spectaculis·

Vota in magnis periculis.

Maximi cognomen.

Meta sudãs

¶De arcu Titi Vesp·Imp.

¶In media summa uia sacra surgit Arcus Titi Vespasiani Imp· omnibus in urbe/ut tradit Plinius/antiquior·Paruus quidem ac uetustate mutilatus, extructusq; deuictis Hierosolymis præclarissima olim Orientis urbe/ubi breuis tituli inscriptio·

S·P·Q·R·DIVO TITO DIVI VESPASIANI·F· AVGVSto ubi quadriga triumphantis cum uictoria, præcedentibus·xii·cõsularibus fascibus ab uno latere/ab altero uero Triumphi sunt spolia/ Aureum candelabrum septem ramorum; in quibus erant septẽ lucernæ significantes septem stellas errantes, & duæ tabellæ marmoreæ Mosaicæ legis/ Vasa templi, Mensa aurea, põderis talẽti magni, cum aliis gentis spoliis/ut scribit Iosephus. Quę omnia condita fuerunt in proximo Pacis templo/a Vespasiano patre post bella ciuilia extructo/qui cum Tito filio in eodem curru triumphauit teste Trãquillo· Martialis ad Domitianum·Frater idumeos meruit cũ patre triumphos·Quæ datur ex Cattis laurea tota tua est.

Simulacra Spoliorum Iud.

Tẽplũ Pacis

De Arcu· L·Septimii seueri·

¶Extat &·L·Septimii seueri Arcus in foro Ro·ad radices Capitolii omium olim pulcherrimus, nunc uero semiustus / & deformatus / ubi in utroq; frontispicio prominẽt alatæ uictoriæ cũ trophęis Ter/restris/naualisq; belli Simulacra/a frõte/& a tergo cũ inscriptione.

IMP·CAES. SEPTIMO SEVERO Pio pertinaci AVG· patri patrię parthico Arabico/& parthico Adiabenico Põt·max. Trib. pot·xiiii. Imp·x·Procos·& Imp·Cæs. Aurelio Antonino Aug·pio felici Trib.pot·vi·Cos·procos·PP·optimis fortissimisq; principibus

ob rem.p.restitutam Imperiūq; propagatum insignibus uirtutibus eorum domi forisq;.S.P.Q.R.Sed triumphum respuit/ne uideret de ciuili triumphare uictoria offerentibus ei patribus/& q affectus articulari morbo in curru consistere nō posset/filio sane concessit.

De Arcu Boario.

¶Visitur adhuc in uelabro iuxta templum sancti Georgii exiguus & parum integer arcus Boarius/qui creditur Argentariorum & negociantium boariorum fuisse/qui in proximo marmoreo quadrifrōte Iano uersabantur.ut inscriptio ibi multiplex significare uidetur haud multum a superiore discrepans. IMP. CAES.L.Septimio seuero pio pertinaci aug.Arabic.Adiabenic,Parthic.M.fortissimo felicissimoq; principi Pont. max. Trib.pot.xii.Imp.xi.Cos. PP. Et Imp.Cæs.Aurelio pio felici aug.trib.pot.xii.pp. procos.fortissimo felicissimoq; principi.Et Iuliæ.ii.& Senatus,& patrię.Et Imp.Cæs. M.Aurelii Antonini pii felicis Aug.parthici maximi argentarii/& negociantes boarii huius loci deuoti numini eorum.

De arcu Flauii Domitiani Imp.

¶Extat adhuc in uia flam.prope sanctum Laurentium in Lucina/arcus ut creditur Domitiani Imp.qui nunc a Romanis uulgo dicitur Arcus Tropholi.uel trophœi/a tropheis quibus ornatus olim fuerat/uel tripolis/ut quibusdam placet/ob uictoriam trium urbiū, prout ueterem inscriptionem superioris sæculi nostri patres se legisse rettulerunt.At nunc totus mutilatus/& suis ornamētis/ac titulis denudatus.Quem Domitiani Imp.fuisse eruditiores tradunt/ argumento sumpto ex uerbis Suetoni/Qui scribit Domitianum somniātem se a Minerua destitutum/& illam excedere sacrario. Negantéq; se ultra tueri posse.q ex armata esset a Ioue/ut Simulacra eius rei ibi marmorea extant.Martialis.Stat sacer/& domitis gētibus arcus ouans.Nam & ipse per omnes regiones fecit/Ianos/arcusq; cum insignibus triumphalibus. qui postea oēs euersi sunt ut tradit Dion. cum inquit arcus qui in ipsius unius titulum/ac nomen substructi/ euertuntur.

De Arcu Galieni/& Gordiani Imp.

¶Surgit adhuc in exquiliis iuxta ædem.S. Viti in Macello Arcus Galieni Imp.ex tyburtino lapide satis rudis/cū inscriptione hmōi. Galieno clementissimo principi/cuius inuicta uirtus sola pietate su

perata est. M. Aurelius uictor numini maiestatiq; eius.
Fuit & in eadē regione in aggere Tarquinii Arcus Gordiani Imp. marmoreis ornamentis/& trophœis ornatissimus: Cuius marmora e profunda tellure eruta uidimus: atq; in ornamenta palatii & Templi sancti Laurentii in Damaso translata iussu. R. D. Raphaelis Riarii Card. S. Georgii.

De arcu siue fornice Fabiano & cæteris arcubus.

¶Fuit præterea in foro Ro. Arcus/siue fornix fabianus in uia sacra iuxta regiam/ut scribit Asco. pedianus / cum inquit fornix Fabiani arcus iuxta regiā in uia sacra a Fabio Censore constructus/qui deuictis Allobrogibus nominatus/ibiq; Scuta eius posita præter ea est. Cicero pro Cn. Plancio Ne illum accuso qui est in summa sacra uia cum ego ad Fabium fornicē impellor. ¶Haud procul hinc erat Calpurnius fornix/iuxta quem. C. Gracchus fragmēto subsellii ictus occubuit. ¶Fuerunt in eodem foro Arcus lateritii Romuli conditoris qui durauerunt ad multas ætates, nec eos passi sunt Romani marmore adornari, sed sicut erant rudes stare permiserunt in memoriam conditoris urbis. ¶Fuerunt præterea Arcus uetustissimi ad primas partes Auentini / inter montem/& Tiberim memoria patrum nostrorum euersi quoq; inscriptio talis erat. P. LENTVLVS CN. F. SCIPIO. T. QVINTIVS CRISPINVS VALERIANVS COSS. EX. S. C. FACIVNDVM CVRARER IIDEM PROBAVER. ¶Fuit & Arcus Traiani in foro eius extructus/ut scribit Dion. cum inquit. Triumphalis tunc arcus præter alia multa/quæ in honorem eius/& decreta/& facta/fuerāt in illius foro substructus est. ¶Fuit & alter in honorē eius arcus in regione portę capenę: isq; esse creditur/cuius uestigia extant intra portā ipsā capenā in proximo aquæductu/ argumento q Traianus uiam appiam quę ab eo loco auspicatur magnifice restituit/ac strauit. ¶Fuerunt aūt in ea regione tres arcus/Veri Parthici/Drusi/& Traiani/& extra eādem portam circū latera templi Martis/Arcus Germanici /& Drusi/cum effigie Cæsarum structi/ quos Senatus decreuit/& Germanici cognomen ipsi/posterisq; suis/ut scribit Tacitus. ¶Aedificauit & Tiberio Cæs. Arcū diuus Claudius iuxta Theatrum pompei decretum ante a Senatu/tamen omissum peregit. ¶Fuerunt præterea Arcus Theodosii Valentiniani/& Gratiani Imp. haud longe a pōte

Calpurnius fornix.

Arcus Romuli Lateritii.

Arcus Traiani ī fo. suo

Arcus Traiani ad portam capenā

Arcus Veri & Drusi.

Arcus Germanici & Drusi.

Arc⁹ Theodosii Valētiniani & Gratiani Imp.

castelli, quorum fragmenta nuperrime eruta sunt iuxta ędē. S. Celsi.

Arcus iuxta plateā Sciarræ. Arcus ꝑpe S. Mariā in via lata. Arcus Cāpiliani. Trophea. C Marii.

¶ Fuerunt & alii arcus siue fornices/quorum duo ætate mea diruti sunt unus iuxta plateam Sciarræ uia quæ ducit ad porticum Antonini pii cuius adhuc extant ornamenta quædam marmorea. Alter iuxta. S. Mariam in uia lata. Ab Innocentio. viii. in renouatione ꝓximi templi dirutus/cuius ornamenta marmorea erui nuꝑ uidimus cum trophœis barbaricis haud dubie posteriorum esse Imperatorū ex ornatu apparet. Hinc iactu lapidis extat adhuc Arcus Cāpiliani satis rudis. ubi nulla ornamentorum signa/ quem non nulli Camillianum appellant. Nam ueteres romani duces ac triumphantes nō arcus/sed triumphalia insignia cum statuis/& trophœis habebāt. ut Trophœa. C. Marii in exquiliis de triumpho Cimbrico & altera de triumpho Iugurthino in uia flam. inter collem nunc hortulorum/& Augusti Mausoleum/ubi marmorea tabula cum titulo. C. Marii de triumpho Iugur. me auctore empta a quodam lapicida/quæ nūc est in domo Pomponii Læti in monte Quirinali.

Area flacciana.

¶ Fuerunt & altera de Spoliis Cimbricis marmorea ornamenta/a Q. Catulo posita in area flacciana teste Valerio Max. cum inquit Ideoq. M. Flacci/& L. Saturnini seditiosorum ciuium corporibus trucidatis/penates ab imis fundamentis eruti sunt/Cæterū flacciana area cum diu penatibus uacua mansisset/a. Q. Catulo Cimbricis spoliis adornata est.

De Theatris & Amphitheatris/& eorū forma.

THeatrum græcam habet originem, & significat spectaculum, formam habens hemicycli, sicut Amphitheatrum circularem. Theatri partes ponit Iulius Pollux græcus auctor. Theatra prius temporaria, ac lignea uersatilia quoq; post modum per luxuriam facta/ut modo unam/modo alteram ostenderent frontē. Ac uelut duobus nauigiis sedens populus periturus momento aliquo/laxatis machinis periclitaretur. Plinius. En hic est ille terrarum, & totius dominator orbis/qui gentes, & regna diriperet/iura exteris mitteret/ & q̄dam deorum immortalium generis humani portio in machina pendens/& ad periculum suum plaudens. M. Curius hac insania usus in funebri patris munere duo theatra iuxta fecit amplissima e ligno Cardinum singulorū uersatili suspensa libramēto: in quibus utrisq; ante meridianum Ludoꝝ spectaculum æditum inter sese auersis/ne inuicem

inuicem obstreperēt scęnis/& repente circūactis/ut constiterant. Postremo iam die discedentibus tabulis//& cornibus inter se coeūtibus faciebant amphitheatrū/& gladiatoꝶ spectaculū ædebat ipsum magistratum/& populū ro.circūferens .licet post secundū bellū punicum.P.Cornelius Nasica cū a Censoribus locatū theatrū spectādis ludis extrueretur/ueluti publicis moribus nocituꝶ demoliri fecerit Populusq; stans aliquādiu spectauerit. Postea uero lapidea cū gradibus extructa sunt,unde spectatores Ludos spectarent.Ita ut altiores in ambitu semper excrescerent,Primum autem Theatrum Romę fecit.M.Scaurus in ædilitate sua.xxx.dierum spatio duraturuȝ, & fuit triplicis scænæ,inferior e marmore:media e uitro:summæ columnæ tabulis inauratis: Signa ærea inter columnas. Cauea ipsa cœpit hominum octoginta millia, sed hoc fuit temporaneum theatrum. L. Mumius primus theatro temporaneo ludos suo triumpho ædidit deinde Scaurus: Postea Pompeius gradibus permansuris Theatrum ædificauit. Theatra in Vrbe tria præcipua. Pompei. Marcelli, & Cor.balbi. Ouidius de arte. Visite conspicuis terna theatra locis. Theatrorum Symmetrias/& locorum distinctiones docet Vitruuius libro quinto. In theatro ludi scænici fiebant: in amphitheatro autem gladiatorii/& uenatorii/quibus aut conducti homines/aut damnati,aut ambitiosi ad ostentandam audaciam adhibebantur.

De theatro Pōpei magni/& eius ornamentis.

¶ Primus oīm Pōpeius ante suā curiā ꝑpetuum theatrū ex quadratis lapidibus cōstruxit, ubi & ludos ipse fecit:nulli nobiliores inq̄t Pedianus fuerunt q̄ Pompei/& Crassi: Quorum Pompeius exquisitissimis, magnificentissimis omnis generis ludis theatrum dedicauit. Quod etiam Cicero in Pisoniana probare uidetur.Quibus ludis Elephantorum pugnam primus omnium dedit in Circo. Plinius autem Romæ inquit Elephantem primum pugnasse in Circo Appii pulchri ædilitate/āno urbis.D.lv.In hoc theatro scęnā postea Tiberius Cæs. cōstituit ut scribit Tacitus cum inquit. Nec publice quidem nisi duo opera struxit / templum Augusto / & Scænam pompeiano theatro / eaq; perfecta contemptu ambitionis / an per senectutem haud dedicauit. Quod theatrum a Pompeio inchoatum, C. Calicula absoluit, siue (ut quidam putant) restituit.

Prima Elephantorum pugna apud Ro.

Ecatõstylõ. Atsitq; id/& ei propinquum Hecatonstylon centum colũnarum in campo martio opus centenariã porticum appellant. Quod etiã theatrum Nero princeps/ut Tiridatẽ armeniorum regem laute exciperet/insano/unius diei opere inaurauit. Id capiebat loca. lxxx. mil. Extãt adhuc uestigia/iuxta Campum/quem floreum appellant/a Flora ita dictum/quam Pompeius amauit. Sed a loci præstantia ac celebritate dedictum potius crediderim/quasi a florum amœnitate. ubi nũc palatiũ. D. Vrsinorũ a cuius tergo erat Theatri cauea uersus aurorã/ubi atriũ curiæ põpeianæ/qui locus hodie satriũ nũcupatur una littera plus. habebat olim theatrum ipsum longas appendices/ubi eius domus curia/& porticus. Vnde Plutarchus. At qui inquit Pompeius ipse usq; ad tertium triumphũ modice, atq; incomposite habitauit, pulchrum deinde Theatrum/longe a Romanis diffamiatum cum struxisset/splendidiorem domum/ueluti a Theatro appẽdicem ædificauit.

Atriũ curiæ Pomp. Quare satrium.

De theatro Marcelli/& templo pietatis.

¶Theatrũ Marcelli inter capitoliũ, & tibrim, adhuc extat, sed igne ac uetustate deformatũ/ubi nunc est palatiũ clarissimę Sabellorum gẽtis. Qđ theatrũ capiebat loca. lxxx. mil. Vbi prius fuisse templum Pietatis scribit Plin. cũ inquit/Pietatis exẽpla infinita quidẽ toto orbe extitere, sed romæ unũ/cui cõparari cũcta nõ possunt: humilis in plebe/& ideo ignobibis puerpera supplicii causa carcere inclusaȝ matrem/cũ impetrasset a ianitore aditũ/semp excussa/ nequid inferret cibi: dephensa est uberibus suis alẽs/quo miraculo salus matri donata filię pietate est: ambę ppetuis alimentis. Solinus uero nõ matrẽ sed patrẽ fuisse tradit/& locũ illũ/eidẽ cõsecratũ deæ. T. Quintio/& M. Atilio Coss. tẽplo pietatis istructo in illius Carceris sede, ubi nũc theatrũ Marcelli est. Cuius scęna restituta/Vespasianus ludos ędidit qđ quidẽ theatrũ Augustus cõdidit sub noĩe Marcelli/sororis filii. Sicut multa alia sub noĩe suorũ, ut theatrũ hoc Marcelli Porticum Octauię. Porticũ liuię. basilicã/& porticũ sub noĩe nepotum Caii & Lucii auctor tranquillus.

Tẽplũ pietatis.

De Theatro Cor. Balbi.

¶Fuit pterea theatrum Cor. balbi iuxta circum flãminium a Claudio Cæs. dedicatum, quod dictum putãt a uicinitate Cryptæ balbi (cuius ne uestiginm quidem quod sciam) nunc apparet. Id capiebat loca. xxx. mil. ubi quattuor colũnas ex Onice balbus posuit.

Quod ex hortatione Augusti condidit/ut multa a multis tunc stru/cta sunt. Sicut a Martio philippo ædis Herculis:& Musarum:a.L. Cornificio ædis Dianæ:ab Asinio Pollione Atrium libertatis, a Munacio planco ædis Saturni:a Statilio Tauro Amphitheatrum:a.M. Agrippa complura/& egregia:ex tranquillo. Fuit & Theatrũ Cassii ut scribit Appianus cum inquit. Ea tempestate Scipio Cõsul Theatrum disiecit:Quod Cassius inchoauerat. Fuit & theatrum lapideu iuxta ædem fortunæ Equestris: Et Theatrum Iulii Cæs. ut scribit Suetonius cũ inquit. Excogitauit & Martis Templum/q̃tum nusq̃ esset extruere:repleto:& cõplanato lacu:in quo Naumachiæ specta/culum ædiderat:Theatrũq; summæ magnitudinis tarpeio mõti ac/cubans. Fuit & Theatrũ a Traiano cõditum:qđ postea Hadrianus cõtra oĩ uota destruxit ut scribit Spartianus. Fuit & theatrũ in pra/tis uaticanis inter pontẽ Miluiũ/& molẽ hadrianã/ planities eque/stribus p̃liis satis apta:ubi theatrũ ad ludos gladiatorios uetustis tẽ poribus ædificatũ/ut scribit procopius/extãt hodie (ut creditur) ue stigia quędam in uinea. D. Io. Alberini ro. p̃ritii Diaconiq; ap̃lici/sed circũ/non Theatrum eum fuisse crediderim/ut forma adhuc appa/ret / nisi perperam interpres locum uerterit; Nam in theatris ludi scęnici fiebant/in circis uero equo℞ cursus agebantur. Theatrum, q̃ sciam / præter supradicta uisitur hodie prænestę prope integrum. Amphitheatrum uero Veronæ, ac polę illyricę. Semidiruta aũt pluribus in locis Pataui/Vicentiæ/Spoleti/Interanæ. Multaq; Romanorum uetera ædificia in municipiis & prouinciis; quo℞ hodie nihil extat præter ruinas/ad dolorem.

Theatrũ in pratis uaticanis.

De Amphitheatris & eorum forma.

¶ Sunt & Amphitheatra, q̃ formã hñt circularẽ & absolutã quã duo simul theatra iuncta p̃ficiunt. Amphitheatri molẽ primus in cãpo Martio Iulius Cæs. posuit/quã paulo post Augustus/Mausoleũ ędificaturus/destruxit. Post paulo a Tiberio alterũ inchoatum est, ut scribit Suetonius/cũ inquit/Opera sub Tiberio semi imp̃fecta/ templum Augusti, theatrũq; Pompei absoluit:inchoauitq; aquęductus in regione Tiburti, amphitheatrum iuxta Septa:quo℞ operũ a successore eius Cluadio alterum p̃fectum:omissum alterum est. In amphitheatris olim Paria Gladiato℞ dimicabant, & uenationes fiebãt non nunq̃ & nauale prælium / Suetonius in amphitheatro inquit

nauale quoq; dedit præliũ: nã uenationes, gladiatoresq;/& nectibus ad lychnos, nec uirorum modo pugnas, sed fœminarũ. Extant hodie duo semidiruta/Vesp. & Statilii tauri.

De Amphitheatro/qđ Collosseũ uocãt, & eius ornamentis.

¶Extat adhuc mutilatũ, ac semidirutũ Amphitheatrũ omniũ Maximũ, & pulchertimũ/qđ hodie Colosseũ nũcupatur, media urbe a Vespasiano (ut similis forma ieius nomismatibus apparet) cõditũ. & ut destinasse cõpererat Augustũ/a Tite filio postea dedicatũ scribit Suetonius ita tradẽs. Et tamẽ nemine ante/munificentia maiore, Amphitheatro dedicato. Thermisq; extructis/munus ædidit apparatissimum, largissimũq; quinq; milia/oẽ genus ferarũ: uno die exhibita/idẽ asserunt Eusebius: & Eutropius: nã publica ędificia numinibus cõsecrabantur. Quod eã laudẽ Martialis Domitiano attribuerit/Assentatio est poetæ, cũ nec illud extruxerit, nec dedicauerit, cũ inquit lib. i. Epigr. Omnis cæsareo cedat labor amphitheatro / Vnũ pro cunctis fama loquat opus. Aedificatũ id quidẽ in parte domus aureæ Neronis: in cuius uestibulo erant eius stagna. Idem in eodem Hic ubi cõspicui uenerabilis Amphitheatri/Erigitur moles/stagna neronis erant. ubi stabat Collossus miræ magnitudinis: est. n. Collossus magna statua/unde loco nomen Colosseũ inditum est. Cuius altissima moles inter Cęlium montẽ/Palatium, & Exquilias pari ꝓpe dimentione assurgit/tyburtino extrinsecus lapide undiq; extructa rotunditas/forma intrinsecus ouata. Plinius Amphitheatrũ inquit tyburtino lapide extructũ tantę altitudinis/ut eo uix humanus oculus inspicere possit. Est præterea circa eũ locũ forinsecus sicut in circis porticus unius structurę/per quam sunt ingressus & ascensus uenientibus ad spectaculũ ita, uti nihil turbet ingredientiũ/& abeũtiũ iter. Et in singulis superioribus arcubus erãt statuæ marmoreæ, cũ in crustatione intrinsecus/& extrinsecus/cũ signis. Extant adhuc in quibusdã fornicibus ornamẽta ex gypso. & sub tãto ędificio subsunt Cloacæ, quibus pars molis sustentatur. Cuius cauea capiebat loca LXXXV. mil. & dũ fiebant ludi/totã ipsa cauea operiebat linteis. Cuius nunc molis dimidio minus extat. Cætera pars igne/ferroq; barbarorum malignitate euersa apparet, quod superest haud integrum, sed crebro foramine læsum, & lancinatum, ut in plerisq; priscis ædificiis factũ inuidia, & immanitate horribili barbarorum

ut quæ diruere funditus non poterant/his saltem ludibriis /& dam/nis fœdata relinquerent. Media cauea harenis spargebatur/ut gladiatores /& pugnantes / aut inter se/aut cum feris firmius/ac stabilius pedibus consisterent /& labentes mollius caderent,unde harena pro cauea sæpenumero ponitur. Multi autem capite damnati/& in bellis capti/aut conducti:aut ostentandæ audaciæ causa adhibebantur. ubi hodie Christi dei saluatoris cruciat9(quã passionem uocant)repræsentatur haud longe inferiore spectantiũ numero/q̃ olim in antiquis triumphantis Romæ spectaculis.

¶Surgit præterea pars magna adhuc amphiteatri .P. Statilii Tauri lateritio opere extructi in mediis urbis nunc mœnibus / iuxta tẽplum sanctæ Crucis in Hierusalem/ubi atrium quondam Sessorianum. de quo Suetonius in calicula Munera inquit gladiatoria par/tim in Amphitheatro . P. Statilii Tauri, partim in Septis aliquot egit, paruum quidem ipsum, ac semidirutum ueluti Colosseum. Inclusum nunc intra Cœnobium fratrum sanctæ Crucis. Cuius basilicam Constantinus magnus excitauit: in Atrio Sessoriano, unde etiam basilica Sessoriana dicitur. Marmoreis ornamentis, & pictis laquearibus satis conspicua,quam nuperrime Petrus de mendosa Hispanus sanctę Crucis titulo Presbiter Cardinalis in hanc, (sicut nunc est) speciem renouauit. In cuius renouatione inuẽtus est titulus Crucis ligneus in tẽpli abside / inscriptus litteris hebræis græcis,& latinis ,ab Helena quondam Constantini matre ibi recõditus. Quæ etiam illic sub nomine suo subterraneum excitauit sacellum musiuo opere satis decorum/ instauratumq; dudum a . R . D . Bernardino Caruaial hispano Cardinale sanctę Crucis atq; Episcopo Ostiensi:quod mulieres non ingrediuntur/nisi in eius dedicationis die.xx. Martii. Extant p̃terea in ea basilica multæ.S.reliquiæ, inter quas/pars dñicæ Crucis:unus ex argẽteis nũmis/quibus uẽditus est Christus a Iuda scarioht. Itẽ unus ex clauis/ q̃bus affixus est crucis patibulo,quos nõ nulli asserunt fuisse quatuor potior pars tres tm̃modo. Diuus aũt Ambrosius tradit unũ in frenis equi/q̃bus in p̃lio Cõstantinus princeps utebat᷑,alio pro Cono Galeę. Tertiũ in mare hadriaticũ/ad cõpescẽdas seuiẽtis maris ꝓcellas/deiecit.Sed q̃ in frenis equi erat/Mediolani nũc in magna eius urbis ueneratiõe seruat᷑. Extant a sinistris eius basilicæ magna uestigia ædis Veneris, & cu/

Basilica Sessoriana.

Titulus crucis.

Sacellũ diuę Helenæ.

Tēplū Veneris/& Cupidinis. Amphitheatrū castrēse.

pidinis/cuius meminit Oui.in fast.ita scribēs. Aut ubi muneribus nati sua munera mater Abdidit externo marmore diues opus. Fuit præterea in Exquiliis amphitheatrū Castrense,ut scribit. P. Victor.

De Circis/& eorum forma / & ornamentis.

CIrcus/locus erat / ubi ludi fiebant/ dispositusq; in forma spatii oblongi:ita ut in summitate spatii,ubi equi reuoluebantur species Hemicycli constituta uideretur. In circuitu uero gradus insurgebant in/quibus spectatores sedere consueuerant. Qualē Virg. lib.v. æn.signare uidetur. Hinc pius Aeneas/misso certamine tēdit Gramineū in campum: quem collibus undiq; curuis Cingebant siluę, mediaq; in ualle theatri Circus erat. Vbi equi iuncti curribus descendentes exciti carceribus ex uno latere Circi decurrerēt, cū ad summam aduentassent/se inde diuerterent:ex alio latere recurrentes ad primam usq; Circi metam uiderentur. ubi equorum cursus celebrantur. In medio autem spatio dispositæ erant metæ pari interuallo pyramidum. Horatius li.primo Car. Sunt quos curriculo puluerem Olympicū Collegisse iuuat:Metaq; feruidis Euitata rotis Quas septies circum lustrare moris erat. Propertius. Aut prius exerto deposcit pręmia cursu/Septima q̄ metam triuerit ante rota. In circo aūt fiebāt cursus Venatio:& naumachia:In ludis a principe aues uariiq; generis missilia:& larua quædam appellata Ciceria/oblōgis malis/& grandibus buccis/ingens/Manduci speciem præbebat. Ludi circenses dicti: uel ꝙ in circo fierent:uel quasi circum Enses / ut scribit Varro. Nam ante facta spectacula/ inter enses/ & flumina/locis uirentibus agebant:ubi in medio loco munera ponebant. Equi uero iūctis curribus currebant. Val. Max. Cum ludis inquit plebeis quidam paterfamilias per circum flam.priusq̄ pompa induceretur, seruum suum uerberibus mutilatum sub furca ad supplicium egisset, latino homini ex plebe Iuppiter in quiete præcepit, ut cōsulibus diceret sibi præsultorem ludis circensibus proximis non placuisse. Quin immo per quingentos & quinquaginta octo annos. Senatus populo mixtus spectaculo ludorum interfuit;sed hunc morem Attilius seranus/&.l. Scribonius ædiles ludos matri deum facientes/posterioris Africani sententiam sequuti discretis Senatus/& populi locis magna ipsius Africani inuidia soluerūt. Circi pars prima/unde Equi mittuntur Carceres dicūtur. ꝙ equi coarcētur/ne inde exeāt/

Ludi circenses.

anteq̃ magiſtratus ſignum miſit. Precipui in Vrbe olim fuerũt Cir/ cus Max·& circus flamminius. Fuerunt & multi alii eiuſdem formę ſed nõ circi appellati ſunt/ut Equiria trigaria hippodromus/de qui bus ſuis poſtea dicetur·

De Circo maximo/& eius ornamentis.

Tradunt Tarquinium Priſcum deſignaſſe locum ludis faciendis in ualle quæ eſt inter palatium/& Auentinũ/Circum maximum ap pellatum ·a magnitudine, & excellentia, ſiue ludoꝝ ſumptuoſitate, qui illic fiebant, Liuius. Tum primum inquit/ qui nunc maximus dicitur deſignatus eſt locus/diuiſa loca patribus, Equitibuſq; urbis/ ut ſpectacula quiſq; faceret· Spectauere aũt furcis duodenos a terra ſpectacula alta ſuſtinentibus pedes· Item foros in circo faciendos Cloacamq; maximam in foro: Quæ ſpectacula poſtea in ſuã magni tudinem Cæſar dict. extruxit. Circum max· inquit Plinius a Cæſare dict· extructum lõgitudine ſtadiorum trium: latitudine unius: ſed cum ædificiis iugerum quaternum: ad ſedem· CCLX· millia inter magna opera dicamus. Suetonius: Circenſibus inquit ſpatio Circi ab utraq; parte producto, & in gyrum Euripo addito: Quadrigas, bi gaſq; & equos deſultorios agitauerunt nobiliſſimi iuuenes· Troia luſit turba duplex maiorum, & minorum puerorum. Quem circum ſatis deinde Octauius Auguſtus exornauit/& in eo circo Aurigas/ Curſores, & interfectores beluarum unũ quemq; ex nobiliſſima iu· uentute produxit· Sed & troiæ ludum ædidit frequentiſſimũ/exiſti mans claræ ſtirpis indolẽ ſic innoteſcere. In quo circo poſtea diuus Claudius marmoreos fecit carceres: metas inaurauit/unde equi di· ſcedebant, & reuertebantur. Propria Senatoribus conſtituit loca: ꝓ miſcue ſpectare ſolitis/atq; ſupra Quadrigarum certamina troiæ lu/ ſum exibuit. Antonius Heliogabalus ambitum Circi colũnis, & auro exornauit: & pauimentum eius fecit ex Chryſocolla: eſt autem Chryſocolla dura materies/quæ naſcitur poſtq̃ aurum effoſſum eſt ex auro retinet colorem/in cætero eſt lapis· Addiderunt illi priores porticus triplici contignatione· Habuit præterea Circus max· præ· clariſſima circum ſe ædificia, & in primis Templum Conſi/qui erat Conſiliorum deus, Cuius in honorem Equeſtres ludos celebrauit Romulus in raptu Sabinarum: habuit & fanum Veneris/quod Fabius gurges Conſulis filius ex mulctaticio ære fecit /quibuſdam

Chryſocol· la quid.

matronis stupro damnatis /habuit & ædem cereris/& ædem iuuentutis a Cn. Licinio duumuiro positam. Habuit & templum Mercurii, de quo Oui. in fast. Templa tibi posuere patres spectantia circũ/ Idibus /ex illo est hæc tibi festa dies. Erant præterea in eodem circo tres aræ Diis Samothracibus ad tres colũnas affixę. Vna diis magnis: altera diis Penatibus: Tertia diis cœli, & terræ: quibus omnia orta esse constat. quos Samothraces appellant deos magnos: Romani suos genios: & penates, urbisq; custodes; quos primus Aeneas tulit in latium /& in summo honore habitos. Scribit p̃terea Dion. Traianum Imp. Circum Max. augustiore forma instaurasse, Suetonius tradit deustis utrinq; lateribus ex lapide Naumachię Domitiani extructum. Tacitus lib. v. Quæ in Auentino erant incẽdio absumpta, una cum monte fuisse/sicut etiam hodie apparet. Fuit olim in circo max. Stagnum in susceptiõe aquarũ defossum/altumq; pedes denos, post stagnum ædificatę sunt porticus: triplici tectura: ubi pauimẽta lapidea, sicut in theatris: Sedilia in superioribus lignea. Erat etiam circa eundem circum alia porticus extrinsecus unius tecturę: Officinas in se habens/ & habitationes sup eas, per quas ingressus/ & ascẽsus uenientes ad spectaculum, iuxta quamq; officinam / ita uti nihil turbaret tot millia ingredientiũ, & abeũtiũ. Fuit ẽt circus maximus Regio. xi. antiquæ urbis/ab hoc denominata.

Aedis Mercurii.

Tres aræ diis Samothracibus sacræ.

De Circo flamminio/& eius ornamentis.

¶ Circum flamminium in pratis flamminiis conditũ scribit Liuius cum inquit Ea omnia in pratis flamminiis acta/quem nunc circum flam. uocant, & a flaminio Cos. qui ad Trasymenum cecidit appellatum scribit Festus Plutarchus in pobl. ita tradit Flamminius quidã cum Ciuitati agrũ reliquisse/equestribus ludis, & uectigalibus eius fructu urebatur/nam cum pecunia suppeteret/uiamq; flamminiam muniuerunt. Varro autem asserit/ꝙ circa campum flamminiũ ædificatus fuerit appellatus, ꝙ ibi ludis tauriis equi circum metas currunt, & bello punico Apollinares ludos institutos scribit Macrobius suadente Cor. Rufo xuiro/græco more, & coronatos spectare, inq; eã rem. xii. mil. æris prætori, & duas hostias maiores xuiris pręceptum est, festus, ludos inquit apollinares populus spectabat stipe data, in eodem circo fiebant etiam calices. Vnde Martialis. Accipe de circo pocula flamminio. De circo autẽ flam. pertinacissima uulgi

Ludi taurii.

Ludi apollinares.

Calices in circo flam.

adhuc extat opinio, q̄ is fuerit·quem hodie Agonem nominãt. Eru ditiores uero non hunc, ſed eum fuiſſe aſſerunt, cuius adhuc extat forma, & ueterum ſedilium ſigna, ubi in medio nunc eſt templum ſanctæ Catherinę, ubi hodie torquentur funes quod prius dicebat monaſterium·D·Roſæ in caſtro aureo·Longitudo eius Circi ab ędi bus nũc·D·Petri Margani, &·S. Saluatore in pẽſili, uſq; ad ędes·D· Ludouici Matthei iuxta Calcaranum/nam id loco nomen a coquẽ/ da calce inditum, ubi caput circi·Longitudo uero inter turrem nũc Cetrangoli, & apothecas obſcuras·Quod is fuerit circus flam· mul/ tis patet argumentis, ſed uno euidentiſſimo pediani Aſconii teſtimo nio, cum Apollinis ædẽ deſcribit, cuius uerba hæc ſunt, Aedis apol/ linis in Palatio fuit nobiliſſima, admonendi eſtis, non illam ſignifi cari, quam poſt mortem Ciceronis, Cæſar, quem nunc diuum Augu ſtum dicimus, poſt attiacam uictoriam fecerit, ſed illam demõſtrari quæ eſt extra portam carmentalem inter forum olitorium, & circus flam·Ea enim tum ſola Apollinis ædis·Præterea in circum flam·ſe/ penumero Romani e proximo capitolio conſultandi cauſa deſcen/ debant. Cicero pro·P·Sextio. Pacto iam fœdere prouinciarum producti, in circo flam·in concionem ab illa furia, ac peſte pa/ triæ/quę dixerat/uoce/ac ſententia probauerunt, Liuius item Ful/ uius Cos·Comitiorum cauſa Romam uenit, Actũ de Imperio Mar cellelli in circo flam·eſt ab æde Apollinis boues duæ fœminæ albę porta carmentali in urbem deductæ. Per hæc uerba circum, quem Aganonem hodie nominant intelligi nõ poſſe contendunt. Fuerũt præterea iuxta circum flam·multa, & egregia deorum templa, & in primis ædis Apollinis cum lauacro in pratis flamminiis·Fuit & ara Neptũni, de qua Plinius·Ara Neptũni multo manaſſe ſudore in circo flam·dicebatur. Fuit & ædis Vulcani, in qua pro ędituis canes erant/ſacrilegis tantum allatrantes·Fuit & ædis Martis ab Hermo/ lao ſalaminio architectata·Fuit & iuxta eundẽ circum ædis bellonę uerſus portam carmentalem ut ſcribit. P·Victor, ante quam ædem fuit colũna parua marmorea index belli inferendi, quæ bellica dice batur·a qua profecturi ad bellum/ haſtam / eam partem uerſus / in quam ituri erant/mittere conſueuerant, quia longum erat mittere ad limites hoſtium. Ouidius in faſt. Proſpicit a tergo ſummũ breuis area circum, Eſt ubi non paruæ parua colũna notę Hinc ſolet haſta

Tẽplũ.s.Catherinæ.

ædis ſanct Saluatoris ĩ penſili.

Aeeis apol/linis.

Porta Car/tali.

Tẽpla iuxta circũ flam.
ara neptũni
ędis vulcani
ædis Martis

Aedis bellonæ.
Columna bellica.

manu belli prænuncia mitti In regem/& gentem,cum placet arma capi.a tergo/non circi sed areæ/uel ædis summũ.i.circi summitatẽ. Aedis autem bellonæ auctor fuit Appius Claudius cæcus. Idem in eodem, Hac sacrata die tusco bellona duel'o.dicitur, & Latio prospera semper adest. Appius est auctor Pyrrho,qui pace negata,multum animo uidit lumine cæcus erat, hæc soror Martis, uel auriga fuisse creditur. Huic sacerdotes suo sanguine sacrificabant hausto e uenis brachiorum. Vnde Lucanus:tunc quos bellona lacertis, sęua monet cecinere deos. Fuit præterea iuxta circũ flam. Aedis Herculi magno custodi circi flam.ut scribit.P. Victor ro. antiquitatum fidelissimus testis.ita scribens.Regio.ix. Circus flam. ædis antiqua Apollinis cuȝ lauacro.ædis Herculi magno custodi circi flam. ædis bellonæ uersus portam Carmẽtalem.Idem sentire uidetur Ouidius in fast.cum inquit Altera pars circi custode sub hercule tuta est,Qđ deus euboico carmine munus habet. dedicataq; est ædis a Senatu, monitu Sybillinorum Car.sub dictatore Sylla,quam dedicandam ꝓbauit,dedicataq; est pridie noñ.Iunii,& subdit idem Ouidius Muneris est tempus,qui nonas lucifer ante est,Si titulos quæris Sylla probauit opus.Alii ante me scribunt ædem herculis custodis,& ędẽ bellonę,fuisse iuxta circum max. Ego uero iuxta circum flam. Ex Ouidii & .P. Victoris testimonio ut supradictum est. Fuit præterea iuxta circum flam. Villa publica/quam.M. Varro de re rustica fuisse innuit sub capitolio in extremo campo Martio eiq; ipsi imminentem, Erat enim uilla publica extra Vrbem domus ampla,in qua Legati hostium,quibus neq; ad urbem ingressus,neq; in Gręcostasi hospitium concedebatur Romam uenientes recipiebantur,& de publico alebantur. Vnde Liuius Macedones inquit deducti extra urbem in uillam publicam, ibiq; iis locus, & lautia præbita, & ad ædem bellonæ Senatus est habitus. Idem in eodem .Q. Fuluius Legatus Scipionis Carthaginienses Romam deduxit, quibus uetitis ingredi Vrbem, Hospitium in uilla publica, Senatus in æde bellonæ datus. Vnde per hæc uerba uillam publicam, & ædem bellonæ,non multum distantes inter se fuisse credẽdum est sub Capitolio. In uilla publica præterea Quattuor mil. deditorum iussu Syllæ interfecta scribit. L. Florus, Cæcilius uero.ix. mil. asserit.

Aedes Herculi magno custodi circi flam.

Villa publica.

In villa publica interfecta.IIII. mil. deditoruȝ a L.Sylla.

De Circo quem nunc Agonem nominant.

¶Extat hodie pulcherrima Circi forma in medio nunc centro urbis quem Agonem nominant. quod in eo olim agonalia fierent appellatus. quæ erant Iani sacra a Numa rege instituta ad diem .ix. Ianuarii Agonio deo qui rebus agēdis præsidebat, & agonalia eius diei festa erant, Vnde Agonis uocabulum inditum creditur. Nam certamina huiusmodi locis exhiberi solita largo modo Agones uocari consueuerunt. Vnde Suetonius Neronianum agona dixit, uocabatur etiā memoria maiorum nostrorum Circus Alexandri, uel a uicinitate Thermarum ipsius uel quod ipse princeps eum Circum instaurauerit. Insedit autem iam ferme omnium mentibus pertinacissima opinio hunc esse circum flamminium ex uerbis Liuii ita scribentis, in prata flamminia/ubi nunc est ædis Apollinis iam tunc apollinarē appellabant, conuenere. Quam opinionem secutus Pandulfus late/rānensis ecclesiæ Ostiarius, scribit Hadrianum primum condidisse templum Apollinaris martyris iuxta circum flam. Quæ omnia pediani uerba destruere, & conuellere uidentur. Verum qui pandulfi opinionē postea secuti sunt/non inspexerunt pedianum Asco. ante hos annos repertum sub optimo principe Nicolao. v. cuius pontificatu Poggius florentinus pedianū adinuenit/sed ueniamus ad locorum discussionem si Circus flam. est/quem uerbis pediani supra scripsimus, Circus Agonis/qui hodie omniū pulcherrimus est, quo nomine apud ueteres appellabatur Agonis circus sicut nūc, uel vt quidā opinantur/ Equiria a Romulo prius instituta in honorem Martis genitoris/ubi erant circunquaque amplissima spectacula, & in medio erant metæ sicut in circo max. sed uulgaris opinio est/Equiria fuisse olim ubi nunc est templum sanctæ Mariæ in Aquiro nominis tantum similitudine decepta/cum locus non ab equis/sed ab aquis dictus quod esset paludosus, Argumento patet/nam cum tēplum ab Anastasio papa cōderetur in fundamētis eius repertæ sunt quædam æreæ Anates aquaticæ aues/quæ nuper in eo tēplo uisebantur. Præterea nulla extant illic spectaculorum uestigia præter quam profunda tellure/quædam pauimenta/nec circi forma/sicut in aliis huiusmodi locis/in quibus aliqua adhuc apparent signa. Nam circum ubi Equiria fiebāt oportebat esse spatiosissimum/& amplissimum ad equorum cursum, & spectantiū multitudinē, cuius rei ne uestigium quidem illic apparet

Agonius deus.

Equiria.

præter quaſdam colũnas adhuc ſtantes in proximo templi hortulo ubi creditur apud ueteres aliqua fuiſſe deorum ædis / uel porticus. Nec deſunt qui uelint illic fuiſſe templum Iſidis. Quod in hoc ambitu fuiſſe ſatis conſtat. Quod ibi olim fuerint Equiria alii uiderint diligentiores / in his enim locis / ubi ueritas ſopita eſt / unuſquiſq; ſequatur opinionem ſuam. Optimum profecto illud eſt iudicium, quod plurimorum ſententiis confirmatur, & ne libera nobis tribuatur erroris facultas / aliis hæc / & ſimilia inquirenda relinquo.

Tẽplũ iſidis

Equiria.

Equiria inquit Pompeius feſtus / ludi ſunt quos Romulus Marti inſtiruit. Quod ludicrum primus apud Elidem græciæ ciuitatem œnomaus ædidiſſe fertur, & poſtea Romulus in raptu Sabinarum / nec dum fundatis ædificiis ruraliter Italiæ oſtendit, & celebrabantur circa finem februarii, ut ſcribit Ouidius circa finem. ii. libri faſtorum. Iamq; duæ reſtant noctes de menſe ſecundo, Marsq; citos iunctis curribus urget equos, Ex uero poſitis permanſit Equiria nomẽ, Quæ deus in campo præſtitit ipſe ſuo. Qui circus quotieſcũq; tiberis inundationibus reſtagnabat, Equiria in Cœlio monte / in loco, qui dicitur campus Martialis celebrabantur. Idem in eodem. Altera grãmineo ſpectabis Equiria campo, Quem tiberis curuis in latus urget aquis. Qui tamen eiecta ſi forte tenebitur unda, Cœlius excipiet puluerulentus equos. In eo circo deſultorii (ut aſſerunt) currebãt equi, Currus uero teſte Caſſiodoro in epiſtolis, ab Auguſti Mauſoleo, ſex portis per campum martium, in circum flam. demittebantur in curſum. Eſt autem circus ſiue campus Agonis hodie omnium pulcherrimus / & expeditiſſimus etiam nunc ad equorum curſus, lateribuſq; ſtratus, magnificiſq; circũ quaq; ędificiis conſpicuus, ubi etiam mea memoria extabant undiq; ſedilium ſigna / quæ nunc priuatis ædibus occupata, uel deſtructa non apparent. ubi poſtremo Iouis carniſpriuii die ueterum triumphorum Simulacra tota ferme ſpectante urbe celebrantur. ubi etiam Emporium / & Nundinarum locus / & obſoniorum, & Scrutorum mercatus. Singulis Mercurii (dum licet) diebus per totum annum ex inſtituto nuper bonæ memoriæ. R. D. Guilielmi Cardinalis Rothomagenſis nationis Gallicanæ.

Cãpus martialis.

Deſultorii equi

De circo Caii / & Neronis in uaticano.

¶Fuit p̃terea Neronis circus in uaticano, ubi adhuc erectus uiſitur Obeliſcus

Obeliscus / quem imperita multitudo Iuliam sancti Petri uocat, dicatione/& uicinitate. Vnde Cor. Tacitus ita scribit, Nero princeps in ualle uaticana spatium in quo equos ageret haud promiscuo spectaculo clausit. ubi & ipse sibi princeps nõ nunq̃ aurigabat. Visum est inquit Plinius Neroni principi spectaculum harenæ circi cryso colla sterni/cum ipse aurigaturus esset inducta opificu turba. Fuit eodem teste/is circus Caii & Neronis. Sunt qui tradant in eo ambitu fuisse olim hortos neronianos ut apparet marmore incisum in ꝓxima sancti Angeli ecclesia a leone. iiii. in cliuo montis cõdita. Hoc autem circo dirus Nero dicitur usus ad excruciandos exquisitissitissimis suppliciis Christianos, & ad crudelitatem honestandã subornauit testes, qui assererent incendium quo maxima urbis pars perierat/ a Christianis hubuisse exordium/ut scribit Tacitus. Sunt aute in agro ueticano multa subterranea nũc antiquitatũ uestigia. Extat adhuc extra portã castelli inter proximas uineas haud lõge a mole hadriana/exigua circi forma / ex lapide nigro ac duro iã pene diruti. Paucisq; noti. Fuerũt & alii nõ nulli intra/& extra urbẽ, sed ex his unus cuius forma ac sediliũ uestigia adhuc apparẽt inter uiminalẽ mõtẽ/& exqlias iuxta uiã suburã/ubi nũc ẽ ædis. S. Laurẽtii in fontana/&. S. Euphemiæ. Alter extra portã maiorẽ iuxta uiã labicanam/& formã aquæ Claudię post męnia urbis & Cęnobiũ. S. Crucis in hierusalẽ/cuius tñ̃ extat forma/& parietũ uestigia inter ꝓximas uineas/ubi in medio adhuc in duas cõfractus partes iacet obeliscus Fuit & circus ubi fiebãt floralia in mõte quirinali ut supradictũ est. Itẽ ꝓximus huic alius inter Capitoliũ uetus & collẽ hortulorum de quo iã diximꝰ. & ĩ eodẽ colle ad bortos sallustianos/alia circi forma quẽ incolę hodie appellãt gyrulũ. ubi iacet Obeliscus in duas cõfractus partes. Alius uia momẽtana satis rudis iuxta uetus bacchi tẽplũ &. S. Agnetis. Fuerũt ꝑterea Septa trigaria iuxta circũ flã. ubi trigarii currebãt eq. Extat hodie circus pene integer/siue hippodromus satis rudis ad sinistrã uię appię ad ii lapidẽ/inter ędẽ. S. Sebastiaui & caput bouis in ꝑlonga cõualle / q̃ ad hos usus clausa / sedilibus iam caducis. ab Antonino(ut crediiur bassiano)extructus/ut in eius nomismatibus tali forma cõspicit. ubi in medio adhuc apparẽt metaꝝ signa/& Obeliscus mirę magnitudinis in plures cõfractus partes/cũ notis ægyptiorum. ubi olympici olim fiebant ludi / ad exercendos

Ecclesia. S. Angeli.

Exiguus circus iuxta molem Hadrianam. Circus inter uiuinalẽ, et exquilias: Circus extra portam maiorem.

Septa trigaria. Hippodromus.

Milites ꝑtoriani, Castra prætoriana.

(ut creditur) milites ꝑtorianos/qui illic tunc contubernia habebāt. Nā ante Augusti/& Tiberii principatum/ milites prætoriani nulla habebāt cōstituta hospitia: sꝫ ubi necessitas cogebat illuc diuertebāt. Tiberius primus locum constituit: quo oēs diuerterent. Quę res pniciosissima imperio fuit/ut ex gestis apparuit. Naꝫ prætoriani sępe cōiuratione facta/ex uno loco impetum facientes/aut Imperatores occidere: aut Imperium uenale proposuerunt. Quæ memoratu sunt horribilia: hanc eis facultatem ad maleficium suppeditauit cōtubernii eodem loco coacti cōmoditas: & colloquendi in ocio magna licētia. Augustus primus cæterorum cōstituerat vꝫ castra Rauennatiū sub Ianiculo: Misenatiū: & peregrinorum in Cœlio monte/ne dispsi milites direptionibus, & rapinis intenti urbem inquietarent. Fuit præterea ipsis castris prætorianis ædis Castrorum/quæ adhuc extat sphærica forma, quo Senatus nonnunq̄ uocari consueuerat/præsertim cum de abrogādo imperio alicui agendum esset, ut de Maximinis patre/& filio scribit Capitolinus: & Gordiani duo: item pater/& filius in æde Castrorum declarati sunt Augusti. Fuerūt olim castra pręter prętoriana: Rauēnatium Misenatium: peregrinorum: Tabellariorum: Lecticariorum: Victimariorum: Salgamariorum: & Silicanorum.

Castra Rauēnatum.

Aedis Castrorum.

Singula Castra.

De porticibus/& earum structura.

PORticus a porta/uel a portando dicta creditur: propter repentinos imbres: & umbraꝝ/ac deambulationis gratia ędificabant uno uel pluribus Colūnaꝝ ordinibus compactę/ longa/cōtinuataqꝫ serie dispositę: per quas ambulacra/& gestationes accommodabantur. Excipiebant autem brumales a meridie soles: æstiuas uero a Septētrione umbras/ columnis ingentibus/externo/ magna ex parte, marmore cōcinnatis. Fuerunt autem porticus apud ueteres/uaria, multipliciqꝫ forma extructæ/ longæ/ breuesqꝫ. Milliariæ a numero passuum. Stadiatę a stadiis. Item subterraneę Cryptoporticus. Itēqꝫ a structura Corinthiacę/Doricæ/& Tuscanicę. Iungebātur porticus omnibus prope publicis: & magnis ædificiis etiam & stabulis/ut est illud in porticibus Stabuli palatini, dedicariqꝫ numinibus cōsueuerant. ut marmore incisum nuperrime legimus. Siluano sancto L. Vallius Solon porticum ex uoto fecit/dedicauitqꝫ Kal. Aprilib. Pisone/& bolano Coss.

De Porticu liuia.

¶ Porticum Liuiam iuxta uiam sacram / ubi nunc sunt ruinæ templi pacis fuisse olim scribit Suetonius / cum inquit Templum pacis/ ubi ante fuit porticus liuia: & ubi domus Cæsaris dict. Quã postea Augustus sumptuose nimium ornatam solo æquari iussit. Et illic liuiæ porticum ædificari. Cuius etiam meminit Ouidius in fastis. Disce tamen ueniens ætas / ubi liuia nunc est Porticus: immensæ tecta fuisse domus. Quæ porticus Claudia etiam dicta est. Martialis: Claudia diffusas / ubi porticus explicat umbras: Vltima pars aulæ deficiẽtis erat/ a Nerone euersa/postea uero a Domitiano restituta sub nomine prisco. Cuius pars operiebatur uitis unius umbraculis miræ magnitudinis / ut tradit Plinius cum inquit. Vna uitis Romæ in liuiæ porticibus subdiales ambulationes umbrosis operculis opacat, Eademq; duodenis musti amphoris fœcunda: ad eamq; porticum Vespasianum pacem suã ædificasse memorat.

Porticus Claudia.

Vespasiani pax.

De porticu Cn. Octauii/& Octauiæ sororis Augusti.

¶ Duę fuerunt porticus satis propinquæ, quę ex similitudine nõis sæpe errorẽ fecerunt: Alteram Cn. Octauio eius qui Persen Macdoniæ Regem classe uicit / & de eo triumphauit; & hæc iuxta Pompei Theatrum, Eadem & Corinthia porticus a superstylii qualitate dicta est Plinii testimonio ita dicentis, inuenio a Cn. Octauio factam porticum duplicem ad circum flam. Quæ Corinthia sit appellata a capitibus æreis Columnarum. Altera Octauiæ sororis Augusti ab Augusto uidelicet fratre in honorem eius condita iuxta theatrũ filii ipsius Marcelli Ex. C. Marcello geniti / quem illa mortuum usq; ad extremum uitæ suæ fleuit. Senecæ testimonio. Nimirum Imperium successor destinabatur: & unde uicesimum agens annũ extinctus est: de quo Virgilianum illud Tu marcellus eris. Fecit enimuero Augustus plurima in honorem suorum ædificia, ut Caii & Lucii basilicam: liuiæ porticum. Theatrũ Marcelli: porticũ ipsã Octauiæ: quam cõbustam quoq; restituit. Eam nãq; unice dilexit, q̃q̃ ex alia matre prius genita esset/ ut scribit Tranquillus. Excitauit & idem princeps porticum satis breuem ad templum Apollinis palatini/marmoreis ornamentis/ac signis ornatissimam/ ut scribit Ouidius/& Propertius.

Porticus corinthia.

Porticus Octauiæ.

Porticus Apollinis Palatini.

De porticu Pompei.

¶ Porticus Pompei iuxta eius curiam/& Theatrũ fuisse dicitur. Plinius: huius est inquit in porticu tabula/quæ ante curiã eius fuerat. Oui. de arte. Tu modo Pompei lentus spatiare sub umbra/Dum sol herculei terga leonis adit. Et uocabatur Ecatonstylon/quæ cũ aliis iuxta ędificiis magnum occupabat a theatro spatium uersus aurorã extant adhuc aliqua uestigia. Vitruuius. Post Scęnam inquit porticus sunt constituendę: uti cum imbres repentini ludos interpellauerint/habeat populus quo se recipiat a Theatro: Coragiaq; laxamentum habeat ad cõparandum/uti sunt porticus pompeianæ.

Coragia

De porticu a. L. Septimio seuero restituta/ & altera eius nomine condita.

¶ Extat adhuc porticus in uestibulo. S. angeli in piscina a. L. Septimio Seuero restituta/multo squalloreac situ deformata/cũ inscriptione. IMP. CAES. L. SEPTIMIVS SEVERVS PIVS PERTINAX AVG. ARABIC. ADIABENIC. PONT. MAX. TRIB. POT. XI. COS. III. & IMP. CAES. AVRELIVS ANT. PIVS FELIX PONT. MAX. TRIB. POT. VI. COS. PROCOS. PP. INCENDIO CONSVMPTVM RESTITVERVNT. Spartianus in Ant. bassiano reliquit inqt & porticũ patris noīe/quæ gesta illius contineret/& triũphos. nõ de hac sed de altera porticu intelligendũ puto/quæ non extat.

De porticu Neronis & cæteris porticibus.

¶ Fuit & portic9 Neronis triũ mil. passuũ. Nã Nero (ut scribit Trãquillus) Thermas suo noīe/domũ aureã/& porticũ triũ mil. passuũ mira celeritate pfecit/& portũ Antii sũptuosissimis opibus extruxit. ¶ Fuerũt & porticus a Domitiano/ex lapide phẽgite/ad usũ suum exornatæ. de quibus Sueto. Solertior inqt indies porticuũ/ĩ quibus spatiari cõsueuerat/Parietes phẽgite lapide distinxit/e cuius splẽdore p imagines quicquid a tergo fieret/p̃uideret. ¶ Fuere & porticus philippi: de quibus Plinius/Zeuxidis inqt manu romę Helena est: in philippi porticibus: & in Concordię Marsyas religatus/fuit & porticus Argonautarum/& Europæ: hæc quidam ita existimant. Sed ego eos impendio decipi arbitror: nam has non porticus fuisse/sed picturas in aliqua ex istis porticibus certũ habeo/ut Athenis pęcile porticus picturis insignis: q̃ animos deambulantiũ detineret,

Porticus domitiani.

Portic9 philippi.

Porticus Argonautarũ, & Europæ.

ut apud Maronem/atq; animum pictura pascit inani.

Porticus Metelli.

¶Fuit & porticus Metelli ad templum Iouis Statoris. Extat hodie iuxta uiam sacram/& forum/ubi nunc est ædis.S.Laurentii in miranda porticus cū templo diuæ Faustinæ/& Antonini/cuius inscriptio. DIVO ANTONINO/& DIVAE FAVSTINAE EXSC. Et in latere fori ubi nunc sunt tres colūnæ Porticus Iulia cū templo olim ueneris genitricis:nec desunt qui scribant eas fuisse. xiii. colūnas/ubi in modum basis Domitiani simulacrum collocatum erat, sub quo fluebat rhenus fluuius germaniæ/ quam ipse subtegerat ut postea dicetur. Extat & in proximo capitolii cliuo Concordiæ porticus adhuc integra octo columnarum una structura / opere dorico ut aliqui opinati sunt/sed templum fuisse non porticū ex inscriptione coarguitur. Videlicet. S.P.Q.R. INCENDIO CONSVMPTVM RESTITVIT. ubi de templo non porticu intelligi uidetur nisi forte incenso templo/porticus immunis ab igne permanserit. Erat prope hāc /& altera multo maior ex opere corinthio/cuius adhuc extant tres in angulo columnæ ex candido marmore ac striato ubi extat tm̄ tituli postrema pars vz RESTITVERE. Erat. n. ut scribit Tacitus insignis porticus ad ornamentum olim Capitolii Cuius marmora paulo supra nostram ætatē/sicut plæraq; alia in calcis usum decocta transiere. ¶Extat hodie in Martio campo in platea presbiterorum iuxta. S. Stephanum de trullio Porticus Antonini pii stadiata(ut creditur)cuius nec principiū nunc/nec finis apparet multæq; his proximis annis Columnæ cum ornamentis lucri causa diruptę in calcem uersæ dicuntur. ubi & eius templum/& columna Cochlidis quæ adhuc extat. Fuit & porticus pulcherrima in templo Neptunni iuxta Scepta. Extat hodie omnium pulcherrima & integra/ante pantheon/columnis ingentibus & æneis inauratis tecti trabibus/quæ dicitur protyrion.i.locus ante portā templi.

Poriic⁹ diui Antonini et diuę Fausti næ.

Porticus Iulia.

Porticus cō cordiæ.

Portic⁹ Antonini pii.

Porticus Pāthei.

¶Parauerat præterea Galienus Imp. porticū flāminiam usq; ad pontem miluiū/ut tetrastice fieret/siue pentastice/ut primus ordo pilas haberet/& ante se columnas cū statuis/secundus /& tertius / deinde diatessaron colūnas/ut scribit Trebellius. Instituerat præterea Gordianus porticū in campo sub colle mille pedū/ ita ut a terra/ parte / qua mille pedū fuerat/atq; inter eas pariter & spatium pedum quingentorum/cuius spacii hinc/atq; hinc uiridariis esset lauro/ myrto,

Porticus flāminea.

Porticus Gordiani.

& buxo frequentata: medio uero lithostrotum breuibus columnis altrinsecus positis/& sigillis per pedes mille, quod esset ambulatorium. ita ut in capite basilica esset pedum quingentorum/ut scribit Capitolinus in gestis Gordianorum.

Porticus lybiæ. Porticus cõstantini. Porticus Vipsana.

¶Fuerunt & aliæ porticus sine numero quarum hodie sola nomina extant/ut porticus libyæ/ubi macellum in exquiliis. Porticus Constantini in regione uiæ latæ. porticus fabaria in auentino/Porticus Vipsana a Vipsano Cos. frontei collega cõdita. Cuius meminit Martialis/& Tacitus/atq; aliæ multę intra & extra urbem quas longum esset sigillatim describere.

De Colũnis/& earum structura.

COlũnæ dictæ/q; culmina sustineant/unde inter colũnia spatia/quæ inter colũnas existunt. Colũnas/& arcus in honorez principum erectas uidemus/non nimiũ antiquo inuento: neq; Traiani & Antonini tempore uetustiores/nisi męnianam dixerimus, honoris causa mœnio cõcessam in foro/& colũnam Cæsaris/& alias per paucas: ut infra dicetur: sed eæ ad magnificentiam: aliæ fulciminis causa. Colũnarum autem tria sunt genera. Teretes: quadrãgulæ & striatæ/capita eaꝝ dicuntur Epistylia: pedes/& sustentacula bases: trũcus uero sine his dicitur Scapus: capita earum structura sunt Ionica/dorica/Italica/corinthia/Tuscanica ue extructa, ut docet Vitruuius. Antiqui prius colũniam dicebãt/postea detracta littera columna dicta est. auctore Quintiliano. Columnæ primum in humanam effigiem ad ædificia sustentanda/& in memoriã suorũ effigiatę ut tradit idem Vitruuius libro primo. De origine earũ Lacones exercitum Persarum cum superassent/porticum persicam ex manubiis indicem uictoriæ posteris/pro Trophœis constituerunt/ibiq; captiuorum Simulacra barbarico ornatu tectum sustentantia collocarũt Nec non Carinatium/deleto eorum oppido uiris interfectis/stolas/& matronales ornatus eorum mulieres deponere passi sunt. Sed ęternæ seruitutis exemplo/& contumelia passæ. Ideo Architecti artificiis publicis designauerunt eorum imagines oneri ferundo collocatas: & ita ex eo argumento uarietates egregias auxerunt operibus. Extant hodie huiuscemodi duo senum marmorea simulacra tectum logiæ sustinentia in antiquis ædibus. D. Columnensium sub monte nunc Caballo. Et quatuor itidem feminarum in hortis nunc. R. D.

Alexandri Card. Cęſarini/iuxta eius ædes Quam quidem ſtructurã barbaricam porticum appellauit plautus. Sunt præterea Columnæ ſtriatę/canaliculis undiq; circuncauatę; Sunt etiam ſtructiles / quæ non ex uno lapide: ſed ex pluribus structæ ſunt. Extant hodie duę Colũnæ Cochlidum: Traiani: & Antonini pii Imp.

De Colũna Cochlidis Traiani Imp.

¶ Colũna Cochlidis Traiani in foro eius erecta adhuc cernitur: altitudinis pedũ. CXXIII. ubi Cochlea interior cum gradibus. clxxxv. cum feneſtellis. xlv. In qua circunquaq; extrinſecus ſpectantur marmore inciſę rerum geſtarum Simulacra præſtantiſſimi principis miro artificio cęlata: ubi præcipue bellum dacicum: cui apud Parthos bellum gerenti dedicata fuit a Senatu: & eam columnam Traianus non uidit (ut non nullorum fert opinio) Ipſe namq; e Perſis rediens apud Seleuciam Syriæ urbem fluxu ſanguinis extinctus eſt. Dion. uero gręcus auctor ingentem inquit in foro ſuo Columnam ſtatuit/ ſiue ut ea pro ſepulchro eſſet: ſiue ut oſtentatio eius operis: quod ille circa forum egit: Cliuus ſurgebat / quem effoſſa/quaq; uerſus terra/ ita complanauit/ut undiq; Colũna conſpiceretur. Forum deinde in areę modum locatum manſit: quod Appollodorus architectus / q & Methodium/& Gymnaſiũ/eo iubente/ſtruxit. Solus hic omniũ Imperatorum intra urbem ſepultus: cuius cineres & oſſa in urbem relata in eadem colũna condita dicuntur aurea pila/cum eius imagine; quæ ſuperſtaret foro: ab ſe extructo / cuius ſcriptio huiuſmodi in eius columnæ baſe legitur.

¶ S.P.Q.R. IMP. CAES. DIVI NERVE. F. TRAIANO AVG. GERMANIC. DACICO PONT. MAX. TRIB. POT. XII. COS. XI. PP. ADDECLANDVM QVANTAE ALTITVDINIS MONS & LOCVS EST EGESTVS. Iungebatur antea Quirinalis Capitolino iugo, & ea pars / ubi forum/& Columna eſt cochlidis ſolo æquata fuit/ne locus ſuo ſpatio fraudaretur. Hic primus externus: & deinde alii ad Imperium promoti. Hic primus (ut quidam uolunt) barbã nutriuit non nulli Hadriano aſcribũt/quod uerisſimilius eſt ut in eius nomiſmatibus apparet. quod & poſteri fere omnes principes ſecuti ſunt, cum antea quotidie raſitarent/ ut legitur de Auguſto. Fuit aũt Traianus tantę manſuetudinis/ut non tanq̃ principem cũ ſuis ciuibus,

ſed tanq̃ ſocium ſe geſſerit/unde in creatiõe principum ro.acclamatum fertur /felicior ſit Auguſto: ac Traiano melior: nec Hadriano deterior. Hic ex omnibus Imp.optimi cognomen ex.S.C.meruit, ut in eius nomiſmatibus uidere licet.

De Colũna Cochlidis Antonini pii Imp.

¶Altera Cochlidis Columna in campo Martio adhuc extat/ quam Antoninus pius Imp. ſibi erexit/altitudinis pedũ.CLXXVI.cum interiore Cochlea,& gradibus. CIIII. feneſtellis. LVI. Incendio nũc mutilata,& cõquaſſata cernitur. ubi res geſtę Antonini undiq; marmore inciſæ ſpectantur:maiuſculæ/ac prominentiores/q̃ in Columna Traiani:cui moribus/& uirtute ſimilis fuit. Qui etiam religione,pietate,gratia,Clementia/iuſtitiaq; cum Numa pompilio cõparari poteſt:tantęq; modeſtiæ fuit, ut ſepius illud Scipionis dictũ uſurparet/ malle ſe unum ciuem ſeruare/q̃ mille hoſtes occidere. In cuius colũnæ ſummitate nudũ ſimulacrum collocatũ erat,ut in eius nomiſmate uidere licet.ab ipſa colũna/regio nunc Colũnæ / ubi ea erecta cernitur/nomen accepit.

De Colũna Cochlide porphyretica.

¶Tradunt & Columnam cochlidem porphyreticam ex urbe roma conſtãtinopolim aduectam a.M.Aurelio Conſtantino/qui cũ multa ad ornatum nouæ urbis conquiſiſſet/Cochlidem etiam porphyretici lapidis ex urbe Ro.ad uehendam curauit.Cui ſtatuam ſuam/& Clauum unum Chriſti redẽptoris in ſignem poſuit.Quæ poſt multos annos/regnante Alexio Comneno uiolentia uentorum cecidiſſe fertur.Diuus Hieronymus ſcribit Conſtantinum nudaſſe urbes/ ut Conſtantinopolim ornaret.Conſtituerat præterea Antoninus Hæliogabalus Imp. Columnam unam ingentem dare ad quam aſcenderetur intrinſecus/ita ut in ſummo Hęliogabalum deũ collocaret, Sed tantũ ſaxum nõ inuenit/cuȝ id de Thebaide adferre cogitaret, ut tradit Lampridius. Fuit & Columna Cæſaris / lapidis numidici XX. pedum/ubi ſcalptum erat PATER PATRIAE. Fuit & in foro Columna/quæ uocabatur Milliarium aureum : & Columna Mœnia iuxta baſilicam. Et Columna lactaria in foro olitorio, ut ſupra dictum eſt.

Colũnę Cæſaris.

Colũna Męnia.

Colũna Lactaria.

De Obelicis:& eorum forma.

Obeliſcus lapis eſt / figuram metæ ſenſim proceritate in excelſum

consurgēs/paulatim gracilescens, specie quadrata/in uerticem ꝑductus/angustum, manu leuigatus artificis, grecam habens Etymologiam, de quo satis multa Plinius/& Amianus Marcellinus, fuerunt autem romæ Obelisci magni sex:duo in circo max. maior CXXXII.pedum: minor uero. LXXXVIII. Vnus in uaticano qui solus nūc extat pedum. LXXII.unus in cāpo Martio. LXXII. Duo in mausoleo Augusti pares/singuli pedum.XLII.Obelisci uero parui.XLII.& in plerisq; sunt notæ Aegyptiorum. Vnde Cornelius Tacitus/primi inquit per figuras animalium Aegyptii sensus mentis effingebant,& antiquissima monumenta memoriæ impressa in saxis cernuntur: & litterarum se inuentores perhibent. Cheræmon philosophus scripsit Hieroglyphica: adbuc Romæ consimiles lřæ uisunť in minore Obelisco/& q̄dam iuxta pantheon Agrippæ. Plinius libro.xxxv.nat.hist. Trabes inquit e lapide Simite fecere reges quodam certamine/Obeliscos Solis numini sacratos/radiorū eius argumentum in effigie est. Primus omnium Obeliscum Rex Mythres instituit. Octauius Augustus duos admirandos ex urbe ægyptiorum Heliopoli transtulit, Quorum unus in Circo max. cōstitntus pedum.C.XXII.omnium maximus/qui fuerit in orbe, ob magnitudinem nunquam erectus/qui nunc in medio eo circo multa tellure obrutus iacens/magnam ipsius circi partem occupat/in duas partes olim cum erigere uellent in molitione confractus dicitur/a Semiferreo Rege ante excisus. Alter uero minor pedes.IX.in Martio campo locatus:de quo idē Plinius/Is inquit Obeliscus/qui in campo Martio.C.X.pedū a Merosotide inscriptus est. Ambo rerum interpretationem ægyptiorum philosophiæ continēt: cui ipse addidit admirabilem usum ad depræhendendas solis umbras dierum/ac noctium magnitudines;cuius uertici auratam pilā Manlius mathematicus addidit/cuius summitate umbra colligeretur, strato lapide ad Obelisci magnitudinem/cui par fieret umbrarum effectus, qui hodie in multas partes confractus atq; terra obrutus iacet ad radices Citatorii montis uersus tiberim. Quem nuperrime detectum uidimus/una cum base in qua talis legiť inscriptio.

Obeliscus Solis in cāpo Martio.

¶CAES. DIVI.F. AVGVSTVS PONT. MAX. IMP. XII. COS. TRIB. POT. XIV. AEGVPTO IN POTESTATEM POPVLI RO. REDAC. SOLI DONVM DEDIT.

Obeliſcus lunæ. Gyrulus.

Alter uero Obeliſcus lunæ dicatus adhuc cernitur in colle hortulo rum in hortis Saluſtianis (qui locus gyrulus ab incolis nunc dici tur) cõfractus iacet. ut ſupra dictum eſt. Duo in Auguſti mauſoleo pares/ quorum alter inter ruinas inuentus nuperrime effoſſus eſt iuxta ædem ſancti Rocchi/ ubi nunc in media uia iacet confractus. Alter inuentus nec effoſſus poſt ædem ſancti Rocchi. Tertius in ua ticano ſolus hodie erectus cernitur in Caii / & Neronis circo / unus omnino fractus in molitione eius (ut tradit Plinius) quẽ fecerat Se totidis filius / Nicoreus eiuſdem remanet Centum cubitorum, quem poſt cęcitatẽ uiſu reddito ex oraculo Soli ſacrauit. Abies admiratio nis pręcipuæ in naui/ quę ex ægypto Caii principis iuſſu Obeliſcum diuo Auguſto/ & diuo Tiberio in uaticano circo ſtatutum/ quatuorque truncos lapidum ad ſuſtinendum eum adduxit / qua naui nil ad mirabilius uiſum in mari certum eſt. Centum uiginti modii tũc lẽ tis pro Saburra ei fuere. Cuius ab uno latere talis extat inſcriptio. DIVO CAESARI DIVI IVLII. F. AVGVSTO. F. CAE SARI DIVI AVGVSTI. F. AVGVSTO TIBERIO SA CRVM. Ab altero latere. DIVO CAESARI DIVI AV GVSTI. F. TIBERIO SACRVM. Quem hodie Obeliſcũ Iuliam ſancti Petri a propinqua eius baſilica imperitum uulgus ap pellat. Duo parui nunc cernuntur erecti / quos apices magnorũ con fractorum eſſe puto. Alter in Capitolio in hortis aræ cœli. Alter in platea ſancti Machuti haud longe a pantheo. Vnus item extra mœ nia urbis & templum ſanctæ Crucis in Hieruſalem inter uineas/ ut ſupradictum eſt. Vnus ingens ac pulcherrimus iuxta uiam appiã ad ii lapidem in hippodromo inter ſanctum Sebaſtianum nunc/ & Caput bouis in multas partes confractus / ubi hieroglyphicæ inciſę ſunt litteræ. ubi adhuc extant ſigna metarum in medio circo per lõ gum ordinem diſpoſitæ / erant enim ſeptem mætæ propter ſeptem planetas medius erat Obeliſcus / qui dicatus erat Soli, cæteræ me tæ a dextris, & ſiniſtris / cæteris planetis. Theophraſtus tradit Regi Aegyptiorum a babylonio Rege Smaragdum miſſum qua tuor digitorum longitudine, trium latitudine. Et fuiſſe apud eum in Iouis delubro Obeliſcum, quatuor Smaragdis cubito rum altitudine, latitudine uero in una parte quatuor, in altera duo rum. Multa præterea Obeliſcorum fragmenta uidentur hodie per

Obeliſcus in Vaticano

totam urbem. Sed maxime inter templum sancti Machuti & proximam ædem sancti Nicolai de forbitoribus.

De pyramidibus & eaꝝ amplitudine/& forma.

¶ Pyramides dicuntur quadratæ moles instar inualescentis flãmæ, in acutum surgentes & ab igne ex græca etymologia originen hñt. Quæ prius in ęgypto constitutę sunt. De quibus Plinius/Dicantur inquit/& Pyramides in eadem ęgypto regum pecunię ociosa, ac stulta ostentatio/ne pecuniã successoribus/aut æmulis insidiantibus p̃/berent/aut ne plebs esset ociosa/ uestigiaqꝫ complura inchoatarum extant; una est in Arsinoe urbe/una in Memphi non procul a Labyrintho; Quarum meminit Cornelius Tacitus ita scribens. Cæterum Germanicus miraculis intendens animũ/ præcipuum Mem nonis Effigies fuit/ ubi radiis Solis ita uocalem sonum reddens inter uix peruias harenas, instar montium eductæ pyramides certamine, & operibus regum. Quos imitati deinde Romani non nullas eiusdẽ formæ/uerũ longe minoꝝ sepulchroꝝ gratia extruxerunt.

De Sepulchro. C. Cestii. vii. uiri Epulonum.

¶ Extat hodie ex omnibns una prope integra marmoreis ornamentis pulchre extructa in mediis nunc mœnibus urbis, iuxta portã. S. Pauli in Sepulchrum. C. Cestii septẽuiri Epulonum erecta/ut pedales litteræ in ea mole incisæ indicant cũ inscriptione huiusmodi.

C. CESTIVS. L. F. POB. EPVLO. PR. TR. PL.
VII. VIR. EPVLONVM.

Extant infra multo minores litteræ uidelicet

OPVS ABSOLVTVM EX TESTAMENTO DIEBVS. CCCXXX.
ARBITRATV
PONTI. P. F. CLAMELAE HEREDIS ET PONTHI. L.

Sunt & aliæ litteræ uersus testaceum montem / quæ propter frutices/& putrem situm legi nequeunt. Epulones inquit Cicero lib. iii. de oratore dicebantur qui epulas Iouis/cæterisqꝫ diis instituendi potestatem habebant / quam hodie metam imperitum uulgus Sepulchrum Remi appel/lat secutum (ut arbitror) opinionem/ qua etiaꝫ deceptus est. D. Franciscus Petrarcha/ alioqui doctissimus/uir poeta/& orator magnus/qui scribit in quadam epistola fuisse sepulchrũ Remi; quod ideo addidi/ne quis uulgi magis famam sequeretur / q̃ historiam, quæ rumore utiqꝫ uulgi uerior reperitur. Nam Remus,

ut scribit Liuius,& Dionisyus in auentino unde locus a Remo Remuria dictus est,uel ꝙ is ibi sex uiderit uultures.

Pyramis in vaticano ab Alexandro vi.diruta.

¶Fuit & altera pyramis longe maior sub uaticano ac iuxta molem Hadrianam/quam nuperrime Alexander.vi.destrui iussit/ ut recta linea dirigeret uiam/quam ipse nouam excitauit a porta castelli ad portam palatii uaticani/seu uerius ut obicem a Castro.S.Angeli remoueret / quo magna acies hostium tuta tegi poterat. ¶Fuit olim ea pyramis marmoreis ornamentis satis ornata apud ueteres ex quibus Donus papa primus strauisse dicitur atrium basilicæ.S. Petri. Quam quidem molē Scipionis sepulchrū fuisse olim scribit Acron in Epodo Horatii cuꝫ inquit.Deuicta enim Carthagine uirtute Scipionis africani/cum Afri aduersus Romanos denuo rebellarent/cōsulto oraculo responsum est,ut sepulchrum Scipionis fieret: qđ Carthaginem respiceret,tunc leuati cineres sunt de pyramide in uaticano constituta/& humati in sepulchro eius in portu/ ut Carthagineꝫ respiceret. Tam & si gentile Scipionum sepulchrum fuisse uia appia satis constat / ut infra dicetur. Visuntur hodie plæræqꝫ aliæ pyramides / siue metæ longe minores / ac semidirutæ extra urbē iuxta uias publicas p̄sertim iuxta flamminiam/Salariā/& appiam.

Sepulchruꝫ Scipionis.

De metis & earum forma.

¶Meta congeries siue strues in acutum tendens /ceu turbo inuersus teretis formæ/plura habet significata/sunt autem magnæ/& paruę. paruis quidem utebantur pro terminis agrorum / & uiarum , erant & Circorum metæ,ubi quadrigæ cursum circunflectebant. Extat adhuc extra urbem in uia appia ex tyburtino lapide extructa sphęrica forma/sine apice meta cognomento nunc caput bouis/ꝙ illic undiqꝫ bubuloꝝ capitū simulachra lapide cælata uidentur,cuiꝰ instar in mole Hadriana nūc cernitur.Quod sepulchrum Metellæ uxoris Crassi fuisse olim breuis illic inscriptio ostendit.

CAECILIAE Q.CAECILII.F.METELLAE CRASSI.

Sepulchruꝫ Metellæ.

Fuit olim uia appia ueterum sepulchris a dextris/& sinistris frequētissima,ubi adhuc multa antiquorum semidiruta/& obsoleta monumentorum uestigia,suis nunc nudata ornamentis apparent.Cicero An tu egressus inquit porta capena/Collatini Scipiorum/Seruilioꝝ Metellorum sepulchra uides , miseros putas illos ? In eadem appia uia.vi.ab urbe lapide ipsius. M. Tullii & Tulliorum monumenta fuere.

fuere, ubi inscripta marmora ante hos annos plurima retecta sunt. Sepulchra enim apud ueteres erant extra urbem. Unde lex. xii. tabularum: in urbe ne sepellito ne ue urito, Item de lege sepulchrorū Cicero. ii. de legibus in urbe inquit sepeliri lex uetat/ & decreta pontificum collegia non esse ius loco publico fieri sepulchrum. Nostis extra portam collinam ædem honoris & aram in eo loco fuisse memoriȩ proditum est: ad eam cum lamina fuisset inuenta in ea scriptum domina honoris, ea causa fuit ædis eius ædificandæ, sed cum multa in eo loco sepuchra fuissent, exarata sunt: Statuit enim collegium locum publicum non potuisse priuata religione obligari. Sepulchra olim non modo sibi nobiles Ro. cōstituebant/ sed libertis libertabus & amicis, posterisq; suis, ut legitur de Ennio poeta apud Ouidium. Ennius emeruit calabris in montibus ortus, Vicinus poni Scipio magne tibi. Cicero in oratione pro Archia poeta / Carus inquit fuit africano superiori noster Ennius, Itaq; in sepulchro Scipionum putatur is esse constitutus/ & marmoreis laudibus. Cōsimili prope honore. D. brutus Accium poetam decorauit/ qui illius carminibus tēplorum & monumētorum suorum aditus exorauit. Sepulchrorum enim magna olim romanis cura fuit/ qui publica monumenta pauperibus & seruis/ ubi conderentur/ ædicabant. Quin & brutis animalibus/ ut legitur de equo. L. Veri cui mortuo sepulchrum inuaticano fecit, De sepulchris multa Augustinus & Ambrosius: qui dicunt esse potius danna uiuorum q̃ præsidia mortuorum.

De cœmiteriis.

Postera ȩtas æmulatione quadam illorum ueterum condidit subterranea Cœmiteria/ ubi mortuorū cadauera sepelirētur: & christianorum est institutnm. Cœmiteriū grecȩ/ latine dormitoriū: siue quietis locus dici potest: Extant hodie eorum uestigia extra urbem iuxta uias publicas/ Cœmiterium Comodillæ/ uia ostiensi iuxta basilicam s. Pauli. Cœmiterium Domitillæ uia ardeatina iuxta. s. petronillam, Eadem uia Cœmiterium balbinæ, priscillȩ & basilei. Cœmiterium prætextati uia appia/ apud. s. Ianuarium. Eadem quoq; uia Cœmiterium Calixti/ ad ædem nunc. s. Sebastiani. Cœmiterium Cyriacæ uia tyburtina ad. s. Laurentium extra muros. Priscillȩ item uia salaria. apud. s. Siluestrū, eadem uia Thrasonis, & basyllæ. Itē aproniani ad cliuum cucumeris. Cœmiteriū Calopodii uia Aurelia: apud. s.

Calistum. Cœmiterium ad insalatas uia portuensi iuxta. S. fœlicem. Cœemiterium inter duas lauros uia labicaria. Item iuxta. S. bibianã adursum pileatum: fuerunt & multa alia quæ breuitatis causa omitto. Extat hodie frequẽs Cœmiterium Campi Sancti iuxta basalicam S. Petri in uaticano.

De Septizoniis.

¶ Duo fuisse apud ueteres Septizonia inuenio, sed ambiguitas est de loco/& uocabulo: uetustioris meminit Plinius, & Septisoliũ uocat, Item Strabo. Suetonius etiã in Tito/cũ inquit, Natus est Titus. iiii. Cal. Ianuarii insigni anno Caiana cęde prope Septizoniũ/sordidis ędibus/Cubiculo paruo/& obscuro/manet adhuc/& ostenditur, Itẽ apud sacras litteras ita scriptum est, Transeunti apostolo Petro ante Septisolia in uia noua/cecidit fasciola/e suppurato/diuturna com pede/crure, unde crediderim Septizonium/quod nũc semidirutum extat instauratum fuisse a Septimio Seuero Imp. uel nouum/iuxta uetus Septizonium ab eo excitatum/satis constat utrũq; fuisse uno in loco uel parũ inter se distans iuxta uiam nouã: de quo ælius Spartianus ita scribit/Cum Septizonium faceret/nihil aliud cogitauit/q̃ ut ex Africa uenientes suum opus cernerent. i. regium atrium ab ea parte facere uoluisse peribetur, quod ẽt post Alexander Seuerus cũ uellet facere ab Haruspicibus dicitur prohibitus/cũ hoc sciscitatus/non litasset, est enim moles alta inter Palatium/& cœlium montem assurgens. Cuius triplex extat Etymologia: uidelicet Septizonium a septem Zonis/siue septem lineis. Septhodium a septem uiis Septisolium a septem solariis: siue cõtignationibus/quarum signa adhuc extãt in fractura lapidum ab imo usq; ad sumum. Sunt ibi tres ordines colũnarũ innicem suppositi in modũ porticuũ: moles ipsa male se sustinẽs iã iã lapsura corruet: ubi in frõtispitio litterę caducę sunt cu; titulo haud ĩntegro. C. TRIB. POT. VI. COS. FORTISSIMVS NOBILISSIMVSQ. iuxta quẽ locũ fuit olim ædis, S. Luciæ ad septisolia titulo Cardin. ubi Gregori9. ix. Põtifex creatus est.

De Colossis & eorum forma.

¶ Colossus uocabulum est græcum/ab hebetando aspectu (ut tradit Suidas) uel ut scribit Pompeius/a Colosso primo cõditore: diciturq; alta/membrosaq; statua. Plinius ita inquit Mirumq; mihi uidetur cum statuarum in Italiam tam uetus origo/potius lignea/aut futilia deorum simulacra in delubris dicata/usq; ad deuictam Asiam, unde

strepxit luxuria. Moles quippe excogitaras uidemus statuarũ/quas Colossos uocant turribus pares. ¶ Talis est in Capitolio Apollo tranflatus ex apollonia ponti urbe. xxx. cubitorum/quingentis de talentis factus. Talis est campo martio Iuppiter a Claudio Cæs. dicatus, qui decoratur Pompei Theatri uicinitate. ¶ Ante omnes autẽ in admiratiõe fuit. Solis Colossus Rhodi, quem fecerat Chares lyndius. lxx. cubitorum altitudinis terremotu prostratus iacens quoq; miraculo est. Pauci pollicem eius amplectuntur, Maiores sunt digiti, q̃ plęrę q; statuæ/uasti specus hiãt de fractis membris, Spectantur intus magnæ molis saxa, quorum pondere illud stabiliuerat constituens. xii. annis effectum. ccc. talentis. Quidam tradunt Colossum hunc Sarracenos demolitos/cum illuc nauigarent/& ex eius ære noningentos camelos onustos tulisse. Sunt alii in eadem urbe Colossi centum numero, sed ubi singuli fuissent nobilitaturi locũ. ¶ Factitauit Colossos & Italia uidemusq; certe Apollinem in bibliotheca tẽpli Augusti tuscanicum. l. pedum a pollice. Dubium/ære nobiliorẽ/an pulchritudine. ¶ Fecit & Q. Seruilius Iouem/qui est in Capitolio/amplitudo tanta/ut conspiciatur a latiari Ioue. Habẽt in eodem Capitolio admiratione/quæ. P. Lentulus alterum a Charete supradicto factum. ¶ Alterum fecit Decius comparatione tantũ uictus ut artificium minime probabilis artificis uideatur. ¶ Verum omnẽ amplitudinem eius generis statuarũ uicit ætate nostra Xenodorus Mercurio facto in ciuitate Galilæ Aruernis per anno. x. pedu;. cccc. in magno pretio, Is postq̃ satis ibi artem probauerat, Romã accitus a Nerone, ubi destinatum illius principis Simulacrum / Colossum centum uiginti pedum magnitudine, quẽ constituit in domo aurea De quo Martialis. Hic ubi sidereus proprius uidet astra Colossus, & subdit, Inuidiosa feri radiabant atria Regis, qui dicatus solis uenerationi est: dãnatis scæleribus illius principis. Ea statua indicauit interisse fundendi æris scientiam. Cum uero largiri aurum: argentũq; paratus fuisset, & Xenodorus sciẽtiã fundẽdi cælandiq; nulli ueterꝝ postponeret. ¶ Fuit & Colossus Domitiani in foro/de quo papinius Quæ sup ĩposito moles gemiata Colosso stat latiũ cõplexa forũ Fuit præterea Colossus scopę ĩ tẽplo bruti callaici apud circũ ad labicanã portã eũti. Tradũt, & in ægypti labiryntho Colossu; fuisse Serapis ex Smaragdo digitoꝝ. xi. ex omnibus hodie æris Colossis nihil extat

Apollo trã flatus ex a pollonia põ ti vrbe.

Colossus so lis Rhodi lxx. cubito rum

Apollo ĩ bi bliotheca tẽ pli augusti.

Latiaris Iup piter.

Colossus ne ronis

Colossus Domitiani

Colossus Scopæ.

publice præter unius caput/manum ac pedem in Capitolio pro ędibus cõseruato℞.Fuerunt ẽt statuę/& colossi marmorei turribus pares/ qua℞ capita/pedesq; & fragmẽta p totam urbem cernũtur.Iuuenalis/Et de marmoreo citharam suspende colosso.

De Statuis & Simulacris.

Statuæ a statuẽdo dictę/& sunt simulacra, uel cęrea,uel eburnea, uel marmorea,uel ex alia quacunq; materia/ imagines uero uel cæreæ/uel pictę.Sueto.in Tiberio/Statuas/atq; imagines/nisi pmitten te non se poni phibuit.Statua℞ artẽ inquit Plin.familiarẽ fuisse quoq; & uetustã Hercules ab Euãdro sacratus in foro boario / q triũphalis uocat᷑ /atq; p triũphos uestit᷑ habitu triũphali ; & Ianus geminus a Numa rege dicatus.Cicero philip.viii. Maiores nr̃i inquit Statuas multis decreuerũt/sepulchra paucis. Sed statuæ intereũt tẽpestate, ui, uetustate.Sepulchro℞ ãt sanctitas in ipso loco est,q nulla ui moueri,neq; deleri potest;atq; uti cætera extingunt᷑/sic sepulchra fiunt sanctiora uetustate.Fuerunt in urbe olim statuæ sine numero/& pedestres/& equestres,ex omni materia,sed præsertim marmoreæ.quę hodie siquæ extãt p maiori parte cõminutę,ac naribus p̃fertis mutilatę apparẽt/ui/casu/uel tẽpo℞ iniuria/aut uetustate.Ex eq̃strib9 una tm̃ extat ęrea in laterano habitu/& gestu pacificatoris.Eãq;.M.Aurelii/antonini esse tradũt/siue.L. Veri ut in eius nomismatib9 s̃litudo satis exp̃sse patet.nec desunt q asserãt eã esse.L.Septimii seueri / quã post adeptũ imperiũ sibi extruxit ex sõnio qđ uiderat/ut scribit Herodianus gręcus auctor.Quæ statua cũ nõ satis digno loco cõstituta esset/a Sixto.iiii.base marmorea honestat᷑.Fuit p̃terea statua eq̃stris Cęsaris dict.in foro ante Veneris genitricis ædẽ/in qua sex dactylothecas cõsecrauit.Vtebatur inquit Suetonius equo insigni/pedibus pꝑe humanis/& in modũ digito℞ ungulis scissis ãterio℞ pedũ.quẽ natũ apud se Haruspices imperiũ orbis significare dño pnũciassent magna cura aluit,nec pacientẽ sessoris alterius primus ascendit/cuius instar pro æde Veneris genitricis dedicauit. Idem ferme scribit Plinius.idẽq; prope de bucephalo magni Alexãdri equo tradit᷑.Fuit in eodẽ foro statua aurea Domitiani /sub qua fluebat(ut in eius nomismatibus apparet)simulatus Rhenus fluuius germanię/quã ipse subegit/ut uideri uoluit/unde & germanicus dictus est. Papinius ĩ siluis. Dextra uetat pugnas:leuum tritonia uirgo:nõ grauat.Erat.n.

Herculesab Euãdro positus habitu triũphali.
Ianus geminus.
Sepulchrorum sctĩtas.
Statua .M. Aurelii Antonini siue L.Veri.
Statua equestris Cęs.
Equus Cęs.
Statua eq. Domitiani.

ipsa statua in foro iuxta lacum curtiũ in solida mole collocata·unde paulo inferius· Par operi sedes· Fuit autem ut multi existimant palladis templum turris illa/quæ adhuc extat ante porticum Faustinæ quæ corrupto uocabulo pallara pro palladia uulgo pronunciatur· ubi nunc quadrupedum uectigal exigitur in campo/ita hodie locus a negociantibus uocatur· Domitianus(ut scribit Tranquillus)non sinebat sibi poni,nisi auream/aut argenteam statuam/ac deum etiaʒ se uiuente coli· Fuit etiam equus Traiani in foro suo, & eodem foro· Statua equestris Constantini Imp.& aurea imago Syllæ ante rostra cum titulo IMPERATORI FORTVNATO· Fuit &.Q· Marcii statua equestris/in foro dicata/ quæ ante templum Castoris posita erat· Fuerunt præterea per totam urbem Equi ænei deaurati numero·xxiiii.Eburnei·xciiii·De statuis uero satis multa scribit Plinius libro·xxxvi·nat.hist·Qui tradit Romę simulacrum primũ cereri ex peculio Sp·Cassii:quem regnum affectantem pater ipsius interemit·Moris fuit græcorum nudas ponere statuas / Romanorũ uero tunicatas:At Romuli/& Camilli sine tunica.& ante ędẽ Castoris fuit·M·Tremellii Equestris togata·Fuit &· M· Attii Nauii ærea statua uelata in foro a Tarquinio posita:& Horatii Coclitis statua ĩ Comitio,& Mutii & Clœlię uirginis antiquissima in summa sacra uia imago insidẽs equo·Fuit & statua Neuii poetę de qua notatũ est ab auctoribus Attium poetam in Camęnarum æde maxima forma statuam sibi posuisse cum breui ipse esset forma· Item Romæ extra portam capenam in Scipionum monumento tres statuæ sunt, duæ P·&. L· Scipionum, Tertia·Q. Ennii poetæ·Plinius libro·iii· nat·hist· Prior inquit Africanus·Q·Ennii statuam sepulchro suo imponi iussit·Immo uero spoliũ extrema orbis parte raptũ in cinere supremo eius poetæ titulo legi·Iuniũ brutum etiam prisci Romani ex ære finxerunt medium inter reges ensem strictum tenentem, ꝙ is constantissime Tarquinios euertisset· ubi scriptum erat·
VTINAM NVNC BRVTE VIVERES. Fuit & in Capitolio Aemilii lepidi pueri statua bullata,& prætextata ex·S· C. posita, ꝙ hostem in acie interemisset: & ciuem seruasset. Fuit & in eodem monte·L·Scipionis statua Clamydata,& crepidata, ꝙ eo habitu aliquando usus erat, effigiem suam poni uoluit· Fuit & pedestris statua Syllæ,de qua Cicero philip.ix.Siquis ẽ inqt

Templum Palladis.

Equus Traiani.

Statua eq. Cõstantini.

Statua eq. Q.Marcii

Equi ænei deaurati.

Eq eburnei

Simulacruʒ primum romæ Cereri positum.

Tremellii statua eq.

M.Nauii statua aurea in foro.

Statua Mutii & Cloelię virginis.

Statua neuii

Tres statuæ in monumẽto Scipionũ

Statua ennii poetæ.

Iunii Bruti Simulacrũ.

Statua æmilii pueri bullata/ & prætextata.

Statua pedestris Syllæ.

quatuor statuæ legatorũ in rostris
Concordię signum.
Fœminarũ exempla.
Q.Claudię statua.

sensus in morte/ænea statua futura/ & ea pedestris magis q̃ in aurata equestris;qualis.L.Syllæ prima statua est. Fuerunt & in rostris quatuor statuæ legatorum / quos Lartes Tolũnius Veiẽtorum rex interfecit;iis enim maiores nostri, qui pro re pu.mortem obierunt pro breui uita diuturnam memoriam reliquerunt. Fuit & Concordiæ Signum,quod. Q. Martius fecerat,idq; in publico collocauit, quod.C. Cassius censor in curiam transtulit. Erant & fœminarum exempla inquit Suetonius,& in Claudia familia/quæ nauem cũ sacris matris deum ideæ adherentem tiberino uado extraxit,cuius statua in templo matris deum reposita/bis incendio æde consumpta remansit integra/& inuiolata. Fuit & simulacrum Augusti in summitate eius Mausolei positum.Item. L. Septimii simulacrum in eius Septironio.Itẽ in colũna cochlidis Traiani, necnon Antonini pii in summitate / collocata Simulacra/ut in eorum nomismatibus apparet. Cœpit & Galienus Imp.statuam Collosso duplo maiorem solis habitu/sed preuentus morte non absoluit/quã in summo Exquiliarum uertice collocare constituerat. ut undiq; conspiceretur / ut scribit Tremellius pollio. Alexander seuerus ex porphyretico lapide opus in palatio ĩstituit/multasq; in urbe statuas colossas locauit. artificibus undiq; conquisitis. præterea uero in atriis magnorum ciuium seruabantur/in cæris expressi uultus singulis exponebantur in atriis / ut essent imagines quæ comitarentur gentilitia funera, Ouidius in fastis. Perlege dispositas generosa per atria cæras.& poeta satyricus. Tota licet ueteres exornent atria cæræ. Stemmata uero lineis disponebant ad imagines pictas. Præterea operęprecium est, ac scitu dignum q; apud ueteres ita statuæ formabantur / ut capita tolli /ut alia substitui possent/ut docet Plinius/ cum inquit / Surdo statuarum discrimine capita permutantur/hoc factum fuerat in Augusti statua, cuius rei auctor dãnatus est. Simulacrum est ficta imago alicuius. Simulacra olim in principio ex desiderio mortuorũ orta sunt,ut quæ deesserant uiuere uiderentur. Nec mirum esse uideatur/q; statuæ capitibus careant/quoniam capita facilius feruntur/ q̃ cæterum corpus/nam in uultu omnis decor & gratia statuarum est, & ideo pro maiori parte / capite carentes cernuntur. Præterea q; ea pars fragilior est / & ad læsionem paratior / nam hodie ab his / qui sunt antiquitatum studiosi furtim auferuntur /multæq; clanculum

Augusti Simulacrum.
Simulacrũ L.Septimii.
galieni imp. Colossus.

Alexãdri seueri.
Statuæ colossæ.

ſublatæ:aut emptæ alio deferuntur,præſertim florentiam,& Vene/tias. Licet cautum ſit perpetuo interdicto/nequis eas ſubripiat. Tra/dunt diuum Gregorium magnum præcipuas Romæ ſtatuas/& qc-quid erat mirandi operis in tiberim pręcipitari iuſſiſſe/aut mutila-ri:ne mortales a religione nuper inſtituta/ſua ſpecie diſtraherentur. Sed ne dicant maliuoli/& hiſtoriarum ignari/gregorii pontificis iuſſu comminutas eſſe maiorum ſtatuas/ac monumenta / cũ doctis ſentiant. Nam Cõſtantius homo græcus perfidus/& neq̃/ Romã quin-ta poſtq̃ ingreſſus eſt die ad direptionem conuerſus, omnes ſtatuas ex ære/& marmore ad ornatum urbis poſitas diſtrahit, & nauibus ad id præparatis imponit/deinde/quicquid ſuperſtitit direpta urbe ab hoſtibus ſublatum/& quæ ſecum ferre nequierunt ornamenta, malignitate quadam / & ſęuitia comminuta/ac mutilata reliquerũt. Decentiores paulo ſtatuas ac uetuſtiores ſemper impenſius exquiſi/tæ/& emptæ ſunt,unde Horatius in ſermonibus. Inſanit ueteres ſtatuas Damaſippus emendo.

De Curiis/& earum differentia.

CVria a curando dicta,Curię in principio fuerunt.xxx. poſtea xxxv. ſingulis curiis præfecti : qui ſacra obirent / & appellati Curiones/poſtea diſtinctæ curiæ numero denario, & appellatæ de-curiæ. Duplex erat curia/ubi ſacerdotes res diuinas/ & ubi Senatus res humanas curabat. Sed curia/ubi dabatur Senatus, tẽplum erat, uel Apollinis ,uel Concordiæ/& niſi in auguſto loco Senatus haberi non poterat:unde templum Veſtæ non fuit augurio cõſecratum/ne illuc cõueniret Senatus/ubi erant uirgines:nam hæc fuerat regia Numæ Pompilii,ad atrium uero Veſtæ conueniebatur,qnod a templo remotum erat/Curia templum non niſi augurato erat. Aerariũ, Carcer,Curia/inquit Vitruuius / foro ſunt cõiungenda/ſed ita / uti magnitudo ſymmetriæ eorum reſpondeat. Foro maxime quidem curia in primis eſt faciẽda/ad dignitatem municipii,ſiue ciuitatis. xii. autem erant gradus,quibus aſcendebatur in curiam: propter. xii. ſigna,ubi erat ſimulacrum Victoriæ ex auro puro. Victoria enim pingebatur alata tenens in manu trophœum . Præcipuæ uero fuerunt Curiæ uetus. hoſtilia ,pompeiana : & Calabra . Curia autem uetus fuit in angulo palatii uerſus Coloſſeum,ut quidam tradunt. Varro tamen iuxta Carinas fuiſſe ait ,unde caput uiæ ſacræ. Calabra iuxta

Curię.xxxv
Curiones.
Decuriæ.
Duplex curia.
Templũ cõcordiæ.
Tẽplũ apollinis.
Tẽplũ veſtę
Atriũ veſtæ
Regia Numæ pomp.
Curiaꝝ poſitio.

Simulacruꝫ Victoriæ.
Guria uetus
Hoſtilia põpeiana.
Calabra.

forum.ubi tantum ratio sacrorum gerebatur:& ubi minor pontifex festa pronunciabat, quæ a Romulo prius instituta (ut creditur) culmoq; tecta:ad quam Senatum, & populum uocare consueuerat rex sacrificulus, quia adhuc fasti nō erant. Fuit præterea Curia saliorum /in palatio:nam Salii propriam habuere curiam / quæ cum cōflaglasset/innentus est in ea Lituus Romuli integer, ut scribit Cicero de diuinatione. Curiā autem hostiliam duobus in locis fuisse inuenio, unam iuxta forum, ubi rex hostilius prius habitauit, quam M. Varro scribit fuisse ꝑpe rostra. In ruinis tēpli pacis superioribus annis inuentum est effractum marmor/ ubi incisæ litteræ. IN CVRIA HOSTILIA. Alterā uero Curiam hostiliam in cœlio monte/fuisse scribit/Liuius cū inqt Tullus rex curiaʒ fecit/q̄ hostilia usq; ad patrum nostrorum ætatem appellata/in cœlio monte/ & ut celebris esset locus/regiam sibi fecit / & templum, quod in curiam redegit patribus minorum gentium. Fuit & curia Tifata/iuxta quam fuit domus Curii dentati, fuit & curia Catonis sub qua basilicā suā struxit in censura; uicina foro: ut tradit Asconius. Fuit præterea curia Pompeiana iuxta Theatrum pompei/ubi Cęsar dictator fuit interfectus. Quæ post eius mortem diruta/nunq̄ postea ob eam causaʒ instaurata est. Fuit & curia diui Iulii/quæ Iulia dicta est/& Augusti, quam in comitio consecratam ferunt. Fuit & curia Octauiæ cuius meminit Plinius. Fuit & curia Gerusia/quæ senioruʒ dicta. Fuit præterea Curia una sine cognomēto de qua Pedianus Asconius/ Rostra ad Comitium inquit iuncta curiæ. iuxta quam fuit statua porsenæ. Fuit & Curia Pōpiliana ut scribit Vopiscus / cum inquit Amplissimus Senatus cum in curiam Pompilianam conuenisset/Aurelius Gordianus dixit. Referimus ad uos. P. C. litteras exercitus felicissimi. Fuerunt & curiæ nouæ iuxta compitū Fabritii ędificatæ, q; parum amplæ erant ueteres a Romulo factæ ubi is populum/& sacra in partes. xxx. distribueret.

Curia Saliorum.
Lituus Romuli.
Curia hostilia duplex.
Regiā Tulli hostilii.
Curia tifata
Curia Catonis.
Curia Pompeiana.
Curia Iulia/ & Augusti.
Curia Octauiæ.
Curia sine cognomēto
Curia Pompiliana.
Curię nouę
Curiæ ueteres.

De Senatulis.

¶ Senatulum locus/ubi Senatores consultandi gratia consistebant quidam tradunt Senatum apud Senatulum habitare consueuisse, ut cum e curia uocarentur præsto adesset. Senatula tria olim Romę fuisse iuuenio, in quibus Senatus haberi solitus sit/ut memorię prodidit Nicostratus in libro /qui inscribitur de Senatu. Vnum supra

Senatnla tria.

Græcoſtaſin/ubi ædis Concordiæ/& baſilica opima/inter Capitoliū & forum/appellatum Senatulum aureum in quo ſolebant magiſtratus cum ſenatoribus deliberare /de quo Valerius Max. ita ſcribit, Ante/ Senatus aſſiduam ſtationem eo loco peragebat / qui hodie Senatulum appellatur. Alterum ad portam Capenam /ad templū Martis. Tertium circa ædem bellonæ/ad circum flamminium. ubi dabatur Senatus legatis/quos in urbem admittere nolebant. Additum & quartum matronarum, quod Antoninus baſſiani filius fecit in colle Quirinali. de quo Lampridius fecit inquit in colle Quirinali Senatulum.i.mulierum Senatum/in quo ante fuit Cōuentus matronarum/ſolēnibus dūtaxat diebus.

Senatulum aureum. Senatulum ad portaꝫ capenam/ ad templū martis. Senatulum circa ædem bellonæ. Senatulum matronaruꝫ

De Græcoſtaſi.

¶Græcoſtaſis locus ſupra Comitium,ubi fuit ædis Concordiæ quā Fuluius uouit, ſi populo recōciliaret ordines, cū ad id pecunia pu/blica nō decerneret/ex mulctatitia/fœneratoribus dānatis ædiculā auream fecit in græcoſtaſi,quæ tunc erat ſupra comitium/ubi nationum legati ſubſiſterēt/qui ad Senatū miſſi eſſent,ut meminit Cicero in Epiſtola ad.Q.fratrem.& p̄ſertim Græci ob philoſophiam/& oratoriam ſeorſum/ac digniori loco excipiebantur.

De Comitio/& Comitiis.

¶Comitium inquit Pedianus aſco.Locus in foro prope Senatulum quo Equitibus/populoq; ro.licebat coire:ubi & ſtans populus ſuffragia ferebat. de quo. M. Varro ante curiam inquit hoſtiliam roſtra, ſub dextro huius comitio locus inſtructus. Cicero pro Sextio Cum forum/Comitium/Curiam/multa de nocte armatis hominibus, ac ſeruis plærosq; occupaſſent impetum faciunt in fabritium/ unde cōſtat Comitium/& Curiā in foro eſſe.Plutarchus de fœdere icto inter Romulum /& Tatium ita tradit/Quo autem in loco huius fœderis conditiones firmatæ/ſancitæq; ſunt / uſq; ad noſtram memoriam a coeundo comitium nomen admiſit/is locus fuiſſe traditur iuxta ficum ruminalem. Comitia uero/numero multitudinis fuerunt Conſularia/prætoria/Quæſtoria/Tribunitia/ ædilitia/ & omnium magiſtratuum / quæ ſuffragiis conſularibus crearentur. Comitia ipſa ſepta erant in Campo martio iuxta montem Citatorium, quæ diu intermiſſa, ab Hadriano demum reuocata fuiſſe ſcribit Aelius Spartianus.

Comitia numero multitudinis qd ſ

De gynnasio / & Academia.

Gymnasium uocabulũ est græcum/& proprie locus/ubi ludi exercebantur, vt gymnasiũ Pompei/Neronis, & Cõmodi Imp. ponituręʒ pro litterario Ludo, Ludus enim singulari nũero, pro Schola, Schola inquit Asconius ped. omnem ludũ dixere Romani vt ludũ Pompei lenęi, ludum æmilium, gallicum, matutinũ dicitur etiã Academia, & Atheneũ. Ludi vero numero multitudinis quinqʒ erãt apud Romanos videlicet Megalenses, Circenses, plebęi, funebres, & Apollinares, Primus omnium Romæ Quintilianus publice docuit: diuisis inclasses locis, vbi pueri, & puellæ seorsum ab ętate prouectis mansitarent. Placet igitur quãquam extra sortem/memoria patrum nostrorum Gymnasiũ, siue Academiã in centro nunc vrbis ab Eugenio. iiii. aprimis fundamẽtis excitatum, nam tũ litteræ gręcæ & latinę, quę sexcentis iam annis in situ, & tenebris iacuerant splendorẽ aliquẽ resumere cęperũt, ac tanquã ex ęquo troiano prodiere doctissimi viri gręco, latinoqʒ sermone in lucem liberales artes iam reuocaturi/constitutis tũ demũ ex publico stipẽdiis bonarum artium professoribus/ex consensu populi Ro. ad quẽ res ipsa spectare uidetur/ decursis aliquot deinde lustris. Alexãder. vi. ampliato loco/noua illic ædificia excitauit/porticibus/ambulacris/subdialibusqʒ dictis cũ atrio & cauedio designatis/more ueteris Academiæ auspicatus/nec absoluit/quã molem fabricantiũ uitio labefactatam reparari/instaurariqʒ Clemens. vii. op. max. iussit. Francisco perusco præsule massano ro. Academiæ rectore.

Ludus quid

Ludi quid

De Academia ro.

De bibliothecis antiquis.

Bibliotheca græca appellatio/latine librorum repositorium, siue libraria dici potest. Gellius. Forte in libraria ego/& L. Paulus poeta uir memoria nostra doctissimus cõsederamus: fuerunt in urbe bibliothecæ numero. xxviii. Ex his præcipuę Palatina, & Vlpia. Primus omniũ Pisistratus tyrãnus disciplinarum liberaliuʒ libros Athenis publice legendos posuit. Rome uero Asinii Pollionis inuẽtum, qui primus bibliothecam dicando ingenia hominum reip. fecit, ubi statuam Varronis adhuc uiuentis erectam scribit Plinius. fuit & bibliotheca ab Augusto in Palatio condita, græcis latinisqʒ uoluminibus insignis: fuit & bibliotheca maiorum cura seruata in Capitolio, quæ una cum Capitolio arsit: fuit & bibliotheca Pauli iuxta forum. Marcelli iuxta theatrum ipsius/ab octauia matre/post mortẽ filii cẽdita

Libraria

Bibliotecha palatina

Bibliotheca pollionis

Bibliotheca Augusti

Bibliotheca capitolina

Bibl. Marcelli.

fuit & Traiani satis pulchra/cognomēto Vlpia/de qua Vopiscus/in bibliotecha inquit ulpia Elephantini pugillares in sexto armario siti. Fuit & Numeriani Imp. a senatu in honorē eius structa. Vna Alexandreę in egypto memoranda. lxx. uoluminum millia Ptolomeis regibus uigiliis intentis/composito bello alexandrino, dum diripitur Ciuitas a dictatore Cæsare conflagrasse dicitur. Bibliothecę (ut tradit Vitruuius) ad orientem spectare debent, usus enim librorum matutinum expostulat lumen. Extat hodie quę patet omnibus Romę in uaticano bibliotheca a Nicolao. v. uel cępta, uel aucta. Qui ꝑquisito toto orbe/uetustissimos codices/missis/qui eos perquirerent, adinuenit: ac multi, qui antea non erant, reperti sunt, eāq; omni genere librorum adornauit. Nam Poggius Florentinus Quintilianū/& pedianū Asconium tunc repperit, Enoch Asculanus. M. Cœlium Apicium, & Pomponium porphyrionem in opera Horatii, pręterea ex Hispania Silii italici codex cum imagine Hānibalis delatus, qui nunc est in bibliotheca naticana. Post aliquot annos a Sixto. iiii. instaurata grecis latinisq; uoluminibus exornata est. Sunt & aliæ Romæ bibliothecę. Verum hac multo inferiores.

Bibliotheca Vlpia.

De prima imprimendorū librorū officina.

Inuentaq;/memoria nostra/noua/admirabilisq; librorum imprimēdorum ars/prodigiosis hominum ingeniis excitata/auctores duo ex Germania fratres/Impressoresq; primi Corradus/& Arnoldus Romę cœperunt in ædibus Petri de maximis patricii ro. M. cccclv. Primiq; omniū Augustinus de Ciuitate dei: & Lactantius prodiere. Vnde hodie ubiq; gentiū ex omni lingua impressi characteres gratissimo compendio apparent.

De Vestibulis, & atriis antiquæ Vrbis.

¶ Vestibulum a uestiendo/q; domos uestiat. i. muniat/siue ornet appellatum/est enim spatium ante ædes/ac locus ante Ianuam domus uacuus/per quē a/uia ad ædes itur. Nam clari, ac potentes uiri apud priscos amplissimas domos extruentes/ante illas spatia relinquebant/ubi qui salutandi gratia uenerant/anteq̄ in ædes admitterētur/cōsisterent. Ouidius uero a Vesta dea dictum asserit libro. vi. fastoꝝ ita scribens. Hinc quoq; uestibulum dici reor, unde precamur, Quā famur uestam, quæ loca prima tenet. Nam imprimis ingressibus/& spatiis domorū hoc est aræ/& foci uesta dea haberi solebat, erat em̄

Vestibulũ domus aureę Neronis

locus uestæ dicatus: Ideo puellæ cum nubunt/non tangunt pede uestibulum/ne numini dicatum locũ calcantes sacrilegium cõmitant. Lucanus. Translataq; uetat contingere limina planta, fuerunt olim uestibula sine numero, sed illud pręcipuum domus aureæ Neronis. Consistebant pręterea in uestibulis miseri, & mendici / sicut nunc in uestibulis sacrarum ædium, & diuitum domorum. Vnde Virgilius inferorum uestibulum finxit libro. vi. ęneidos cum inquit.
Vestibulum ante ipsum/primisq; in faucibus orci
Luctus, & ultrices posuere cubilia curæ: & quę sequntur.

Atria.

¶ Atrium prima pars domus, quę continet mediam aream/in quam collecta/ex omni parte pluuia descẽdit/ubi & prisci/aperto ostio epulabantur, ab Atriensibus Ethruriæ populis dictum/ut scribit Varro Vitruuius ita scribit. In urbe Atria proxima ianuis esse debẽt. Atria Romæ satis multa, Sed pręcipua Atrium Mineruæ in foro: & Atriũ libertatis in Auentino.

De canere tulliano.

¶ Carcer/ut scribit. M. Varro/dictus est/quia quos includit/coercet uel q inclusi/inde exire prohibẽtur. Extatq; hodie Romę uetustissimus Carcer ad radices tarpei mõtis/& fuit illa pars/quã erexit Tullus & appellauit tullianũ, Carcer autem ædificatus ab Anco Martio deletus est. Liuius: fecit inquit Carcerem media urbe imiuentem foro ad terrorem increscẽtis audaciæ, remanet tantũ ea pars/quę fuit addita a Seruio & appellauit Tullianũ. Sallustius. Est locus in Carcere/quod Tullium appellatur: ubi paulum descenderis depressus ad leuã circiter. xx. pedes/Eum muniũt undiq; parietes/atq; insuper camera lapideis fornicibus uincta, sed inculta tenebris/& odore fœdo, atq; terribilis eius facies/est eñ Duplex superior: & inferior sicut etiam hodie apparet. Liuius sic ait/Pleminius/qui multa in deos/homines q; scelera cõmiserat/ad inferiorem demissus Carcerẽ est/ibiq; necatus, Calpulmus Flaccus/uideo inquit carcerem publicum saxis ingentibus structum/angustis foraminibus/& oblõgis lucis umbrã recipientibus/in hunc abiecti Rei robur tullianũ aspiciunt, & quoties iacentes ferrati postis stridor excitat/examinantur, & alienũ supplicium spectando/suũ discunt: Sonant uerbera intus, recusantibus spurca manus Carnificis ingerit. Sedet ianitor inexorabilis pectore,

qui fléte matre/ſiccos tenet oculos:Illuuies corpus exaſperat,manus cathenę premunt:dictus eſt etiam Carcer Mamentinus a Mamertino urbis præfecto/poſtea uero Carcer.S.Petri.Cui templum conſecratum a Siluestro Papa rogatu Cōſtantini magni,ubi dies cal.Auguſti ſub honore uinculorū Petri celebrabatur:anteq̄ Eudoxia uxor Arcadii Imp.templum ſub titulo uinculorum Petri in exquiliis excitaret/ut tradit diuus Hieronymus.In hoc pars / quæ Tullianum dicitur/ideo additum a Tullo rege/ꝙ Syracuſis ſimili de cauſa ſaxa exciſa conſeruantur/uocantur lathomię/a lathomia tranſlatū ꝙ hic quoq; lapidicinę fuerunt/ut ſcribit Varro. Liuius tradit in lathomiis Catonem cenſorium Atria duo feciſſe/Titium,& martiū,Triūuiriq; carceris lathomiarum intentiorē cuſtodiam habere iuſſi,& Sabinium in lathomiis fuiſſe dānatum ſcribit Seneca.Quam horridus lathomiarum locus fuerit,in.vii.actionē contra uerrē Cicero docet.

Carcer Mamentinus. Carcer.ſ.petri.

Lathomiæ

Atriū Titiū Atriū martium.

Marforius.

¶Ante Tullianum carcerem recuumbit hodie ingens/marmoreūq; Simulacrum cognomento Marfori,Quem piſtorum deum ſiue Iouem panarium appellant ꝙ tumores inſtar panū circū promineāt: in eorum memoriam/quos cuſtodes Capitolinæ arcis ſonnio admoniti/in Gallorū caſtra deiecerunt,ut tradūt Liuius,& Ouidius, Verum illud non Iouis piſtoris,Sed dei flu.Simulacrū in ſcopulo collocatum exargumēto crediderim; quoniam haud abſimile eſt illis/ quę hodie ſunt in capitolio pro ædibus Cōſeruatoꝝ/quod corrupto uocabulo Marforius dicitur / conuerſione prioris litteræ /n/in/m/ Nam(ut mea fert opinio)Narfluuius/ſiue Narfori nūcupandus uidetur.Eſt autē nar fluuius haud longe aburbe/qui per ſcopulos pręceps in tiberim labitur/cuius aqua plurimum:tiberis augeſcit:& nauigabilis redditur:de quo Virgilius. Sulphurea nar annis aqua. Similis figura apparet in nomiſmatibus Traiani Imp.extāt & huiuſmodi parua Simulacra i ꝓximo arcu Septimii/& arcu Cōſtātini. Sed unū ualde ſimile ſine capite/etiā in ſcopulo collocatū/ante ædes nūc nobilis familię.ro.de.S.cruce:dictuſq; hodie unlgo Marforius/ ſiue mars fori deus/nō ꝙ Martis ſit illud Simulacrū/ſed ꝙ i foro Auguſti/ubi erat templum Martis ſit collocatū/qd̄ fuiſſe credit̄ ꝓximū templū.S.Martinę a nominis ſimilitudie nūcupatū,Argumēto ēt ꝙ multa i eo tēplo marmorea/triūphaliaq; ornamēta uiſnnt̄ ynā nuperri

Nar fluuius ſiue nar fori

Templū .S. Martinæ.

me sublata quędã/quę nũc sunt i capitolio collocata. Extat i eo tẽplo marmore incisa ĩscriptio Honorii/& Theodonisii iunioris uidelicet DD.NN.HONORIO ET THEODOSIO INNICTISSIMIS PRINCIPIBVS SECRETARII AMPLISSIMI SENATVS QVOD VIR ILLVSTRIS. FLAVIVS ANNIVS EVCHARIVS EPIPHANIVS VCPRAEF. VRB. VICE SACRA IVD. REPARAVIT ET PRISTINAM FACIEM REDVXIT.

De Carcere siue domicilio plæbis ro.

¶Cum iam Roma multitudine mortaliũ aucta foret/& in dies magis/magisq̧ scelera multiplicarẽtur nõ sufficiente uno carcere, Creatis deinde xuiris exstructus est alter,& appellatus carcer/siue domicilium plebis ro. inter Capitoliũ/& tiberim,ubi nunc est ecclesia.S. Nicolai in carcere plebis nõ Tulliano/ut imperitum uulgus credit/ quem Claudius Xuir extruxit/& appellauit domicilium plebis,in quo primus ipse iudicii reus periit,cum uirginiæ uirginii centurionis filiæ uim inferret/conatus eam in seruitutem redigere/Icilio tribunitio uiro/expertæ uirtutis desponsatam/re itaq̧ cognita/pater ex algido monte(ut scribit Liuius)Romam uenit/ultimo colloquio eius impetrata/pro Cluacina/ad tabernas quibus nunc nouis est nomen/cum eam in secretum abduxisset/occidit,& corpus eius humero gerens/ad exercitum /profugit,& milites ad uindicandum facinus accendit,pudicæq̧ interemptæ / q̃ corruptæ pater esse maluit, ne probro domus sua contaminaretur,proprio sanguini non pepercit, Qui creatis.x.tribunis Auentinum occupauere / & Xuiros magistratu abire pręciperunt/Eosq̧ omnes aut morte/aut exilio punierunt,Claudius in carcere necatur/unde finis Xuiratus secutus est.

Carcer plebis nõ Tullianus.

Cluacina.

De Monte Testaceo & eius aggeratione.

¶Inter Auentinum mõtem/tiberimq̧ & męnia urbis iuxta portam nunc.S.Pauli assurgit in media planitie mons testaceus a testis/ac fragmentis fictilium ita nuncupatus. Nam in eo ambitu apud ueteres figlinæ consistebant. Vnde septimum Collegium figulorũ a Numa rege institutũ.Erat enim apud antiquos ea ars in magno precio,Et quę postea ex auro / argento / aliaue materia facta sunt ex

Vii. Collegium figulorum.

fictilibus omnia antea cõficiebantur:ut scribit plinius cum inquit. Quę rota fiunt/& fictilibus doliis ad uina excogitatis / & ad aqnas/ propter quæ Numa Rex Septimum Collegium figulorũ instituit. Quin & defunctos sese multi fictilibus doliis condi maluerunt:maiorq; pars hominum terrenis utitur uasis. Vnde(ut uidemus)maximus apud maiores fictilium usus,adeo ut deorum Simulacra & templorum ornamenta ex fictilibus conficerentur. Propertius: fictilibus creuere deis hæc aurea templa. Vnde etiam Turianum accitum e fregellis,cui locauerat Tarquinius Priscus Iouis effigiem in Capitolio dedicandam/fictilem fuisse eam. Ouidius libro primo fastorũ Inq; Iouis dextra fictile fulmẽ erat:& Iuuenalis fictilis & nullo uio latus Iuppiter auro. figlinas primus inuenit Corebus Atheniensis. Quem montem imperitum uulgus putat creuisse ex fictilibus uasis quibus romano fisco persoluenda ollim romam deferebantur / quod ridiculum est:cum in Crumenis pecunia condi consueuerit/quę de loco ad locum defertur:ut legitur de Catone/qui cum thesauros ptolomei Regis cypri Romã per mare delaturus esset/eos supernatãti subere funibus adnexis/quibus crumenæ ligatæ erãt/ Asportasse dicitur:ut si naufragium faceret/eo modo fluctuantes incolumes reperiri possent. Est autem is mõs ex diuersorum fictilium testis(ut manifeste apparet)aggeratus/& casu proiectorum fictilium multitudine extructus.

Hippodromus.

Inter testaceum nunc montem & auentinum est Stadium/ubi memoria nr̃a postrẽo Carnispriuii dñico die desulterii currũt equi/post hippodromum Tauri leuiter ad currus ligati e uertice montis præcipites demittuntur/spectante undiq; magna mortalium multitudine:sicut olim in Circo flaminio ludi taurii circa finem mẽsis Februarii diis manibus celebrabãtur a Tarquinio prisco primo ĩstituti ob pestilentiam/quę ingrauidas mulieres inciderat / propter taurinas carnes/quę diu populo uenditę erant/auctor festus. ¶In hoc ambitu fuisse olim Armilustrũ quidam asserunt/ubi apud ueteres lustrabatur exercitus,sicut Tubilustrum,q; ea die in atrio sutorio tubę lustrabantur:ut in templo Iouis uescii uescendi Ius/His qui in sacris precinerent.

Ludi Taurii

Armilustrũ Tubilustrũ.

Templũ Iouis uesci.

DE NAVALIBVS VRBIS.

Extant in proximo tyberino alueo ueterũ/nouorũq; naualium uesti gia/quem locum hodie ripam appellant sub ponte nũc marmorato ubi naues Onerariæ maritimorum comeatuũ ex toto orbe/funibus/ ab Elcyariis nũc/olim ab equis tractæ/stabu antur. Fuerũt olim cõtra naualia ut tradit Liuius/prata mutia/& prata Quintia/ut supra/ dictum est/& iuxta ripam tyberis nunc maritimorum comeatuũ cõ ditoria/quibus uulgo Nagazeis nomen est.qui locus olim sub Auentino:ubi Horrea/& Salinæ erant. Est autem nauale proprie locus/ ubi naues portubus inclusæ/aut ripis religatæ manent/aut fabricantur:legebatur nuper in ripa tiberis sub Auẽtino breuis inscriptio marmore incisa uidelicet. QVICQVID VSVARIVM INVEHITVR ANSARIVM NON DEBET.

Prata mutia
Prata quintia.

De CXL. horreis populi Ro.

Fuerunt etiam sub Auentino inter ripam tiberis/& testaceum montem disposita centũ quadraginta horrea populi Ro. & erant/ampla/ & oblonga/ut eorum ruinę adhuc ostendunt in proxia nunc uinea Ill.D. Io. Georgii Cæsarini/& in ꝑximis locis/ub hoc anno in uinea Marcelli de Capozucchis patricii ro. effosum est marmor cũ inscriptione ab uno latere.

¶NVM. DOM. AVG. SACRVM GENIO CONSERVATORI HORREORVM GALBIANORVM. M. LORINVS FORTVNATVS MAGISTER. S. P. DD. ab altero latere. NVM. DOM. AVG. SACRVM FORTVNAE CONSERVATRICI HORREOR. GALBIANORVM. M. LORINVS. FORTVNATVS MAGISTER. S.P.DD.

De Salinis.

Proximæ huic loco ad radices Auentini inter montem & tiberim erant Salinæ ubi priscis temporibus seruabatur Sal/sicut nunc in Capitolio:extant ibi adhuc Cauernę ad id manufactæ Salinas primus instituit Ancus Martius. Salis uero uectigal Liuius Salinator/ unde cognomẽtum sortitus est. Cõficitur enim Sal ex marina aqua/ inuenitur & fossitius diuersis in locis sicut harena.

Ancus martius Liuius Saluiator.

¶Andreæ Fuluii de antiquitatibus urbis ad Clementem·vii·
LIBER QVINTVS·

On poterant loca sacra urbis oĩa propter infinitũ numerum uno capite(sicut pleraq; alia)coartari/ Sed sicut sese describẽda obtulerũt/ita notare placuit·Differunt aũt inter se ædes deorũ sacræ/dicitur enim basilica Pauli·Templũ Iani;Delubrũ Iouis tarpei·fanũ Quirini·Sacellũ Volupiæ.Aedis Apollinis·Ara Cõsi·Cella Cõcordię·Aedicula Victoriæ,Sed ædicula parua est,ubi deo℞ Simulacra seruãtur·Plini9 de Venere Gnydia ædicula eius inquit tota aperitur/ut cõspici possit undiq; effigies deę·Basilica gręce/latine regis domus appellat᷑.Basilicarũ loca inqt Vitruuius aduincta foris q̃ calidissimis ptibus oportet construi,ut p hyemẽ sine molestia tẽpestatũ se cõferre ĩ eas negociatores possẽt/& merces exponere,Earũq; altitudies ne minus q̃ tertia pte/ne plus ex dimidia longitudines cõstruãtur·Qui se fatetur basilicę Iuliæ faciendę præfuisse/Cuius portiões/& Symẽtrias memorat·Quę fuit ad lacũ Seruiliũ in principio uici tusci·ubi effigies Hydræ posita a·M· Agrippa·basilicę loca iudiciis,Consiliis;negociatiõibusq; frequẽtia· Cęcilius in eplĩs/Centũ uiralia iudicia in basilica fieri solita·Idẽ ĩ eodẽ/descendebã inquit in basilicã iuliã/auditurus quid respõdere debebã Iure cõsulti basilicã publicis usibus accõmodatã esse ostendũt· Apud ecclesiasticos basilicę dicuntur templa numinibus dicata;fuerunt aũt basilicę apud ueteres/pręcipuę decẽ;uidelicet Iulia, Vlpia, Pauli / Neptũnii/Macidii/Marciani/ Vescellaria/portia,Cõstãtiniana Flocelli/Sicinii·Quę ferme oẽs a nominibus cõditorũ nũcupatæ sunt.Basilica Pauli in foro,cũ phrygiis cõlũnis;cuius meminit Cicero in eplĩs ad Atticũ,& plutarchus in Cœsare cũ inqt Aemiliũ collegã·C.Marcelli in cõsulatu/mille & qngẽtis talẽtis sibi amicũ,defensoreq; cõparauit,Ex hac pecunia basilicã in foro nobilissimam extruxit,Quã Plinius inter magnifica urbis ædificia cõmemorat.Papini9 in siluis,Illic belligeri sublimis regia pauli;basilicã portiã magnus Cato in censura ędidit ex ære publico uicinam foro/sub Curia ab se ædificata,portiam uocauit,nã is primus omnium basilicam de suo nomine fecit;in qua Tribuni Pl.ius dicere cõsueuerant·fuit & in foro Ro·Basilica Argentaria,Et una sine cognomento basilica dicta, sub cuius angulo/ut tradit pedianus Asconius fuit signum Vertũni

Basilicę apud ueteres Iulia. Vlpia Pauli.neptũnii. Macidii Marciani. Vescellaria portia. Constantiniana. Flocelli . Sicinii.

Basilica una sine cognomento.

Vertunus deus.

Colūna mœnia.

Męniana Submenianum.

Basilica opimia & macidii

iii:& fuluia Basilicaęmi

Basilica alexandrina.

Septa agrippina

Basilica constantiniana.

Tēplū Iouis altitonātis

Qūo tēplū ędificandū ē cū uno aditu.

in ultimo uico rurario/qui & iugarius dictus est. Fuit autem Vertūnus deus inuertendarum rerum.i.mercaturæ:ubi Colūna męnia ad quam fures/& serui nequā apud triūuiros capitales puniri solebāt, Nam cum Męnius domum suam uenderet/ut ibi basilica ædificaretur, exceperat ius sibi unius Colūnæ, super quam tectum proiiceret/prouolutantibus tabulis, ut inde ipse/& posteri eius spectare munus gladiatorium possent, quod & tum in foro dabatur/a quo etiam męniana dicta prominentia in ædibus ædificia. Suet. Pauci inquit ex proximis mœnianis spectabant/Et ab eodē Męnio Submęnianum locum in urbe dictum putant, ubi meretrices prostabāt: Vnde Martialis Submęnianas cœnet inter uxores: fuit pręterea basilica Opimia iuxta Senatulum aureū, & ædem Concordię: fuit & basilica Macidii iuxta circum fl. fuit & basilica æmilia/ & fuluia teste Varrone cum inquit Meridies/ab eo ꝙ medius dies/d/antiqui nō/r/in hoc loco dicebant/ut præneste incisum in Solario quod Cornelius in basilica æmilia/& fuluia inumbrauit. Instituerat Alexander seuerus basilicam Alexandrinam inter campum Martium/& Septa Agrippina latitudine pedum centum, longitudine pedū mille/ut tota Colūnis penderet, quā morte pręuentus perficere non potuit. auctor Lampridius: fuit pręterea basilica constantiniana iuxta templum pacis, & forum, quam ante Lateranensem cōdidit. Qui postea suadente Siluestro Papa Primo/eam/& plęrasqꝫ alias intra/ & extra urbem extruxit/de quibus iam suis locis diximus.

De templis & eorum coditoribus.

¶ Templū proprie est locus/in cęlo notatus ab augure. Ennius, Cōtremuit templum magni Iouis altitonātis: uel templū in terra a tuendo/ꝙ ex omni parte aspici posset. M. Varro ita inquit/Omne templū debet esse continuo septum, nec plusquā unum introitum habere, Eius partes quatuor/Antica/ad meridiē, postica ad Septentrionem, Sinistra ab oriente, dextra ab occidente. Templa non solum loca/sacra/sed etiam Curiæ dictæ, ut Curia hostilia, quāuis sacra non esset: Cicero. ii. de legibus/patrum delubra inquit in urbibus esse censeo/nec sequar Magos Persarum/quibus auctoribus Xerres inflāmesse tēpla grаeciæ traditur, ꝙ parietibus includerēt, quibus oīa debēt esse patiētia/& libera, Quoqꝫ hic mūdus templū est/& domus. Diogenis opinio mūdū dei fanū sanctissimū existimauit. Melius Græci ac no

ſtri qui ut augerent pietatem/indies, Eaſdem/illos urbes/quas nos incolere/uoluerunt. Quorummaximã, ac ſuperfluam curã Romani ſuſceperunt qui non ſolum Sideribus, ſed omnibus hominũ paſſio nibus loca ſacra/& ſacella excitabant/ut tradit Pedianus Aſconius. Tẽpla per totã urbẽ/tã patriis/q̃ peregrinis numinibus ad oẽs huma nos affectus dedicata ſatis cõſtat. M. Varro ſcribit Deos ſupra. xxx. millia fuiſſe, quorum ſelecti, & in frequentiori cultu. Ianus, Iuppiter, Saturnus, Mars, Apollo, Genius, Vulcanus, Sol, Neptũnus, Liber, Orcus, Iuno, Tellus, Ceres, Diana, Venus, & Veſta. Geniales Dii, Aqua, Terra, Ignis, Aer, His addunt Solem, & Lunam, ex quibus omnia gignuntur, Genius deorum filius, & parens hominũ habetur, Alios deos colebant/ut prodeſſent/Alios/ne nocerent, & mala ſua pro diis etiam habebant/ac ꝑ ſancte colebant, quos Cane, & oue placabant/ut Auerũcum/& Rubiginẽ, & Febrẽ. Timorẽ uero/& Pallorem Tullus hoſtilius figurauit/& coluit. Eadem uanitate Mentẽ quoq; inter deos collocauit Senatus. Quædam etiã turpiſſima numina coluerunt/ut Stercutiũ, & Priapum. Quoſdã uero deos/nec cœlo dignos/nec terris putauerunt aſcribi/ut Priapũ/Hippona, & Vertũnum. Auctores. M. Varro/& fulgentius. Quoſdã etiã adeo ſuperſtitioſe colebãt/ut in eorum Sacellis ſpuere religio eſſet. Verum nullũ firmius/& incorruptius templũ/q̃ pectus humanum inquit Lactãtius. Templorum autem loca optime deſignat Vitruuius/cum ait ædes ſacras ad Symentriam/& proportionem humani corporis bene formati condi debere: Aedibus deorum ſacris/quibus in tutela Ciuitas eſſe uidetur, Ioui, Iunoni, & Mineruæ/in altiſſimo loco mœnium/unde maxima pars conſpiciatur Curę diſtribuuntur. Mercurio in foro, Iſidi, & Serapidi in Emporio. Apollini, & libero patri ſecundum Theatrum. Herculi ad Circum. Marti extra urbem/ad cãpum. Veneri/ad portum. Vulcano/& Marti fana extra murũ/ut nõ aſſueſcat in urbe Venerea libido/Incendiũ abſit/& armigera diſſentio. Cæteriſq; Diis ad ſacrificiorum rationes aptæ templis aræ diſtribuendæ. Si circum uias publicas erunt ædificia deorum/ita conſtituantur, ut prętereuntes poſſint aſpicere, & in conſpectu Salutationes facere: Sed uirtutes, nõ uitia cõſecrari admonet Cicero.

Deos ſupra xxx. mil. fuiſſe ſcribit. M. Varro.
Geniales dii
Genius filius deorum.
Auerũcus
Rubigo
Febris
Timor
Pallor
Mens
Stercutius
Priapus.
Hippo Vertunnus.
ædiũ ſacrarum forma.
ædes ſacrę quibus ciuitas in tutela eſt qũo locari debent.

De templo Romuli iuxta uiam ſacram/& forum.

¶ Ante omnia placet templum Romuli cõditoris urbis deſcribere,

Tēplū Cosmæ & damiani martyrū

Iuxta uiam sacram ,& forū,Quod templū nunc sub titulo.S.Martyrum Cosmæ/& Damiani colitur/Quibus fœlix.iiii.dedicauit / ut in templi abside ex uermiculato opere apparet.Extant adhuc quædam ex priscis ornamentis uestigia/marmoreæ incrustationes / quibus totum antea incrustatum erat : & in primo aditu spærica species/cum foramine lucis causa/sicut in pantheo,Est enim templum uetustissimū,ut eius structura/& fornites ostendunt/ubi breuis porticus,& æreæ portæ/quæ antea/signis & æreis ornamentis erant cōspicue,

De templo pacis/& eius ornamentis.

Post hunc locum statim occurrūt ruinę templi Pacis, quod mira celeritate Vespasianus Imp,Post bella ciuilia extruxit:a Claudio ante inchoatum/Suetonius fecit inquit & noua opera / templum pacis foro proximum/fuit autem hoc templum omnium maximū/ut eius amplitudo adhuc apparet longitudine/& latitudine quadratæ formæ:ut etiam in eius principis nomismatibus uidere licet.In quo uasa & ornaméta:Tépli Hierosolymitani/in triūpho Titi aduecta reposuit:& uniuersa donaria in eo consecrauit/ut diuus Hieronymus tradit.Quorum simulacra adhuc extāt marmore incisa in proximo Titi arcu/Quæ Alaricus senior cum Romā cœpisset e templo abstulit. In his ferunt Salomonis fuisse preciosissimam supellectilem ingentis precii/gēmis ornatam. Templum pacis inquit Herodianus/ & Eutropius totum de improuiso/atq; quasi diuinitus exorto igne exarsit/ & incendio quod unum opus cūctorum tota urbe maximū fuit:atq; pulcherrimum,Idem templorum omnium opulētissimū/ egregieq; munitum/multoq; ornatum auro/& argento,Quippe uniuersi ferme suas illuc diuitias/quasi in thesauros congregabant. Cōflagrauit & uestæ templum/sic ut palladium quoq; conspiceretur, quod in primis colūt:atq; iu arcano habent Romani,Troia(ut perhibent)aduectum/ac tum primum postq̄ in Italiam uenit conspectum ab hominibus.Quippe raptum uestales uirgines media sacra uia in Aulam Imperatoris transtulerunt:fuit & tēplum pacis/quarta regio a ntiquę urbis ut supra dictum est.Aram uero pacis primus fecit Augustus/quam postea auxit Agrippa/de qua Ouidius in fastis.Ipsum nos carmen deduxit pacis ad arā / Hæc erit a mēsis fine secūda dies:explodēda est uana illa opinio imperitæ multitudinis/

Tēplū pacis diuinitus exorto igne exarsit.

Arā pacis fecit Augustus quā postea auxit Agrippa.

quę de templo pacis circunfertur singulis annis/nocte Natalis domini diuinitus particulam aliquam, uel fragmentum ruere/& qua nocte natus est maximam ruisse partem/quod absurdissimum satis esse constat, cum templum ipsum pacis annis prope. lxxx. post natalem Christi ab Vespasiano Imp. conditum fuerit. Si de ara pacis ab Augusto condita uelis intelligere/nec ipsa nunc/nec locus quidem ubi ea fuerit hodie reperitur.

De diuersis Concordię templis.

Concordiæ tēpla multi apud ueteres diuersis in locis extruxere. Camillus uouit ædem Concordię/si plebem patribus recōciliasset, & in foro(ut plutarchus tradit)excitauit; inter Capitolium/& forum/ut Varro asserit. Ouidius libro primo fastorū. Candida te niueo posuit lux proxima templo, Qua fert sublimes alta moneta gradus, Furius antiquam populi superator Ethrusci, Vouerat/& uoti soluerat ille fidē, Causa/quod a patribus sumptis se cesserat armis Vulgus & /ipse suas roma timebat opes. Cuius ædis adhuc extat porticus octo colūnarū, unde centum gradibus ascendebatur ad templū monetæ/quod erat in arce capitolina/ut supra satis dictum est. Postea fuluius libertini filius ædem Concordię uouit/si reconciliasset ordinem Senatorū & equestrem / dedicauitque in area uulcani / summa nobilium inuidia ex mulctatitia pecunia fęneratoribus cōdenatis, Auctores Liuius/& Plinius, Sequenti uero tēpore construxit/uel instaurauit Opimius Consul post gracchum/fuluiūque trucidatos/summo populi dolore/ Vnde noctu Quidam scripsere ipsi templo uersum/Opus Vecordiæ templum concordię fecit. Sunt qui tradant etiam Manliū prętorem uouisse in gallia concordię templum iussu Senatorum/ut meminit Appianus. cum inquit, Senatus cōcordię templum erexit Liuia ob uiri cum ea concordiā, quod Tiberius dedicauit. Ouidius in fastis, Hanc tua constituit genitrix, & rebus/& ara, Templaque fecisti/quæ colis/ipsa deę. In quo templo tradunt Sardonicem gemmā aureo cornu inclusam Augustæ dono/quam gemmā fuisse(ut scribit Plinius)Polycratis samii tyrāni, cuius annuli fortunæ experimēto in mari demerso/captus piscis reddidit, fuit autem templum hoc cōcordię in porticu ipsius liuię; ut scribit Ouidius in fastis. Te quoque magnifica concordia dedicat æde, Liuia/quam caro pręstitit illa uiro, Disce tamen ueniens ætas ubi liuia nunc est porticus/immensæ

tecta fuisse domus. Hæc etiam claudia porticus dicta est, sed ædificante Nerone euersa fuit/restituta postea sub nomine prisco a Domitiano. Martialis. Claudia diffusas/ubi porticus explicat umbras, VItima pars aulæ deficiētis erat, fuit preterea Area Concordię/ubi sanguinem pluisse creditum est.

Porticus Claudia

Area cōcordię.

De Templo Isidis & Serapidis in Emporio.

¶ Crediderunt Quidam ac litteris mandauerunt Templū cōcordię quod modo descripsimus in porticu liuię; fuisse olim unum ex illis duobus conuictis. Quorū uestigia adhuc apparent in proximis hortis. S. Marię nouę (quā Leo. iiii. extruxit Nicolaus primus instaurauit prius antiqua nunc noua uulgo appellatur/non ꝙ sit in uia noua ut quidā putauerunt; cū sit iuxta uiam sacram) inter hanc ædem & Colosseum adhuc surgunt duo eiusdem formæ & magnitudinis templa sine tecto capitibus tantum sibi cohęrentia/congredientium more arietum/Quorum alterum Concordiæ, alterum Aesculapii tēplum fuisse tradiderunt. Ego uero haud debili ductus Argumento Isidis ac Serapidis templa esse crediderim, Ex. P. Victore/qui scribit Tertiam urbis priscę regionē fuisse Isidis/& Serapidis/inqua/ea tēpla erecta sunt. Quin etiam Vitruuius templa diis inquit sic distribuēda. Mercurio in foro Isidi & Serapidi in Emporio: Quod ibi fuerit Emporium affirmat. M. Varro de re rustica: huiusce inquam pomarii summa sacra uia. Item Ouidius de arte/ Rure suburbano poteris tibi dicere missa, Illa uel in sacra sint licet ampta uia. Erat autē summa sacra uia/ubi nunc est arcus Titi/Emporiū/ubi nunc est Cenobium & horti. S. Mariæ nouæ. Est autem Emporium locus mercatus/& Nundianarum, ubi res uenales exponuntur.

Templū. S. mariæ noue iuxta uia sacra.

Tēplū Isidis & Serapidis in Emperio

Sūma sacra uia ubi?

Emporium quid?

De templo Telluris.

Templum Telluris in regione. iiii. antiquæ urbis fuisse scribit. P. Victor Palatio propius/q̄ exquiliis. Aedem Telluris a Sempronio uotā scribit florus/cum inquit, Domiti hinc picentes, Sed gentis Asculū/Sempronio duce, Qui tremente campo/Tellurem deā promissa æde placauit; ædem Telluris a Senatu/populoqꝫ ro. factam scribit Val. Max. in area ædiū Cassii regnum affectantis, ut infra dicetur/inqua æde Patres frequenti Senatu de rebus arduis consultare cōsueuerāt/quia erat tanq̄ Curia. Cicero in Philippicis: Ea die inquit/cū in ædē Telluris conuocati sumus/Antonius/ut scribit Appianus sequenti

Area edium Cassii.

die in Telluris templo haud longe ab ipsius domo Senatum habiturus/appropinquante die, Quidam in telluris templũ conueniũt. M. Varro de re rustica libro primo Sementinis inquit feriis in ædẽ Telluris ueneram rogatus ab æditumo, offendi ibi. C. fundaniũ socerum meum, C. Agrium Equitem ro. Socraticũ &. P. Agrasium publicanum spectantes in pariete pictam Italiam. Quid hic inquam, nũ feriæ sementinæ ociosos huc adduxere/ut patres & auos solebat nostros: ubi tãdem disputatur de re rustica in actus distincta, quam ipse Varro Dialogi more absoluit. Cicero/multa me mouent inquit/ & curationis meę, ubi Armamentarium Telluris, Putant enim nõ nulli ad me ptinere Armamentariũ Telluris aperire, ꝙ is, qui illud sustulit meã domum pontificũ iudicio liberatam esse dicebat.

Italia picta ĩ pariete. Semẽtine ferię

Armẽtariũ telluris.

Area Cassii

¶Erat pręterea ante Telluris templũ Area ex dirutis ædibus Cassii regnum affectantis/a patreꝙ necati, ex cuius peculio Cereri Signũ factum/inscriptũꝙ ex familia Cassia datum/ut tradit Liuius, Val. max. ita scribit, In solo. S. P. Q. R. ædẽ Telluris fecit, Itaꝙ quod prius Domicilium potentissimi uiri fuerat, nunc religiosissimæ seueritatis monumentum est.

Aequimelium.

¶Simile prope factum. SP. Melii, a quo æquimelium dictũ prope busta gallica locus domus. SP. Melii equestris ordinis regnũ affectãtis, Quo dãnato, eius domus solo æquata, & illic area facta, consensu patrum, & populi, Vnde locus postea æquimeliũ dictus est. M. Varro ait Aequimelium/ꝙ æquata Melii domus publice, ꝙ regnũ affectasset, is locus ad busta gallica, ꝙ roma recuparata/Gallorum ossa ibi coaceruata fuerint. Area uero domus eius quo iustitia Supplicii notior ad posteros perueniret, æquimelii appellationem traxit. Cicero in oratione pro domo sua ad pontifices satis expresse hæc loca cũ domo sua, & ædibus. M. Vacci in palatio/enarrauit, ubi dicit Iouis Statoris ædem fuisse in radice palatii, de qua satis superius dictũ est. Cum inquit in oratione ad Quirites. Teꝙ Iuppiter Stator, Quẽ uere huius Imperii statorem maiores nostri nominauerunt cuius in tẽplo hostilem impetũ Catilinæ reppuli a muris/cuius templum a Romulo/uictis Sabinis in Palatii radice cũ uictoria collocatũ est/oro/ atꝙ obsficio ferte opem pariter reip. Lilius æquimelium fuisse sub

Gallorum ossa.

ædes Iouis Statoris ĩ radice palatii.

capitolio tradit:cum inquit Substructionem super æqnimeliumin Capitolio Censores locauere.Idem in eodem fœdum incendium inter Salinas,& portam carmentalem/cum æquimelio/iugarioq; uico late uagatũ/in tẽplo fortunæ,& matris matutæ;& spei extra portam.

De bustis gallicis.

S. Maria in portu gallo.

Galli Senones.

¶Inter hortos nunc.S.Mariæ nouæ,colosseum,& exquilias fuerũt olim busta gallica qui locus hodie ab imperito uulgo dicitur corrupto uocabulo portus gallus/extat rei testimonium Turris & ędis.S. Marię,&.S.Andreæ in portu gallo.Eruditiores autem busta gallica appellãt,ita dicta q illic Galli Senones sepulti dicũtur.Qui Romã præter Capitolium diripuerunt/partim morbo,partim ferro interfecti:Gẽs/ut scribit Liuius humori,& frigori assueta/langore,& morbo tanta uis hominum breui assumpta,ut humãdi tedio plura corpora in unum coaceruata concremarent,Quę res ad posteros nomẽ loco dedit,ut Gallorum sint busta nuncupata,atq; ipsa die media in urbe/quę nũc busta gallorum sunt.Postera die citra Gabios Camillus superueniens Gallorum legiones cecidit.Is enim absens/& exul dictator creatus Gallos uictoria exultantes/collecta ex agris multitudine oppressit.Aurum/& cęteram prędã sustulit/miliario.viii.uia labicana:quo se ex fuga contulerant auspicio Camilli uincũtur. Vnde secundus post Romulum/urbis cõditor uocatus est. Senonas inquit Verrius quasi Cenonas q noui uenerunt ex cisalpina gallia.Ce non enim nouũ uocant.Galli.n.duce Brenno,Romam pręter Capitolinm capientes totam diripuerunt/& diruerunt.ferunt illam intra annum muris publicis fuisse renouatã,facta copia unicuiq;/etiã in uiis publicis ædificandi:de bello autem Senonũ satis multa Liuius & plutarchus.

Brẽnus gallorũ Dux.

De Carinis.

¶Carinæ olim locus erat carinæ inuersæ instar in Exquiliis/incipiebant aũt a Tabernola/quę erat olim in eo ambitu/ubi nũc est ædis. S.Petri & Marcellini uia labicana,& per supercilium proximi equilini mõtis/protendebatur usq; ad busta gallica,& inde usq; ad ædẽ. S.Luciæ in Silice unde locus hodie uocat̃ corrupto uocabulo Car ra.i.Carinæ sub quibus uia quæ Subura est dicta q sub muro terreo carinarum protendebatur ut supra dictum est. Varro tradit Carinas cum cœlio iunctas.fuit olim in Carinis Domus Pompei magni:&

ludus Põpei Lenęi eius ipsius liberti::qui fuit omniũ expeditionum ipsius comes, Quo defuncto schola se sustẽtauit: docuitq; in Carinis & Telluris æde: fuit preterea in Carinis auita Ciceronis domus, quã M. Cicero. Q. fratri dedit: ipseq; in pallatio mõte habitauit/ut propinquior esset foro. In Carinis etiã dicit̃ nutritus Cæs. Augustus. Inter Carinas/& uicũ cypriũ fuit olim tigillũ sororiũ, ubi sub iugũ missus fuit. M. Horatius/ut sororis cęde expiiaretur. Quidã uero tradunt ex cõuentione Tulli hostilii/& Metii Suffetii uocatũ. Carinas inquit M. Varro/ab eo dictas/ꝙ hinc oritur caput uia sacræ, alio nomine Ceri onia uocata/Virg. Lautas appellat Carinas, cũ inquit/passimq; armenta uidebat, Romanoq; foro, & lautis mugire Carinis/lautas enim(ut creditur)dixit ꝓpter elegãtiã ædificiorũ, fuit Quinimo ĩ eo ambitu Regia Seruii Tullii/& uicus sceleratus, ubi eius regis cędes cuius meminit Oui. in Fastis Ipse sub Exquilis/ubi erat sua regia cęsus: Occidit/& dura sanguinolẽtus humo: ubi Dianiũ, Liuius Tũ Tarquinius ĩquit mediũ arripuit Seruium Tulliũ elatũ e/curia: in inferiorem partem per gradus deiecit/cum iã semianimus regio comitatu in regiam se reciperet, ꝑuenissetq; ad summũ cyprium uicũ ab his, qui missi a Tarquinio fugientẽ consecuti erant, interficitur. Cyprius uicus non a Cypro insula, Sed ꝙ Sabini Cypron bonum uocant/ut scribit. M. Varro.

Regia Seruii Tullii.

De domo aurea Neronis.

Nero princips/ut scribit Suetonius, domũ a Palatio exquilias usq; fecit instar magnæ urbis/ꝓtẽdebaturq; usq; ad Męcenatis turrẽ / ut quidã tradunt. Ea incipiebat inter Cœliũ/& palatiũ/ut scribit Tacitus. In qua qdẽ domo ædificãda multas diruit ædes. Martialis. Hic ubi miramur uelocia mũera thermas abstulerat miseris tecta supbus ager, & subdit Vnaq; iã tota stabat in urbe domus. Vrbis opus domus una fuit, spatiumq; tenebat. Quo breuius muris oppida multa tenent. Hæc æquata solo est: nullo sub nomine regni. Sed quia luxuria uisa nocere sua est. Vnde ex ea uastitate distich on emissum. Roma domus fiet, Veios migrate Quirites, Si non & ueios occupat ista domus. Quã primo trãsitoriam, mox incendio cõsumptam atq; deinde instauratam/auream nominauit, Non enim alia in re/q̃ in hac domo ædificanda dãnosior fuit. Vestibulum eius erat, in quo

Trãsitoria domus aureæ ornamẽta.

Colossus centũ uiginti pedũ staret. Ipsius aũt domus tãta laxitas/ut porticus ttiplices milliarias haberet. Itẽ stagnũ maris instar/circũ septũ ædificiis ad urbiũ speciem, Rura insuper arnis/atq; uineis, & pascuis, Siluisq; uaria cũ multitudine oĩs generis pecudũ, atq; ferarũ, in cęteris partibus cuncta auro lita, distincta gẽmis/unionũq; cõchis erãt. Cęnationes laqueatæ tabulis eburneis uersatilibus, ut flores fistulis, & unguentis desuper spargerẽtur. Pręcipua Cęnationũ rotunda, Quę ꝑpetuis diebus/ac noctibus uice mũdi circũ ageretur. Balneę marinis albulis fluẽtes aquis. Eandẽ domũ cũ absolutã dedi dicaret/quasi hominẽ tandẽ habitare cœpisse ait. De qua Plinius In aureę domus inquit Neronis solariis aues ex argẽto/mirabili opere sculptæ fuerunt. In eã domũ Nero inclusit ædẽ fortunæ, quã Seiã appellauit a Seruio rege sacratã quęe lapide Phengite translucente ædificata/foribus clausis claritatẽ diei intus haberet. Quę oĩa postea a sequẽtibus Imperatoribus diruta sunt, & alia noua ædificia ædificata. Plinius scribit se bis uidisse urbem totã cingi duabus domibus duorũ principũ. C. Caliculæ/& Neronis/hactenus de prisca Roma nunc aũt de Martio Campo dicendum est.

Fortuna seia.

De Campo Martio/& eius ornamentis.

Campicelebres urbis.

Campi olim in urbe pręcipui fuerũt, Martius, Exquilinus, Viminalis, Agrippæ. Codetanus, Bructanus, Lanatarius, Pecuarius, unus ultra tyberim extra numerũ Vaticanus, qui & Neronianus dictus est. Sed omniũ maximus/& pulcherrimus martius amplitudĩe ędificiorũ/& uiridariis satis cõspicuus: & a Marte cognominatus, ꝙ ei deo a maioribus cõsecratus fuit. Liuius/ager inquit Tarquiniorũ, qui inter urbẽ & tyberim iacet, nã cũ cęteri campi regis Tarquinii, qui ob iustitiæ cõtemptũ dictus est superbus/post eiusexiliũ datus iis esset: q agros nõ haberẽt/unus ager/q erat inter urbẽ/ & tiberim Marti fuit cõsecratus/Cãpus Martius dictus, locus Comitiorũ habẽdorũ/& bellicę exercitatiõis Certamini electus, sed extra pomęriũ, q postea inclusus est mœnibus ꝓpter dissidia ciuilia, & exterorum hostiũ incursiones, qui hãc planitiẽ aditu facilẽ semper diripiebãt. Nã tempore libertatis hæc planicies habebatur usq; ad pontẽ miluium. Senatus sępenumero cogitauit mœnia ducenda usq; ad pontes. Sed Haruspices uetuere, ꝙ fas non esset habere Comitia in urbe, huius rei meminit. M. Tullius in Epistolis ad Atticum. Belisarius

nũt ambitũ ad tiberim muro cõplexus omnẽ muniuit/ut tradit procopius. De cãpo Martio satis multa Ouidius. Liuius,& Dionysius qui ita scribit Decretũ cõsiliũ/deinde bona omnia tyrãnorũ ferentes in publicũ Ciuibus omnibus exposuerũt/ut quicũq; ex eis caperent quisquis obtineret/agrũq; omnẽ: quãtũ illi possederãt, His/qui nullam haberẽt sortẽ diuiserũt: Vnũ tantũ capiẽtes campũ, qui inter urbem/& tiberim iacet; quẽ sacrũ esse Marti antea decreuerunt, ęquis pratũ, atq; iuuenibus ad bellicas exercitatiões ludũ oportunissimũ. Hunc campũ priusq̃ Marti sacrũ ascribẽs sibi Tarquinius seuerat. Nã cũ cętera tyrãnorũ bona populo auferẽda cõcessissent, sed quod in cãpo illo natũ erat frumentũ/aliud in areis adhuc iacẽs, aliud in culmis:& quod iã tritũ erat auferre nemini permiserũt: sed ut execrabile, nec idoneũ/qđ in ædes portaret, iaciẽdũ furcis in flumẽ esse decreuerũt: unde isula creuit tiberina/una cũ romana libertate ibi orta

INSVLA TIBERINA.

¶In mediis tiberinis fluctibus assurgit insula tiberina, quę apud ueteres dicebatur insula Iouis lycaonia: quę ex materia deiecta ex agro Tarquinioꝝ creuit. Quã ita describit Oui. lib. v. met. Scinditur in geminas partes circũfluus amnis. Insula nomen habet, laterũ quę a parte duoꝝ Porrigit æquales media tellure lacertos. de qua Dionysius/extat hodie inquit eius rei/quę de materie creuit/quę in campo martio disiecta erat ex segete regia,& in tiberim proiecta/oblitaq; limo paulatim insulã fecit; adeo firmã saxoꝝ molibus/ut in ea fuerint porticus/& tẽpla. Nã tria illic olim erant tẽpla/Iouis/Aesculapii,& fauni: Sed insula æsculapio sacra: ꝑpter eius Simulacrũ ex Epidauro urbe/monitu Sibyllinoꝝ Car. aduectũ, unde formam eius nauis qua deuectum est, locus accepit: Cuius prora, ubi fuit templum Fauni fluctibus cessit: Carina/& Puppis integra manet, ubi olim fuit æsculapii templum iunctum Iouis delubro. Ouidius in fastis Accepit phœbo: nymphaq; Coronide natum Insula diuidua/ qua premit amnis aqua: Iuppiter in parte est, cepit locus unus utrumq;: Iunctaq; sunt magno templa nepotis auo. Liuius in Insula inquit Iouis ædem. C. Seruilius duum uir dedicauit uota erat sex annis ante. gallico bello a. L. Furio purpuriõe prætore, ab eodẽ Cõsule locata. Vitruuius libro. iiii. Prostyli inquit exẽplar est in insula tyberina in æde Iouis/& fauni Ouid. in Fast. Idibus

Insula Iouis lycaonia.

Templũ Iouis/ Aesculapii & fauni.

agrestis fumāt altaria fauni. Hic ubi discretas insula rūpit aquas. Liuius. Cn. Domitius œnobarbus inquit, & C. Scribonius ædiles multos pecuarios ad populi iudiciū adduxerūt. Tres ex his dānati sunt: Et eorū mulctatitia pecunia ædē in insula fauni fecerūt. Fuit autem templū fauni in capite ipsius insulæ ubi tiberis in duas ptes diuiditur. Cuius hodie nullū apparet uestigiū: nā tiberinis fluctibus cessit In ea insula exponebātur olim ægroti, quia æsculapius, cui cōsecrata est, medicinę deus habetur: & ob hāc sciētiā in deorum numerū acceptus, ut scribit Cor. Celsus. Erat in eadē insula ad æsculapii tēplum Nosœcomiū. i. ægrotorū Domiciliū, quod diuus Hieronymus uillā languētiū interpretatur: ubi agrotātes curabātur. Vnde apud Aristophanē in Pluto. In æde æsculapii inducūtur languētes ut medelarū fomētis refocillētur: & apud Plautū in Gurculione inducitur leno cappadox lienosus: Iecorosus: Pulmonarius in fano æsculapii incubās. Cuius uestigia adhuc apparēt in hortis. S. Bartolomei: cuius propinqua ædis a Gelasio. ii. cōdita/uel īstaurata putatur. Visitur adhuc ibi forma nauis ex tyburtino lapide: ubi in latere reptātis serpētis Simulacrū inspicitur/qui æculapii genius eē creditur: de quo satis multa Liuius/& Oui. lib. ultimo met. Plinius. Atqui inqt Anguis æsculapius Romā aduectus est/uulgoq; pascitur, & ī domibus: Cœpisse igitur credo nauis formā, ubi iā trāstra cū reptāti serpēte apparent. Adeo uiri illi excellētes: rerūq; studiosi uel naturā ī artē redigere uel artē in naturā. Sed iā ad martiū cāpū vñ digressi sumus: redeamus.

Aedis fauni ex mulctatitia pecunia facta. Templū fauni in capite insulæ. Nosœcomiū pauperum. ędis. s. bartolomei appostoli. Forma nauis e tyburtino lapide. Anguis æsculapius.

DE ORNAMENTIS CAMPI MARTII.

Veteres illi Romani inquit Strabo/necessariis rebus magis intenti urbis pulchritudinē contēpsere: posteri uero īnumerabilibus/& pclarissimis impleuerūt insignibus. Pompeius enim/& diuus Cæsar/& Octauius: & eius filii, & familiares, & uxor, & soror cunctarum studium simul/& impensas ad pręparanda decora superarūt. Maximā aūt partem martius campus habet præter natiuam campi uiriditatē artis & solertiæ exercitationes campi enim admirabilis magnitudo ac curules pariter cursus/& alia equestria certamina expedita suppeditat/nec tam multis pilam/circulum/palestram exercitatione tractantibus aliqua incumbentium simul opera/Quid perennes solo herbas? Coronatosq; ad fluminis alueum colles? Scęnicarum ostētatio picturarū eius generis spectacula præstāt/ut difficulter/& inui-

tus ascedas. Huic proximus campo & alter adiacet minor campus: cuius meminit Catullus cum inquit Si me quęsieris minore campo: tum innumerabiles circum circa porticus: horti numerosi. Theatra tria simul, simul & Amphitheatrũ: Templa magnificentissima interse cõtigua: ut quasi aliud agẽtia. Reliquã urbis uenustatem ostentare uideãtur. Et pręterea cũ locũ istũ religiosissimũ esse cogitassent/Clarissimorum uirorũ/& fœminarũ monumẽta in eo cõstruxerũt, Cuius cãpi ornamẽta scribit etiã Martialis libro. ii. Theatra tria.

Augusti mausoleum.

Cõmemoratiõe dignũ est ꝙ Mausoleũ appellatur excelsis fundatũ molibus, lapide niueo: & ꝑpetuæ uiriditatis arboribus coopertũ in summũ usqꝫ uerticẽ cubitoꝝ. CCL. ad fluminis ripã aggeratũ. In sũmo aũt positũ est Simulacrum Augusti ex ære: sub aggere ipso sunt eius loculi: & cognatorũ, & necessariorũ: atergo uero locus est mirifica continẽs ambulacra. In medio aũt campi spatio busti extat ambitus, & hic ipso niueo perfectus lapide: ferreos in circuitu cancellos habẽs: & plantatas per se ferẽs populos: Mausoleũ primũ sepulchrũ Mausoli regis ab Artemisia eius uxore extructũ. Ad huius postea similitudinẽ Augustus sepulchrũ sibi in cãpo Martio erexit: addidit pręterea porticus pedũ mille: & hortos: & nemora miræ pulchritudinis. Suetonius in augusti funere. Reliquias inquit Mausoleo cõdiderunt, id opus inter flãminiam uiã, ripãqꝫ tiberis sexto suo cõsulatu extruxit. Virgilius libro. vi. æn, in Marcelli funere, Quantos ille uirum magnã mauortis ad urbem Campus aget gemitus, uel quæ tiberine uidebis funera, cum tumulũ pręterlabere recentem. Cuius etiã loci meminit Cassiodorus in Epistolis. Ipsius aũt Mausolei extãt hodie magnæ ruinæ iuxta tẽplũ nũc. S. Rocchi ante hos annos ex ære collato excitatũ. Molesqꝫ ipa sphericã habet formã reticulato ope circunquaqꝫ extructa, ubi multa ex profunda tellure marmora erui uidimus/inter quę breue quoddã Epitaphiũ cuiusdã liberti augusti a marmoribus uidelicet.

D. M.

VLPIO MARTIALI AVGVSTI LIBERTO AMARMORIBVS. Erat olim in eo ãbitu (ut supradictũ est) nemus populeũ unde postea portã nũc populi, & ꝓpinquũ. S. marię de poplo tẽplũ nomẽ accepisse crediderim, nisi locus a populi frequentia dicatur. Nemus populeum.

Qui hodie totus occupatus est domibus usq; ad ripam tiberis/ubi domorũ isulæ prisco more/& uiæ regularibus funiculis ad amussim directæ, sed ea precipue quæ nuper designata est a templo populi usq; in centrum nunc urbis. Quæ regio in angulo martii campi coartata quasi noua aduentiorum colonia deducta excisalpina potissimũ Gallia/& Iluria/unde modo Lombardia/modo Sclauonia ab incolis nũcupatur/qui locus factus est celebrior ob imaginẽ diuæ uirginis deiparæ quæ nuperrime in quadam fumosa proseuca in proximis menibus iuxta tiberim/coli/frequẽtariq; cœpta est proximo Iubilei anno. M.D.XXV. Die. XX. Iunii.

De antiquo Horologio campi Martii.

In parte Martii campi, ubi nunc est. Templum. S. Laurentii in Lucina in Capella noua Capellanorum fuit olim basis illa nominatissima/& Horologiũ superioribus annis effosum, quod habebat septẽ gradus circum/& lineas distinctas metallo inaurato, & solum campi erat ex lapide amplo quadrato, & habebat lineas easdem, & in angulo quatuor uenti erant ex opere musiuo cum inscriptione BOREAS SPIRAT.

De Septis Campi Martii.

Septa generali uocabulo dicuntur loca munita, & quędam sepimẽta uallata, quibus animalia continentur. Virgilius in bucolicis. Quãuis multa meis exiret uictima septis, unde quadam similitudine loca in cãpo martio tabulis, siue lignis inclusa dicta sunt, in quibus stãs populus ro. suffragia ferre cõsueuerat. Martialis ita inquit Inseptis mamurra diu multũq; rogatus: dicũtur & ouilia. Lucanus & miserę maculauit Ouilia romæ. Sed Lucanus non de septis(ut creditur) sed de uilla publica intellexit/ubi. ix. debitorum cesa dicũtur auctore Sylla. Erant enim Septa locus lignis(ut supra dictũ est) inclusus ad creandos magistratus deputatus. Eaq; fuisse scribit Liuius iuxta uiam flaminiam, & uiam fornicatam, Satis constat locũ fuisse in eo ambitu, ubi nunc est colũna Cochlidis Antonini pii, iuxta montem Citatorum/unde nomen accepit. Suetonius in Cæsare cunctatum inquit Vtrum ne in martio campo: per comitia, & tribus ad snffragia uocantem partibus diuisis e ponte deiicerent, atq; exceptum trucidarent/an in sacra uia/an in aditu Theatri Pompei adorirẽtur. Quem suffragorum morem Augustus sustulit: ut scribit

Tacitus cum inquit Comitia prius e campo ad patres trãslata sunt ab Augusto Suetonius Item/Comitiorum quoq; ius pristinum reduxit/atq; triplici pœna coercito ambitu,& ipse suffragium in Tribubus ferebat/sicut unus ex populo,Quę diu intermissa ab Hadriano Imp.demũ reuocata fuisse scribit Spartianus.In hunc locum ex propinquo colle hortulorum descẽdebant Canditati qui magistratus petituri erant.Cicero ad Atticum Rem inquit gloriosam/marmorea sumus,& septa facturi.Eaq; cingemus excelsa porticu,ut mille passuũ conficiatur.i.porticus milliaria,Simul adiungetur huic operi Villa publica,Quod nec ipse Cicero,nec alius fecit/bello ciuili impediti.Fuit pręterea iuxta Septa templum Neptuni cum porticu pulcherrima/ut scribit Dion.quẽ locum.M.Agrippa multis ornamentis decorauit.fuerunt/& Septa agrippina/quorum meminit Lampridius his uerbis,Instituerat & Alexander seuerus basilicam alexandrinam inter campũ martiũ & Septa agrippina,fuit & Campus agrippæ in regiõe uiæ latæ sub Quirinali/& fortasse ibidem ea Septa.fuerunt item Septa trigaria in regione Circi flam.de quibus Plinius libro ultimo,Ne equos quidem in trigariis præferri ullis uernaculis animaduerto.

Templum Neptuni
Septa agrippina.
Septa trigaria.

De templo Isidis iuxta Septa campi martii.

¶Satis constat tẽplum Isidis fuisse olim iuxta Septa campi martii ut scribit Iuuenalis cũ ait a merœ portabit aquas/ut spargat in ædẽ Isidis antiquo/quę proxima surgit ouili/quidam scribũt templum Isidis fuisse/ubi nunc est ecclesia.S.Mariæ in uia lata,sed non congruit carmini Iuuenalis/quoniã multũ distaret ab ipsis septis/quę erant olim in eo ambitu ubi nunc surgit Colũna Cochlidis Antonini pii/ut supra dictũ est/nec desunt qui scribant templũ Isidis fuisse ubi nunc est ædis.S.Mariæ in Aquiro/extant adhuc in propinquo templi hortulo Colũnæ quædam erectæ/ut supra diximus/Quod magis congruet Iuuenalis carmini.Fuit autem Isis in magna ueneratione & eius sacra ex egypto aduecta.Vnde Lucanus.Nos in templa tuam romana recepimus Isin,Semideosq; canes,& sistra iubẽtia luctus.Lampridius in Comodo Ant.Imp.Sacra inquit Isidis ita coluit,ut & caput raderet,Isiacos uero pineis usq; ad perniciẽ pectus tundere iubebat,Cum Anubin portaret Capita Isiacorum grauiter tundebat ore Simulacri.Iosephus.xx.antiquitatum Iudęorũ tradit

Fdis.S Mariæ i uia lata

Colũna cochlidis ędis S.mariæ in Aquiro.

Anubis.

Templum Isidis funditus euersum esse romæ iubente Tiberio/statuam Isidis in tiberim deiectam, Sacerdotes Isiacos in cruce sublatos/ob scelus, quo matronã adulterio tanq̃ deo Anubidi prostrauerunt. Nam in templo Isidis multa fiebãt lenocinia. Vnde Ouidius de arte Neu fuge niliacæ mẽphitica sacra iuuẽcæ. Multas illa facit/quod fuit ipsa Ioui. Iuuenalis Item: aut expectatur in hortis, Aut apud Isiacæ potius sacraria lenæ. Idem preterea Iosephus de bello, & triũpho iudaico ita tradit, Vespasianos/qui in Isidis templo nocte quieuerant/ad octauianas deambulationes transiuisse/ubi eos Senatus, & honorati Equites præstolabantur, Dion. de templo Serapis & Isidis ita tradit. Ignis diuinitus potius q̃ ab homine Romæ excitatus, eáq; depopulatus, & Serapis, & Isidis tẽplũ, & Septa, Neptũni ædem, Thermas Agrippæ, Pantheon, Diribitorium Balbi, Theatrum Pompei, Porticũ Octauiæ, Domũ cum Bibliotheca Iouis Capitolini, cũ ædibus, & Sacellis coniunctis conflagrasse. Colebatur aũt Isis una cum Osiride uiro/qui/& Serapis dictus est. Tria fuisse olim in urbe Isidis præcipua templa inuenio, unũ de quo nunc agimus. Alterum in summa uia sacra in Emporio, ut supra dictum est. Tertium Isidis Antenodoricę in regione piscinæ publicę/ad caput uiæ nouæ/ab Antonino bassiano conditum, iuxta ipsius Thermas/de quo Spartianus Sacra inquit Isidis primum per hunc Romam delata/& templa magnifice ei deę fecit. ubi ante hos annos fragmẽta quædã marmorea eruta/cũ inscriptione intercisa/& mutilata huiusmodi. SAECVLO FELICI ISIAS SACERDOS ISIDI SALVTARIS CONSECRATIO. In altero fragmento/sic/ PONTIFICIS VOTIS ANNVANT DII ROMANAE REIP. ARCANAQ. MORBIS PRAESIDIA ANNVANT QVORVM NVTV ROMANO IMPERIO REGNA CESSERE. Fuit pręterea Isis patritia in regione exquilina ut scribit. P. Victor. Fuit item in regione. IX. Circi flam. Iseum, & Serapeũ, quę erãt loca publica/alterum ab Iside: alterum a Serapide dictum/Ea fuisse creduntur iuxta arcum nunc Campiliani sub proxima æde. S. Stephani cognomento Caci: ubi nuperrime Nili flu. Marmoreum mirę magnitudinis Simulacrum effossum uidimus/& in eodẽ marmore Ranarum/& Lacertarum parua quędam signa/quę batracos/& Sauros operis structores ita illi uocabantur/cęlauerunt/ea tantum

Isis antinodorica.

Isis patritia.

Iseũ & serapeum.

Simulacrũ Nili flu.

mercede contẽti ipsorũ ut eiusmodi reptilia sua nomina exprimẽtia/ scalperentur. Lampridius in Alexandro seuero. Iseum / & Serapeũ inquit decenter ornauit additis signis deliacis/& omibus mysticis a Delo insula/ubi laudatissima fiebant/auctore Plinio praterea Museum, Iseum, & Serapeũ publica Alexandreę auditoria erãt/& ædes a Musis/& Serapi/& Iside dicta/In eodem ambitu multa etiam marmorum fragmenta effossa/ubi & Tiberis simulacrum cũ pueris Romulo/& Remo conditoribus urbis Nutricis lupę ubera sugentibus & utrũq; Simulacrum & Nili & Tiberis in Vaticanum de atũ est. Nec desunt qui uelint hoc in loco fuisse olim porticũ Octauiæ/sed uerisimile non est cum ea porticus fuerit iuxta Theatrum Marcelli ut supradictum est.

Simulacrũ tiberis fiu.

Porticus octauiæ.

DE TEMPLO MINERVAE CHALCIDICAE.

❡ Fuit & templum Mineruæ Chalcidicę, cuius adhuc extant uestigia in proximo Cęnobio fratrum. S. Mariæ supra Mineruam unde cognomẽtum locus sortitus est. Extant aũt undiq; eius templi parietes quadratæ & oblongę formę sine tecto/erat enim templum non magnum testudinatum incrustatum multisq; ornamẽtis decoratũ: uisitur adhuc eius forma in hortis fratrũ prædicatorũ. S. Dominici/ ꝑ multos hactenus ãnos incultũ ac deformatũ, & nulli reꝝ usui seruiẽs nisi imũditiis. Nũc uero ibi cellulę fratrũ extructæ uereribusq; superadditæ opera/& impensa Clementis. vii. Quod tẽplũ Põpeius magnus condidit, & in eo triumphalia dedicauit: ut scribit Plinius lib. vii. nat. hist. cum inquit, Toties Imperator, anteq̃ miles, postea ad tota maria, & deinde Solis ad ortus missus hos rettulit titulos, more sacris carminibus uincentiũ, neq; ipsi coronantur, sed patrias suas coronant, Hos ergo honores urbi tribuit in delubro Mineruæ quod ex manubiis dicabat. Cn. Pompeius magnus Imperator bello xxx. annorum confecto, fusis fugatisq;/occisis, & in deditionem acceptis hominũ centies uicies semel. lxxxiii. millibus/depressis/aut captis nauibus. DCCCLV. oppidis, castellis/mille qngentis. xxxviii. in fidem acceptis terris a Męotis lacu ad rubrum mare subactis/merito Mineruæ hoc breuiariũ eius ab oriẽte: Triumphũ uero cũ oram maritimã a prædonibus & Imperiũ populi ro. restituisset, ex asia, põto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria, Scythis, Iudæis, Albanis, Iberia, insula Creta, basternis, & super hæc Mythridate, & Tigrane triumphauit.

De Templo quod pantheon prius dicebatur: nunc.S.maria Rotunda.

¶Extat hodie Templum prope integrũ ab antiquis Panthœũ nuncupatum mira altitudine/ſpatioſis molibus fornicatum / Sphœrica forma/& ueteri ſtructura/Symẽtria/ac diametro cõcinãtũ/ſicut etiã hodie apparet, Vnde ea ædis.S.Maria Rotunda/a iunioribus dicta eſt/inter uetuſta urbis ædificia ſatis conſpicuũ templũ,Quod Agrippa ſtruxit teſte Plinio,nec deſunt,qui aſſerant/non ab Agrippa/ſed Auguſto antea conditum templum, Porticum uero ab Agrippa poſtea ſuperadditã.Sed Pli.lib.xxxvi.nat.hiſt.ab Agrippa factũ aſſerit cũ inquit Pantheon Ioui Vltori ab Agrippa factũ.Itẽ Agrippæ Pãtheon decorauit Diogenes/Athenienſis/& Carſacides, Quinimo & in nomiſmatibus Agrippæ ſatis expreſſa & tẽpli/& Porticus forma apparet/& in frõtiſpicio Cubitales litterę titulũ oſtendũt.uidelicet

.M.AGRIPPA.L.F.COS.TERTIVM.FECIT.

Qui in reſtauratiõe eius ſemper idem inſtauratus eſt.nam & ab Hadriano Imp.reſtitutum opus ut ſcribit Spartianus;deinde ab ſeptimio Seuero/&.M.Aurelio Antonino ut minores litterę infra oſtendunt uidelicet.IMP.CAES.SEPTIMIVS SEVERVS PIVS PERTINAX ARABICVS PARTHICVS PONT.MAX. TRIB.POT.XI.COS.III.PP.PROCOS.ET IMP.M.AVRELIVS ANTONIN.FELIX.AVG.TRIB.POT.V.COS. PROCOS. PANTHEVM VETVSTATE CORRVPTVM CVM OMNI CVLTV RESTITVERVNT.Dictũ Pantheon/ut ſcribit Dion.ſiue ꝙ matri deũ/atq; omnibus diis ſacrũ eſſet,ſiue ꝙ mundi formã haberet/qui propterea pantheon appellãdum cenſet,Nam cum Agrippa illud abſoluiſſet/uoluit Auguſto dedicare.ſed ille reſpuit:dedicatũq; eſt in honorem Martis/& Veneris & eorum ſtatuæ pręcipuę illic locatæ/inter quas & deorum omniũ ſtatũculæ,& in pronao templi a dextris & ſiniſtris ſimulacra Auguſti/& Agrippæ.Fuiſſeq; in eo tẽplo ſcribit etiã Macrobius in ſaturnalibus Simulacrum Martis/& Veneris/& unionem miræ magnitudinis/& taxationis/quem Cleopatra in auribus gerebat,cuius magnam partem per acetum conſupſerat in Conuiuio quo.M.Antoniũ ſumptibus ſuperare cõtenebat:quę uno hauſtu centies Seſtertiũ ebibit ut ſcribit Plinius libro.x.Sed qui ſuperfluit/uicta regina

capta ægypto/Romã delatus diſſectuſq; eſt/& factæ ex una margaritæ duę poſitæ Simulacro Veneris monſtruoſæ magnitudinis in templo quod Pantheon dicitur Ioui Vltori dedicatũ/ut ſupra dictũ eſt. Extant templi portæ æreæ miræ magnitudinis uetuſtate conquaſſatæ ueteri ſtructura ſatis olim exornatæ cũ ereis ſupta ipſam portã cãcellis tẽplũq; ipſũ intrinſecus externo marmore/ac uerſi colore cõſpicuũ, ubi lithoſtrotũ lapidũ diuerſitate decorũ. Et colũnę circũquaq; ſtrictura, & epiſtiliis cõcinnatæ/ubi & Sacella/in qbus p ambitũ ſtatuæ olim collocatæ erãt. Plinius Syracuſana inquit ſunt in pantheo capita colũnarum a. M. Agrippa poſita/In colũnis templi eius probantur inter pauca eius opera: ſicut in faſtigio poſita ſigna/ſed propter altitudinem loci minus celebrata. In honore eſt in eo templo Hercules/ad quem Pœni omnibus annis humana ſacrificant uictima humi ſtans ante aditũ templi Agnationes ſitæ: extat ad huc eius tẽpli cõcamerata teſtudo miro artificio laqueata/& i ſũmo uertice ſphæricum foramen, unde liberũ cęli lumen admittitur. Verum ne ſua mole extructa rotunditas grauaretur / uacui circunquaq; Specus ab imo ad ſummũ uſq; relicti ſunt. Marmorata intus tota ædis/aut incruſtata / exterius uero tectorio illita / a fronte uero ęreis laminis argento/auroq; illitis/ut adhuc ſigna apparent. Altitudo interior latitudini ex Diametro ęqualis habetur. In medio tẽplo extat. Impluuiũ ad excipiendos ſuperioris foraminis decidentes imbres. Ne credant Sobrii Anicularũ fabellam/quę uulgo circũfertur de hoc tẽplo/q; a Cacodęmone fuerit cõditũ/cum ſatis cõſtet ipſum a. M. Agrippa Auguſti genero fuiſſe extructũ ut ſuperius dictũ eſt. Tectum uero/quod nunc ex chartis plumbeis ante hos annos a Nicolao. v. inſtauratũ, Argentis laminis apud ueteres coopertum dicitur, Quas Conſtantinus. iii. Heraclii Nepos Romam ueniens ſuſtulit, Is quinta poſtq̃ in urbem ingreſſus eſt die/ad direptionem conuerſus/Omnes ſtatuas ex ære, & marmore ad ornatum urbis, omniaq; Eccleſiarum ornamenta paulo decẽtiora diſtrahit, & nauibus ad id præparatis imponit, Pluſq; ipſe ſeptem diebus urbi detraxit, q̃ barbari ante ducentis quinquaginta octo annis. Nam Syracuſas ea ornamenta detulerat, ubi dolo Mezentii/dum in balneis libidini uacaret/interfectus. Eo propterea ex omnibus prouinciis romanis profecti milites ad opprimendum Mezentiũ, Quo ſublato/cum omnes

Statuæ in faſtigio panthei poſitæ.

passim superuenietes cum magna classe Sarraceni, Et Syracusas & totam insulam occupauerunt, Vnde postea onusti præda Alexandream redeuntes/urbis quoq; Romæ ornaméta secũ detulere, Quæ Constantius Syracusas deuexerat: eo animo/ut inde Constantinopolin traiiceret. Pantheon autem Bonifacius.iiii.patria Marsus a phoca Imp.obtinuit/consecrauitq; in honorẽ diuę Mariæ uirginis deiparæ/& omniũ martyrum Christi eiectis primum gentium Simulacris / lustratoq; templo unde postea Virgo ad martyres dicta est. Ipsum uero Pantheon haud dubie cętera urbis templa magnitudine lapidum nitore/& priscis ornamẽtis superat. Ad quod Virgilius libro primo æn. alludere uidetur/cũ Iunonis illud Carthaginense describit. Notandum hoc in loco Omnia tẽpla apud ueteres in sublimi condita/gradibus ascendi/atq; unũ tantũ habere aditũ, ex quo deprændi potest quantũ ruinæ creuerunt romæ. Nam Pantheon totidem gradibus prius ascendebatur/quot nunc descenditur/ut superioribus annis experimentum uidimus, effossa ante tẽpli aditũ/area quadrato lapide/tyburtino strata. Extat hodie templi Protyrion.i. locus ante portã. Extructa porticus colũnis ingentibus/eiusq; tectũ æreis trabibus in auratis/canalium modo conpactis. Colũnæ uero/ quibus attollitur, multis ante sęculis sordidissimis diuersorum quęstuum tabernis/quibus obsidebantur/occultæ/opera/& impẽsa Eugenii.iiii.emundatæ in priorem nitorem redactæ/mirabilis ædificii pulchritudinem ostendũt. Nostra uero memoria/sublatis quibusdã casulis, & eiectis inde ruderibus, & ĩmunditiis quibus omnia oppleta/opertaq; erant. Ipsumq; Panthœum in insulam redactum/undiq; peruiũ/ac prope circunquaq; absolutũ. Eminent hodie ante templi aditum ex priscis ornamentis duo pari forma leones ex Marmaridũ lapide sub nigro suis basibus collocati cũ hieroglyphicis notis inter porphiretica labra/c ꝓximis. M. Agrippæ/& Neronis (ut creditur) thermis/post ruinas ibi collocata.

Pantheũ a bonofacio iiii. cõserua tum.

Ad oĩa templa apud ueteres gradibus ascẽdebatur.

De Templo boni euentus.

Boni Euentus Templũ satis constat fuisse iuxta Pantheon, sed quo in loco/diu dubitatũ est, Verum cum illud ego curiosius inuestigarem, subito eius templi quadrata/atq; oblõga/adhuc integra forma inter ruinas occurrit, Magistris uiarũ excitãtibus nouam illic uiã a platea nunc. S. Eustachii/usq; in plateã Mineruę peragendã inter

proximum Pantheon/& amplissimas/quas nunc a fundamentis ex citat ædes, & palatium Magnificus uir/ac prædiues.D. Marius Petruschus fisci procurator/qui per mediam boni euētus templi longitudinem eiecit fundamenta/reliqua uero pars occupatur uia/de qua supra dictū est. Apparēt adhuc illic laqueariū signa quos stucchos uocant sicut in Pantheo/& Hiperstylia colūnarū/quæ iussu nuper Nicolai. V. Inuaticanū delatæ sunt. Colitur aūt Euentus ut omnia nobis eueniāt prospere/& feliciter. M. Varro de re rustica ad fundaniā uxorem ita inquit Nec nō p̄cor lymphā/& bonū Euentum/quoniam sine aqua/omnis arida est agricultura. Boni Euentus Simulacrum species erat pauperis habitu/dextra manu paterā, Sinistra uero Spicam tenebat, Plinius tradit Boni Euētus, & bonæ fortunæ Simulacra in Capitolio Praxitelis opera.

Boni euē-ctus Simu-lacrum.

DE CAPREAE PALVDE.

Capreæ Paludem in Campo Martio ante urbem/ad Circum flam. uersus mare fuisse scribit Plutarchus in romulo: locus autem erat in rheumatibus tiberis, ad quem/unus erat aditus / & p̄pterea tutus. ubi Romulus urbis conditor, cum exercitum recenseret, subita orta tempestate, sublatus e medio apparere desiit, Liuius: His inquit immortalibus æditis operibus, cū ad exercitum recensendum concionem in campo ad Capreæ paludem haberet, hominem exuit ex miraculo creditum in cœlum abiisse. Quidam uero tradunt a Senatu discerptumpropter tyrānidem, Nam is uel propter augendas Cerimonias/uel cum exercitu, qui tunc erat ex, xxx. milibus peditū, &.CC. Equitibus: & haberet in campo martio cōcionē ad Capræ paludem nonis Quintilibus, & aer esset serenus: Subiti exorti nimbi, cum tonitru, et coruscationibus, & ingenti cœli fragore, eum cōcionantem sustulerūt. Ouidius in Fastis. Est locus, antiqui Capreæ dixere paludem: forte uiris illic Romule iura dabas. Sol fugit, & remanent subeuntia nubila cœlum: & grauis/effusis decidit imber aquis. Hinc tonat/emissis obrumpitur ignibus æther: fit fuga/rex patriis astra petebat equis. Die/quo humanis decessit/uulgi fugam, Caprotinasq; nonas dixere. Tantū sub eo rem. p. creuisse scribit Dionysius ut ex modicis copiis: quas ab initio habuit: post eius mortem confestim censa Romæ. lvi. peditum milia; Equitum paulo minus q̄ mille. Sed magnitudo illa breuis intra hominis ætatē interitura. Qui-

bus domi nec spes prolis ulla erat: nec cõiugia. Decessit aũt nullam ex se progeniem relinquens: ætatis suæ annũ agens. liiii. Regni uero. xxxvii. Suspicio fuit in ea Eclypsi/ in qua fuit totus solis defectus regem cęsum fuisse a Senatoribus. L. Florus ita tradit His ita ordinatis cum repente concionẽ haberet/ ante urbẽ ad Capreæ paludẽ e cõspectu ablatum: discerptũq; a Senatu putãt/ ob asperius ingeniũ, Sed orta tẽpestas: Solisq; defectio/ Cõsecrationis speciem præbuere, Eam opinionem cædis deleuit uir grauis Iulius proculus ex illustri familia Troianorũ: & Romuli affinis/ qui nũciauit hora matutina se uidisse Romulũ deum: & iussisse referre quædam suis Romanis. Apparuit aũt Romulus in monte Quirinali supra templum nunc S. Vitalis, ubi ob eam rem conditum fuit templum Quirini Ipseq; pro deo cultus: & Quirinus appellatus.

Tẽplũ Quirini.

De Terento loco in Campo Martio.

Fuit olim in ultima campi martii parte iuxta tibrim haud longe (ut creditur) a capitolio locus quidã nomine Terẽtus/ a terẽdo dictus/ eo q tibris cõtiguã sibi terrã suis fluctibus tereret. Terẽtus inquit festus q pfluẽtis Tiberis ripas aquarũ cursus tereret / appellatus est. Quem in locum cũ Euander ex Arcadia profectus/ aduentaret, illic una cum Classe substitisse dicitur. Ouidius in Fastis, Iãq; ratem doctæ monitu Carmentis in amnẽ Egerat/ & tuscis obuius ibat aquis/ Fluminis illa latus, cui sunt uada iuncta Terenti/ Aspicit & sparsas per loca rara casas.

De Plutonis ara subterranea.

Tẽplũ Plutonis. Templum Consi.

¶Apud Terentũ scribit festus fuisse olim Arã: ac subterraneũ Ditis templũ, ad quẽ locũ/ multis gradibus descẽdebatur, Mos enim erat apud ueteres/ ad oĩa tẽpla gradibus ascendere/ ad ædem uero Plutonis, & Cõsi gradibus descẽdere. Nam inferorũ aræ subterraneæ erãt loco profundo. Arã ditis pr̃is/ & Proserpinæ scribit Val. max. egesta terra ad. xx. pedũ altitudinem apud Terentũ fuisse iuentã Valesio quodam auctore, e Sabinis locuplete, & rusticę uitæ homine/ liberatis tribus/ a pestilentia filiis; ubi trinoctium furuæ hostiæ sacrificiũ exhibuit. Vnde Ausonii poetæ uersus. Terna terentino celebrata trinoctia ludo. Eam aram bello albano Romani constituerant/ & alta terra occultauerant/ ut omnibus. præterq ipsis Romanis ignorabilis esset. Ad aram præterea ipsius Plutonis apud Terentum nascentiũ olim/ & morietiũ suo ordine nomina notabantur quoties ciuitas lu

strabitur. Cuius rei meminit Martialis in matrona quadã ita loquẽte Bis mea romano spectata est uita terento/& nihil extremos perdidit ante rogos. Vbi etiã.xxx. quoq; anno census agebatur. Nec desunt qui tradant/habuisse hinc originem/Sæcularem annũ/qui redactus postea fuit ad minorẽ numerũ. Vnde Papinius in siluis Aut instaurati peccauerit ara terẽti. Martialis in natali Domitiani Imp. Hic colat ingenti redeũtia sæcula lustro. Et quæ romuleus sacra terentus habet. In quibus trinoctio sacrum Plutoni & proserpinæ lectisternium/& Supplicationes fieri solebant.

De æde/& ara Consi subterranea.

Aedis / & ara Consi iuxta circũ maximũ/ad Septizoniũ fuisse olim ex Tacito creditur: cũ ueterẽ designat in palatio urbem. Cõsus enim deus est consiliorum: & consilia debent esse arcana. Cui deo subterranea ara constituta: circunfusa terra: sacrificiisq;: & igneis sollenitatibus colitur. Eum esse Neptunũ Equestrem tradũt: Cursusq; equorum agitur: iunctorũ: & nõ iunctorũ. Vocaturq; a Romanis is deus Consus; a græcis uero Possidonius: In cuius honore ludos agẽs Romulus Sabinas rapuit: ad quas rapiẽdas arcanũ oportebat esse deo Conso duce Cõsiliũ/ut ad uota ꝓcedcret/& hospitaliter per domos inuitati/securi ludos inspicerẽt: & urbẽ contẽplarẽtur ad xiiii. Septẽbris; Quo die Cõsualia celebrata sunt. Id facinus perpetratũ est quarto mense: quo Vrbis condi cępta est; ut scribit fabius pictor; quẽ secutus est Dionysius Alicarnasseus.

De diuersis fortunę numinibus ac templis.

Cum multa/ac uaria/apud ueteres Romanos numina colerentur: fortunam pręcipue/diuersis titulis eos coluisse satis cõstat. Est enim fortuna accidentium rerum subitus: atq; inopinatus Euentus: Multaq; habet cognomina: ut fors fortuna. Prospera. Equestris: Peregrina. Obsequens. Fauẽs. Opipara. Publica. Priuata. Viscata. Virgo Muliebris. Benesperãs. Virilis. Propria. Conuertens. Dubia. Mala Mascula, Parua. Calua. Seia. Respiciẽs. Mammosa. Barbata. Omnipotens. Bona: ac mala. Primus Ancus Marcius fortunæ uirilis ædẽ ædificauit. Seruius Tullius fortunę gratiam referre uolẽs: ꝗ ipse ex captiua natus esset: & eius beneficio regnum adsecutus: non unam illi ædem: sed plures extruxit: ut fortis: primigeniæ Masculæ: mox prosperæ: & uirilis templa erexit. Fortis autem transtileri in hortis

Cæsarianis:bonæ uero Reduci,Euelpidi:Attropheæ: Conuertẽti:Benesperanti:propriæ:Virgini:ac Seiæ nõ uno tempore tẽpla constructa.Seia prius a Seruio Tullio deinde a Nerone dicata in domo aurea.Nam fortuna uariis nominibus tẽpla habebat/ut scribit Plutarchus in questionibus.Malæ in Exquiliis:nõ ut opem ferret:sed ne obesset:Cuius Simulacrũ manu altera cũ cornucopiæ:altera gubernaculum geminũ uersans,effingebatur.Quidam illã fœmineo habitu,furenti similem/cęcam super uolubile saxum effinxere, ꝙ nullo delectu opes/ad malos/& indignos conferat:Aliqui autẽ sine pedibus,manus/& pẽnas habentem.Interogatus Apelles cur fortuna sedentem pinxisset/nondum inquit stare didicit.Reduci:ꝙ Imperatorem reducem seruasset.Martialis.Hic ubi fortunæ reducis fulgẽtia late Templa nitent/felix area nuper erat.Pręterea fortunę signũ in cubiculo Imperatorũ ponebatur.Muliebris uero templũ uia latina.iiii.ab urbe lapide.Equestris iuxta theatrũ lapideum; quę insidens equo fabricata fuerat.Q.Fuluius Flaccus inquit Val.max.impune non tulit/qui in censura tegulas marmoreas ex Iunonis liciniæ templo in ædem fortunæ Equestris/quam romæ faciebat/transtulit.Primigeniæ aũt in colle quirinali a Domitio prętore postea locata.Alteram uero primigeniæ ædiculam.P.Sempronius Cos.secundo punico bello uouit/uoti reus.Eundẽ Seruium auctores tradunt primigeniam / & obsequentẽ in Capitolio dicasse.fortuna respiciens/& propria iuxta templum Iouis uictoris in palatio prospera in foro boario.uiscata dicta est/ꝙ eius illecebris multi capiantur couuertens:ꝙ homines ludificetur.calua,ꝙ sub tecto nominare religio est.Condidit pręterea Seruius Tullius paruæ fortunæ ędem.quam Romani breuem uocant,ꝙ ipse paruus in initio,& abiectus, quippe quia ex captiua matre natus esset, fortunæ beneficio romæ Regnauit, fuit & fortuna auentina, quę colebatur sub imagine duarum sororum ut sribit Macrobius, & Tranquillus. Simili modo præuertę.Papinius.& prænestinę poterant migrare sorores.Cicero de diuinatione.Fortunã penitus tollit/cũ inquit Nihil esse tã contrariũ rationi/& Constantiæ/q̃ fortunam/ut ne in deum quidẽ cadere posse uideatur;ut sciat,quid casu/& fortuitu futurum sit.Si enim sit,illud certe eueniet:si certe eueniet/nulla est fortuna.Quam sentẽtiam sequitur Iuuenalis:cũ inquit Nullum numẽ habet/si sit

prudentia, sed nos Te facimus fortuua deã/cœloq; locamus. Fortunã uero omnẽ christiana religio excludit execraturq;.

De Templis apud antiquos extra urbem.

¶ Erant præterea apud ueteres sacrificia ex diuersis animalibus: sed ex bubulo gratiora: hinc uictimæ, & lautissima deorũ placatio: nã bos in honore maximo: pręsertim in Italia: quę ab hoc nũcupata creditur: q̈ olim Græci Tauros Italos uocarẽt, & in ea urbe/cuius mœnibus cõdendis si mas/& fęmina aratro terminũ signauerint: q̈ is laboriosissimus hominis socius in agricultura: Cuius tanta fuit apud Antiquos ueneratio/ut tam Capitale esset bouẽ necasse/q̃ ciuẽ/ægyptii quoq; apin bouẽ numinis uice coluerũt. Erat & uitulus Menechmus: de quo Plinius Menechmi inquit uitulus genu premitur/replicata ceruice: Ipseq; Menechmus scripsit de sua arte. Extant hodie eius marmorea signa/& in plerisq; canis/& Serpẽs lateri: & Scorpio testibus adfixus cernitur. Erant etiã ut dixi extra urbem ædes deorum: quos obesse putabãt: ut extra portã Collinã/Erycinæ Veneris templũ, & Veneris uerticordiæ simulacrum, q, corda hominum a libidine/ad pudicitiã uerteret. Oui. in fast. Roma pudicitia ꝓpauorum tempore lapsa: Cunęã ueteres consuluistis anũ. Templa iubet ueneri fieri: quibus ordine factis, Inde uenus uerso nomine corda tenet. Pudicissima inquit Pli. Lib. vii. femina semel matronarũ sententia iudicata est Sulpicia Paterculi filia/nxor fuluii Flacci electa ex Centũ pręcipuis: quæ simulacrũ Veneris ex sibyllinis carminibus dedicaret. Item mense Augusto matronę ro. mentulã deferebant cũ sacrorum pompa in ædem Veneris extra mœnia/q̃uis meretricum esset illud sollẽne/tamen non licebat alicui/pręterq̃ matronæ castæ id sacrũ tractare/& ponere in sinu Veneris. fuit pręterea extra portã uiminalẽ tẽplũ Neniæ/q̈ cãtu querulo funeribus adesset. Fuit & Quietis templũ uia lauicana. Item fortunæ muliebris uia latina. Et extra portã Capenã ad. ii. lapidem templũ Rediculi, in quo Hãnibal castrametatus/q̈ illusus rediret/appellatus est: eadẽ uia tẽplum Martis ut iam dixi. Item extra portã Carmentalem/templum Iani. In Iusula tiberina Templũ Iouis: æsculapii: & fauni: & tranststiberim fortunæ. Nõnulli Timorẽ/pallorem/& paupertatẽ/& senectam tãq noxia numina a Ciuitate penitus arcuere Quæ numina sedent in uestibulo inferorum. Erãt pręterea liber/& libera/quibus in

uindemia peragēda sanctissime/& castissime sacrificabatur. Extant hodie passim in agro ro. ueterū Suburbanoꝝ semidiruta: obsoletaq; Antiquorū domicilia/& exigua iam collabētia sacella / miro artificio, sed rudi materia satis cōspicua, Quę Suburbonoꝝ quondā lararia fuisse Opinio est: ex uerbis Ciceronis lib. ii. de legibus cū inquit Lucos in agris habēto/& larum sedes. Nam Romani olim opibus affluentes/sumptuosius uillas/q̄ urbanas domos extruebāt/ubi etiā Viuaria: piscinas/uenationes/& cętera id genus ad uoluptatē/& delitias condere cōsueuerāt. Coartatū mare ad natationes erat: & amœnissima uiridaria/& loca arboribus cōsita/& horti pēsiles fuerūt aūt in urbe & extra urbē horti celebres Sallustiani, Męcenatiani, Lucullani. Asiniani, Lamiani, Cæsariani, & Getæ, extra urbem Terētiani Via apia. xx. iugerū, & Ouidiani uia claudia. Erant pręterea frequētissima Suburbana Romanorū, ut Lucullanū, Tusculanū/formianū, & plęraq; alia/quę hodie trāsierunt in latifundia/ac rura priuatorum/Haud silētio pręteribo Tyburtinā Hadriani Imp. uillā/quā mire edificauit ita ut in ea, & prouinciarū/& locorū celeberrima nomina inscriberet uelut liciū/Academiā/pritanium. Canopū/ Pecilē tempe uocaret. In agro ipso ro. erant olim multa oppidula seu uillæ qbus dirutis facta sunt earū territoria/pr̨ędia/& pascua ro. ubi nunc agricolationes horti/& uillaticę fiūt pastiones/ubi armēta ac greges optime ꝓueniūt/& alūtur. Propter herbosum solū affluentes aquas tepidos & apricos saltus/& amœnas ualles ubi pręsertim bubali/qui apud ueteres nō erāt in usu/haud iam ab hinc diu in Italiā aduecti, nā rarissimi/ipsiq; feri inspectaculis tātūmodo uisebātur/vn̄ Marti. illi cessit acrorum bubalus/atq; bison/meminit etiā Pli. & Solinus. Qui si ita frequētes uti hodie sūt/olim fuissent/ac māuefacti, haud quāq̄ eos silētio ꝓterisset. M. Varro/& Colūbella ꝗ uillatica ꝑastiōe.

Bubalorum usus rarus ap pręueteres nisi inspectaculis.

De Basilicis & templis sub christiano ritu excitatis.

¶ Post euersam a barbaris urbem/deformata/labefactata/ ac prope obsoleta facta sunt loca oīa/& in solitudinē redacta intercisis aquęductibus/interceptisq; aquis, in hāc planiciē/quę iacet inter mōtes/& tiberim. i. in Martiū Campū/ubi nūc Roma est/ꝓpter fluminis cōmoditatem descensum est. abolita illa ueteri/Haruspicū disciplina: ac supestitione/de habitanda planitie martii campi/ubi milites antea recenbātur, & Comitia fiebāt. Erant enim iam tum oēs effecti

christiani/sed mutata tantum religione ueteres ferme ritus oēs, ac Cerimonię remāserūt, erat enim difficile illas tollere: ac penitus abolere. Condita sunt noua Christi templa/aut ex ueteribus innouata. Nam clausis paganorū fanis edictum est licere omnibus tēpla Christo excitare/& colere: Imperante tūc clemētissimo Constantino magno Qui fretus Siluestri tunc papæ sanctitate templa Christo in toto ro. orbe ædificari permisit: unde intra paucos annos templa sine numero condita sunt. fuerunt autem in urbe in illa primęua Ecclesia Christi tēpla supra tria milia: Ex quibus quadringēta diuæ Mariæ uirgini deiparæ dicata. Quorum extant hodie aliqua ueneranda uetustatis: nam quicquid supra ętatem nostram est/antiquū dici potest. Ex quibus basilicę: quæ hodie dicuntur a Romanis Septē ecclesię. Quarum/prima basilica. S. Petri in uaticano. Pauli uia ostiēsi. Ioannis in Laterano. S. Crucis in Hierusalem. S. Laurentii extra muros. s. Mariæ maioris ad præsepe quā Ioannes patricius cōdidit & ædem. s. Sebastiani in uia appia/quam. s. Lucina extruxit, Cæteræ a Constantino conditæ & pauimētatæ: inquibus ubi sunt portæ sanctæ/in prioribus altaribus non celebrant nisi summi pontifices ro. Adduntur/& his/ueniæ plenioris gratia ædes. s. Anastasii scala cœli ad aquas Saulias: & proxima ædis diuæ uirginis Annunciatæ. Condidit præterea Constantinus Imp. Basilicam Marcellini/& Petri uia labicana, ubi Mausoleū matris suę Helenæ Sepulchrum erexit. Cōdidit & Basilicam. xii. apostolorū in regione uiæ latæ, nec desunt q eam uelint a Pelagio primo/cōditam/a Ioanne. iii. instauratā nouissime uero a Syxto. iiii. & Iulio. ii. eius fratris filio in meliorem formam una cū palatio restitutā. Cōdidit & Marcus primus ædem S. Marci Euangelistæ ad palatinas Cū meus frater. D. Ioannes fuluius interrogaret me quid sibi uult ad palatinas. Respondi ex Cicerone pro Roscio cū inquit Ipse aūt romæ cū frequēs esset occiditur ad baineas palatinas/rediēs a cœna. Quam ædem una cū palatio instaurauit ampliauitq; paulus. ii. qui etiam montis pincii mænia instaurauit: nec absoluit. Extat & Templū. S. Marcelli precibus diuę lucinæ cōditū iuxta uiā latā, ubi ipse pont. stabulo seruiens equorū iussu Diocletiani Imp. pedore/ac mętrore animi ibi consumptus periit. Surgit & iuxta eādē uiā latā ædis. s. mariæ eiusdē nominis ab Innocentio. viii. nuperrime instaurata/ubi adhuc profunda tellure

Tēpla Christi i urbe supra tria mi basilica. s. petri in uaticano.
Basilica. S. pauli uia ostieñ.
S. Ioānis in Laterano.
S. crucis in hierusalem.
S. Laurentii extra muros
S. marię maioris. in exquiliis.
ædis. S. Sebastiani uia appia.
ædis. s. Anastasii ad aq̄s Saulias vbi & scala cędi
Aedis. s. marię anūciatę
Basilica. S. marcellini & petri uia labicana.
Basilica. xii. apostolorū
ædis. s. marci euangelistæ ad palatiuas.
Templū. S. Marcelli
ædis. S. Mariæ i via lat

Imaginesdi uę virginis a Sctā luca Euāgelista depictæ.

extat oratorium (ut creditur) diui pauli apostoli, ut tradunt diuū Lucā Euangelistā apostolorū actus scripsisse: nā satis cōstat eos (ut diuus Hieronymus ait) Romę peregisse, Et imaginē illā quę hodie uisitur in eo tēplo/ex propria eiusdē diuę uirginis idea effigiata de-pinxisse. Extant & aliæ diuersis in locis imagines eiusdē diuæ uirginis ab eodē pictore/ut fertur/depictæ. Vna in. S. Maria de Populo/ una in Basilica. S. mariæ maioris/una in ara cęli/una in. S. maria noua/una in. S. maria gratiarū/una in. S. Syxto: una extra urbē ad crytam ferratā. Vna florētiæ, & altera bononię: una uenetiis & alia (ut creditur) Spoleti. Et in regione nūc campi Martii apud Arcū Tropholi Templū. S. Laurētii in Lucina. S. Lucinæ rogatu a Cęlestino ii. extructū, Et iuxta portā populi ædis. S. Mariæ eiusdē nominis a Sixto. iiii. nuperrime instaurata/ac in meliorem formā redacta. Itē S. Augustini ædis cū cœnobio a. R. D. Vilielmo Car. rothomagensi a fundamētis instaurata /cum proximo. S. Apollinaris palatio/ubi ipse habitabat. Item. S. Mariæ supra mineruā a bona memoria. R. D. Io. Car. de turre cremata a fundamētis restitutam. Extat & proximū pantheon de quo satis supradictū est. Item. S. Eustachii ædis iuxta Thermas neronianas. Vbi & templū. S. Ludouici/& Sacellū S. Saluatoris a diuo Gregorio magno dedicatū. Et iuxta Circū Agonis Templū. S. Iacobi apostoli ab Alfonso paradinas Hispano episcopo Ciuitatensi nuperrime a fundamentis erectum. Itē ab altero Agonis latere ædis. S. Mariæ de anima a natione Theutonica a fundamentis dudū instaurata/ac in meliorē formā redacta ubi marmore cōspicuū Hadriani. vi. sepulchrū Vilhelmus Encken. Voirt illius benignitate Tit. S. Io. & Pauli Presb. Car. Dertusēn. faciūdū curauit. Cui cōtigua surgit ecclia. s. mariæ de Pace a Syxto. 4. ī tēplo prius. s. Andreę appli excitata abi nūc sūt Canonici regulares ex collegio Lateranensi qui quotidie celebrant. Itē & apud Theatrū olim Pompei in loco nūc celeberrimo urbis loco Templū cū palatio. S. Laurētii in Damaso. Quā Damasus natiōe Hisp. cōdidit. Cuius ædificia magnifice a fundamētis nuperrime instaurata ampliauit exornauitqꝫ. R. D. Rafael Riarius. s. Georgii Car. S. R. E. Camer epsost. Visitur & ī regiōe nūc pōtis Ecclia. s. Saluatoris de Lauro iuxta mōtē Iordanū a fūdamētis una cū cœnobio excitata a. R. D. latino Car. Vrsino Surgit & ī eadē regiōe iuxta pōtē Castelli ędis. s. Celsi/cœpta

Templū. s. Laurētii in lucina.
ædis. s. Marię de populo.
Templū. s. Augustini.
Ecclesia. s. Apollinaris
ædis. s. Mariæ supra mineruā
Pantheon Agrippæ.
ædis. s. Eustachii.
Templū. S. Ludouici cū Sacello. s. saluatoris in thermis.
Sepulchrū Hadriani. vi. Enckēuoirt
Templū. S. Iacobi apostoli
Ecclesia. S. marię de pace.
Templū. S. Laurentii in damaso.
Ecclesia. S. Saluatoris de Lauro.

nuper instaurati nec dum absoluti. Sicut & in proxima ripa tiberis. S. Ioannis Baptistæ magno studio inchoata/nec perfecta. Haud longe hinc extabat nuper. S. Blasii templũ ubi Iulii. ii. auspiciis excitata apparent nunc fundaméta mirę magnitudinis ubi & paruũ Sacellum cum grandi prætorio: quod omnibus curiis dedicauerat iuxta uiam quã ipse excitauit. Et templũ. S. Luciæ nuperrime a prę sidentibus uen. sodalitatis cófalonis instauratæ/& magnifice exornatę. Ité iuxta curiã Sabellorũ ædis. S. Tomæ anglicorũ &. S. Hieronymi unde nuper eliminatis fratribus. S. Francisci excitatũ & cõstitutũ est ibi Collegiũ sub titulo Caritatis. Extãt & aliæ ecclesiæ collegiatę & parechię/ac sine numero loca in urbe sacra de quibus satis supradictũ est: sed longũ esset singula prosequi sacra loca/tépla/Cœnobia/Collegia/Xenodochia: & cętera id genus. Extãt hodie ex antiquis tépla Christo dicata Pantheon/Iouis ultoris ante/nũc. S. mariæ rotundę templũ. Ité Romuli cõditoris urbis/iuxta uiã sacrã ac forũ/nũc. S. Cosmæ/& Damiani martyrũ. Et in foro boario templũ olim pudicitiæ/nũc. S. Mariæ egyptiacę. Item ꝓxima/parua/ac rotũda ædis olim Herculis: nũc. S. Stephani protom. Alterã in celio lio mõte rotũda sed multo maior: fauno Capripedi ante dicata: nũc sub titulo. S. Stephani rotũdi. unũ extra urbé in suburbano uiæ nomentanæ: baccho prius nũc. S. Cõstãtiæ uirgini iuxta ædé. S. Agnetis in qua sunt portæ eneę: sicut in laterano tribus in locis iuxta Sancta sanctorum. Item in. S. Cosma/& Damiano. Item in proximo. S. Hadriano. In pantheo. Sancto Petro/&. S. Paulo. Extãt & uasa marmorca siue labra in atrio & platea. S. Petri ante. S. Saluatoré de Lauro. Ante. S. Eustachiũ/ante Pantheon: a tergo. S. Marci/ante. S. Petrum ad uincula: & in templis nõnulla ubi corpora requiescũt Sanctorum. Item marmorei Calices: ante. S. mariam maiorem: ante. S. apostolos/ante. S. Cęciliam trãstiberim. Plurimaq; per totam urbé marmorea signa in diuersas rerum formas effigiata: quę longũ esset singula memorare: quę sunt in locis publicis/& priuatis nobilium ędibus: sed nec silentio prętertibo marmoreas statuas aurea argétea/æreaq; nomismata quę hodie sunt apud. R. D. Andream Card. de ualle/qui non parcit precio: huiusmodi rerum. Nam is unicus est nunc qui maiorum uetera monimenta diligenter curat.

ædis. S. Io. ĩ ripa tiberis

Templũ. S. Blasii cũ magno prętorio.

Templũ. S. Luciæ.

ædis. S. Thomæ Mar.

ædis. S. Hieronymi.

Antiquitatum Anacephaleosis.

¶Absolutis iam Vrbis Antiquitatibus. Placuit per transitũ aliquid de eius cõditoribus carptim attingere. Regnauerũt in urbe primũ reges Septem. Quorum primus Romulus urbis conditor: Solus omnium sine cognomento: ac sine liberis decessit: Nã Romani postea a Sabinis cognomina acceperunt. Qui regnauit annos. xxxvii. Secũdus Numa Põpilius: q regnanit añ. xliii. Tertius Tullus Hostilius: q regnauit añ. xxxii. Quartus Ancus Marcius, qni regnauit añ. xxiiii. Quintus Tarquinius Priscus: qui regnauit añ. xxxviii. Sextus Seruius Tullius qui regnauit añ. xlii. Septimus & ultimus Tarquinus superbus ob iustitiæ contẽptum, & prisci differentiam ita appellatus: qui regnauit añ. xxv. Regnatum, est autẽ sub Regibus añ. ccxliiii. post eiectos reges creati cõsules duo. L. Iunius brutus, & Tarquinius Collatinus. Nam brutus libertatem: & consulatum primus instituit. Regnatum est sub consulibus a bruto usq; ad Hircium, & pansam añ. cccclvii. Consules uero numerãtur. D. CCC. Subrogati in hoc spatio dictatores, & x. uiri qui leges ferrent: Et Tribuni militares consulari ptãte. Quinq; autem annis Vrbs fuit sine sella curuli. Regnatum est postea sub Imperatoribus ab Augusto Cæs. usq; ad obitum Iouiniani añ. ccccix. Inde ab inclinatione Imperii Ro. Regnatũ est sub Põtificibus Max. Ro. Mille prope añ. postq̃ Ecclesia regnare cœpit. Quæ cœteros principes ante se regnando diutius superauit. Numerantur autẽ Pont. Max. ab apostolo Petro usq; ad Clemẽtẽ. vii. ccxxvii. Vrbs ipsa diuisa in regiones. xiiii. Montes ubi prius condita fuit vii. Campi totidem. Portæ circiter. xx. Capitolia duo. Theatra tria. Amphitheatra duo. Senatula tria Colossi duo magni. Colũnæ Cochlides duæ. Obelisci magni. vi. parui. xlii. Statuæ. Signa, & Tabulæ sine numero. Equi æenei inaurati. xxiiii. Eburnei. xciiii. Macella duo. Ludi. v. Naumachiæ. v. Iani duo præcipui. Nymphœa. xi. Cohortes prætoriæ. x. Cohortes uigilum. vi. Excubitoria. xxiiii. Vexilla duo cõmunia. Arcus marmorei. xxxiiii. Vici sine numero Aediculæ. cccxxiiii. Vicomagistri. D. cxxiii. Curatores. xxix. Insulæ per totam urbem sine numero. Domus etiam sine numero Horrea. ccxci. Balnea. D. cccclvi. Lacus.

C.Putei.ccclii.Officinæ pistoriæ .ccliiii.Mense oleariæ.xiiii.mil.ii. Lupanaria.xlv.latrinæ publicę.cxliiii.Castra.viii.Castra Equitũ singularium.ii.stabula factionum.iiii.Tribus ut scribit Cicero.xxxv. Quas Plutarchus Sabinarũ raptarũ noĩa fuisse tradit,Alii uero aliis de causis.Visebatur nuper marmor iuxta.S.Ioannem de Pinea cum inscriptione huiusmodi. Imp.Cæs.diui Neruæ Traiano Aug.Germanico Dacico Pont.Max.Trib.Pot.VI.Imp.Cos.V.PP.Tribus XXXV.Quod liberalitate optimi principis Cõmoda eorum etiam locorum adiectione amplificauit.

De Marmorũ generibus/quibus urbs decorata est.

¶Aedificia magna urbis apud ueteres tam publica/q̃ priuata pro maiori parte/ex magnis/quadratisq; saxis fundabãtur:ut etiã hodie uestigia apparẽt/ut extructa moles solidior esset.Ferreis clauiculis opere inter se cõnexo sine calce:erectus ad auras paries libralibus cementis/æquali portione calcis & lapidũ struebatur:a fronte nõ nũq̃ reticulato opere/siue lateritio superinducto tectorio/albario ue/siue gypso nõnũq̃ marmoreis incrustatiõibus:aut æneis laminulis inauratis.Cõcameratio laqueata:uitro plũbo gypso/aut cupro/Encausto ue aut musiuo exornata. Lithostrota uero exchtysocolla/uitro/lapillisq; aut tessellato emplemate/diuersarũq; rerũ simulacris effigiata pingebantur.Quid opus memorare magnificas uillas.Pauimẽta marmorea/laqueata tecta/ductus aquarũ/quos nilos/& Euripos uocãt.Marmorũ genera externorũ plura sunt.Cãdidũ ex paro insula cui simile est lunense.Aliud uiride laconicum/cũctis Hilarius.Rubrum punctis albis distinctũ porphyrites/Cruentũ Synadicũ extro ade.maculosum Thasiũ/& Chiũ:uariũ caristeum nigrũ luculleũ. ferrei coloris & duritiei basaltes.Ophites maculis serpẽtis.Onychites ex arabię montibus:ad uasa excananda.Alabastrites ad unguenta cõseruanda/sunt & alia trãslucida ut phengites.Quę in Italia nascuntur satis nota.Sunt & alia quę breuitatis causa omitto.

¶De Inclinatione & mutatiõe Imperii & urbis excidio.

¶Post reges exactos/prmũ a porsena rege Vrbs obsessa:Sed nõ capta:mox a Gallis præter arcem capitolinam/capta/direptaq; & incẽsa.Deinde Ciuilibus/intestinisq; bellis sæpius attrita/& crebris incendiis absumpta/prope euersa est penitus/cum altissima/ac inter se cõtigua:nullo ferme/aut paruo relicto spatio/essent ædificia:ubi

plures/usq; ad culmen tectorū contignationes ex tabulatis suprema Cœnacula assurgerent, Vnde crebra ad incendium fomenta. Vitruuius ita tradit, Quod maiestati urbis, & ciuium infinita frequentia, innumerabiles habitationes opus fuit explicare in urbe. Ergo cum areæ complanatæ non possent tantam altitudinem ad habitandum in urbe recipere/ad auxilium altitudinis ædificiorū res ipsa cœgit deuenire. Itaq; pilis lapideis structuris testaceis/parietibus cementariis extentæ cōtignationibus Coassatæ Cænaculorum ad sūmas utilitates perficiebant despectationes. Ergo contignationibus alto spatio mutiplicatis Populus Ro. egregias habuit habitationes Octauianus Augustus qui semper rebus urbis consulere studuit præfectos uigilum, & custodes (quod officium ante erat triū uirorum) diuersis in locis disposuit, institutis ex libertinorū numero militibus qui aduersus incendia ferrent opem, & contra nouorum ædificiorū altitudines, nequis supra pedes. lxx. sublimius ædificaret i publicarum uicinitate uiarum. Vrbemq; pro maiestate Imperii ornatam, & inundationibus, incendiisq; obnoxiam excoluit, ædesq; sacras uetustate collapsas, aut incendio adsumptas refecit, Easq; & cęteras opulentissimis muneribus adornauit, adeo ut iure sit gloriatus marmoream se relinquere/quam lateritiam accepisset. Post Augustū/Imperium ro. in præceps ire cepit/illud bonis restituentibus, Vespasiano Traiano, & paucis admodum quibusdam aliis. Nam monarchia in tyrānidē ut plurimū uertitur, Verūtamen translatio Imperii in Cōstantinopoli potissima fertur malorum causa, & ruinæ urbis, Quāuis Nero princeps/multo antea offensus Flexibus uiarum de industria urbem incendi iusserit/prior causa efficacior est. Seditionū aūt exordium deleta Carthago peperit/propter nimiam felicitatem orta sunt bella ciuilia, Quę enim res alia intestinos furores peperit/q̄ nimia felicitas: nam mortales indelitiis elanguentes/recte/an perperam quid agant non considerant. Vnde nimia ex hostibus securitas & tranquillitas & opum affluentia excitauit animos ad seditiones/ & odium Vnde etiā ab hostibus obiectū/discordia intestina dissolui rem. ro. posse, æternas opes esse romanas, nisi insemet ipsi seditiōibus sęuiant. Sed duobus præcipue diuersis uitiis corrupta urbs/ auaritia/& luxuria/quę pestes omnia magna Imperia euerterunt. Iuuenalis. Sęuior armis luxuria incubuit/uictūq; ulciscitur orbem

Donec labente veteri disciplina, Req; magis, magisq; in lapsum prona: tum dem am in præceps acta, nec quicq auitę indolis, ac prudentiæ redolentes, cum iam defluxis, profligatisq; moribus & euerso, & conculcato omni iure diuino, & humano, antiquatitisq; sanctis legibus: omnia in præceps ire cæperunt, & tam perditæ, ac velut solutæ legibus luxurię, & ad perdendam pecuniam proni vt nihil memoriæ haberent prioris vitæ a veteribus traditę. Vnde plinius didicit inquit homo naturã prouocare, & nos fecimus quæ posteri fabulosa arbitrabuntur. Inuenimus & carrucas argento cę latas. Cæsar dictator in ædilitate, omni apparatu scenæ, argento vsus est. Quod mox & municipiis factitatum est. primus omnium Catulus Capitolium dedicaturus, linteis ĩ theatro vmbram fecit. Nero princeps Theatrum pompei in sano opere, auro, in vnum diem operuit. Ludorum vero apparatus aureus, vel argẽteus, vel Eburneus fuit, Messala orator prodidit. M. Antonium triumuirũ aureis vsum vasis in omnibus obscænis ministeriis. Omitto mensarum apparatus, & æsopi patinam. Neronis, & aliorum Luxuriosissimas crenas, & spurcos concribitus: in ipso autem ingressu domorum aurei. argenteiq; postes, Intus parietes. pauimenta varietate marmorum in picturæ modum distinctæ. Colũnæ ad ornatũ positæ nihil sustinentes, in intercolũniis laquearia. Multum vbiq; signorum. Mansiones in domibus pro diuersitate temporum accomodatæ, diuersæ etiam, vt ciborum varietas postulabat. Nanq; alia ad alios cibos, vt apris comedẽdis. Alia fasianis apta, & addicta erat. Ipsæq; villæ spatio, & numero mansionum sumptu. Thricliniorum, & cæterorum ædificiorum asianas vrbes superãt. In piscinis non plumbei, vt antea, sed argẽtei canales aquas effundunt. Ipsæq; piscinæ thasio marmore circundatæ. Tres tantummodo ciues in magnis opibus moderati fuerunt. C. Marius, Cn. pompeius, &. C. Cæsar. Vateres autem si qua magnificentia sunt vsi, ea vtebantur in templis, & sacrificiis, & ornamentis sacerdotũ. Quo tempore, & vasa aurea: & argentea non nisi in templis erant, & ex solido auro Coronæ, & argenti lebetes. In domibus ciuium fictilia tantummodo, & pocula ex fago, & ne singula in tempestiue nũc persequar, cum tot alios Ro. generis intuear memorabiles du-

ces,hoc semper duplici studio floruisse,uel defendendi uel colen-di,q̄sitos ue fines,intelligo luxuria,deliciis nr̄is pristinū morē, uirileq; uitam displicuisse. Omnes enim (sicut.M.Varro temporibus auorum cōquestus est)patres familias falce:& aratro,relictis intra murū correpsimus:& in Circis potius & Theatris,q̄ in segetibus, & uinetis manus mouemus.attouitiq; miramur gestus effeminatorū, qui a natura sexum denegatū muliebri motu mentiantur, decipiātq; oculos spectantiū. Veniamus ad Ganeas, quotidianā cruditatē Laconicis exquoquimus,& exusto sudore, sitim q̄rimus,noctesq; libidinibus, & ebrietatibus,dies Ludo, uel somno cōsumimus,ac nos metipsi ducimus fortunatos.q nec orientē solē, nec occidentē uidimus. At illa uera Romuli proles assiduis uenatibus,nec minus agrestibus opibus excitata firmissimis euasit corporibus,ac militiā belli, cū res postulauit,facile constituit durata pacis laboribus. Veniamus iā ad mulieres, de quarū intēperie ita Pli.Lib.ix.Affectant inquit pauperes lictorem fœminę in publicum Vnionem esse dictitantes, Quin & pedibus, nec crepidarum tantum Obstragulis,sed totis Socculis addūt, Neq; enim gestare iam margaritas, nisi calcēt, ac per vniones etiam ambulent satis est. Gloria erat mulierum binos, aut ternos uniones auribus suspendere, Vnde Propertius. Matrona incedit census induta nepotum, Et spolia opprobrii nostra per ora trahit.hæc omnia post Carthaginem deletam Valerius max.ita inquit. Vrbi autem secundi belli punici finis licentioris uitæ fiduciam dedit,quo tempore Matronę ut abrogaretur lex oppia cōtra eas lata, q̄ his ne ueste uarii coloris uti, nec auri plus semiuncia, nec iuncto uehiculo proprius mille passibus,nisi sacrificii gratia uehi permittebat, q̄ si animos muliebris apparatus intueri potuissent, quibus quotidie aliquid nouitatis sumptuosius adiectum est, in ipso introitu ruenti luxuriæ obstitissent, antea uero obsidente urbē Pœno milite, castæ erant. Vnde Iuuenalis Prestabat castas humilis fortuna latinas, & uellere tusco uexatæ,duræq; manus, Nunc uero luxu, & inertia diffluūt,vt ne lanificiis quidem curā suscipere dignentur, Sed domi confertæ uestes fastidio sint,peruersaq; cupidine maxime placeant, Quæ grandi pecunia: & totis pene censibus redimuntur.Abolito iam illo Sabinarū,& Romanarū ueteri

more /afflictataq; urbe continuis bellis. Nam ab. V. C. usq; ad hæc tempora Romanis bello occupatis uix unq̄ ad recipiendum spiritum breuis requies dabatur/peracto uno / statim alterum/insurgebat bellū. Nouissime Vandali ex africa acciti Genserico duce / hostili manu urbem ingressi diripiunt/neq; incendunt, Templa tñ/& sacraria spoliant, Abeuntes post. xiiii. die post urbem captam cum ingenti captiuorū numero in africam reuertūtur. Belisarius patricius Vandalorum gentem/capto eorum rege Gelismero/usq; ad internitionem deleuit. Postremo Totilas rex Gothorum/qui dei flagellum dictus est / post euersam Italiam urbē ro. solo æquauit/proditione Isaurorū militum / nā quatuor Isaurici milites in obsidione urbis de ea prodenda consiliū iniuerunt, Hi enim custodiam habebant ad asinariam portam / Totilam adeūtes prodere sibi urbē pollicentur, Totilas quosdam e suis per funem ascendere permisit: Ipse cum exercitu sequutus nō procul a porta cōstitit missi a Totila (ut compositum erat ab Isauricis) recepti mœnibus / mox intra urbem ad portam descendentes/securibus freti portam aperuerūt: ingressi portam imperio potiti sunt. nec eo cōtenti, bona diripiūt/mœnia/ magna ex parte æquant / uix templis temperatum est. Incolas omnes cuiusq; gradus ab urbe abire iubet: ducturus alio Coloniam/ Multitudo omnis in propinquas urbes se recipit / Senatum/& primores Ciuitatis penes se obsidum loco habuit. Sine habitatoribus urbs mansit in solitudine diebus. xl. Instaurata post urbs a belisario/ resartisq; mœnibus/iterū per Isaurios prodita est/facta irruptione per portā ostiēsem. Primo quidē ingressu hostiliter omnia igni/ ferroq; diripiens. Postea uero amice / ac placide oīa euersa instauraturum se pollicetur. Decreuerat enim primo impetu Romam ad solum æquare: Excellentioraq; ædificia incendio absumere / & urbē ipsam tot ætatum opus / in ouiū pascua redigere. Re itaq; ipsa cognita Iustinianus Imp. Const. statim Narsetem Eunuchum in Italiam mittit. Is igitur auxiliaribus copiis ab Albuino Longobardorum rege acceptis Gothos aggreditur/persequitur/& Totilas male pugnans occiditur / In quo tandem & genus / & regnum Gothorū defecit. Nemo unq̄ irruit in urbē ro. qui postea non dederit pęnas. Nam sępius ea capta direpta / & incensa semper magnifice instaurata est. Nec tot ruinis / incendiis / Barbaricisq; direptionibus toties

afflicta extingui potuit. Primum a Gallis senonibus præter Capitolium capta/direpta/& incensa est, anno q̃ condita fuerat circiter CCCXL. Iam deniq; omniũ gentium uitrix/diuq; rerum potita a Gothis (ut aiunt) Alarico duce iterum capta/ac direpta/& incẽsa. Nec multo post ab Athaulfo/qui Alarico successit ad prædam repetita/pariq; clade deformata funditus excisa interiisset/nisi mulierculæ precibus in suo esset uestigio retẽta. Secuti inde Vandali/qui Genserici ductu eam diripuerunt. Mox Odoacer & ipse barbarus eam tyrãnice occupauit. Quo sublato Theodoricus Ostrogothorũ rex plures annos eandem cum tota Italia retinuit. Recepta inde a belisario est, bisq; obsidione fatigata/inedia/& fame propemodum enecta: demum sub Totila miserabile passa est excidium. Interfuerũt autem a Senonico bello ad uisigothorum tempora anni circiter DCCC. a Visigothis ad Vandalos. XLIIII. a Vandalis ad Odoacrem/& Herulorũ regnum anni. XVIII. ab his ad Ostrogothos & Theodoricũ. xiiii. ab Ostrogothis/ad belisarium/qui romam ab eis recepit anni. L. hinc ad excidium/quod sub Totila passa est an. xii. Ac toties tam breui spatio domitrix illa humani generis, arxq; omnium gẽtium, Roma Ludibrio fuit barbaris. Sed ipsa demum omnium uitrix.

¶ ANDREE FVLVII ANTIQVARII RO. de laudibus urbis Oratio. Ad Quirites.

Rbem Romam Quirites terrarum deam /gētiū reginam Deorū domicilium/magistram morū cōmunēq; omnium patriam sine cōtrouersia primam cunctarum urbium quis ignorat? Maius enim roma nihil unq̄ fuisse omniū testimonio iam pridem in confesso est, Ita diuina mens Ciuitatem Populi ro. egregiam / tēperataq; regione collocauit/ut orbis terrarū imperio potiretur. Cū rerum natura uires omnes in unā urbem ostendere uoluerit / Cum quis campum martiū inspexerit. sepulchrū Augusti:tot marmoreis simulacris: & æris ornatū forū ro. & Iouis tarpei delubrū: Thermas:Porticus i p̄uinciæ modū extructas:Amphitheatrū tyburtino lapide exædificatū/tātæ altitudinis ut ad culmē uix hūanus oculus ptingere possit. Pantheon mira altitudine spatiosis molibus fornicatū: Templū pacis: Pompei Theatrū / Circū max. Septizoniū: Tot arcus triūphales; tot aquæductus; tot statuas p urbē ad ornatū positas. Si ingrediaris forū/aliud ex alio uidebis appositum. Quis regales porticus ædesq; sacras / Quis Capitoliū, & in ipso, & in palatio opera: & in liuiæ porticu: Quæ singula contemplans alia facile obliuione delebis. Talis est Roma, Cuius primi muri luto / ac palis defixis / tam humiles erant / ut eos Remus leui saltu transiliuerit. Hæc tua monumēta parēs Romule Hæc illa æterna urbs terrarū regina/& dea gentiū Roma. Cui par est nihil, & nihil secundū: quæ undiq; deuicto ingyrum Paulo minus orbe terrarū aduectos sine fine triumphos recepit: Innumerabiliū coloniarū sub cælo parēs: Sed ciuili: intestinoq; bello absumpta / terrarū omniū alūna / Eadēq; parens/ numine deū electa:Quæ cœlū ipsum clarius faceret:sparsa cōgregaret iperia:ritusq; molliret:& populos discordes, ferasq; linguas sermonis cōmercio contraheret ad colloqnia, & humanitatem hoibus daret,breuiterq; una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret. Cuius monumenta quis probe cōsideret:plures in ea uictorias: & triumphos: q̄ ānos a prima cōditione reperiet. Quos Maro heroica

maiestate in breuissimo ænæ scuto perstringés satis probe complexus est. fuit etiã ro.nominis comes semper fortuna, diiq; pstantes & beniuoli, Qui ne Capitoliũ a Gallis caperetur, sopitis custodibus, sacratã falli alitem nõ permiserũt. Vnde Cicero in oratiõe ad Quirites, Dii, deæq; immortales, qui excellenti tumulo Ciuitatis sedẽ Capitolii in saxo incolitis cõstitutã, ubi tot reges, tot duces, tanta uirorũ spectata est indoles, merito dii, hominesq; cõsenserũt urbem his locis statuendã, ubi saluberrimi colles, ager feracissimus flumen ad res uehendas idoneũ, situs ab externæ classis periculo immunis, Vrbs media Italia & ob id ad rerũ incremẽta habilior, ubi ex uno orbe, deorũ uumine facta est una urbs, Nulla enim (ut ait Plato) põt Ciuitas sine fauore numinis prospere cõstitui, nec feliciter administrari, Nulla pterea urbs tam mirabilis magnitudine Imperii omnibus hũanæ naturæ dotibus uenerabilis, bonis exemplis dotissima. Eadẽq; benignissima parẽs omniũ quascũq; gentes, atq; terras ita muneribus propriis ditauit, ut tamen cæteras nõ inuniuersum similibus dotibus fraudaret, uni quidẽ omnia romæ tribuisse uidetur, in ea omnia sunt, quæ aut fortuna hominibus locisq;, aut natura largitur. Vnde propertius Omnia romanę cedant miracula terræ. Natura hic posuit quicquid ubiq; fuit. Est præterea quædã certa uox ro.generis, urbisq; propria, in qua nihil offendi: uihil displicere, nihil animaduerti possit, nihil sonare, aut olere peregrinum. Quid ꝙ libertas cum animantiũ generi gratissima nusq̃ tanta est, tũ ingenue agendi, tũ liberrime loquendi. Aliæ nationes seruitutem pati possunt, populo ro.est propria libertas, Eo Tiberius Cæs.delatoribus respõdere solitus in libera ciuitate liberas esse oportere hominum lingnas. Nullibi præterea tam magnam urbem mortales uiderunt. Vnde Heliogabalus Imperator metiri cupiens eius magnitudinem ioco Aranearum telas, proposito pręmio corradi iussit, &. x. millibus pondo Aranearumcollectis magnitudinem eius hoc ludicro depręhendit. Romanorum gens omniũ mitissima, & Clemẽtissima habita est: apud quã unũ suppliciũ tantũ, ante & post fuisse imane, & barbarum in Metiũ suffetiũ Albanorũ dictatorẽ, Tullo hostilio rege auctore, in aliis gloriari licet, nulli gẽtiũ mitiores placuisse pœnas. Nullas urbes, ac natiões oppugnauit, quas nõ uicerit, nullos supplices ad. se ueniẽtes populos. quos nõ benigne susceperit, nã cũ legati Carthaginẽsiũ ad captiuos redimẽdos in urbẽ uenissent, nulla accepta

pecunia eos reddiderũt,tot punicis iniuriis ueniã datã. Vnde ho-
stiũ uox talis reddita,O munificentiã gentis ro.deorũ benignitati
æquãdam, nã beneficiũ qđ nũq̃ dedissemus,accepissemus. Nulla
gens inquit Cicero q̃ nõ aut ita subaucta sit ur uix extet,aut ita do
mita,ut qescat,aut ita pacata,ut uictoria nr̃a impioq; lętetur,tum
gẽtes,quas antea,nullę litteræ,nulla uox nulla fama notas fecerat
cęteræ itẽ ptes,q̃ uel agẽtibus,uel inimicis huic imperio uel infidis
uel incognitis ĩmanibus,& barbaris tenebãtur nr̃is armis deuictæ
parere coactæ sunt.Milites qnimmo armis insignes Roma statim
habuit,& populũ marte gentiũ,ut terrigenas cũ armis natũ existi-
mes.Vnde Pyrrhus de uirtute militũ ro.O q̃ facile inqt orbis impe
riũ occupare,aut mihi romanis militibus,aut me regẽ Romanis.
Hac uirtute maiores nr̃i,primũ uniuersã italiã deuicerũt, deinceps
Carthaginẽ exciderũt,Numãtiã euerterũt,potẽtissimos reges bel-
licosissimas gẽtes in deditionẽ huius impii redegerũt, Tot habuit
triũphos,quot oræ sũt,partesq; terrarũ,tot uictorias bellicas,quot
sunt in rerũ natura gñ̃a bellorũ.Illud uero sine dubitatiõe romanũ
fundauit ĩperiũ,q̃ fundator huius urbis Romulus fœdere Sabino
docuit ẽt hostibus recipiẽdis augeri Ciuitatẽ hãc oportere, Cuius
auctoritate,& exẽplo nũq̃ ẽ inrermissa a maioribns nr̃is,largitio &
comunicatio Ciuitatis,itaq; ex oĩbus gñ̃ibus gẽtes uniuersę ĩ Ciui
tatẽ sunt receptæ.licet ĩstitutũ deinde fuit,neqs nostrũ qlusq̃ unius
Cinitatis eẽ posset,neqs inuitus ciuitate mutetur,neue in Ciuitate
maneat ĩuitꝰ,Vnde qdã Athenis nũero iudicũ adsciti cũ ignorarẽt
si illã ciuitotẽ eẽnt adepti,hãc se pdidisse nisi postliminio recupe-
rassent.Hic ẽ ille princeps terrarũ,gẽtiũ uictor,Domitor uniuersi,
supra hũanã sortẽ potẽtissimus.Hæc ẽ illa roma,Regia urbiũ mũ
di caput.Ingenioꝝ parẽs,gẽtiũ hospita,peregrinæ uirtuti semp pa
tens,Vbi oĩs repẽtina,atq; ex uirtute nobilitas ex Externis quoq;
atq;ciuitate donatis.Cõstat.n.ex data nõ minus prudẽter q̃ libera
liter ciuitate tã italis q̃ externis,& dũ nullũ fastidit gñ̃s ĩ quo uirtus
elucesceret creuisse ĩpiũ nõ ꝓpter gñ̃is nobilitatẽ tm̃,sed ꝓpter res
egregie gestas,nulla orbis pte mõ eẽnt clari uiri repudiata, Nec ue
ro Asia hic ab Europa disticta ẽ,sed oĩa oĩbus ĩ medio posita sũt ne
mo cẽset peregrinꝰ,mõ si ĩ ĩpio,aut fide dignus,sed stat coĩs terra-
rũ status,Isq; popularis sub optimo impatore.atq; rectore, Oẽsq;
quasi in cõmune forũ cõueniũt ꝑ suis quisq; meritis præmia rela-
turi.Quod uero suis finibus,regibusq; ciuitas quæpiã est,id ipsum

est. Hęc uniuerso orbi quasi cõis urbs prouĩcię totius cõuenire. Porro dixeris in unã hãc arcẽ cõiectos oẽs hitatores. Quiq; pergẽtes, ac populos diuersa loca incolũt, hęc uero. nũq̃ ulli defuit, sed ut terræ solũ fert oẽs, ita & hęc ex uniuerso orbe cõfluẽtes oẽs accipit. quasi mare flumina. Quin ẽt hoc illic quoq; cum mari cõe est ꝙ nec mare maius sit fluuiorũ influxu, tãq̃ fato datũ sit/ut una cũ illis amplitudinẽ quoq; influẽtẽ recipiat: neq; ĩ hac ob magnitudinẽ quicq̃ apparet, sed sicuti q intra sinũ recõdũt oĩa/ita & hæc oẽs intra se cõplexa est, Quippe ultro/citroq; meãtibus eadẽ est/eadẽq; uisitur. Nulla urbs tã tenue habuit principiũ/nec ad tã magna rerũ fastigia ita mature puenit, Cui ab exordio tam simplex uitæ cultus fuit/ut rudi cemento cõstratas domos/& scãdulis roboreis/ac stramẽtis cõtectã urbẽ p annos. cccc. usq; ad Pyrrhi bellũ fuisse satis cõstat/& totidẽ prope annos pulte pro pane usos. Post deuictũ orbẽ deliciis rerũ oĩum quas tellus/mareq; gignit expleuisse aĩmũ. Vrbs tota passim culta ac frequẽs/agro ad fruges/ad pascua/ad uites gignẽdas uberrimo: Siluis ad lignandũ, & materiã suppeditandã abunde sufficiẽtibus, ubi tẽperies Aeris perq̃ læta, & cõmoda: niuoluptatũ intẽperẽtia male audiret; Herbosi saltus amœnæ ualles/Aquarũ affluẽs tellus, Ver ubi ppetuũ/atq; alienis mẽsibus æstas. Solo semper tepido, nũq̃ colono repugnãti; ubi greges/& armẽta & altilia quæq; optime proueniũt/ubi auiũ aucupia/& ferarũ uenationes accomodatissime. Sed multo hoĩum prestãtiora ingenia semp progenuit q̃ reliquus orbis terrarũ. Gentiũ. n. in toto orbe pstãtissima haud dubie Romana extit. Omitto gñis nobilitatẽ a Troianis usq; prius, deinde ab Albanis regibus deductã, Quæ nã patria (ut uerũ fateamur) Post natos homines/tot genuit pclarissimos in oĩ uirtute uiros Curios, fabritios, Camillos, Catones, Scipiones, Decios, Marcellos, atq; alios quos lõgũ eẽt recẽsere. Regibus certe maximis pstãtiores, quoniã regibus imperabãt unde nõ ĩmerito Cyneas Pyrrhi regis legatus fassus est tot se reges uidisse/quot ciues/Tradunt Corneliã Scipionis filiam Post mortẽ graechi, cũ ab Ptholomeo ægyptorũ rege in uxorẽ peteretur/ꝙ nuptias suas minime mereri uideret respuisse. Præterea oĩa regna ĩ toto orbe/pter ro. Imperiũ/aut breuiter durauerũt/aut modica/aut fabulosa fuerũt/unũ tantũ dictũ imperiũ/& illud romanum qd romę usurpatũ primũ sub cæsare dict. amplissimũ/ac diuturnũ locupletissimo ẽt Maronis testimonio cũ inqt ĩperiũ sine fine dedi.

Nullum enim ab exordio ferme minus/neq; in crementis toto orbe amplius / ab Romblo Rheæ uirginis ueſtalis / & Martis filio exordium habuit. Nullaq; reſpu.maior, nec ſanctior, nec bonis exemplis ditior. Quæ omnium genere mirificorum exemplorum totum orbem repleuit, militariſq; diſciplinæ / & ſeueritatis / & uirtutum omnium ſpecimen. Nullos homines benignius inter ſe uiuere q̃ romanos. nullum regem romanis parem, Nihil eſſe / quod hominum manu/& opibus ro. Imperii effici nõ poſſet. Satis cõſtat origini romanæ & deos adfuiſſe, & nõ de futurã uirtutẽ. Nullũ uero regnũ tam repẽte auctum/q̃ Alexãdri magni/qui prius ſibi uiſus eſt comparare Imperiũ / q̃ regnaſſe, quia nullas dedit leges / nulla' cõſtituit militibus ſtipendia, ſed tantum regiones diſcurrit / nec regnum ſtabiliuit, dicere ſolitus longe præſtantius litteris antecedere/q̃ Imperio/ac magis amari/q̃ timeri. Cæſar autem contra. Oderint dum metuant. Populus ro. gentiũ princeps ob magnitudinem rerũ geſtarũ, & imperãdi diuturnitatẽ cæteros principatus antecelluit / terra / mariq; imperium terminauit, quo nihil in orbe celebrius, nihil ipſa urbe nobilius / ubi tot præclara ingenia / tot præſtantiſſimi duces / tã ſtrenui milites, tam præclare res geſtæ, Nuſq̃ tanta ædificandi facultas, nuſq̃ tot regia ædificia, tot loca ſacra. Templa, Baſilicę / ſacella / tot fora / tot aquæ ductus / Circi, Theatra/fora/tot operoſi ſupra tiberim põtes, tot antiquitatũ ueſtigia/tot ludorũ gñã/tantus mortaliũ cõcurſus, & populi frequẽtia / nuſq̃ tot opes, tot delitiæ, & rerũ oĩum q̃ ubiq; ꝓcreãtur, abũdantia, & immoderati ad magnificentiã ſumptus. Spectaculorũ oĩs gñis decor / & ludorũ nũerus infinitus. Interrogatus qdã ſapiẽs qd de urbe ſentiret reſpõdiſſe fertur Microcoſmon.i.paruũ mũdũ. Libanius græcus hõ Romã inqt nõ urbẽ ſed quaſi quãdã cœli partẽ appellatam. Quã Seneca nõ inſcite p ætates hoĩum diſtinxit, Aurea ætas populi ro ſic fuit dicta, q; poſterioribus ſęculis cõparata/æq; atq; aurũ inter metalla effulſit. Cæterũ cũ late pateat imperium ro. nihil admiratione magis dignum / q̃ regnandi diuturnitas. Nullum regnũ tã repentinum, nulla reſp. tam ingens, nullũ imperium tam amplũ nulla monarchia tam potens, nullus tam perẽnis uictor/nã uetus prouerbium eſt Romanus ſedendo uincit. Conſtat enim furto hoſtes in paucis eſſe lætatos/uera autem uirtute ſemper Romanos

extitisse uictores, Tum uero nois ro. maiestas facile declarat quæ felicibus auspiciis, lętissimis rerum successibus aucta uiris clarissimis instructa / quorum uirtute / & consiliis ad amplissimum fastigium legibus / & institutis/& deum pietate illustrata, Nec me præterit ante Romanorum tẽpora nõ fuisse imperandi scientiã / quæ si fuisset, apud græcos nimirum fuisset. Qui cęteros haud dubie sapientia longe antecessere. Et hoc romanorũ inuentum, una cũ aliis introductũ. Ex romanorũ enim disciplina omnes norunt/q sciunt imperare, ut liberi ab initio / & quasi ad imperandum continuo geniti, quæ ad id spectat/oĩa optime prouiderãt,& remp. quidẽ adinuenerũt, qualẽ nemo ante legibus / institutisq; ꝓpositis, quæ nullus uitare possit, Cũctorum uero tellus cõmunis, id re ipsa Romani effecerũt, uniuersum quidẽ permẽsi orbẽ/ iunctisq; fluminibus diuersisq; pontiũ genere, Scissis mõtibus terrã equis strauere/pate facta solitudine, diuersoriis frequẽtissimis manufactis, oĩbus uictus, atq; ordinis ratiõe. Non satis existimari põt quantũ romanis debeatur,q sustulere mõstra, in quibus hoĩem occidere gloriosum erat mandi etiã saluberrimũ. Claruit supra oĩa bonis artibus. Quibus semper fortissimi, uictoresq; romani extiterũt, ut pleriq; populi sine ui aliqua armoꝝ sua spõte illis se subiiceret. Omitto publicas diuitias. Quis enim. M. Crassi opes. Quis potentiã Pompei, liberalitatẽq; Iulii Cæs. enarrare põt. Quis Romanorũ pclarissima a cõdi urbe gesta/nec reticebo in hoc loco postremũ illũ cũ Hãnibale congressum/nõ fuisse a condito orbe diem magis memorabilẽ,q̃ ille/cũ duo antea/& postea ducũ maximi Scipio/& Hãnibal, quo cedẽte secutus ẽ Africam terrarum orbis. Meruerũt & suas statuas / & titulos etiã mulieres. ut Cloelia,&. Q. Claudia uestalis. Pueri etiã tam Castigatæ disciplinæ erãt, ut oĩs uita plena cẽt miræ grauitatis, & modestiæ, inter puerilia rudimẽta/& romanæ iuuẽtutis peculiare fuit hastilia iaculari: Sudes torquere, equum agitare, arma tractare, bonas artes callere, tantaq; romanæ uerecundiæ obseruatio, & morum exempla fuere, ut nec pater cum filio, nec socer cum genero lauaret, nudosq; parentes inspicere nefas erat. abstinueruntq; a colloquiis, & omni turpi / ac fædo corporis gestu coram filiis parentes. Vnde siquid in toto orbe rectum/iustum/ac memoriabile/ apud romanos gestum est solos. Quid præterea historiæ, Quid

Annales,qd poetæ locunť nisi urbis romæ laudes:ac gesta,q̃ semp habuit laudũ p̃cones,nulla iucũdior,nulla frequentior in manibus lectio,eadẽq; sæpius repetita,magis,atq; magis semp placet, ac delectat. Quis eius ornamenta,& delicias ad plenũ narrare põt,quas q semel degustarit,diuelli inde haud facile sine cõtumacia poterit. Semp.n.ro,nomẽ a primis incũabulis,& auspicatissimis fũdamẽtis apud oẽs & pp̃los & nationes clarissimum extitit. Quin ẽt Itali, Quorũ caput Roma ẽ nobilitate p̃stãt,& regali quadã magnificẽtia lauti magni sũt,& splẽdore quodã nitẽtes. Nã qcqd intra Italiã est(ut tradit Quinti.)romanũ ẽ. Extãt adhuc Rõanorũ monumẽta p totũ orbẽ,& colonię sine nũero ubiq; locorũ,Põtes,port⁹,turres, metæ,arces,& cętera id genus. Nõ ẽ a cõdito orbe,nec futura urbs tã clara qualis Roma,totius mũdi caput,& regia,nec animi magnitudĩe,tã excellẽs pp̃lus,q̃ ro.nullũ regẽ,aut gẽtẽ parẽ habens. Quę urbs licet toties cędib9 afflicta & cultorib9,sẽpvalidior potẽtiorq; surrexit, Nulla,n.deficiẽtibus colonis tẽ repẽte cõfluẽtibus undiq; mortalibus,colonia deducit͛,ac noua ĩstaurat͛. Et oĩa intra pomęriũ atq; mœnia eius frequẽtissimę habitata& exculta. Nusq̃ minus Roma cognoscitur,q̃ romæ. Quæq; uisuntur donaria,artes,& ornamẽta,oĩa rõanæ gloriæ sũt tanq̃ suburbani ornatus referta. Prętera maritima loca,tũ mediterraneę regiones urbis partim auctis ab ipsis romanis oĩa plena svnt Gymnasiis fontibus,uestibulis, tẽplis,ædificiis,magistris. licetq; haud inscite dicere, quasi effectum iam orbẽ suas deniq; resumpsisse mũdicias,atq; ornamenta omnia splendore,& gratia renident. Cum vniuersa terra quasi pomarium quoddam culta,atq; ornata visitur. Spectaculorũ omnis generis decor & ludorum numerus infinitus. Siquis mœnium ambitũ colligat ex ueterũ traditione.xx.millibus, aut paulo plus colliget, ut supradictum est. In quibus p̃sides urbes instructæ alię aliis in locis habitatoribus ministris instructæ, atq; aliis rebus ornatæ,q̃ quasi p̃sides urbes quasi fossa claustra cõcludũt. Quid enim urbe roma excellentius,cuius optimis exemplis gloriari liceat disciplina militaris acrius retenta,Principatum Italiæ, Romæ ĩperiũ peperit,& multarum urbiũ magnorũ regũ, & validissimaꝝ gentiũ regimẽ largita est. Alpiũ,Tauriq; montis cõuulsa claustra tradidit Ortumq; parua Romuli casa totius terrarum orbis fecit columen. Ex cuius summi oẽs triũphi emanarunt. Regnauerũt prius in urbe Reges septẽ post eos eiectos. bruto auctore, Vrbis libertatẽ potita ẽ. Quã

ſub Imperatoribus iterũ amiſit,atq; iterũ in cõpedes cõiecta ẽ. Au guſtus Cæs.bis cogitauit eã reſtituere,ſed timuit ne aliqs poſt ĩpm iterũ occuparet.cogitauit.&.L. Septimius.cogitauit & Decius, q multos hũiſſet laudatores,ſi a Chriſtianorũ cruciatibus ſe tẽperaſ ſet, vnde ex miraculo cũ in quadã palude ſubmergeret nuſq̃ eius cadauer poſtea inuẽtũ eſt.Sub Probo aũt Imp.oĩa fuerũt quieta,& trãqlla,cuius ĩperio Oriens,Occidẽs,Meridies,Septentrio, Oẽſq; orbis ptes in totã ſecuritatẽ redactæ ſunt. Vnde vere Probus ap pellatus,Ex quo diſciplinã militarẽ multi didicere,vtſcribit Vopi ſcus.Habet nũc Roma,q; ſua ſpõte gentes,& natiões,ſacroſanctæ romanæ Eccleſiæ ſubiectæ ſunt,nõ vt olim armis coactæ (nam vt olim armis)nunc religione.Religio.n.facit hoĩes inter ſe cõcordes & vnanimes,& nationes quantũ vis efferas,& barbaras, mitiores, Nam linguarũ,& numinũ cultura hominẽ alienat ab hoĩe. Iccirco facilius ſibi aĩalia muta,q̃ hoĩes cõgregãtur. Enim vero ſi ab oĩbus mortalibus vnũ,& idẽ coleretur numẽ,haud quaq̃ eẽnt inter ipſos tot ſuperſtitiones,& diſcordiæ.Retinet adhuc Roma quandã pri ſcę maieſtatis vmbrã,vt gentes ex toto orbe,tanq̃ mẽbra ad caput recurrant,Habet pręterea manſuetiſſimũ Chriſti imperiũ, & eius vicariũ pont.max.præcipuã in toto orbe dignitatẽ, per ſucceſſio nem relictã a piſcatore idiote,& inermi,qui ſuperatis uerbo, & ex emplo Regibus,extinctiſq; gentiũ ſimulacris imperiũ orbis occu pauit.Habetq; ſenatũ apoſtolicũ, & ſocro ſanctos Cardinales, & Clerũ.Vbi arx,& domiciliũ Chriſtianæ,religionis,& eius rei p.ca put.ubi ſedes apoſtolica,& curia ro.omniũ præſtantiſſima. Nuſq̃ tanta ædificiorum.laxitas,Tanta rerũ pompa,tot loca ſacra, tam ſolida peccatorũ uenia.& tot(ut plebis uocabulo utar)indulgẽtię tot martyrũ triũphi,Quorũ cruore aſperſa,cõſecrata oĩa habẽtur. ſub Chriſto principe totus mundus patefactus eſt. Nam arma po puli ro.antea peruenerunt uſq; ad Oceanũ Occiduum,Septẽtrio nalem,& Meridianum,ab oriente autem non peruenerunt vſq; ad Indos.Sed de regionibus orbis,de quibus nulla apud ueteres fue rat notitia,Mercatores,& negociatores fecerunt nos certiores.ſed fides Chriſti omnia latius patefecit.

¶EIVSDEM FVLVII CARMEN. IN LAVDEM POPVLI ROMANI.

Alue Rex regum Popule inſignite triumphis,
  Et rerum princeps,& moderator Haue.
Qui totum propriis ſuperaſti viribus orbem,
  Armis,iuſticia,religione,fide,
Salue Roma tuis ſacris fœcunda trophœis,
  Clara animi gignens ſtrenuitate viros.
Cœlicoliſq; pares ſuperũ virtute potentes,
  Conſiliis magnos,artibus atq; bonis,
Roma decus mundi,rerũ pulcherrima,ſalue,
  Qua ſol pene videt maius in orbe nihil,
Salue Roma potens , gentis quæ dura rebellis,
  Colla iugo ſubdis , corda ſuperba domans.
Nullus romuleo populo præſtantior vſquam
  Virtute , & geſtis rebus in orbe fuit.
Nulla quoq; in toto gens præclariſſima mundo,
  Cui genus a ſummo funditur vſq; Ioue.
Diues opum populus , rerum cui ſumma poteſtas,
  Oceani quantum terra feritur aquis.
Romulus & populi,& romani nominis auctor.
  Auſpicibus poſuit mœnia prima deis.
Ab ioue principium generis,iouis inclyta proles,
  Quod venus,& Mauors auxit honore deum.
Quid nunc troiugenũ memorem antiqſſima regum
  Stémata,cum titulis tam generoſa ſuis
Quid genus Albanis a regibus,Vnde Quirites
  Sanguine contiguo nobilitantur aui.
Ipſi Romulidę veterum virtute ſuorum,
  Auxerunt geſtis geſta priora ſuis.
Perpetua ſerie,primaq; ab origine gentis,
  Nunq̃ virtutum defuit altus honor,
Nunq̃ bellatrix victricis dextera pugnæ
  Nunq̃ miles,eques defuit,arma,duces.

T

Et grauitas matura senum ,robustaqꝫ pubes,
Pro patria ,pugnans , atqꝫ parata neci.
Quis credat Decios(nisi sit pro teste vetustas)
Pro patria expositos occubuisse sua.
Romanum nāqꝫ est, pugnare,& uincere semper,
Iura quoqꝫ,& leges constituisse sacras.
Parcere subiectis , & debellare superbos.
Et regere , & populis imperitare suis.
Dextra potens armis , & uitæ prodiga uirtus,
Aut uitrix , certæ siue parata neci.
Hinc uictor populus/populos uictricibus armis
Subdidit/& uicta paruit æquor/humo.
Rex populus rerum/regni regina potentis,
Sedes Roma tua est / Imperiiqꝫ locus.
Roma potens rerum / superis electa benignis,
Inclyta felici condita Roma solo.
Roma tibi Imperium,& qui te sine fraude probatos
Consilio regerent/fata dedere uiros.
Ingenitæ uirtutis amor/quibus uret honorum
Ardor, & altricis gloria magna Togæ
Ipsa quibus posses totum tibi subdere mundum,
Sub iuga,& Imperio perfruerere dato.
Lege quod æterna certantes iure uidentur.
Fortuna / & uirtus constituisse pari.
Imperium toto nullum prestantius orbe,
Tāqꝫ diu durans q̄ pia Roma tuum,
Fecisti patriam diuersis gentibus unam
Vrbem fecisti quod prius orbis erat.
Ipsa licet toties perpessa es barbara tela,
Et geticas toties ense / uel igne manus,
Inde resumpsisti maiores robore uires,
Atqꝫ magis semper surgis ad astra potens,
Nec potuit magnū uis ulla extinguere robur,
Nec grauior nomen sors abolere tuum.
Ac uelut Anteus uires a matre resumens
Sic tu ex aduersis surgere uisa tuis.

Quæ mergi nequeunt nixu maiore resurgunt,
 Exiliũtq; imis altius acta uadis.
Qnid memorem modo caligantia mœnia/turres/
 Et fora/cum circis/templa/theatra/domos.
Ac uelut ætheriis pendentes nubibus imbres/
 Nymphæa/Euripos/stagna/lauacra/lacus.
Multum est romano sub cęlo & sidere fausto
 Nasci/quos ęquos libra benigna facit.
Mars quoq; magnanimos/doctrina pallas/& armis
 Efficit/eloquio/consilioq; graues.
Iam maiestatis retines uestigigia priscæ/
 Roma tuæ/cultu sed potiore nites.
Et potiore deo Christo sub principe/Polles
 Sacrorum & ritu/relligione/fide.
Quæ/quantum satis est/nũq̃ laudata uideris
 Sed iuuat usq; nouis tollere ad astra/modis.
Aucta tuis dominis/primnm sub regibus,inde
 Iam sub Consulibus/munere brute tuo.
Hinc sub Cæsaribus (q̃uis disconuenit omnis
 Vis dominatorum libera Roma tibi)
Donec Pontifices te respirare gementem
 Iusserunt summi / Liberiore iugo.
Restituere tibi qui te / sed fata malignas
 Alternant rerum dispositura uices.
Nam nũq̃ rebus status est mortalibus idem
 Mutantur mores/tempora/iura/loca.
Et quæ iam longo sunt tempore/parta labore
 Omnia perstringens subripit hora breuis.
Illos censuerim suprema laude canendos:
 Si quos post obitum uiuere fata sinunt:
Ingenia/ęternum/quę nulla interficit ætas:
 Stant: quibus haud ullus liuor obesse potest.
Sed mihi cum docto refricantur uulnera cœtu,
 Cum rem confractam Romule cerno tuam:
Vt uideam,& doleam ueteres tot in urbe ruinas,
 Priscorũq; lares, & monumenta patrum/
Quæ (quãuis ruerint) manet indelebile nomen,
 Roma tibi, & famæ gloria longa tuæ.

¶ Eiusdem Fuluii Endecasyllabon.

¶ Quis tam sedulus artifex Quirites
Euclide melior: uel Archimede:
Antiquæ loca metietur urbis.
Quas describere me pedestris ante:
Post oratio compulit soluta:
Quæ nunc in tenebris suis iacerent:
Fulgerent nisi luce litterarum:
Vos rerum domini: genus deorum:
Orbis totius hospices benigni:
Vestra uos homines nouos in urbe
Prisco iure Quiritium Quirites
Donatis: latiaq; ciuitate:
Et uestris opibus iuuatis: unde:
Vobis præmia: gratiasq; debent:
Quales cõscia mens agit bonorum:
Præclarissima gens togata quales:
Persolui sibi Roma quas meretur.

ANDREE FVLVII EGLOGA DE EXPOSITIONE ROMVLI/ET REMI IN TIBERI. INTERLOCVTORES MOPSVS ARCAS/ET FAVSTVLVS TVSCVS PASTORES. MOPSVS LOQVITVR.

Vid vult iste sibi vagitus faustule? Narra:
Quid te hoc alueolo ꝓpãtẽ ferre uidemus:
Ceu quōdã/ nec dũ stãtes a matre gemellos
Dũ gerimus fœtus/& fera intecta redimus.
Quid te conspicimus redeuntem littore ab isto,
Obduxit multo quod spumeus Albula limo:
Imbribus immodicis/dum se vix colligit amnis
Fa. Mopse magis cupio(q̃ tu te nosse)referre
(Si vacat)infandum scelus:& miracula rerum.
Hac nam pręteriens solito de more:gregesq;
Cum matutinos agerem prope rauca fluenta/
Monte sub hoc labens, vbi flexibus Albula curuis
Perstringit querulas sinuoso vortice cautes/
Descendisse lupam sitientem e montibus istis
Aspicio:sistoq; greges/spectoq; relictis
Hanc fœtam catulis/fluuiali lyntre gemellos
Lingentem expositos/prębentemq; vbera paruis.
Mella quibus picus tenera infundebat in ora.
Mo. Faustule magna refers:vix hęc credenda/nisi illi
Talia luminibus qui viderit omnia veris:
Nunq̃ parrhasiis visa hæc nostratibus oris:
Grex vbi versatur:numerosaq; turba Luporum:
Quos nisi Pan pecoris custos auerteret:ingens
Semper præda lupis fieret monacria tellus.
Fa. Illita adhuc pueris extant corpuscula limo:
Quam scyphus illuuiem mersus contraxit harenis/
Nutrici vix nanq; feræ subtraximus ambos
Vbere quos aleret potiore puerpera coniux
Nostra/suo partu pereunte orbata recenti
Aspice q̃ pulchra est:& q̃ formosa propago:
Vt credas superum prolem de sanguine cretam.

Mo. Certe/equidem vt video/proles est ista deorum
Indole pręcellat q̄ pulchra insignis vterq;
Infans/quos animos/roburq; vtriq; futurum
Auspiciis video non me fugientibus:atq;
Nescio quid magni/plus vni blanda duorum
Fata repromittunt/venturo ad culmina rerum
Faustule crede mihi/non hæc sine numine diuum:
Sic fieri:Superum nanq; omnia numine fiunt:
Qui suascre tibi pueros hos tollere:si non
Pythia fatidicę Cortinę oracula fallunt:
Hi sunt qui colles circondare mœnibus istos
Augurio incipient:vbi sceptra ęterna manebunt.
Fa. Mopse quis ambiguas rerum cognoscere causas/
Aut quis nosse deum nodosa enigmata/& altos
Ipsorum sensus:nisi diis edoctus:& illa
Non nunq̄(vt cernis)fallaci euanida sorte
Spe decepta sua/mortalia pectora fallunt
Mo. At sic expositi/summa ad fastigia reges
Euadunt cœlo/superantes fata/benigno.
Sic puer expositus Cyrus:sic œdipus infans:
Sic paris/idęis quondam enutritus in oris.
Pastorumq; inter versatus tecta:sed iste
Dis age/vicinus qui pręterlabitur amnis
Est hic tam claro cognomine notus vbiq;
Tibris:& hi montes:quos nostros Archadas olim
Est rnmor coluisse duces:profugosq; Pelasgos:
Hac ego Parrhasio sum causa/&̷ orbe profectus.
Fa. Sic est(vt memoras)extant vestigia magna
Vrbis ab euandro positæ:stat maxima vestri
Herculis ara dei:& Caci implacabilis Antrum:
Sustulit Alcides quem clauę robore duro:
Fraude boues illi cum subripuisset iberas.
Vnde deum colimus sacrasq; dicauimus aras:
Atq; sacerdotes latia de stirpe creatos:
Reddidit hos quoniam tutos formidine montes:
Idem sacra tulit:latio celebranda quot annis:
Numinis vnde sacri decreta Potitia custos:

Illius & consors pariter Pinaria proles.
Victimaq; his olim mactanda frequentibus aris.
Tuscia(si quæris)mihi patria:missus ab illa
In latios saltus/huius prope gurgitis undas:
Hos adii colles:& pastoralia tecta:
Regius ac pastor latialis principis Albæ:
Qui latos fines:atq; amplos possidet agros.
Mo.Audieram, & fama est/Panos demore Lycæi
Montibus his uestris celebrari sacra:Luperci
Vnde Sacerdotes latio stant nomine dicti:
Tuq; per hos colles ducas me/faustule quæso:
Nanq; diu cupimus latios hos uisere colles:
Fumososq; lares:& curua in montibus antra:
Igniuomiq; domum Caci:sacrumq; lupercal:
Hac etenim causa patriamq; domumq; reliqui.
Et quas Partheniis pascebam in montibus agnas.
Fa.Desine mopse tuis precibus me flectere blandis.
Hos permitte prius pueros in tecta referre,
Haud procul hic humilis tuguri stāt culmina nostri
Iam iamq; huc adero/ & quæcunq; rogaueris/ædam,
Et quæ nunc gregibus sunt peruia rura docebo.
Obsequar optatis/dissoluamq; ocyus/ante
Quam properem/expediam/tu nūc circūspice / cūcta
Regibus albanis sunt hæc subiecta,per omnes
Quantum Oculi possunt longe se extendere fines:
Iste Palatinus mons:in quo condidit urbem
Rex Euandrus:ubi superant uestigia rerum:
Nunc ubi tecta uides/iam collabentia uestri
Regia menalii fuit hæc tegeatica regis:
Post hunc/quem cernis/mons est Saturnius Alter
Alter Auentinus/qui tibridis eminet alueo
Mons:ubi semiferi domus imperterrita Caci.
At reliqui circum/nunc sunt sine nomine colles:
Mo.Regibus a latiis sument hi nomina montes:
Iam quibus imperium magni portenditur orbis:
Diuum sanguis erunt regni qui sceptra tenebunt:
Et rerum domini fierit:uenientibus annis.

Non ita hac lacti simile est vt collibus istis
Arcadię saltus/celebrataq; pascua fauno/
Mercurioq;/tepens nisi terra hæc:horrida semper
Illa gelu:& glacie concreta fluenta rigenti:
Donec ver redeat/grata dum pastor in vmbra
Quisq; suos dulces:vel amaros ludit amores:
Et pastorales exercet fistula Cantus:
Quam dedit Archadię nobis deus:vt modulemur
Herculis inuicti laudes:qua vicerit orbem,
Qua lernęa manu cecidit reparabilis hydra:
Aut quibus exhausta pharetra / Stymphalides ar
Aut Erimanthęi populator setiger agri: (mis:
Nostra quibus tuta est sublatis patria/monstris.
Fa.Immo nos illi meritos debemus honores:
Votaq; compressa diri formidine Caci:
Herculis vnde duas victoris cernimus aras,
Vidi ego iam latios habitare frequentius agros
Protogenum genus antiquum/atq; his figere sedes
Collibus:illa quidem magnum dispersa per orbem
Errabunda diu/pulsis gens inde sicanis
Ausonios tandem coluit pro tempore fines:
Quæ modo cærnlei neglexerat arua Velini:
Et virides campos/& saltus rore madentes.
Mo.Nota mihi tellus/& rosea rura velini
Ardua Cutuliæ surgunt vbi mœnia paruæ,
Arcadica fundata manu/atq; habitata colono
Arcade,parrhasia profugis tellure pelasgis.
Surgit vbi exiguus stygiis emissus ab vndis
Sulphureis q; lacus scatebris,& gurgite nigro,
Parua,vbi/& instabilis fruticoso cespice surgit
Pulsa velut conto/quæ flutuat insula ventis
Non secus/ac cymba huc/illuc agitata procellis.
Italiæ hoc medium mensores esse fatentur,
Italiæ sumen propter pecuaria dictum,
Nam quantum longis carpent armenta diebus/
Exigua tantum gelidus ros nocte reponit,

Equat ubi herba ſudes heſterna luce relictas,
Illinc digrediens, hæc ueſtra profectus in arua,
His habitare locis mens eſt telluris apricę.
Quã mihi nũc memoras: fac ſtet ſẽtẽtia Mopſe
He ſit opus toties circũcurſare per orbem,
Hoc requieſce ſolo: ſunt rura ampliſſima nobis,
Et fines l ati: & uacui cultoribus agri,
Gramine ſemper terra uirens, & fœtibus uber,
Fecundũq; pecus, nec te pauiſſe capellas,
Saltibus his pudeat, pecoris ſępe ipſe magiſter
Regius: his ſolitus deducere collibus agnos
Atq; alios quoſcũq; greges per rura uiciſſim,
Paſcere, Mopſe uale, uel ſi mea dicta probabis
Obſequere his dictis: & moribus utere noſtris.

¶ Prætermissa quædam.

¶ Erãt præterea duæ portę antiquæ urbis Gabiusa, & Sabiusa: unde error ortus est. Nam Sabiusa statim post collatinã / q̃ recta uia ducebat in Sabinos. Gabiusa uero Gabios. Item Iouis statoris Templum, quod in uertice palatini montis fuisse putant. In radice palatii Cicero fuisse fatetur. Item statuã equestrẽ in Laterano qnã. L. Septimii, siue. L. Veri autuwãt. M. Antonini eruditiores eẽasse runt. Item Templum Neptuni / quod post attiacã uictoriã. Agrippa condidit & multis ornamẽtis / & pulcherima porticu exornauit inter Pãtheon (fuisse credit̃) & Thermas sui nominis. Dion uero græcus auctor scribit Neptuni templũ fuisse iuxta Septa, quẽ secutus ego græca fide deceptus sum / pmansissemq; in uestigio prioris sententiæ / si prius / marmor / ubi insignia Neptuni apparent occurrisset. Fuit & iuxta Pantheon Templũ boni Euẽtus ut superius dictum est.

DEPRAVATIONES.

Hæc sunt ferme, quæ male sedulos Impressorum oculos fugerunt, Quæ tu diligentissime lector ita emendabis. folio.iiii.a fronte vbi legitur exuto lege eruto. paulo infra Censorinæ censoriæ.folio.vii.pnestina vero adextris lege a sinistris.fol.ix, atergo creaturi certaturi.fol.xiii.liberalibuslibralibus.fol.xix. senuita lege semitã. Pauloĩfra vbi legit̃ id fuisse lege eã ædẽ fuisse. fol.xxiiii. a fronte Hierosolymus Hieronymus.fol.xxvi.Ciues Cures.fol.xxvii.repromittẽt repmitterẽt.fol.xxviii.vñ lege nudæ fol.xxx Iminet Eminet. fol.xliiii. venientes veniẽtibus.fol.lxxiii Tulliũ Tullianum.fol.lxxxviii.vbi legitur senatus Cõcordiæ templũ supple, in foro sibi erigi mandauit, Aliud præterea Cõcordiæ templũ eodẽ fol.officio obsecro.Itẽ fol.xcvii.acrorũ atrox.fol.ciiii. accepissemus accepimus fol.xci.ix debitorũ lege.ix.mil.debitorum.fol.Cũ occultæ occultatæ. Sũt & aliæ sed leuesmẽdæ sunt. Etquædã pauca ambiguæ orthographiæ vt Tibris.plini.Aelius.Auctor.foliorꝶ etiã medius interruptus numerus. Nõuullæ Item vel omissæ desunt, vel abũdãt, vel inculcatæ sunt littere q̃ singula facile interlegendũ a quouis nõ idiota emẽdari possunt.

[illegible]

[illegible] errorem [illegible] Cicero [illegible] Septem [illegible] Neptunus [illegible] pristina [illegible] in prioris sententiam [illegible] ut superius dictum est.

[illegible]ATIONES

Hec sunt fere, que [illegible] diligentissime lector [illegible] Ciceronem [illegible] legere [illegible] fol. [illegible] [illegible] orthographia [illegible] numeris [illegible] litterae [illegible]